

کتاب ماه

کتاب ماه

اطلاعات، ارتباطات و دانش شناسی

ماهنامه تخصصی نقد و بررسی کتاب
سال چهاردهم / شماره دهم / مهر ۱۳۹۰
قیمت ۱۲۰۰ تومان

- نکته‌هایی از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران
«در گفت‌وگو با دکتر علی شکویی»
- سازمان یادگیرنده، کارکنان پژوهنده/ دکتر فریبرز خسروی
- ضرورت رویکردی سه وجهی به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی/ دکتر عباس حرّی
- تعامل گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران:
آیا امیدی هست؟/ دکتر رحمت‌الله فتاحی
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرسش‌های پیش‌رو/ دکتر غلامرضا فدایی
- چالش‌های اجرای برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری؛
با تأکید بر درس‌های تازه/ دکتر محمدحسین دیانی
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی؛
وضع موجود و دورنمای آن در ایران/ دکتر عبدالحسین فرج‌پهلوی
- مفهوم میان رشته‌ای و دلالت‌های آن در
علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی/ دکتر محمد حسن‌زاده
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: چالش‌های پیش‌رو/ حمید کشاورز
- گرایش‌های تحصیلی «تخصصی» و «بین‌رشته‌ای»
در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی/ دکتر یزدان منصوریان
- برنامه درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی:
مطالعه تطبیقی ایران و آمریکای شمالی/ داریوش علیمحمدی

اطلاع‌رسانی
آموزش کتابداری

به همراه آلود فشرده
فهرست کتاب‌های
منتشر شده
شهریور ۱۳۹۰

کلیات ۱۴

کتاب ماه ۱۰۰ اطلاعات، ارتباطات و دانش شناسی
سال چهاردهم / شماره دهم / مهر ۱۳۹۰

صاحب امتیاز: خانه کتاب

سر دبیر: دکتر داریوش مطلبی

معاون سردبیر: دکتر مهدی علیپور حافظی

هیئت تحریریه و مشاوران علمی:

دکتر عباس حرّی، دکتر یونس شکرخواه،
دکتر فریده عصاره، دکتر حبیب‌الله عظیمی،
دکتر غلامرضا فدایی، فریبا افکاری، دکتر محمد حسن زاده،
ابراهیم عمرانی، دکتر عباس گیلوری، دکتر مهدی محسنیان راد،
دکتر نورالله مرادی، دکتر یزدان منصوریان

مدیر داخلی: مریم توکل

بخش خبر: شهیمه السادات حسینی

ویراستار: میترا عبدی باوندپوری

چکیده انگلیسی: حمید کشاورز

طراح و گرافیک: علیرضا کرمی

ناظر چاپ: رحمان کیانی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی:

چاپ سروش

مسئول بخش اشتراک و توزیع: بهمن محبی

تلفن بخش اشتراک و توزیع: ۸۸۳۱۸۶۵۳

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین، شماره ۱۰۸۰

صندوق پستی: ۳۱۳ - ۱۳۱۴۵

تلفن: ۶۶۹۶۶۲۰۵

دورنگار: ۶۶۴۱۵۳۶۰

پست الکترونیکی: koliyat@ketab.org.ir

kol1383@yahoo.com

matlabi@ketab.org.ir

www.kolliyat.blogfa.com

ISSN:6741-1735

- نقل مطالب این نشریه با ذکر مأخذ آزاد است.
- مقالات، منعکس کننده نظرات نویسندگان است و نظر رسمی نشریه و «خانه کتاب» نیست.
- هیأت تحریریه در ویرایش مطالب آزاد است.
- مطالبی که برای چاپ مناسب تشخیص داده نشود، پس فرستاده نخواهد شد.
- مقالات ارسال شده در نشریه‌ای دیگر چاپ نشده یا همزمان برای مجلات دیگر فرستاده نشده باشد.

از نویسندگان و مترجمان درخواست می‌شود به نکات زیر توجه فرمایند:

۱. هر مقاله از ۱۴ صفحه A4 تایپ شده بیشتر نشود.
۲. مقاله‌ها با نرم‌افزار واژه‌نگار Word XP و بالاتر تهیه و به پست الکترونیکی یا نشانی مجله ارسال شوند. ارسال مطالب دستنویس، (با خط خوانا) بلامانع است.
۳. مقاله‌ها دارای چکیده فارسی (حداکثر ۱۵۰ کلمه) به همراه کلیدواژه (حداکثر ۱۰ کلید واژه) باشند؛ چکیده انگلیسی اختیاری است.
۴. ارسال نسخه اصلی متون ترجمه، همراه با اطلاعات کامل کتاب‌شناختی ضروری است.
۵. جدول‌ها و نمودارها در صفحه‌ای جداگانه و همراه با شماره عنوان گویا تهیه شوند.
۶. اطلاعات مربوط به درجه علمی، زمینه‌های تخصصی و نیز نشانی پستی، پست الکترونیکی، تلفن و دورنگار نویسنده در صفحه‌ای جداگانه ارسال شود.
۷. چون شیوه نگارش فرهنگستان زبان و ادب فارسی ملاک و راهنمای دستور خط است، بهتر است نویسندگان محترم به منظور تسریع در کار این شیوه را اعمال فرمایند.
۸. برابر نام‌ها و اصطلاحات خاص یا توضیحات به صورت پی‌نوشت در انتهای مطلب آورده می‌شود.
۹. شیوه استناد به منابع (ارجاعات) در محل مربوطه در داخل پراکنش با ذکر نام خانوادگی نویسنده، سال نشر نوشته مورد استناد، و صفحه مورد استناد، آورده می‌شود. مانند: (حرّی، ۱۳۸۱، ص ۷۰). مشخصات کامل منابع در پایان در قالب مأخذ به صورت زیر آورده شوند:

کتاب: حرّی، عباس (۱۳۸۵). آیین نگارش علمی، تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور.

مقاله: حرّی، عباس (۱۳۷۵). «نظام چند سطحی و ذخیره و بازبایی رایانه‌ای». فصلنامه کتاب، دوره هفتم: ۳۷-۴۰.

اینترنت:

- Seaman, David (2003). Deep sharing: A case for the federated

Digital Library. [On-Line] Available: <http://www.educause.edu/ir/library/pdf/erm0348.pdf> [Accessed 4 Sep. 2007].

«کتاب ماه کلیات»، نشریه‌ای است که با هدف اطلاع‌رسانی و نقد و بررسی کتاب و کمک به ارتباط خلاق بین پدیدآورندگان، ناشران، کتابداران، کتابخوانان و دیگر فعالان عرصه نشر و فرهنگ کشور، از سوی «خانه کتاب» به صورت ماهانه منتشر می‌شود. «کتاب ماه کلیات» با توجه به رده بندی دهدهی دیویی به نقد و بررسی کتاب‌های علوم کتابداری، اطلاع‌رسانی، روزنامه‌نگاری، نسخ خطی، رایانه، دایرةالمعارف و فهرست‌ها، لغت‌نامه و فرهنگ‌نامه، کتاب‌شناسی و دانش‌نامه می‌پردازد. همچنین هر ماه فهرست کامل انتشارات ماه پیشین در حوزه کلیات که با مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انتشار یافته و در نظام اطلاع‌رسانی «خانه کتاب» وارد شده است، براساس رده‌بندی دهدهی دیویی در داخل لوح فشرده ارائه می‌شود.

منابع فارسی

- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی / دکتر داریوش مطلبی ۲

فصل ویژه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی

- نکته‌هایی از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران «در گفت‌وگو با دکتر علی شکویی» / رسول زوارقی ۴
- سازمان یادگیرنده، کارکنان پژوهنده / دکتر فریبرز خسروی ۸
- ضرورت رویکردی سه وجهی به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی / دکتر عباس حزی ۱۰
- تعامل گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: آیا امیدی هست؟ / دکتر رحمت‌الله فتاحی ۱۲
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرسش‌های پیش‌رو / دکتر غلامرضا فدایی ۱۷
- چالش‌های اجرای برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری؛ با تأکید بر درس‌های تازه / دکتر محمدحسین دینانی ۲۰
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: وضع موجود و دورنمای آن در ایران / دکتر عبدالحسین فرج‌پهلوی ۲۸
- مفهوم میان رشته‌ای و دلالت‌های آن در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی / دکتر محمد حسن‌زاده ۳۴
- تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران به روایت یک استاد / داریوش علیمحمدی ۳۸
- کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی / دکتر محمد هدائی ۴۲
- آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: چالش‌های پیش‌رو / حمید کشاورز ۴۶
- گرایش‌های تحصیلی «تخصصی» و «بین‌رشته‌ای» در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی / دکتر یزدان منصوریان ۵۸
- برنامه درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه تطبیقی ایران و آمریکای شمالی / داریوش علیمحمدی ۶۴

نقد و بررسی کتاب‌های فارسی

- مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی / فرامرز مسعودی ۷۲
- بررسی مجموعه‌های چاپ‌شده اسناد دوره قاجاری مراغه / اکبر تقی‌پور ۷۸
- چکیده و متن کامل سالنامه‌های ایران ۱۳۱۲ - ۱۳۹۰ ق. / دکتر احمد شعبانی، علی قطبی ۸۲
- کتابشناسی توصیفی علوم اجتماعی (در یک نگاه) / ایرج صبا ۸۵
- کاغذ: تاریخچه، نگهداری و تزیین آن / مهسا نیکزاد ۸۶
- آموزش گام به گام جستجو و تحقیق در اینترنت / دکتر حمید قاضی‌زاده ۹۰

منابع انگلیسی

- معرفی و ارزیابی واژه‌نامه برخط علم کتابداری و اطلاع‌رسانی (ادلیس) / مریم شعبان‌زاد ۹۳

فهرست منابع لاتین

- پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی / حامد علیپور حافظی ۹۶

- تازه‌های بازار نشر ۱۰۶

- مروری بر گذشته ۱۱۳

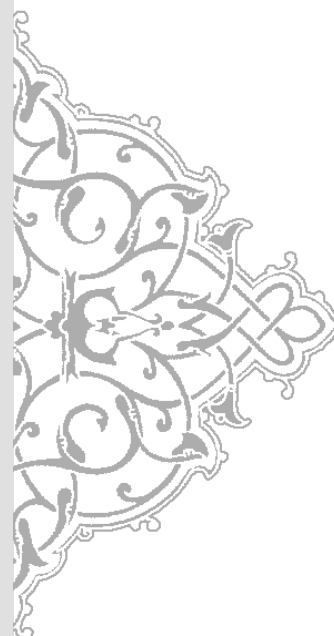
- بنگاه انگلیسی ۳

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی

آموزش رسمی کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۴۵، در مقطع کارشناسی ارشد و زیر نظر اساتید آمریکایی در دانشگاه تهران شروع شد. آموزش این حوزه در این ۴۵ سال، فراز و فرودهای فراوانی داشته است که برخی ناشی از تحولات بعد از انقلاب - و تعطیلی کوتاه مدت دانشگاه‌ها به خاطر درگیری گروهک‌ها و سپس انقلاب فرهنگی در سال ۱۳۵۹ - و برخی دیگر، ناشی از تحولات شتابان فناوری اطلاعات و ارتباطات بوده است. بعد از بازشدن مجدد دانشگاه‌ها در سال ۱۳۶۲، دوره‌های دانشگاهی آموزش کتابداری در مقطع کاردانی، کارشناسی و سپس کارشناسی ارشد (مجدداً) راه‌اندازی شد؛ و سال ۱۳۷۰ اولین دوره دکترا تخصصی، در واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی شروع به فعالیت کرد.

گسترش فزاینده فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در چند دهه اخیر سبب شد، مراکز اطلاعاتی که بیشتر به شکل کتابخانه‌های سنتی و مملو از کتاب (و گاهی منابع چندرسانه‌ای) بودند، به کتابخانه‌های الکترونیکی تغییر شکل دهند. در این کتابخانه‌ها محدودیت‌های زمانی و مکانی - که ویژگی اصلی کتابخانه‌های سنتی بود - از میان برداشته شد و ارائه خدمات بسته به خواست و تعریف کاربران کتابخانه تغییر شکل یافت. این تغییرات گسترده، طبعاً کتابداری را به عنوان یک علم و رشته دانشگاهی به شدت تحت تأثیر قرار داد و استادان دانشگاه و متخصصان این حوزه را واداشت تا به فکر بازتعریف کتابداری و اطلاع‌رسانی بيفتند؛ آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از این قاعده مستثنی نبود و نیاز به بازتعریف داشت.

علاوه بر آنچه مطرح شد، بررسی متون و منابع منتشر شده نشان می‌دهد، از کتابداری و اطلاع‌رسانی به شکل‌های مختلفی نام برده شده است. گاهی از آن به عنوان یک علم، گاهی حرفه و گاهی هنر یاد کرده‌اند؛ همچنین برخی آن را یک رشته علمی دانشگاهی مستقل با زیرمجموعه‌های خاص خود، و برخی دیگر تنها یک حوزه میان‌رشته‌ای می‌دانند. این مفاهیم نشان می‌دهد

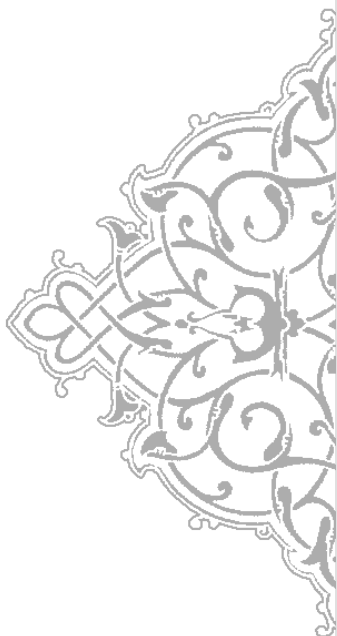

هنوز اتفاق نظری در باره ماهیت و چیستی رشته، در میان متخصصان این حوزه وجود ندارد. اکنون که بالغ بر ۱۲۰ سال از تدریس دانشگاهی آن در جهان و ۴۵ سال در ایران می‌گذرد به نظر می‌رسد باید روی یک‌سری مفاهیم پایه و اصلی اشتراک نظری بین اساتید و صاحب‌نظران ایجاد شود.

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی همواره یکی از دغدغه‌های اصلی اساتید، پژوهشگران و دست‌اندرکاران بوده است. شتاب فناوری و تغییر ماهیت بسیاری از علوم، بر اهمیت توجه به بحث آموزش افزوده است. تشکیل کمیته‌ای در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای بررسی و روزآوری سرفصل‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقاطع مختلف تحصیلی، تصویب گرایش‌های مختلف در مقطع کارشناسی ارشد و ابلاغ آن به دانشگاه‌ها و نظایر آن در پاسخ به چنین نیازهایی صورت می‌گیرد.

با توجه به این مهم، کتاب ماه کلیات بخش عمده‌ای از این شماره را به بحث‌های مرتبط با آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی اختصاص داده و تلاش می‌کند تا نظرات و دیدگاه‌های اساتید و دانش‌پژوهان این حوزه را در قالب گفت‌وگو، یادداشت و مقاله در اختیار خوانندگان محترم نشریه قرار دهد. با توجه به فقر نظری موجود در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی تنها به نقد و بررسی تعداد محدودی کتاب فارسی و انگلیسی (که شایسته ترجمه هستند)، پرداخته شده است و کتاب‌هایی که سال‌های پیش در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی تألیف یا ترجمه شده‌اند و در شماره‌های قبلی نشریه یا در شماره ویژه آموزش (خرداد و تیر ۱۳۸۴) معرفی شده‌اند، در این شماره موردی بررسی قرار نگرفته‌اند. امید است که با استمرار بحث‌های مربوط به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و تولید مبانی نظری مرتبط با آموزش این حوزه، شاهد رشد و بالندگی هر چه بیشتر آن باشیم، انشاءالله.

سردبیر

نکته‌هایی از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران

«در گفت‌وگو با دکتر علی شکویی»

■ گفت‌وگو از: رسول زوارقی

دانشجوی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

آموزش و پرورش جذب و در مدرسه نادر واقع در خیابان شاپور تبریز مشغول به تدریس شدم. بعدها با توجه به علاقه‌ای که داشتم به تحصیل در مقطع کارشناسی فلسفه و روان‌شناسی در دانشگاه تبریز پرداختم. پس از رابزنی با اساتیدی در دانشگاه آنکارا و استانبول، نزد رئیس گروه و استاد راهنمای خود پروفسور تیمورتاش در دانشگاه استانبول رفته و به تحصیل در این دانشگاه پرداختم. پروفسور تیمورتاش هم رئیس گروه زبان ترکی و گروه کتابداری بودند. ایشان فردی منظم و مذهبی بودند و رعایت مسائل شرعی از جمله نماز، روزه و نظایر آن برایشان بسیار مهم بود. پس از فارغ‌التحصیلی از دانشگاه استانبول در مقطع دکترا، از سال ۱۳۵۴ در گروه کتابداری دانشگاه تبریز مشغول به کار شدم.

□ سرفصل‌های رشته کتابداری دانشگاه تبریز در آن سال‌ها، از سوی چه کسانی تدوین شده بود و اساتید رشته کتابداری دانشگاه چه کسانی بودند؟

■ در این سال‌ها اساتیدی چون پروفسور طیب، پروفسور حیدر، پروفسور اسکات و پروفسور مانگالا در گروه کتابداری دانشگاه تبریز همکاری داشتند، که دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد کتابداری را در دانشگاه تبریز راه‌اندازی و اجرا کرده بودند. سرفصل‌های آن دوره‌ها توسط طیب، حیدر و مانگالا تدوین شده بود. البته، بعد از رفتن اساتید هندی و پاکستانی، دکتر تسبیحی و آقای احمدی نیز به جمع ما ملحق شدند. سایر اساتید قبل از انقلاب آن گروه، فارغ‌التحصیلان اولین دوره کارشناسی ارشد گروه کتابداری دانشگاه تبریز، یعنی خانم فهیم‌آذر و آقایان شاهگلی، سلیمانپور، دلبری‌پور و مرحوم هاشمی بودند، که در تدریس دوره‌های کارشناسی مشارکت داشتند.

□ پس از سال‌ها تدریس و فعالیت در دانشگاه تبریز، چطور شد به دانشگاه تهران منتقل، و مشغول به تدریس شدید؟ تا جایی که اطلاع دارم شما علاوه بر تدریس در گروه کتابداری، مسئولیت‌های متعدد اجرایی نیز داشته‌اید.

■ در اواسط دهه ۱۳۶۰ که برادر بزرگترم مرحوم دکتر حسین شکویی^۳ برای راه‌اندازی گروه جغرافیا و بعضی رشته‌های میان

شکویی، یکی از اساتید پیشکسوت کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، سابقه تدریس و تحقیق در دانشگاه‌های تبریز، تهران، تربیت مدرس، دانشگاه آزاد اسلامی، و هدایت ده‌ها رساله کارشناسی ارشد و دکترا را در کارنامه خویش دارند

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در مقطع دکترای تخصصی اولین بار در سال ۱۳۷۰ در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران آغاز شد. دکتر علی شکویی، نقش بسیار مهمی در راه‌اندازی این دوره داشته است. وی با تلاشی خستگی‌ناپذیر و با وجود مخالفت‌های بسیار، اقدام به راه‌اندازی اولین دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران کرد و تربیت تعداد کثیری از اساتید حال حاضر رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران مرهون زحمات ایشان است. استاد شکویی، یکی از اساتید پیشکسوت کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، سابقه تدریس و تحقیق در دانشگاه‌های تبریز، تهران، تربیت مدرس، دانشگاه آزاد اسلامی، و هدایت ده‌ها رساله کارشناسی ارشد و دکترا را در کارنامه خویش دارند. وی اکنون دوران بازنشستگی خویش را سپری می‌کند. به‌منظور آگاهی از تجربیات ایشان به گفت‌وگو با استاد پرداخته‌ایم. این گفت‌وگو^۱ در ۱۵ مرداد ۱۳۹۰، در منزل شخصی دکتر شکویی در تبریز صورت گرفته است؛ ایشان با وجود بیماری با صبر و حوصله پاسخگوی سوالات ما بودند.

□ به‌منظور آشنایی بیشتر خوانندگان نشریه، لطفاً خلاصه‌ای از پیشینه تحصیلی و فعالیت خویش را بیان فرمایید؟

■ دوره متوسطه را در دبیرستان فردوسی تبریز و کارشناسی را نیز در دانشگاه تبریز سپری کردم. پس از فراغت از تحصیل، در

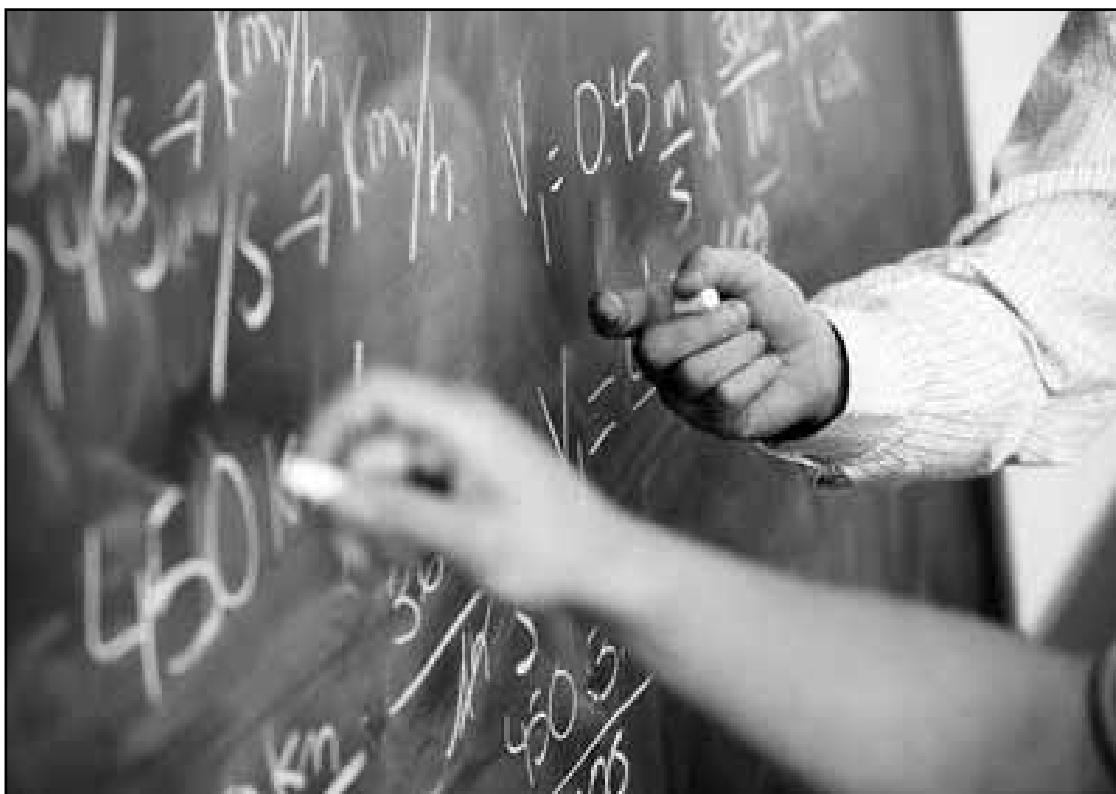
دکتر عباس حزی و
من [شکویی] تنها
طراحان سؤال اولین
دورهٔ آزمون دکترای
تخصصی کتابداری
بودیم. شب برگزاری
اولین آزمون، به علت
حجم انبوه مخالفت‌ها
و مقاومت‌ها دچار
استرس شدیدی شده
بودم

□ شما همزمان با فعالیت در دانشگاه تهران، در سال ۱۳۷۰ برای اولین بار مقطع دکتری کتابداری را در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات راه‌اندازی کردید. چه خاطراتی راجع به اولین دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی این دانشگاه دارید؟

■ در ایام برگزاری اولین آزمون این فکر دائم ذهنم را درگیر کرده بود و اذیتم می‌کرد که نکند طراحی سؤالات از سوی دکتر حزی به‌موقع انجام نشود و به آزمون نرسد؟ در این صورت چگونه به‌تنهایی از عهدهٔ این کار سنگین بر خواهیم آمد. دکتر عباس حزی و من تنها طراحان سؤال اولین دورهٔ آزمون دکترای تخصصی کتابداری بودیم. شب برگزاری اولین آزمون، به علت حجم انبوه مخالفت‌ها و مقاومت‌ها دچار استرس شدیدی شده بودم. صبح زود به دبیرستان حضرت زینب (س) در میرداماد که محل برگزاری کنکور بود رفته، و از نزدیک به برگزاری آن نظارت کردم. در آن دوره اساتید وقت کتابخانه ملی و سایر دانشگاه‌ها در خصوص ایجاد این دوره مخالفت بسیاری می‌کردند. علت آن، حفظ نوعی انحصار هشت نفری بود، و این مسئله علت اصلی سنگ‌اندازی آنان در خصوص اجرایی شدن این دوره بود. لذا، بعضی کارشکنی‌ها از جمله توصیه به بعضی پذیرفته‌شدگان این آزمون مبنی بر عدم شرکت در دوره، و بعضی روایت‌های غیرصحیح در زمینهٔ اولین دورهٔ دکتری کتابداری داخل کشور اتفاق افتاد.

□ با توجه به اینکه این اولین دوره دکتری تخصصی در کشور بود، و تجربه برگزاری این مقطع در دانشگاه‌های دولتی نیز

رشته‌ای مربوط به آن به دانشگاه تربیت مدرس دعوت شده بودند، هر هفته پنجشنبه‌ها برای دیدار خانواده عازم تبریز می‌شدند و مجدداً اوایل هفته بعد به تهران برمی‌گشتند. یک بار ایشان در مسیر بازگشت از تهران به تبریز در اثر برخورد تکه سنگی به شیشه‌های اتوبوس و خرد شدن آنها، دچار شوک شده و بیمار شدند. ما در این دوران که مصادف با موشک‌باران تبریز بود تصمیم گرفتیم که یا ایشان به تبریز برگردد یا من برای همراهی ایشان به تهران بروم. از آنجا که ایشان در آن دوران بنا به وضعیت گروه تازه تأسیس خود در دانشگاه تربیت مدرس، راضی به بازگشت به تبریز نشدند، به ناچار من به تهران رفتم. در آن زمان من رئیس چاپ و انتشارات دانشگاه تبریز بودم، نزد دکتر سیفالو رئیس وقت دانشگاه تبریز رفتم و ذکر حال کردم. ظاهراً در این ایام بعضی اساتید دانشگاه تبریز، از جمله دکتر شکوهی با تنی چند از اساتید نزد رئیس دانشگاه می‌روند و می‌گویند که اگر شما ایشان (بنده) را گروه نگه دارید، دکتر حسین شکویی نیز به تبریز بازخواهد گشت، لذا با تقاضای ایشان موافقت نکنید. البته، آنها با حسن نیت این پیشنهاد را مطرح کرده بودند، ولی برای من بسیار گران تمام شد، من هم مجبور به رفتن شدم. در آن دوران دکتر افروز، هم رئیس دانشگاه تهران و هم رئیس دانشکده روان‌شناسی این دانشگاه بود. من دربارهٔ وضعیت بیماری برادرم با دکتر افروز صحبت کردم، و اینکه به‌خاطر برادرم، ناگزیرم به تهران نقل مکان کنم. ایشان نیز نهایتاً با اشتغال به‌کارم در گروه کتابداری دانشگاه تهران موافقت کردند.

من برای تدوین
این سرفصل‌ها
ابتدا سرفصل‌های
دانشگاه‌های معتبر
دنیا را در مقطع
دکتری کتابداری و
اطلاع‌رسانی مطالعه
کردم. سپس،
درس‌هایی را که در
طول دوره کارشناسی
و کارشناسی ارشد

برای دانشجویان
ایرانی کتابداری
تدریس شده بود، از
فهرست درس‌های
مقطع دکترا حذف
کردم

دوره و حضور دانشجویان جلوگیری کنند. از برخوردهای اساتید
سایر دانشگاه‌ها و همچنین برخوردهایشان با شما بفرمایید.
■ اساتید کتابداری و اطلاع‌رسانی را من به دو دسته باسوادی
که کمتر به مسائل اخلاقی اعتنا می‌کنند، و اساتید باسواد
بااخلاق تقسیم می‌کنم، و بر اهمیت مباحث اخلاقی و انسانی
در مسائل آموزشی تأکید می‌کنم. در این مقطع استادانی بودند
که در عین نزدیکی و دوستی با من، با انتشار کتاب‌های
من مخالفت می‌کردند. با وجود این، من اولین کسی بودم
که کتاب‌های همان اساتید را در کلاس‌های کارشناسی،
کارشناسی ارشد و دکترا به دانشجویان معرفی کرده و
خواهان مطالعه آنها از سوی دانشجویان می‌شدم. علی‌رغم
اختلاف بعضی از اساتید کتابداری و اطلاع‌رسانی با اینجانب،
در انتخاب استاد برای دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد
و دکتری هیچگونه حب و بغضی را تأثیر نمی‌دادم. حضور
اکثر اساتید کتابداری با سلايق مختلف را در دانشگاه آزاد
اسلامی، واحد علوم و تحقیقات دلیلی بر مدعای خود می‌دانم.
همچنین، از اساتید دانشگاه‌ها و مراکز مختلف مستقر در تهران
و شهرستان‌ها برای تدریس در دوره کارشناسی ارشد و دکتری
دعوت می‌کردم؛ سرکار خانم پوری سلطانی از کتابخانه ملی،
پرویز عازم از حسینییه ارشاد، و دکتر جعفر مهرداد از دانشگاه
شیراز از جمله این افراد بودند.

وجود نداشت، تدوین سرفصل‌های این دوره چگونه انجام
گرفت، و چه مشکلاتی بر سر راه آن وجود داشت؟
■ من برای تدوین این سرفصل‌ها ابتدا سرفصل‌های دانشگاه‌های
معتبر دنیا را در مقطع دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی مطالعه کردم.
سپس، درس‌هایی را که در طول دوره کارشناسی و کارشناسی ارشد
برای دانشجویان ایرانی کتابداری تدریس شده بود، از فهرست
درس‌های مقطع دکترا حذف کردم. پس از استخراج این درس‌ها
از بین سرفصل‌ها و راهنماهای دانشکده‌های مختلف کتابداری و
اطلاع‌رسانی، این سرفصل‌ها را به جلسه بردم. در جلسه آقای دکتر
حرّی پیشنهاد کردند که سرکار خانم انصاری - عضو هیئت علمی
دانشگاه تهران - نیز به جمع ما بپیوندند. سپس، این سرفصل به
تصویب این کمیته سه نفره و سایر مراجع ذیصلاح رسید و اجرایی
شد. برای تدریس نیز، به‌عنوان اولین شخص از آقای دکتر حرّی
دعوت کردم، سپس از آقای دکتر دوستدار (که ۱۷ سال در امریکا
ساکن بودند). سرکار خانم دکتر مهاجری، دکتر مهرداد از دانشگاه
شیراز، و دکتر موسوی از اساتید دیگری بودند که برای تدریس و
مشارکت دعوت شدند. من در تعیین استاد برای درس‌ها خیلی
تلاش کردم. حتی بعضی استادان دعوت شده از خارج، شرط کرده
بودند حق التدریس آنها باید مثل دانشگاه‌های آمریکایی قبل از
شروع ترم پرداخت شود، که من از طریق معاون دانشگاه این مسئله
را حل و زمینه تدریس آنها را فراهم آوردم.

□ به‌نظر می‌رسد همواره گروه‌بندی‌هایی در حوزه کتابداری و
همچنین بین اساتید مختلف در سال‌های مختلف وجود داشته، و

□ به مقاومت‌های موجود بر سر راه برگزاری این دوره اشاره
فرمودید، و اینکه افرادی تلاش می‌کردند تا از موفقیت این

**من همیشه سر کلاس‌های کارشناسی
ارشد و دکتری خود، دقایقی را به
توصیه‌های اخلاقی و انسانی اختصاص
می‌دادم و دانشجویان را به فراموش
نکردن مباحث اخلاقی و انسانی
سفارش می‌کردم**

الان اساتید باسواد فراوانی داریم، ولی آن چیزی که از آن بسیار در رنجیم، کم‌رنگ شدن مباحث و کردار اخلاقی در بین جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران است.

□ بنابراین با توجه به صحبت‌هایی که مطرح فرمودید، چالش‌های عمده جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران را در چه می‌دانید؟

■ نبود خلاقیت و تفکر شخصی در میان دانشجویان مقاطع ارشد و دکتری، چالش اصلی این حوزه محسوب می‌شود. به‌خاطر دارم در جریان امتحانی، از دانشجویان مقطع دکتری سؤالی در زمینه توسعه کتابخانه‌های عمومی در ایران کرده بودم؛ اکثر پاسخ‌های این دانشجویان تکرار حرف‌ها و افکار سایر اساتید بود، و این موجب تأسف است که دانشجوی دکتری خود فاقد نظر شخصی در این زمینه باشد. البته، علت این امر را می‌توان در شست‌وشوی مغزی بعضی دانشجویان توسط اساتید خاص و جلب نظر دانشجویان به طرف خود از سوی آنها دانست. اینکه دانشجویی به‌صورت طبیعی و منطقی مجذوب افکار و شخصیت استاد و مرشد خود شود - چنانکه مولانا عاشق شمس بود - چیزی دیگر است؛ آن چیزی که مورد انتقاد است، ساخت شخصیت تصنعی برای بعضی و شست‌وشوی مغزی دانشجویان در راستای طرفدارسازی با همین شخصیت تصنعی است.

□ در پایان، ضمن تشکر از وقتی که در اختیار نشریه قرار دادید، اگر مطلبی دارید بفرمایید.

■ فقط از خداوند متعال آرزوی بالندگی، رشد و توسعه حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و همچنین میهن عزیزمان ایران را دارم.

پی‌نوشت‌ها

۱. در این گفت‌وگو دکتر قهرمانی و دکتر نجاری از اساتید محترم دانشگاه تبریز حضور داشتند.
۲. در دانشگاه استانبول گروه کتابداری زیر نظر گروه زبان ترکی فعال بود.
۳. پدر جغرافیای ایران و برگزیده سومین دوره چهره‌های ماندگار.

این مسئله تقریباً به یک مسئله عادی بدل شده است. نظر شما در مورد گروه‌بندی‌های صورت گرفته در گروه‌های آموزشی کتابداری چیست؟

■ من تلاش کردم در این نوع گروه‌بندی‌ها وارد نشوم، ولی عملاً شاهد بودم که چگونه وقت ارزشمند اساتید گروه در بحث‌های حاشیه‌ای و جنجال‌های بیهوده به‌هدر می‌رفت. به‌رغم بعضی محدودیت‌ها و مخالفت‌ها، من همیشه مدافع حق افراد و سایر اساتید بودم و در این راستا شخصاً از هیچ اقدامی دریغ نمی‌ورزیدم. از بی‌اخلاقی‌های موجود در جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران بسیار ناراحت هستم، و اختلاف‌ها و برخوردهای لفظی تند موجود در بین بعضی اساتید را بدترین خاطرات خود می‌دانم. بنده معتقدم که هیچ نوع انحصاری در علم وجود ندارد. اگر شما به دنبال مطالب علمی مثلاً در زمینه کتابخانه‌های مساجد باشید، می‌توانید از آثار من استفاده نکنید و با آثار دیگران مطالبی بهتر از من بنگارید، مهم اینجا انسانیت و پابندی یک استاد به مبانی اخلاقی است نه علم وی. به‌زعم اینجانب، در انتخاب استاد برای هر رشته باید حداقل ۳۰ درصد کل نمرات به مسائل اخلاقی و انسانیت وی اختصاص یابد. اساس و پایه یک استاد دانشگاه همان میزان پابندی وی به اخلاق و انسانیت وی است. پیش فرض پذیرش دانشجو در مقاطع آموزش عالی در کشورهای پیشرفته، مصاحبه دو ساعته استاد با دانشجو با استاد است که در این مصاحبه بیشتر مسائل اخلاقی و شخصیتی مورد نظر است. از این جهت است که اکثر اساتید جذب شده در سیستم آموزش عالی دانشگاه‌های خارج از کشور، از نظر اخلاقی و شخصیتی سالم و اهل مدارا و تساهل با دانشجویان و همکاران خود هستند، حال آنکه در مجامع دانشگاهی کشور ما کمتر به مسائل اخلاقی و انسانی و بیشتر بر جنبه‌های علمی افراد تأکید می‌شود، و نتیجه آن بروز اختلاف و تضاد میان خود اساتید و دانشجویان و عدم رعایت مسائل انسانی و اخلاقی در این زمینه می‌شود. به‌عنوان مثال، رانگان‌تاسان که دارنده دکتری تخصصی ریاضی از دانشگاه‌های انگلستان بود، دارای ابعاد انسانی و اخلاقی بود و می‌گفت هر کس که دری را بزند ابتدا از وی درباره دانش وی سؤال می‌کنم و اینکه من چگونه می‌توانم از وی بیاموزم. لذا، بر همین مبنا به اساتید جوان نیز توصیه می‌کنم که برخوردی متواضعانه و خاشعانه در برابر سایر همکاران و دانشجویان داشته باشند.

من همیشه سر کلاس‌های کارشناسی ارشد و دکتری خود، دقایقی را به توصیه‌های اخلاقی و انسانی اختصاص می‌دادم و دانشجویان را به فراموش نکردن مباحث اخلاقی و انسانی سفارش می‌کردم. تصور می‌کنم اینها مسائلی هستند که پایدار باقی می‌مانند، و رمز موفقیت و اصلاح جامعه کتابداری ایران را در تقویت مباحث اخلاقی در میان اساتید می‌دانم. معتقدم که ما

سازمان یادگیرنده، کارکنان پژوهنده

■ دکتر فریبرز خسروی

استادیار سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

**به‌راستی دانش
آموختگان دانشگاه‌ها،
و به‌ویژه دانش
آموختگان کتابداری
و اطلاع‌رسانی تا چه
اندازه ویژگی‌های یک
متفکر نقاد و خلاق را
دارا هستند**

چند سال پیش در کتابخانه ملی، استاد گرانمایه و دلسوزی فغانش بلند شده بود که اغلب این تازه استخدام شده‌ها هیچ نمی‌دانند؛ مثل اینکه از پشت کوه آمده‌اند! با مفاهیم اولیه رشته هم بیگانه‌اند. عملاً هیچ مهارتی را به‌درستی نیاموخته‌اند. گفته شد که اینان اغلب معدل هایشان بالای ۱۸ است و دانش‌آموختگان نظام آموزشی هستند که صاحب‌نامان رشته متولیان آن هستند. البته، بعدها به کمک همان استاد بعضی درس‌های کاربردی در مرکز آموزش عالی کتابداری تدریس شد تا برخی از نیازهای کتابخانه برآورده شود.

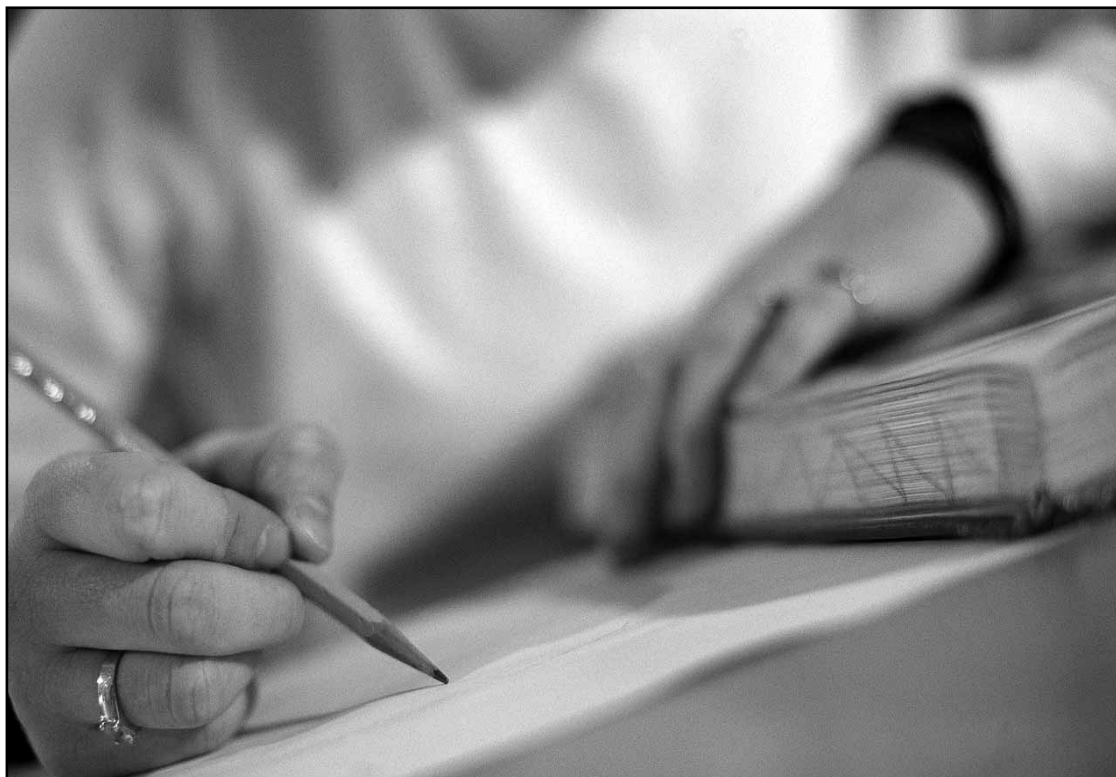
نبود دانش، مهارت و کارآیی در دانش‌آموختگان، معضلی با پیشینه دیرین است. ظاهراً در قرن هشتم هجری هم ناکارآیی آموزش مسئله روز بوده است. به این طنز زیبای عبید توجه کنید: «لولئی با پسر خود ماجرا می‌کرد که تو هیچ کار نمی‌کنی و عمر در بطالت به‌سر می‌بری. چند با تو گویم که معلق زدن بیاموز و سگ از چنبر جهانیدن رَسَن بازی تعلم کن تا از عمر خود برخوردار شوی. اگر از من نمی‌شنوی به‌خدا تو را در مدرسه اندازم تا آن علم مرده ریگ ایشان بیاموزی و دانشمند شوی و تا زنده باشی در مذلت و فلاکت و ادبار بمانی و یک جواز هیچ‌جا حاصل نتوانی کرد»^۱.

رد پای این ناکارآمدی در گستره تاریخ تعلیم و تربیت آشکارا قابل مشاهده است، که تفصیل آن موضوع این نوشته نیست. اجمالاً در سده بیستم به امر تعلیم و تربیت رسمی توجه ویژه‌ای مبذول شد و مطالعات ارزشمندی در این حوزه انجام گرفت. متفکرین تأثیرگذاری هم ظهور یافتند. حدود پنج دهه قبل پائلو فریره^۲ متفکر نام‌آشنای آموزش و پرورش، و از پیشگامان «رویکرد تربیت انتقادی»^۳ موج مبارکی در نگاه به آموزش رسمی پدید آورد. او معتقد بود که نظام رسمی موجود، انسان‌هایی را پرورش می‌دهد که خلاقیت و خودباوری ندارند، «فرهنگ سکوت» در آنها نهادینه شده و به موجوداتی بدل می‌شوند که به‌جای آنکه در خدمت جامعه باشند، در خدمت منافع زرداران و زورمداران خواهند بود. او باور داشت که این ستم‌دیدگان چنان پرورش می‌یابند که در مقابل غارت ثروت و فرهنگ خود هیچ عکس‌العملی نشان نخواهند داد.

موج رویکرد تربیت انتقادی، زمینه روآوری به تفکر نقاد^۴ و تفکر سطح بالا^۵ را فراهم آورد و در این زمینه پژوهش‌های گسترده‌ای انجام شد. یکی از معروف‌ترین این پژوهش‌ها، مطالعه‌ای است که توسط انجمن فلسفه امریکا با حضور ۴۶ متخصص انجام شد. این کار با استفاده از روش کیفی چندین سال طول کشید، و گزارش این پژوهش بعدها به «گزارش دلفی» شهرت یافت. در این گزارش تعریف جامعی از تفکر انتقادی ارائه شده است. در این تعریف، متفکر نقاد فردی کنج‌او، با ذهنی باز و منعطف است که در قضاوت دوران‌دیش است. شیوه کار او تفسیر، تحلیل و ارزشیابی، همراه با تبیین مفهومی و روش‌شناختی است. در ارزشیابی فردی عادل و منصف است و مراقب سوگیری‌های شخصی است. با حسن ظن و خیلی صریح و شفاف با مسائل مواجه می‌شود. او در انتخاب ملاک‌ها و معیارها مستدل عمل کرده و پژوهش‌محور است. پشتکار او سبب می‌شود تا حصول نتیجه، کار را دنبال کند. این نوع تفکر، خود تنظیم، هدفمند، منبع قدرت در زندگی فردی، و مبنایی وثیق برای جامعه‌ای مردم سالار خواهد بود. در سه دهه گذشته بسیاری از کشورهای شمال، تفکر نقاد و خلاق را اساس و مبنای تعلیم و تربیت خود قرار داده و از ثمرات ارزشمند آن بهره‌مند شده‌اند.

به‌راستی دانش‌آموختگان دانشگاه‌ها، و به‌ویژه دانش‌آموختگان کتابداری و اطلاع‌رسانی تا چه اندازه ویژگی‌های یک متفکر نقاد و خلاق را دارا هستند. توجه شود که کتابداران باید به‌نوعی اشاعه‌دهنده و حافظ این نوع تفکر باشند، زیرا تفکر انتقادی و خلاق پیوندی ناگسستنی با سواد اطلاعاتی دارد که کتابداران باید مروج آن باشند. گزاره‌های زیر را تا چه اندازه برای آموزش دانشگاهی، و طبیعتاً برای رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی صادق می‌دانیم:

— آموزش، پژوهش‌محور نیست و ذهن تحلیل‌گر و کنج‌کاو، و فردی با پشتکار تربیت نمی‌کند. این معضل حتی در سطوح کارشناسی ارشد و دکتری نیز شایع است. اغلب پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها بی‌محتوا، و پر از اشتباهات اساسی روش‌شناسی است؛ — فرهنگ حاکم بر دانشگاه‌ها صراحت، حسن ظن، انگیزه

این نوع آموزش عقیم،
بیشتر موجب گسترش
مدرک گرایی و تفاخر
می‌شود و توسعه و
رشدی به دنبال نخواهد
داشت. البته، در بین
استادان و دانشجویان
استثنای نادری وجود
دارد که نمی‌تواند نافی
این قضاوت کلی باشد
که: النادر کالمعدوم

را مطرح کرده‌اند. این طرح با هدف ارتقاء دانش بشری مبتنی بر معارف و آموزه های اسلامی - ایرانی، بهبود، توسعه و تربیت نیروی انسانی ارزش مدار و متخصص، ارتقاء بهره‌وری آموزش، افزایش سهم آموزش عالی در تولید ثروت ملی و افزایش مسئولیت پذیری علمی و اجتماعی و نهادینه سازی اخلاق حرفه‌ای مطرح شده است. امید است به دور از شعارهای مرسوم و کمیت گرایی معهود، گام‌های استواری برای این آمایش برداشته شود. تا آنجا که به رشته کتابداری و اطلاع رسانی مربوط است، به نظر می‌رسد باید در فکر یک تحول بنیادین برای اجتناب از گزاره‌های فوق بود. در این رشته، اطلاعات و دانش دستمایه اصلی کار است. دستمایه‌ای که به شدت پویا، سیال، و در حال فزونی غیرقابل باوری است. کتابخانه و مراکز اطلاعاتی که قرار است در خدمت نسل نوین این سده پر تحول و جامعه دانش مدار باشد، باید سازمانی یادگیرنده با کارکنانی پژوهنده باشد. این مهم نیز جز با برنامه ریزی روشمند و راهبردی، و صرف وقت و بودجه لازم به دست نخواهد آمد.

پی‌نوشت‌ها

۱. رساله دلگشا، عید زاکانی

2. Paulo Freire
3. Critical Pedagogy Approach
4. Critical Thinking
5. Higher Order Thinking

خدمت، پشتکار و عدالت و آزادی را القاء نمی‌کند؛
- دانش و مهارت آموخته شده تطابق چندانی با نیازهای بازار کار ندارد؛
- بسیاری از پذیرفته شدگان دوره کارشناسی در رشته دلخواه قبول نشده و از بد حادثه به اینجا پناه آورده‌اند؛
- بسیاری از مدرسان به محض اخذ مدرک کارشناسی ارشد و دکتری به تدریس پرداخته‌اند. اغلب آنان از فنون و دانش تعلیم و تربیت کم بهره‌اند. کلاس‌های این استادان کم بهره و ملال آور است؛
- بسیاری از مدرسان در تدریس بی‌انگیزه‌اند، و اگر انگیزه لازم را هم دارند، از دانش روز عقب هستند؛
- محتوای درس‌ها با شتاب جهانی در تولید دانش همگام نیست و بعضاً چند دهه فاصله دارد؛
- تعداد دانش آموختگان با میزان تقاضای بازار کار همخوانی ندارد.

اگر شما هم چون من معتقد به درست بودن اکثر گزاره‌های فوق هستید، نباید انتظار فوق العاده و تعیین کننده‌ای از فارغ التحصیلان داشته باشیم. این نوع آموزش عقیم، بیشتر موجب گسترش مدرک گرایی و تفاخر می‌شود و توسعه و رشدی به دنبال نخواهد داشت. البته، در بین استادان و دانشجویان استثنای نادری وجود دارد که نمی‌تواند نافی این قضاوت کلی باشد که: النادر کالمعدوم! ظاهراً بر متولیان آموزش عالی هم این کاستی‌ها آشکار است. آنان برای رفع این نازیایی طرح «آمایش دانشگاه‌ها و آموزش عالی»

ضرورت رویکردی سه وجهی به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر عباس حزی

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران

وظیفه نظام آموزشی در هر مقطعی، به‌ویژه در آموزش دانشگاهی این است که بکوشد پژوهندگان و دانش‌اندوزان را با «چرایی»ها و «چیستی»ها و «چونی»های عرصه‌ای خاص آشنا کند

می‌شود، پردازد، به‌ویژه از آن جهت که رشته‌ای دانشگاهی است و نظام آموزش عالی قرار نیست تنها به تربیت کارگر ماهر پردازد. این‌گونه تربیت‌ها در مراکز غیردانشگاهی نیز صورت می‌گیرد. اما منابع انسانی که قرار است از نظام دانشگاهی فارغ‌التحصیل شوند، وابسته و متعلق به حرفه‌ای هستند که اصول، قواعد، اخلاقیات و عملکردهایی متفاوت با حرفه‌های دیگر دارد، و این تعلقات حرفه‌ای باید به‌گونه‌ای قابل دفاع و به‌طور مستمر در دوره آموزشی مورد بحث و تبادل نظر قرار گیرد. اما منابع انسانی دوره‌های آموزشی قرار است مهارت‌هایی را نیز بیاموزند تا بتوانند در عرصه واقعی فعالیت‌های خدماتی، وظایف حرفه‌ای خود را به‌درستی انجام دهند و از ابزارهای مرتبط با هر فعالیت نیز به‌درستی و با آگاهی استفاده کنند.

بنابراین، نظام آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی سه وجهی است؛ یعنی نخست مبانی نظری به اعتبار وجهه آموزش عالی (و البته نیز به اعتبار بخشی از چهارچوب حرفه)، و دوم تعلقات حرفه‌ای، از آن رو که قرار است در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی متفاوت با مخاطبان مختلف و متنوع به کار پردازند، و سوم مهارت‌های لازم برای استفاده از منابع و ابزارها و فناوری‌های مربوط به انجام بهینه وظایف حرفه‌ای. بنابراین، در طول دوره دانشگاهی دانش‌پژوه می‌بایست به سه نوع دانش مجهز شود: دانش نظری، دانش حرفه‌ای و دانش عملی.

۱. دانش نظری. اگر آنچه فرد می‌آموزد خالی از استدلال برای انجام آن باشد، آموخته‌های او چیزی جز مجموعه‌ای بی‌پشتوانه نخواهد بود که با استدلال ساده‌ای بی‌اعتبار می‌شود. استواری پایه‌های نظری در واقع تضمین عملکرد درست در فعالیت‌های عملی است. قبول توجیه برای استمرار یا تغییر آنچه انجام می‌شده، رد یا قبول نویافته‌ها در عرصه‌های حرفه‌ای و فنی، همه و همه مرهون استحکام نظری یافته‌هایی است که در دوره آموزش دانشگاهی حاصل می‌شود. مهارت بدون معرفت، منابع انسانی را در بلند مدت به ماشین‌های فاقد تفکر تبدیل می‌کند؛ چیزی به نام پرسش، تأمل و تردید رخ نمی‌دهد، و طبعاً توقع هیچ‌گونه نوآوری هم نباید داشت.

تولید منابع انسانی بخشی از فعالیت‌های اجتماعی، برعهده دانشگاه‌ها است، و این منابع ممکن است به فرصت‌های شغلی گوناگون ولی مرتبطی دست یابند. تولیدات دانشگاهی در این زمینه‌ها ممکن است در عرصه‌های تولید یا خدمات به فعالیت پردازند؛ گرچه این عرصه‌ها بر حسب آموخته‌ها و یافته‌های تولیدات دانشگاهی انتظاراتی از آنان خواهند داشت.

رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی از جمله رشته‌های دانشگاهی است، که منابع انسانی تولید شده آن قرار است در بخش خدمات به فعالیت پردازند، و همین امر یک سلسله مسائلی را در امر آموزش این رشته، یعنی دوره‌ای که قرار است افراد را برای فعالیت خاصی در بخش خدمات تربیت کند، مطرح می‌سازد. ممکن است بخشی از آنچه در اینجا مورد اشاره قرار می‌گیرد در دیگر فعالیت‌های خدماتی نیز صادق باشد، ولی تمرکز بحث در اینجا بر این رشته است.

وظیفه نظام آموزشی در هر مقطعی، به‌ویژه در آموزش دانشگاهی این است که بکوشد پژوهندگان و دانش‌اندوزان را با «چرایی»ها و «چیستی»ها و «چونی»های عرصه‌ای خاص آشنا کند. هرچند این موارد سه‌گانه در مقاطع مختلف تحصیلات دانشگاهی دارای وزن یکسانی نیستند، ضرورت آنها اجتناب‌ناپذیر است.

جایی می‌خواندم که یکی از استادان دانشگاه در یکی از کشورها گلایه می‌کرد که نظام آموزشی، آموزش را از انتها آغاز می‌کند؛ یعنی با چونی‌ها آغاز می‌کند، سپس به چیستی‌ها می‌پردازد و آنگاه چرایی‌ها را مطرح می‌کند، و در این مسیر، دانش‌پژوه در اواخر کار درمی‌یابد که چرا باید چنین شود که به وی آموخته‌اند. البته، در همین انتخاب و اولویت‌بندی این سه مورد، اختلاف رأی میان متخصصان تعلیم و تربیت نیز اندک نیست. اما دست‌کم در باب ضرورت آن سه، در فرآیند آموزش اختلاف چندانی وجود ندارد.

در اینجا نیز غرض، صرف حضور است، نه توالی و ترتیب آموزش موارد پیش‌گفته. و به همین دلیل، باید اشاره کرد که رشته کتابداری به‌عنوان رشته‌ای دانشگاهی می‌بایست به مبانی نظری و استدلال‌های متقن در باب ضرورت و اهمیت آنچه فراگرفته

نظام آموزشی رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی
سه وجهی است؛ یعنی نخست مبانی نظری
به اعتبار وجهه آموزش عالی (و البته نیز به
اعتبار بخشی از چهارچوب حرفه)، و دوم
تعلقات حرفه‌ای، از آن رو که قرار است در
کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی متفاوت با
مخاطبان مختلف و متنوع به کار پردازند، و
سوم مهارت‌های لازم برای استفاده از منابع
و ابزارها و فناوری‌های مربوط به انجام بهینه
وظایف حرفه‌ای

به‌موقع وظایف حرفه‌ای بدون مهارت‌های لازم جهت استفاده از منابع، امکانات، ابزارها و فنون مرتبط و مناسب تحقق عملی نخواهد یافت. حتی در مورد خداوند متعال نیز آمده است که «ابی الله ان یجری الامور الا باسبابها» (خداوند پرهیز دارد که کارها را به‌جز با ابزارهای مناسب آنها به اجرا درآورد). بنابراین، دانش فنی برای تحقق اهداف دانشگاهی از یک سو، و اهداف حرفه‌ای از سوی دیگر ضرورتی انکارناپذیر است. طول دوره تحصیلات دانشگاهی پیوسته در معرض پرسش‌هایی قرار می‌گیرد که با کلمه «چگونه» آغاز می‌شود. پاسخی که برای اینگونه پرسش‌های عیان یا مقدر وجود دارد، همگی در چارچوب دانش فنی قرار می‌گیرد. این نوع دانش هم‌پای تحولات فنی، متحول می‌شود و باید پیوسته با یافته‌های فناورانه نوین همسو باشد.

آنچه در آموزش این سه نوع دانش اهمیت دارد، ترکیب عالمانه و ظریف آنها است. هرگز نمی‌توان تصور کرد که هر یک از این دانش‌ها در بسته‌بندی جداگانه‌ای در اختیار دانش‌پژوه قرار می‌گیرد، و اتمام یکی آغاز دیگری است. این سه دانش از طریق آمیزه‌ای هنرمندانه و زیرکانه در کلیه دروس، برنامه‌ها، و تمرین‌ها حضور دارند، و این کار در سه زمینه و بستر اجرایی با باوری جدی دنبال می‌شود: ۱. طراحی برنامه‌های درسی و شرح درس‌های مرتبط؛ ۲. معلمانی ورزیده که به هر سه نوع دانش و چگونگی تلفیق آنها اشراف دارند؛ و ۳. مراکز آموزشی که شرایط، امکانات، آزمایشگاه‌ها و جز آن را برای اجرای چنین مهمی مهیا می‌سازند.

تنها با چنین نگرشی است که می‌توان امیدوار بود آموزش دانشگاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی از کامیابی لازم برخوردار باشد.

۲. دانش حرفه‌ای. در سنت گذشته، تشرف به هر حرفه‌ای بر اساس آدابی صورت می‌گرفت؛ نوواردان باید قواعد و اصولی را رعایت می‌کردند. ورود به حرفه‌ای با صبغه دانشگاهی، امروز نیز تابع قواعدی است. افراد نوپای واجد شرایط ورود به رشته‌هایی که منابع انسانی حرفه‌ای می‌پرورد، باید دو چیز را باور داشته باشند؛ یکی رعایت شأن و احترام ارزش‌های حرفه‌ای، و دیگری باور جدی به وظیفه‌ای که حرفه برای آنان تعیین و تعریف کرده است. دانش حرفه‌ای در طول دوره تحصیل باید هم قواعد و اصول و اخلاقیات حرفه را به نوواردان بیاموزد، و هم ارائه خدمات به مراجعان را به‌عنوان وظیفه‌ای جدی و اجتناب‌ناپذیر بشناساند. فعالیت‌هایی که در عرصه حرفه‌ای خدماتی صورت می‌گیرد، می‌بایست در جهت بهبود خدمت به‌عنوان جریان اصلی حرکت کند. دانش حرفه‌ای باید به حرفه‌مندان نوپا بیاموزد که ارائه خدمت یک اصل است، نه حرکتی از سرِ تفنن. دانش‌پژوه باید بیاموزد که خدمت به مراجعان متنی نیست که بر سر آنان می‌نهیم، بلکه وظیفه‌ای است که کاستی و سستی در انجام آن، نقض غرض کار حرفه‌ای است که محور آن خدمت است.

دانش حرفه‌ای باید در سراسر دوره تحصیل در لایه لایه کلیه مباحث حضوری پویا داشته باشد، و اشارات به‌جا و مناسب به موارد و مصادیق، پیوسته روحیه «خدمت محوری» را تقویت کند. دانش‌پژوه باید بداند که هرگونه گریز از ارائه خدمت چیزی جز بی‌اخلاقی حرفه‌ای نیست. غنای انواع دیگر دانش هرگز سستی اخلاق حرفه‌ای را جبران نمی‌کند.

۳. دانش فنی. کاربرپذیری دانش نظری و انجام درست و

تعامل گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران: آیا امیدی هست؟

■ دکتر رحمت‌الله فتاحی^۱

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

هستند. تاکنون مقاله‌های بسیاری درباره آموزش کتابداری در ایران نگاشته شده و هر یک تلاش داشته گوشه‌هایی از سیر تحولی این عرصه را منعکس کند. اکنون می‌توان ادعا کرد که تصویر نسبتاً روشنی در این زمینه وجود دارد. اما نکات جالبی در آنچه که این تصویر می‌تواند به ما ارائه کند، نهفته است که چهار دهه پیش و در آغاز شکل‌گیری آموزش نوین کتابداری در ایران از سوی یکی از پیشکسوتان (ابرامی، ۱۳۵۴) مطرح شده است. در مقاله خود، ابرامی از «گره کوری» یاد کرد که شاید هنوز هم گریبانگیر آموزش کتابداری در ایران است.

نخستین کاستی: دوری از نیازهای بومی و ضعف در تعامل اجتماعی

به‌جرات می‌توان ادعا کرد که شکل‌گیری آموزش کتابداری در ایران مبتنی بر اولویت‌های بومی نبوده است؛ شواهد نشان می‌دهد که از الگویی غیربومی وام گرفته است (حیاتی و فتاحی^۲، ۲۰۰۵، ص ۲۷۵). این مسئله به‌نوبه خود موجب عدم ارتباط برنامه‌های آموزشی با نیازهای مطرح جامعه شده، و متأسفانه تداوم آن منجر به غریب ماندن حرفه در ایران و نهایتاً دیدگاه ضعیف جامعه نسبت به حرفه گشته است؛ وضعیتی که این حرفه همچنان شاهد آن است. ارتباط ضعیف گروه‌های آموزشی با نهادها و کارفرمایانی که نیاز به خدمات کتابداران (دانش‌آموختگان کتابداری) دارند باعث شده تا درک واقع‌بینانه و روزآمدی درباره نیازهای بازار کار به‌وجود

نگاهی به پیشینه آموزش کتابداری و تشکیل گروه‌های کتابداری

آموزش کتابداری، قلب کتابداری نوین در هر جامعه از جمله ایران به‌شمار می‌رود. تعامل میان اعضاء هیئت علمی نیز زمینه‌ساز خرد جمعی در اجرای برنامه‌های آموزشی و تربیت نسل جوان محسوب می‌شود. به بیان دیگر، می‌توان این‌گونه استنباط کرد که توسعه حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، در درجه نخست نیازمند اجرای برنامه‌های آموزشی مناسب و کارآمد، و در درجه دوم مستلزم تعامل میان راهبران آن یعنی اعضاء هیئت علمی است.

شاید اشاره به این نکته نیز حائز اهمیت باشد که با وجود تعداد مقاله‌های قابل توجهی که درباره آموزش کتابداری در ایران و مسائل آن نگاشته شده، در کمتر مقاله‌ای به موضوع مهم تعامل میان گروه‌ها و اعضاء هیئت علمی سراسر ایران اشاره شده است، در حالی که این موضوع می‌تواند بر جهت‌دهی برنامه‌های آموزشی در سطح کشور بسیار تأثیرگذار باشد. در واقع، چنانچه قرار باشد تحول کارآمدی در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی روی دهد، در درجه نخست باید اعضاء هیئت علمی از آن آگاه شده و آن را پیاده‌سازی کنند. نگاهی به مسائل و کاستی‌های مطرح شده از سوی اندیشمندان در مقاله‌های مرتبط با آموزش کتابداری، بیانگر آن است که مشکلات متنوعی در این زمینه وجود داشته و دارد. نگاهی عمیق‌تر در همین مورد ما را به این نتیجه می‌رساند که برطرف کردن این مسائل و کاستی‌ها در درجه نخست متوجه اعضاء هیئت علمی است، که می‌توانند در چارچوب خرد جمعی به همفکری و همکاری بپردازند. مگر نه آن است که اعضاء هیئت علمی و گروه‌های آموزشی سراسر کشور در چند زمینه مهم، به‌ویژه هدف‌ها و رسالت‌ها، دانش و تجربه، و نیز دستاوردها اشتراک دارند، پس برقراری تعامل حرفه‌ای در سطح ملی یک ضرورت به‌شمار می‌آید.

برای داشتن تصویر بهتری از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، مرور تاریخچه آن می‌تواند راهگشا باشد، زیرا چگونگی شکل‌گیری و ادامه مسیر آن متأثر از عواملی است که برخی از آنها در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران همچنان مطرح و مسئله‌ساز

با وجود تعداد مقاله‌های قابل توجهی که درباره آموزش کتابداری در ایران و مسائل آن نگاشته شده، در کمتر مقاله‌ای به موضوع مهم تعامل میان گروه‌ها و اعضاء هیئت علمی سراسر ایران اشاره شده است

در حال حاضر،
گروه‌های کتابداری
ایران همچون
جزیره‌های پراکنده‌ای
هستند که ارتباط جدی
با هم ندارند. این

وضعیت، به‌ویژه در
مورد عدم ارتباط میان
اعضاء هیئت علمی
دانشگاه‌های دولتی
با اعضاء هیئت علمی
دانشگاه‌های آزاد و
غیردولتی کاملاً آشکار
است

اعضاء هیئت علمی، عضو مهم‌ترین تشکل غیردولتی حرفه خود یعنی انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی نباشند. همین امر موجب کاهش ارتباط آنها با همتایان خود در همایش‌های ماهانه، سالانه، و نیز کارگاه‌های آموزشی شده است. از سوی دیگر، تا کنون هیچ همایش یا گردهمایی سراسری از اعضاء هیئت علمی گروه‌های کتابداری در ایران برگزار نشده است. این امر می‌تواند بیانگر یک کاستی جدی در فضای کنونی رشته کتابداری و در تحقق انسجام حرفه‌ای و خرد جمعی باشد. در حال حاضر، گروه‌های کتابداری ایران همچون جزیره‌های پراکنده‌ای هستند که ارتباط جدی با هم ندارند. این وضعیت، به‌ویژه در مورد عدم ارتباط میان اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌های دولتی با اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌های آزاد و غیردولتی کاملاً آشکار است. همانگونه که اشاره شد، عدم تعامل می‌تواند به عدم شناخت از یکدیگر و حتی عدم اعتماد منجر شود. نگارنده به‌یاد دارد برخی گروه‌های کتابداری، در همکاری برای دادن اطلاعات خود و پُر کردن پرسشنامه «طرح پژوهشی بازنگری برنامه آموزشی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی» که از سوی وزارت علوم به گروه آموزشی دانشگاه فردوسی سپرده شده بود، تردید داشتند. تجربه دیگر مربوط به همکاری و تعامل میان گروه‌های آموزشی کتابداری در دو دانشگاه فردوسی و شیراز برای تأسیس نخستین دوره دکتری کتابداری در دانشگاه‌های دولتی است (سال ۱۳۷۹)؛ در حالی که می‌توانست به توسعه کیفی و کارآمدتر آموزش در این سطح بیانجامد (حیاتی، ۱۳۷۹، ص ۱۷)، حکایت از چالش‌ها و دشواری‌ها در تحقق همفکری و همکاری دارد، به شکلی که نهایتاً دو گروه تصمیم به کار جداگانه و مستقل از یکدیگر گرفتند. نظیر این تجربه در مورد همکاری گروه‌های آموزشی دانشگاه پیام نور مشهد و دانشگاه فردوسی تکرار شد؛ پس از موافقت اعضاء

نیاید. حتی درس‌های کارآموزی که می‌تواند در شرایط واقعی بازار کار انجام شود، عموماً در کتابخانه‌های دانشگاهی مرتبط با گروه‌های آموزشی سپری می‌شود، و نه تنها سایر انواع کتابخانه‌ها از وجود کارآموز بی‌بهره می‌مانند، بلکه خود کارآموزان از تجربه عملی دور مانده و گروه‌های کتابداری نیز از نیازهای واقعی جامعه آگاه نمی‌شوند. این مسئله همچنین باعث شده در بازنگری برنامه‌های آموزشی نیز نیازهای جامعه نادیده گرفته شود.

دومین کاستی: افزایش بی‌رویه گروه‌های آموزشی و تعامل ضعیف میان آنها

به‌موازات رشد سریع و کمی آموزش عالی در ایران، تعداد گروه‌های آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز افزایش چشم‌گیری در طول دهه اخیر داشته است؛ ۸۴ گروه آموزشی در ۲۹ دانشگاه دولتی و غیردولتی (کیانی^۳، ۲۰۰۹، ص ۲۱). این رشد کمی و شتاب‌ناک موجب شده میزان نظارت بر کیفیت این گروه‌ها کاهش یابد. در برخی موارد، به‌ویژه در چند سال گذشته، گروه‌هایی تأسیس شده که حتی از حداقل معیارهای لازم از جمله اعضاء هیئت علمی برخوردار نبوده و نیستند. در میان اعضایی که در برخی گروه‌ها اشتغال دارند، چهره‌های کم‌تجربه‌ای به‌چشم می‌خورند که به‌تنهایی تعداد زیادی از درس‌های متنوع را برعهده گرفته‌اند. در برخی گروه‌های آموزشی که در سطح کارشناسی ارشد نیز فعالیت دارند، حجم پذیرش دانشجو به‌شکل نامعقولی افزایش یافته و تصور اینکه چگونه تعداد بسیار کم اعضاء هیئت علمی که در دوره کارشناسی نیز به تدریس اشتغال دارند قادرند به آموزش دانشجویان و هدایت پایان‌نامه‌های ارشد و دکترا بپردازند، دشوار است. این حجم گسترده تدریس و نیز راهنمایی تعداد زیادی پایان‌نامه باعث شده بسیاری از این مدرسان تمایلی به برقراری تعامل با اعضاء هیئت علمی سایر گروه‌ها، و حتی همکاران گروه خود نداشته باشند.

از سوی دیگر، پرمشغله بودن باعث شده بسیاری از

هیئت علمی دانشگاه فردوسی در زمینه راه‌اندازی مقطع ارشد در دانشگاه پیام نور و آغاز به کار آن، به دلایلی این همکاری ادامه نیافت.

سومین کاستی: تعامل محدود با انجمن کتابداری

نگاهی اجمالی به فعالیت‌های انجمن کتابداران ایران تا پیش از سال ۱۳۵۷، نشان می‌دهد که با وجود تعداد بسیار کم کتابداران در آن زمان و نیز تعداد بسیار کم گروه‌های آموزش کتابداری، آن انجمن دستاوردهای قابل توجهی برای آموزش کتابداری داشته است. برگزاری کارگاه‌های آموزشی و انتشار «نامه انجمن کتابداران ایران» زمینه‌ساز پویایی در حرفه کتابداری در دهه ۱۳۵۰ به‌شمار می‌رفت. با این حال، با توجه به وجود تنها سه گروه کتابداری در آن زمان در ایران و عضویت بیشتر اعضای هیئت علمی کتابداری در انجمن، می‌توان ادعا کرد که ارتباط حرفه‌ای میان کتابداران ایران در سطح مطلوبی نبوده است. شواهد نشان می‌دهد برخی اعضا شاغل در دانشگاه‌های سایر استان‌ها مورد توجه و پذیرش همکاران خود در تهران نبوده‌اند. به همین دلیل بود که شخصیت دانشمندی همچون دکتر ابرامی را در جمع خود در دانشگاه تهران نپذیرفتند.

با حیات دوباره انجمن در اواخر سال ۱۳۷۹ و شکل‌گیری کمیته‌های تخصصی آن، یکی از زمینه‌های فعالیت انجمن، ایجاد کمیته آموزش بود. در اوایل دهه ۱۳۸۰ این کمیته موفق شد جلسات منظمی با مشارکت برخی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های مختلف سراسر کشور برگزار کند و برنامه‌های درسی را مورد بررسی و بازنگری قرار دهد. این تجربه تأثیر خوبی بر تعامل میان اعضای هیئت علمی داشت، به گونه‌ای که مجری بازنگری برنامه درسی دوره کارشناسی (خانم دکتر عصاره، از دانشگاه اهواز) که از سوی وزارت علوم مأمور این طرح شده بودند، با اتکاء بر تجربه انجمن و همکاری گرفتن از آن توانست این برنامه را تدوین و برای تصویب به وزارت علوم ارائه کند.

چهارمین کاستی: تعامل ضعیف کمیته کتابداری وزارت علوم با اعضای هیئت علمی

اگرچه در دهه‌های ۱۳۶۰ و ۱۳۷۰، اعضای کمیته کتابداری در وزارت علوم از چند دانشگاه مختلف در تهران و برخی شهرها انتخاب شده بودند، ارتباط بسیار ضعیف و ناکافی آنها با همکاران خود در سایر گروه‌های کتابداری موجب به‌وجود آمدن عدم شفافیت برنامه‌ها، و در نتیجه بروز فاصله حرفه‌ای میان کمیته و اعضای هیئت علمی کتابداری در کشور شده بود. بسیاری از اعضای هیئت علمی هیچ اطلاعی از برنامه‌ها و فعالیت‌های کمیته نداشتند و مورد مشورت قرار نمی‌گرفتند. همین امر موجب عدم استقبال از برنامه‌های کمیته و عدم ارائه بازخورد حرفه‌ای در قالب خرد جمعی شد. سال‌ها طول کشید تا اعضای هیئت علمی برخی گروه‌ها توانستند برای مطرح کردن کاستی‌های برنامه مدون شده توسط آن کمیته اقدام کنند، و

نظرات جامعه کتابداری را درباره برنامه‌های آموزشی نوین و مورد نیاز به وزارت علوم منعکس سازند.

هرچند در حال حاضر کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی وزارت علوم با ترکیب جدید مشغول به فعالیت است و اعضای آن از تعداد بیشتری دانشگاه‌های مجری برنامه‌های آموزش کتابداری به عضویت این کمیته درآمده‌اند، باز هم می‌توان این پرسش را مطرح کرد که دیدگاه‌هایی که عضو این کمیته نیستند، درباره آن چیست؟ آیا آنها نیز احساس جدایی می‌کنند و طرف مشورت قرار نمی‌گیرند؟ آیا از بازنگری برنامه‌ها و تصویب برنامه‌ها و گرایش‌های جدید رضایت دارند؟

پنجمین کاستی: نبود یک سامانه اطلاع‌رسانی درباره اعضا هیئت علمی

اعضای هیئت علمی گروه‌های کتابداری، گردانندگان برنامه‌های آموزشی و مسئول تربیت کتابداران آینده هستند. از این دیدگاه، آنان هسته اصلی حرفه به‌شمار می‌روند. این در حالی است که اطلاعات ما درباره اعضای هیئت علمی کنونی، دانشگاه محل تدریس آنها، درس‌هایی که هر فرد ارائه می‌دهد، گرایش‌ها و تخصص‌های آنان، و در نهایت بروندهای علمی و انتشاراتی این اعضا ناقص است. نام و نشانی بسیاری از اعضای هیئت علمی برای جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی مشخص نیست، و حتی بیشتر آنان دارای سایت اختصاصی در وب نیستند. تلاش انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران هم در زمینه گردآوری اطلاعات کامل و روزآمد اعضای هیئت علمی هنوز نتیجه‌بخش نبوده است.

به‌جرات می‌توان گفت که اعضای هیئت علمی پیشکسوت، اعضای جوان را نمی‌شناسند و با توانمندی‌ها و تخصص‌های آنها بیگانه‌اند. این در حالی است که در میان اعضای جوان، استعدادها و کم‌نظیری وجود دارد که در سطح ملی و بین‌المللی مطرح هستند. این کاستی نه‌تنها تصویر روشنی از توانمندی‌های ما ارائه نمی‌دهد، بلکه موجب شده زمینه‌های همکاری و اشتراک دانش تخصصی میان مدرسان کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز پنهان بماند. این امر به نوبه خود موجب بروز برخی دوباره‌کاری‌ها در پژوهش‌ها و پایان‌نامه‌ها شده است. شاید بررسی الگوهای همکاری علمی و آموزشی میان این اعضا بتواند تصویر مناسبی از این وضعیت در گذشته و در حال حاضر ارائه دهد.

راه‌های پیش رو و امید به آینده

تجربه چهار دهه گذشته آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی از یکسو، و تعداد قابل توجه گروه‌های آموزشی و اعضای هیئت علمی می‌تواند نقطه قوت در مسیریابی و ترسیم نقشه راه برای حال و آینده به‌شمار آید. همچنین، ده‌ها مقاله و کتابی که در زمینه مسائل آموزش کتابداری در ایران منتشر شده است می‌تواند دانش مبتنی بر خرد جمعی در این قلمرو را در اختیار ما قرار دهد. مروری بر موفقیت‌های حرفه‌ای، علمی، آموزشی و پژوهشی

به‌شمار رود مشروط بر آنکه تعامل اعضا آن با سایر همکاران خود در سطح ملی و همه گروه‌های کتابداری افزایش یابد. در عین حال، رویکردی که می‌تواند اثرگذاری کمیته را در سطح ملی ارتقاء دهد و مصوبه‌های آن را در میان اعضا هیئت علمی سراسر کشور مقبول سازد، نظرسنجی از گستره بزرگ‌تری از اعضا هیئت علمی همه گروه‌های کتابداری است. برگزاری همایش‌های سراسری اعضا هیئت علمی و یا حداقل مدیران گروه‌های آموزشی می‌تواند به‌شکل قابل ملاحظه‌ای بر مقبولیت و وجهت تصمیم‌های کمیته بیافزاید. این شکل از تعامل حرفه‌ای مناسب‌ترین و کارآمدترین رویکرد برای پیشبرد هدف‌های آموزشی است. اگر برنامه‌هایی که از سوی این کمیته تدوین و تصویب می‌شود، به‌ویژه گرایش‌ها و رشته‌های جدید مبتنی بر تعامل و ابراز دیدگاه‌های تخصصی عده بیشتری از اعضا هیئت علمی سراسر کشور باشد، با انتقادها و احتمالاً مقاومت‌های کمتری روبرو خواهد بود.

راهکار سوم: گسترش الگوهای همکاری بین فردی و بین گروهی

در مقایسه با گذشته‌ای نه‌چندان دور، اکنون شاهد شکل‌گیری همکاری میان اعضا هیئت علمی در قالب الگوهای درون گروهی و بین گروهی هستیم. نگاهی به نام نویسندگانی که به‌صورت اشتراکی اقدام به انجام پژوهش و تألیف مقاله علمی کرده‌اند، حاکی از آغاز تعامل غیررسمی میان متخصصان کتابداری دانشگاه‌ها و مراکز مختلف، البته در سطحی محدود است. تقویت و گسترش این رویکرد می‌تواند برای توسعه حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، و به‌ویژه همکاری میان اعضا هیئت علمی گروه‌های مختلف بسیار نویدبخش باشد. همچنین، می‌توان امیدوار بود با شناختی که اعضا هیئت علمی دانشگاه‌های مختلف از یکدیگر پیدا می‌کنند، امکان به‌کارگیری افرادی خارج از یک گروه برای تدریس در همان گروه افزایش می‌یابد. با تخصصی شدن گرایش‌های آموزشی در دانشگاه‌های مختلف، ضرورت این رویکرد بیش از پیش آشکار شده است.

اگرچه همانگونه که اشاره شد شاهد تجربه‌های ناموفقی در زمینه همکاری میان گروه‌های آموزشی، به‌ویژه در عرصه راهاندازی دوره‌های مشترک بوده‌ایم، می‌توان با واکاوی کاستی‌های آن تجربه‌ها این رویکرد را زنده کرد. تجربه تبدیل شدن گروه آموزشی دانشگاه شهید چمران اهواز به قطب کتابداری (که با همکاری برخی اعضا هیئت علمی سایر گروه‌های کتابداری در دانشگاه فردوسی و ... انجام شده است) می‌تواند نمونه خوبی از ارتقاء توانمندی‌های علمی و حرفه‌ای باشد. به نظر می‌رسد با پشتیبانی وزارت علوم از همکاری‌های بین گروهی و قائل شدن امتیاز برای گروه‌های همکار، این رویکرد قابل گسترش باشد.

راهکار چهارم: استفاده از گروه‌های بحث و وبلاگ‌ها به‌منزله سرمایه‌های اجتماعی و حرفه‌ای

جامعه کتابداری ایران در دهه اخیر حکایت از آن دارد که افرادی که به این موفقیت‌ها رسیده‌اند عموماً آنهایی‌اند که تعامل بهتر و گسترده‌تری با اعضا جامعه خود داشته و دارند. نگاهی به نام‌های موفق نشان می‌دهد که بیشتر آنان در زمینه‌هایی که به تعامل نیاز دارد (همچون برگزاری همایش‌های ملی و منطقه‌ای، برگزاری کارگاه‌های آموزشی، شرکت و ارائه مقاله در همایش‌های ملی و بین‌المللی، عضویت در هیئت مدیره انجمن‌ها و تشکلهای غیردولتی، سردبیری مجله‌های علمی، عضویت در هیئت تحریریه این مجله‌ها، و مواردی از این قبیل) درگیر بوده‌اند. به بیان دیگر، می‌توان ادعا کرد که میان شخصیت برون‌گرا و تعاملی افراد و موفقیت‌های حرفه‌ای آنان رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. بر این اساس، می‌توان اعضا جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران را تشویق کرد تا چنین رویکردی را محور تلاش‌های خود قرار دهند. آنچه در زیر می‌آید راهکارهایی است که می‌تواند در راستای افزایش تعامل حرفه‌ای مورد استفاده قرار گیرد.

راهکار نخست: انجمن کتابداری و نقش محوری آن

تشکلهای غیردولتی و انجمن‌ها، محور و بستر تعامل حرفه‌ای به‌شمار می‌آیند. پیشینه انجمن‌ها، از جمله انجمن‌های کتابداری در کشورهای مختلف حاکی از موفقیت آنها در این زمینه است. همان‌گونه که پیشتر اشاره شد، انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران در اوایل دهه ۱۳۸۰ تلاش کرد تا تعامل میان اعضا هیئت علمی در سطح کشور برقرار شود و توسعه یابد. تجربه آن سال‌ها می‌تواند همچنان برای به‌وجود آمدن فضا و بستر مناسب به‌منظور تعامل بیشتر و نزدیک‌تر مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا نقش انجمن، ایجاد انسجام حرفه‌ای است که خود مهم‌ترین عامل زمینه‌ساز برای تعامل است. نگاهی به فهرست اسامی اعضا هیئت علمی که در سخنرانی‌ها و کارگاه‌های آموزشی انجمن همکاری داشتند، بیانگر آن است که انجمن توانسته از گستره نسبتاً مناسبی از اعضا گروه‌های آموزشی گوناگون استفاده کند. فضای آن همایش‌ها و کارگاه‌ها نشان از مستعد بودن بسیاری از اعضا هیئت علمی برای تعامل دارد؛ این گستره را می‌توان گسترده‌تر کرد.

راهکار دوم: کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌منزله نهاد برنامه‌ساز

بدون تردید، در فضای رسمی و قانونی، فعالیت‌ها و تصمیم‌ها از پشتیبانی قوی‌تری برخوردارند. کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی وزارت علوم با توجه به جایگاه قانونی و لزوم اجرائی شدن مصوبات (برنامه‌های) آن می‌تواند نقش بزرگی در ارتقاء آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران ایفا کند. طی چهار سال گذشته که این کمیته در هیئت جدید خود شکل گرفته و آغاز به فعالیت کرده است، تلاش آن بوده تا ترکیب کمیته شامل اعضای از دانشگاه‌های معتبر سراسر کشور باشد که متولی آموزش کتابداری، به‌ویژه در سطوح تحصیلات تکمیلی است. این امر می‌تواند نقطه قوت کمیته

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای فناوری‌های نوین، به‌وجود آوردن فضای مجازی و نامحدود برای تعامل حرفه‌ای و اجتماعی است. اکنون هزاران سایت، وبلاگ، گروه بحث، گروه خبری و مانند آنها به راحتی در اختیار افراد است تا به تعامل و اشتراک دانش بپردازند. اهمیت این فضا برای جوامع امروزی به اندازه‌ای است که از آن به‌منزله «سرمایه اجتماعی» یاد می‌کنند. بدیهی است هرچه این سرمایه اجتماعی در یک جامعه از جمله کتابداری و اطلاع‌رسانی افزون‌تر باشد، توانمندی آن جامعه برای تعامل، اشتراک دانش و نهایتاً رسیدن به خرد جمعی افزون‌تر خواهد بود. حرفه‌مندان کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به ماهیت اجتماعی رشته خود همواره تلاش کرده‌اند از ابزارهای ارتباطی برای تعامل میان خود و نیز تعامل با جامعه بهره‌گیری کنند. در ایران نیز در این راستا، تاکنون چند گروه بحث الکترونیکی و صدها وبلاگ در قلمرو کتابداری ایجاد شده و مورد استقبال اعضا حرفه قرار گرفته است. کارآمدی این ابزارها در تشکیل سرمایه اجتماعی و حرفه‌ای به اثبات رسیده است (احمدی و پریخ، ۱۳۸۸؛ اصنافی و مرادی، ۱۳۸۷).

در عرصه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌توان به‌خوبی از این فضای مجازی و ابزارهای آن سود جست. اگر برنامه‌ریزی و برگزاری همایش‌های ملی و سراسری نیازمند انرژی، بودجه و زمان قابل توجه است، فضاهایی چون «گروه بحث آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی» و یا «وبلاگ استادان کتابداری و اطلاع‌رسانی» و یا «وبسایت اشتراک دانش آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران» را می‌توان با حداقل هزینه و حداکثر سرعت تأسیس کرد. مزیت عمده این ابزارها، دسترسی همگانی، سرعت در بازخورد، دسترسی به پیشینه (آرشیو) و رصد کردن بحث‌ها است.

پایان سخن

این اصل که «خرد جمعی» راهگشاتر از خرد فردی است، همواره مورد توجه جوامع متمدن بوده است. بر همین اساس، چارچوب‌ها و راهبردهای فعالیت جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران هم باید بر این اصل استوار باشد. حوزه آموزش نیز از این قاعده مستثنی نیست. تعامل پیوسته اندیشمندان، به‌ویژه اعضا هیئت علمی با یکدیگر و تلاش برای رسیدن به توافق جمعی در زمینه‌های مرتبط با برنامه‌های آموزشی، می‌تواند توانمندی حرفه را برای تربیت کتابداران فردا ارتقاء دهد. وجود چنین رویکردی می‌تواند برای دانشجویان کنونی نیز الهام‌بخش باشد. بدیهی است در این راستا، نه تنها تعامل رسمی بلکه تعامل غیررسمی دوستانه و به‌اصطلاح خودمانی نیز می‌تواند مورد توجه قرار گیرد. در مقابل، تعامل ضعیف و به‌ویژه عدم تعامل می‌تواند زمینه رسیدن به توافق، اشتراک دانش و خرد جمعی میان اعضا هیئت علمی را که از سرآمدان حرفه به‌شمار می‌روند، از بین ببرد. پیامدهای این وضعیت منطقی نیست. نمی‌تواند برای کل حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران سودمند باشد، بلکه این خطر را دارد که انسجام درون حرفه‌ای و در نتیجه منزلت اجتماعی ما را متزلزل کند.

برای ایجاد فضای مناسب که بتواند چالش‌ها و کاستی‌های

قلمرو آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران را برطرف سازد، نیازمند خرد جمعی هستیم. برای رسیدن به خرد جمعی نیز نیاز به یک چارچوب معرفتی داریم تا منافع شخصی را بر منافع حرفه‌ای و ملی ارجح ندانیم، بلکه بتوانیم با افزایش درک متقابل و تحمل دیدگاه‌های مخالف خود، به بهبود شرایط کنونی در راستای پیشبرد هدف مشترک کمک کنیم. هرچند سطح مشارکت‌های اجتماعی و حرفه‌ای به‌دلایل گوناگون در چند سال اخیر کاهش یافته، باز هم باید بر این حقیقت تأکید کرد که تنها با همکاری و تعامل حرفه‌ای می‌توان «گره کوری» که همچنان در برخی زمینه‌های آموزشی دست‌های ما را بسته، گشود.

پی‌نوشت‌ها

1. fattahi@ferdowsi.um.ac.ir
2. Hayati and Fattahi
3. Kiani

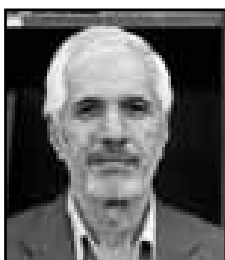
مآخذ

- ۱) ابرامی، هوشنگ (۱۳۵۴). «نقطه آغاز: گره کور آموزش دانش‌شناسی»، نامه انجمن کتابداران ایران، دوره هشتم، ۴ (زمستان): ۵۵۴ - ۵۴۳.
- ۲) احمدی، شکریه؛ پریخ، مهری (۱۳۸۸). «بررسی میزان توانمندی گروه بحث الکترونیکی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی (LIS) در تشکیل سرمایه اجتماعی»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۲ (۳): ۱۹ - ۴۲.
- ۳) اصنافی، امیر؛ مرادی، شیما (۱۳۸۷). «نگاهی به وبلاگ‌های کتابداری ایران پیمایشی با استفاده از روش وب‌سنجی»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۱): ۲۸ - ۹.
- ۴) حیاتی، زهیر (۱۳۷۹). «چگونگی شکل‌گیری اولین دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های زیر پوشش وزارت فرهنگ و آموزش عالی»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۲ (۴): ۱۷ - ۳۸.
- ۵) مرادی، شیما؛ دخت عصمتی، محدثه (۱۳۸۷). «ارتباطات الکترونیک کتابداران ایران: تحلیل محتوایی گروه بحث الکترونیک دانشگاه فردوسی مشهد (LIS)»، کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۴): ۹۱ - ۱۱۴.
- 6) Hayati, Z. and Fattahi, R. (2005). "Education for librarianship in Iran before the 1979 Islamic Revolution: An historical review of the American roles and influences". *Library Review*, 54 (5): 316-327.
- 7) Kiani, H. (2009) Education for Library and Information Science in Iran: Current. Trends. *International Journal of Information Science and Technology*, 7 (2): 15-28.

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی و پرسش‌های پیش‌رو

■ دکتر غلامرضا فدایی

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی و رئیس دانشکده کتابداری دانشگاه تهران

نامیده است. خدا آموزش‌گیرنده را انسان معرفی می‌کند، که خود او را آفریده و می‌داند کیست و چیست، و به تعبیر روشن‌تر تعریف و توانایی او برایش عیان است. از این رو، می‌داند که به او چه بیاموزد، و خدا در این زمینه همه اسماء را به انسان می‌آموزد و قطعاً آدم هم ظرفیت پذیرش را دارد؛ اگرچه بعداً در کاربردش وسوسه می‌شود و از حد تجاوز می‌کند. بنابراین، خدا قابلیت و توانایی آدم را تا سرحد فراگیری همه اسماء بالا می‌برد و از این حیث سؤال «برای چه» آن هم روشن می‌شود. یعنی این آموزش برای تکامل اوست و برای ساخته شدن او از طریق عبادت یا اطاعت و معرفت، که هم خصلت زیبایی آدمی است و هم پاسخی به مدعیان که فرشتگانی بودند که در برابر خدا لب به اعتراض گشودند، که خدایا اگر غرض تو از آفرینش انسان عبادت، اطاعت، معرفت و شناخت و مانند آن است، چنین کاری را ما انجام می‌دهیم، و خدا در پاسخ می‌گوید من چیزهایی می‌دانم که شما نمی‌دانید.

این پرسش چندگانه «از کی»، «به کی»، «چه چیز»، و «برای چه» در همه نظام‌های آموزشی مطرح است، و هر یک از حوزه‌های آموزشی می‌توانند چنین پرسش‌هایی را از خود و برای خود داشته باشند، که اگر به آن توجه شود، قطعاً در نظام آموزشی آنان و گستره کمی و کیفی آن تأثیر فراوانی خواهد داشت.

در نظام آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز به‌عنوان یک حوزه مستقل آموزشی، قبل از هر چیز باید به این سؤال پاسخ داده شود که چه کسانی آموزش می‌دهند، و قطعاً پاسخ دقیق آن جز با تعریف آموزش‌گیرندگان و یا به تعبیر بهتر، تعریف کتابداری و اطلاع‌رسانی میسر نیست. زیرا آموزش‌دهندگان، اگرچه بر حسب خلق و خلاقیت می‌توانند اثرگذار باشند، تا تعریف کتابداری و اطلاع‌رسانی معلوم نباشد، نمی‌توانند وظیفه خود را خوب انجام دهند. البته، می‌توان یک رشته از صلاحیت‌های عمومی، انسانی و اخلاقی را که همه معلمان باید داشته باشند برای آنان برشمرد؛ اینکه صفات خدایی داشته باشند، احساس وظیفه کنند و آنچه را دارند بدون مضایقه در اختیار افرادی که ظرفیت دارند بگذارند، عدالت را با همه وجود رعایت کنند و استثناء قائل نشوند، و در آموزش بخل و تکبر نورزند. ما همه می‌توانیم چون آدم همه چیز را

آموزش به‌قدری اهمیت دارد که می‌توان آن را یگانه قوام‌دهنده شخصیت انسان به‌حساب آورد؛ و این از آنجا ناشی می‌شود که خدا در وجود انسان قابلیت یادگیری را نهفته است تا از طریق آن خود را بسازد و به تکامل دست یابد. حتی آنها هم که به خدا معتقد نیستند، مانند اگزیستالیست‌ها (وجودگراها)، به این امر اعتراف دارند که همه موجودات وجود و ماهیتشان یکی است، و فقط انسان است که ماهیتش با وجودش فرق می‌کند، و اوست که باید در سایه مجاهدت، و به‌ویژه از طریق آموزش ماهیت خود را بنمایاند.

اگر با نگاهی دقیق و عمیق به آموزش نگریسته شود، قطعاً سؤالاتی از این قبیل مطرح می‌شود که: آموزش از جانب کی، آموزش به کی و برای کی، آموزش چه، و آموزش برای چه. در اینجا لازم می‌بینم از قرآن کمک بگیرم و در این استفاده هم اصرار دارم؛ یکی به‌خاطر اهمیت و شرافت آن که کلام الهی است. دیگر آنکه، همچنان که به فرهنگ دیگران احترام می‌گذاریم و از دستاوردهای آنان استفاده می‌کنیم، بیش از آن باید به این ببیندیشیم که خود چه داشته‌ایم و چه داریم و فرهنگ پربارمان در این زمینه چه گفته است، و با علم و آگاهی از سرمایه وجودی خود از دستاورد دیگران استفاده کنیم. پس از قرآن، منابع ادبی و علمی ما که متأثر از معارف قرآن است مشحون از این نکته‌هاست. می‌دانید که خدا در سوره بقره (۲/۲۳) خود را معلم و آموزش‌دهنده

بیاموزیم، اگر ظرفیت داشته باشیم. خدا با آنکه آدم را می‌شناخت و ظرفیت او را می‌دانست، بی‌دریغ همه اسماء را به او آموخت، و بیان کرد که توان حمل همه این معلومات را دارد، به‌شرطی که بر خویشتن مسلط باشد. اخلاق یکی از ویژگی‌های معلم و متعلم است، که متأسفانه در دنیای امروز کمتر به آن توجه می‌شود و یا اصلاً نمی‌شود. همه در فکر انباشتن هر چه بیشتر محفوظات و تکبر و تفاخر به یکدیگرند، و خوب نتیجه آن هم معلوم است که در این زمینه فصل مشبعی باید به آن اختصاص یابد. مخصوصاً برای کتابداران که ابزار آن را بیش از دیگران در اختیار دارند.

بنابراین، تا تعریف کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌طور عام و خاص مشخص نشود، بحث از آموزش و نواقص آن بی‌فایده است، و تا این موضوع دقیقاً مورد بررسی قرار نگیرد، هم‌چنان این مشکلات وجود خواهد داشت. بنابراین، ما باید بدانیم کتابداری و اطلاع‌رسانی چیست؟ حدود و ثغورش کدام است، ضرورتش کجاست، و رشته‌های رقیب کدامند؟ آیا رشته است و یا میان‌رشته، مسائل آن چیست و آیا می‌توان همه این مسائل را زیر چتر واحدی جمع کرد، و درباره آن به داوری نشست و برای آن مواد آموزشی تعریف کرد؟ اگر بنا باشد کتابداری و اطلاع‌رسانی را رشته‌ای بدانیم که حرفه‌مدار است، یا ناشی

از یک ضرورت اجتناب‌ناپذیر و ذاتی بشر به دانستن و بازیابی آموخته‌هایش، بسیار فرق می‌کند.

اگر حرفه‌مدار باشد، ضرورت آموزش دانشگاهی زیر سؤال می‌رود و می‌توان آن را از طریق آموزش‌های حرفه‌ای به مخاطب تعلیم داد. ولی چنانچه برخاسته از نیاز ذاتی انسان برای یادگیری باشد که بازیابی اطلاعات در آن نقش محوری داشته باشد، مانند همه رشته‌های دیگری که دارای مبانی نظری و فلسفی است، می‌تواند به تعیین اهداف و مسائل خود بپردازد و برای حل مسائل رشته راهکارهایی بیندیشد، و همانند همه رشته‌های دیگری که از فناوری استفاده می‌کنند بی‌آنکه مغلوب فناوری شود، و یا انحصاراً خود فناوری تلقی شود، بالنده و سرفراز به طرح نیازهای آموزشی خود بپردازد.

نکته دیگر در تعریف این است که باید رابطه آن با شاخه‌های دیگر علمی مشخص شود، و معلوم گردد که در کجای درخت دانش قرار گرفته است؟ آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی عضوی از یک خانواده بزرگ است، ولی خود عقیم است و شاخه و شعبه دیگری ندارد، و یا با آنکه در درخت دانش جایگاهی دارد، خود نیز زیرمجموعه‌ای دارد که به آن متعهد و مرتبط است. به‌عنوان مثال، آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌معنای عام آن می‌تواند

شعبه‌هایی چون یادمانه‌ها (آرشیو)، نسخ خطی و آثار کمیاب، دانشنامه‌نگاری، مدیریت و بهره‌وری اطلاعات، اقتصاد اطلاعات، مرجع‌شناسی، ذخیره یا بازیابی اطلاعات، مدیریت انواع کتابخانه‌ها، تاریخ و فلسفه اطلاعات، مدیریت دانش و مشاوره اطلاعات، کنترل و حفاظت از سرمایه‌های فکری، و موارد دیگر را در خود جای دهد و در زیر یک چتر قرار دهد، و یا اینکه این موضوعات متولیان دیگری به‌حق و یا به‌ناحق دارد که خود عهده‌دار برنامه‌ریزی و اجرای آن هستند. مسئله‌ای که هم اکنون ما با آن مواجهیم، این است که به‌خاطر ضعف در تعریف و عدم تبیین حدود و مرزهای کتابداری و اطلاع‌رسانی، ضرورت‌های آموزش موارد پیش‌گفته حوزه‌های دیگر را بر آن داشته تا خود به تأسیس دوره‌هایی دست بزنند. بنابراین، تهیه تعریف جامع و کامل رشته، از ضرورت‌هایی است که باید مورد توجه همه علاقه‌مندان و تحصیلکرده‌گان رشته، به‌ویژه استادان قرار گیرد.

اینکه هنوز بسیاری - و به تقلید از غرب - کتابداری و اطلاع‌رسانی را میان‌رشته می‌دانند و بر آن اصرار دارند و شاید آن را مزیت هم بدانند، خود مسئله‌ای بزرگ و در آموزش تأثیرگذار است. وقتی کتابداری و اطلاع‌رسانی نه یک رشته، که میان‌رشته باشد، می‌توان این سؤال را مطرح کرد که آیا این میان‌رشته به قوام

و اطلاع‌رسانی تصویب شده، موفق بوده، نیمه‌کاره رها شده، و یا با شکست مواجه شده است. هزینه‌هایی که صرف اطلاع‌رسانی می‌شود در کشور قابل توجه است، و چنانچه برای سامان‌دهی آن به مراکز آموزشی متوسل می‌شدند و آموزش مطابق با نیاز صورت می‌گرفت، قطعاً بهتر جواب می‌داد.

استادان این رشته دو وظیفه سنگین دارند؛ یکی اینکه خود به ساماندهی حوزه‌های مرتبط بپردازند و از اختلاف سلیقه‌های شخصی بپرهیزند، و دوم، در نمایاندن و معرفی قابلیت‌های حوزه به جامعه سعی بلیغ کنند و یک‌صدا باشند. جامعه به اطلاعات نیاز فراوان دارد و برای رفع مشکلات موجود تلاش می‌کند، اما یافتن مرجع واقعی کار را مشکل می‌کند.

در پاسخ به سؤال «برای چه» آموزش می‌دهیم، همانطور که مطرح شد باید به نیازهای اطلاعات واقعی پاسخ داده شود. هدر رفتن اطلاعات آنقدر اهمیت دارد که باید راهکارهایی برای جلوگیری از آن پیش‌بینی شود. هر سازمانی باید فرد و یا دایره‌ای را مسئول چنین کاری کند، تا مطمئن شود اطلاعات به‌گونه‌ای سازماندهی و عرضه می‌شود، که هر کسی مجبور نیست کار را از نو شروع کند، یا دست به دامن مؤسسات اطلاع‌رسانی خارجی شود، به این بهانه که اطلاعات آنها - به این لحاظ که ثبت جهانی شده - درست‌تر است و ممکن است کمتر مورد انتقاد قرار گیرد. اما بدیهی است وقتی اطلاعات واقعی نباشد و یا از نیاز جامعه برخواسته باشد، مشکلی از مشکلات جامعه را حل نمی‌کند. در کشورهایی چون ما، موازی‌کاری برای ایجاد کارهای کاذب فراوان است و عده‌ای از این راه ارتزاق می‌کنند. آیا تاکنون سازمانی مسئول، دستگاه‌های موازی را در سطوح مختلف بررسی کرده است؟ در سطوح بالا که بسیاری از این دستگاه‌های موازی معلوم هستند، ولی به همان نسبت در سطوح پایین‌تر دستگاه‌های موازی فراوانی وجود دارند و بودجه را به‌شدت می‌بلعند و یا هدر می‌دهند، و در جایی که ضرورت دارد هزینه‌هایی صورت گیرد از جمله آموزش، کار معطل می‌ماند.

یکی از فوائد آموزش درست، پاسخگویی به مدعیان است. همان‌گونه که فرشتگان مدعی بودند، آدم نمی‌تواند این بار امانت را حمل کند. تعدادی نه‌چندان کم مدعی هستند کتابداران نمی‌توانند وظیفه خود را به‌خوبی انجام دهند، لذا خود مشغول به‌کار می‌شوند و یا دست‌کم از چندین کتابدار در سطح پائین هم استفاده می‌کنند. اینکه ادعایشان درست است یا نه، جای بحث دارد و به نظام آموزشی ما برمی‌گردد.

دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران با این نیت تأسیس شد که بتواند به تعریف دقیق کتابداری و اطلاع‌رسانی بپردازد، جایگاه خود را ارتقاء دهد، حوزه‌های مرتبط را با هم جمع کند، نیروی انسانی مناسب را فراهم و یا تربیت کند، و نگاه دیگران را به این حوزه تصحیح نماید، و در این راه از همه صاحب‌نظران و دلسوزان یاری می‌طلبد. امیدوارم با نگاه نادرست خود معضلی بر معضلات افزوده نشود. آمین.

رسیده و تعریف، موضوع، و مسائل آن مشخص شده و یا نشده است. در صورت اول، در واقع نام آن رشته است و نه میان‌رشته، و چنانچه هنوز به قوام نرسیده است، معلوم می‌شود در ایجاد و یا آموزش آن باید از رشته‌های دیگر بحث کرد و چیزی به‌طور ذاتی برای خود رشته وجود ندارد. در این صورت، اگر هر رشته‌ای سهم خود را باز ستاند و بگوید این موارد را خود آموزش می‌دهد، چیزی برای کتابداری و اطلاع‌رسانی باقی نمی‌ماند. لذا، باید بدانیم که میان‌رشته‌ای کردن کتابداری و اطلاع‌رسانی فضیلتی برای آن به‌شمار نمی‌آید. البته همه رشته‌ها، و به‌ویژه رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی خاصیت میان‌رشته‌ای دارند؛ زیرا درباره انسان و زندگی و نیازهای او بحث می‌کنند، و این انسان چون ذوابعاد است و دارای نیازهای گوناگون، بنابراین رشته‌های مرتبط با او خاصیت میان‌رشته‌ای دارند. روشن شدن و اتفاق نظر داشتن بر این موضوع خود در آموزش تأثیر فراوان خواهد داشت.

مسئله بعدی در آموزش، «آموزش به کی» است؛ یعنی شناخت مخاطبان و نیازمندان. این شناخت از دو جهت قابل مطالعه است، که باید با هم روشن شوند: اول، آنهایی که فرامی‌گیرند، و دوم، آنهایی که از خدمت فراگیرندگان بهره می‌برند. سامانه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی همانند همه رشته‌های دیگر باید بداند چه کسانی و با چه ویژگی و استعداد، ضریب هوشی، هوش هیجانی و دیگر هوش‌ها مورد نیاز است، که می‌توانند وظایف محوله را انجام دهند. اینکه موارد آزمون چه باشد و چه افرادی برگزیده شوند و یا اگر مصاحبه است، مصاحبه‌کنندگان چه چیزهایی را می‌خواهند و چقدر در تشخیصشان صائب‌اند، و چه کسانی وارد حوزه می‌شوند، و آموزش‌هایی که مورد نیاز است تا چه سطح و با چه تعداد مورد نیاز است، همه قابل بحث است و بدون همکاری نهادهای آموزشی از جمله وزارت‌های آموزش عالی و بهداشت و درمان، و نیز وزارت آموزش و پرورش عملی نمی‌شود. در غیر این صورت، می‌شویم کارخانه تولید دارندگان مدرک. اگر چه ممکن است بعضی رشته‌ها دارای بازار کار بالنسبه خوبی باشند، این امر ممکن است اتفاقی باشد و به شانس برگردد. دوم، نیاز جامعه و تحلیل آن است که باز باید دست‌اندرکاران به‌خوبی آن را تبیین کنند. ضرورت‌های موجود در جامعه برای آموزش کتابداران و اطلاع‌رسانان شفاف نیست. وقتی بحث آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح می‌شود، ذهن مستقیماً متوجه کتابخانه به مفهوم سنتی آن می‌شود. اما آیا این همه مسئله است؟ جامعه با این همه نیازهای اطلاعاتی و با این همه فقر اطلاعات، به‌لحاظ نبود اطلاعات دقیق و درست، آلودگی اطلاعات، افزونگی اطلاعات، شفاف نبودن اطلاعات و مانند آن، و یا اتکاء به سامانه‌های خارجی به‌جای داخلی، چگونه می‌تواند نیاز آموزشی را تحلیل کند و خط درستی را برای آن ترسیم نماید. گسیختگی دستگاه‌های مسئول در این مورد شاهد این مدعاست. در این کشور هرگز بررسی نشده است که سهم اطلاعات و ارزش کمی و کیفی آن در پیشبرد مسائل چقدر بوده است. هرگز بررسی نشده است که چه تعداد پروژه‌هایی به‌نام اطلاعات

دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران با این نیت تأسیس شد که بتواند به تعریف دقیق کتابداری و اطلاع‌رسانی بپردازد، جایگاه خود را ارتقاء دهد، حوزه‌های مرتبط را با هم جمع کند، نیروی انسانی مناسب را فراهم و یا تربیت کند، و نگاه دیگران را به این حوزه تصحیح نماید، و در این راه از همه صاحب‌نظران و دلسوزان یاری می‌طلبد.

چالش‌های اجرای برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری: با تأکید بر درس‌های تازه

■ دکتر محمدحسین دینانی

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه فردوسی مشهد

قبل وجود داشته‌اند، و ۱۸ واحد اخیراً اضافه شده و جزء درس‌های جدید هستند.

درس پایه (جدید)	درس پایه (از قبل بوده‌اند)
آمار برای کتابداران	روان‌شناسی عمومی
مبانی علوم رایانه	مبانی جامعه‌شناسی
تاریخ علوم	تاریخ تمدن
زبان‌شناسی کاربردی	متون اختصاصی انگلیسی ۱
مقدمه‌ای بر روابط عمومی	متون اختصاصی انگلیسی ۲
آشنایی با مطبوعات و رسانه‌ها	متون اختصاصی انگلیسی ۳
آشنایی با اطلاعات و ارتباطات	واژه‌پردازی (فارسی، لاتین)
آشنایی با ویراستاری و نشر	آشنایی با تاریخ ادبیات ایران
اخلاق حرفه‌ای	آئین نگارش علمی

پنج عنوان از درس‌های جدید (مبانی علوم رایانه، تاریخ علوم^۲، زبان‌شناسی کاربردی، مقدمه‌ای بر روابط عمومی و اخلاق حرفه‌ای)، سرفصل‌هایی دارند که تدریس آنها خارج از توان علمی مدرسان کتابداری است. در زیر فقط شرح درس «اخلاق حرفه‌ای» را به‌عنوان نمونه نقل می‌کنم تا ضرورت تدریس آن توسط متخصصان غیر کتابدار آشکار شود.

آخرین برنامه درسی دوره کارشناسی کتابداری با مشارکت تعداد قابل توجهی از نمایندگان گروه‌های آموزشی مطرح کتابداری ایران در سال ۱۳۸۸-۱۳۸۹، در کمیته‌ای که به همین منظور در وزارت علوم تشکیل شده بود تصویب و برای اجرا به گروه‌های کتابداری دانشگاه‌های ایران ابلاغ شده است. دلیل اصلی تهیه و تصویب برنامه جدید برای گروه‌های آموزشی، پربار کردن و روزآمدسازی برنامه‌های درسی به‌منظور پاسخگو بودن این برنامه به نیازهای امروز و سال‌های نه‌چندان دور آینده است.

در برنامه جدید دو گروه درس وجود دارد: (۱) درس‌هایی که قبلاً نیز وجود داشته‌اند (گاه با تغییری اندک، نامی متفاوت به آنها داده شده است)؛ و (۲) درس‌های جدید که برای پربارتر و روزآمدتر شدن، در برنامه گنجانیده شده است. این مقاله برای توضیح بخشی به چالش‌های گروه‌های کتابداری در اجرای برنامه، و چالش‌های مدرسان در آموزش درس‌های جدید نوشته شده است. نویسنده مقاله باور دارد که گروه‌های کتابداری و مدرسان این گروه‌ها باید با آگاهی از چالش‌های پیش‌روی اجرای این برنامه، تلاش کنند از محدودیت‌های برنامه کاسته و قابلیت‌های آن را افزایش دهند. خوشبختانه جامعه کتابداری همواره برای افزایش کیفیت درس‌ها، از رویکرد باز بودن دست گروه‌ها در گزینش مدرس شایسته، اعمال تغییرات مناسب در شرح درس‌ها و گزینش یا تولید منابع مناسب برای درس‌های کتابداری استقبال کرده است. این نوشتار به چهار بخش تقسیم شده است: در سه بخش اول، درس‌های جدید در هر یک از گروه‌های درس‌های پایه، درس‌های تخصصی اجباری و درس‌های تخصصی اختیاری مورد توجه هستند، و در بخش چهارم براساس واقعیاتی که در سه بخش قبلی توصیف شده‌اند، نتیجه‌گیری شده است. در مواردی لازم دانسته شده برای روشن‌تر شدن مطلب قطعاتی از متن اصلی برنامه جدید دوره کارشناسی کتابداری به‌صورت بریدن^۱ و چسباندن^۲ به این متن منتقل شود.

الف. درس‌های پایه

در برنامه جدید ۴۱ واحد به‌عنوان درس‌های پایه کتابداری و اطلاع‌رسانی در نظر گرفته شده است. ۲۳ واحد از این درس‌ها از

نویسنده مقاله باور

دارد که گروه‌های

کتابداری و مدرسان

این گروه‌ها باید با

آگاهی از چالش‌های

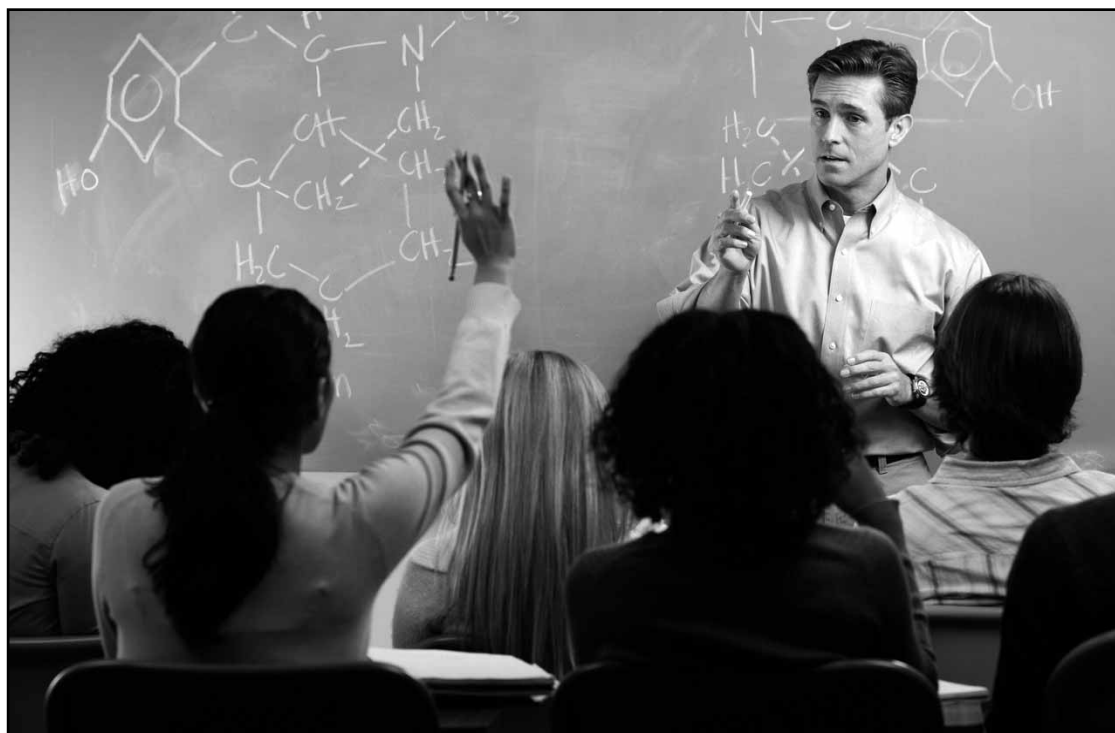
پیش‌روی اجرای این

برنامه، تلاش کنند از

محدودیت‌های برنامه

کاسته و قابلیت‌های آن

را افزایش دهند

درس آشنایی با
مطبوعات و رسانه ها
که به عنوان درس
پایه در برنامه
گنجانیده شده است،
سرفصل هایی دارد
که کتابداران را برای
تدریس آن با چالش
مواجه خواهد کرد

شرح درس:

تعریف اخلاق؛ علم اخلاق؛ فلسفه و نظریه های اخلاق؛ اخلاق کاربردی؛ حرفه و اخلاق حرفه ای؛ مسئولیت های اخلاقی (فردی، شغلی، سازمانی)؛ ویژگی های اخلاق حرفه ای؛ اصول اخلاق حرفه ای؛ رویکردهای اخلاق حرفه ای شامل رویکرد فایده گرا، رویکرد وظیفه گرا، رویکرد آزادی گرا، نظریه عدالت فراگیر، نظریه زیبایی و خیر مطلق؛ اخلاق حرفه ای در کتابداری و اطلاع رسانی؛ اصول اخلاقی تولید و اشاعه اطلاعات (اصل در اختیار بودن، اصل رازداری، اصل کمال)؛ اصول اخلاقی کاربرد اطلاعات؛ فناوری اطلاعات و رایانه؛ نمونه های قوانین و مقررات اخلاق حرفه ای.

دو نکته با اهمیت در باره این پنج عنوان درس وجود دارد؛ اول اینکه، این نوع درس ها در رشته های تخصصی خود مربوطه با جزئیات بیشتر تدریس می شود و مدرسان همان منبع، محتوا و شیوه تدریس دانشجویان رشته های مربوطه را برای کتابداران نیز ارائه می کنند. به همین دلیل درک مطالب برای کتابداران که با مفاهیم اصلی آشنایی قبلی ندارند، دشوار خواهد بود. نکته دوم اینکه، این درس ها فقط در تعداد اندکی از گروه های آموزشی (به عنوان درس تخصصی) تدریس می شوند و ممکن است چنان گروهی در دانشگاهی که کتابداری در آن تدریس می شود، وجود نداشته باشد. موردی که می توان به آن اشاره کرد درس «تاریخ تمدن» از مجموعه درس های قبلی است، این درس فقط در مجموعه درس های کتابداری گنجانیده شده است و در هیچ یک از مجموعه درس های رشته های علوم انسانی و اجتماعی وجود ندارد. لذا، هیچ مدرسی حاضر نیست برای دو واحد در یک گروه وقت بگذارد و مطالب لازم را تهیه و ارائه کند. تجربیات در باره یافتن

مدرس برای این نوع درس ها، در پی گزینش ارائه گرانش علمی در دانشگاه شهید چمران اهواز، آشکار شد و یقین دارم گروه های آموزشی کتابداری در دانشگاه های دیگر نیز با آغاز اجرای برنامه جدید این نوع چالش ها را تجربه خواهند کرد.

درس های پایه که ممکن است کتابداران ارائه کنند:

سرفصل های سه عنوان درس (آشنایی با مطبوعات و رسانه ها، آشنایی با ویراستاری و نشر، و آشنایی با اطلاعات و ارتباطات) به گونه ای است که مدرسان کتابداری - گرچه ممکن است تا به حال آنها را تدریس نکرده باشند - در سطح کلی با آنها آشنایند و با تلاش و استفاده از منابع مناسب می توانند تدریس آنها را برعهده گیرند. به عنوان مثال، کتاب «آشنایی با چاپ و نشر در روابط عمومی» حمید محسنی کتاب مناسبی برای بخشی از درس آشنایی با ویراستاری و نشر است، اما بخش ویراستاری این درس ضمن اینکه نگرش ادبی خاصی می طلبد، به مطالعات بیشتری نیاز دارد. به عنوان مثال کتاب «نگارش و ویرایش» احمد سمیعی (گیلانی) از انتشارات سمت، کتابی مناسب برای مطالعه و آموزش است. یادآور می شود که برخی مطالب مندرج در کتاب «آئین نگارش علمی» تألیف دکتر عباس حرّی نیز برای بخش ویراستاری این درس سودمند است. مدرسانی که تدریس این درس را برعهده می گیرند، با بررسی منابع معرفی شده برای این درس، با این نویسنده هم رأی خواهند شد که منابع معرفی شده برای این درس در متن برنامه، کمتر از سه منبعی که برای این درس در اینجا معرفی کردم قابلیت های لازم برای کتاب درسی شدن را دارند.

و مسئولیت‌ها، مالکیت فکری،...).

مدرس‌سانی که در دانشگاه فردوسی و دانشگاه امام رضا (ع) درس «اطلاعات و اجتماع» را تدریس کرده‌اند، آگاهند که تدریس این درس بسیار دشوار و در عمل برای دانشجویان بسیار دیرهضم است. نویسنده این سطور برای تدریس درس «اطلاعات و اجتماع» که مندرجات آن بسیار مشابه این درس است، به‌جای استفاده از کتاب «تأثیر اطلاعات بر جامعه» از کتاب «نظریه‌های جامعه اطلاعاتی» فرانک وبستر^۴، به‌ویژه بخش‌های مربوط به نظرات دانیل بل، آنتونی گیدنز و هربرت شیلر استفاده می‌کند. بر این باورم که در مطالب این سه نظریه‌پرداز، امکان درک چرایی رسیدن به مرحله کنونی که اطلاعات همه چیز را دربر گرفته است، دقیق‌تر است. بدیهی است که تدریس این کتاب به‌شکلی که در کل متن اصلی موجود است، کاری دشوار است و لازم است اندیشه‌های اصلی آنها استخراج و در کلاس تدریس شود. این مورد نیز به مطالعه دقیق‌تر از آنچه معمولاً ما کتابداران به آن عادت کرده‌ایم، نیاز دارد.

برای درس آمار، یک واحد نظری و یک واحد عملی در نظر گرفته شده است. مباحثی که برای این درس توصیه شده، بخش‌های اول تا چهارم و هفتم تا چهاردهم کتاب علیرضا هویدا است. این حجم از مطلب را نمی‌شود در یک واحد نظری تدریس کرد. برای تدریس جزئیات محتوای کتاب هویدا لازم است که از یک متخصص آماری استفاده شود. هرگاه چنین کنیم، درک مطالب به‌زبانی که مدرس آمار تدریس می‌کند برای کتابداران بسیار دشوار خواهد بود، به‌ویژه که ارائه مثال‌های کاربردی از کتابداری و اطلاع‌رسانی برای مدرس غیرکتابدار میسر نیست. با توجه به اینکه بسیاری از عملیات آماری با سهولت بسیار زیاد توسط نرم‌افزارهای آماری انجام می‌شود، توصیه می‌شود کتاب قانع و کوشا، کتاب^۵ درسی در دوره کارشناسی باشد. پذیره اصلی این کتاب این است که وقتی می‌توان محاسبات را با نرم‌افزار انجام داد، آنچه که باید آموخته شود مفاهیم آماری، فواید آنها، زمان مناسب برای استفاده از آنها و توان تحلیلی بروندهای رایانه‌ای است. هرگاه این کتاب متن درسی باشد، در آن صورت هم می‌شود مفاهیم اصلی آمار را در یک واحد تدریس کرد، و هم در صورت در اختیار بودن فناوری‌های لازم، می‌توان داده‌های واقعی یا غیرواقعی را به نرم‌افزار وارد، و برونداد اجرای فرمول‌های آماری و شیوه تحلیل آنها را به دانشجویان آموخت. دو کتاب دیگر (هویدا و دلاور) را که به عنوان منابع این درس معرفی شده است، می‌توان تنها برای مطالعه عمیق‌تر در اختیار دانشجویان علاقه‌مند مراجعه قرار داد.

ب. درس‌های تخصصی اجباری

۴۲ واحد از درس‌های تخصصی اجباری، از قبل نیز وجود داشته‌اند و ۱۸ واحد درس جدید اضافه شده است.

درس آشنایی با مطبوعات و رسانه‌ها که به‌عنوان درس پایه در برنامه گنجانیده شده است، سرفصل‌هایی دارد که کتابداران را برای تدریس آن با چالش مواجه خواهد کرد. در زیر شرح درس آورده شده است:

تاریخچه مطبوعات در جهان و ایران؛ مطبوعات فرهنگ مردمی و فرهنگ بالا و جامعه مدنی؛ نوشته‌های مردم‌پسند و طبقه اجتماعی، نژاد، ایدئولوژی و جنسیت؛ آزادی مطبوعات؛ سانسور در مطبوعات؛ تاریخچه رسانه‌ها در جهان و ایران؛ فرهنگ و رسانه؛ تلویزیون، رادیو، سینما و اینترنت؛ آسیب‌شناسی رسانه‌ها؛ اخلاق رسانه‌ای.

آشکار است که در این شرح درس، مباحث مطرح‌شده گستره‌ای بسیار وسیع دارند و سخن گفتن در کلاس درباره آنها به دانشی بسیار فراتر از دانش کتابداری نیاز دارد. مناسب‌تر خواهد بود که این درس را مدرس‌انی از حوزه رسانه برعهده گیرند، خیال می‌کنم دسترسی به این متخصصان در تعداد اندکی از شهرها یا دانشگاه‌ها میسر باشد. لذا، نوعی اجبار برای ورود کتابداران به این حوزه احساس خواهد شد. متأسفانه منابعی که برای این درس معرفی شده است، همچون عناوین سرفصل‌ها، بسیار پراکنده و قدیمی هستند. جدیدترین منابع معرفی شده برای این درس در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۱ منتشر شده‌اند. آن گونه که از نام این سه منبع برمی‌آید - «رسانه و ثبات سیاسی»، «نظریه‌های ارتباطات» و «راهنمای بررسی تلویزیون» - منابعی بسیار حاشیه‌ای در مقایسه با عناوین سرفصل‌های این درس هستند.

بخشی از سرفصل‌های درس مدیریت نشریات ادواری

به‌شرحی که در زیر آمده است، با سرفصل‌های این درس همپوشانی دارد که بهتر است در تدریس درس «مدیریت نشریات ادواری» به آن پرداخته نشود.

تاریخچه نشریه‌های ادواری در جهان و ایران، عوامل مؤثر در ایجاد و گسترش نشریه‌های ادواری، تعریف نشریه. آن گونه که در شرح درس «آشنایی با اطلاعات و ارتباطات» مندرج است، این درس بیشتر به اطلاعات توجه دارد، آن مقداری هم که به ارتباطات توجه دارد، جنبه‌های نظری ارتباطات در نظر است تا جنبه‌های فنی آن. بر این اساس، بُعد نظری این درس بسیار قوی‌تر از بُعد عملی آن است.

شرح درس:

اشاره به برخی نظریه‌های اطلاعات و ارتباطات؛ کارکردهای اطلاعات در ارتباط با نیازها و تحولات جامعه؛ زمینه‌ها و ساختارهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه و تأثیر اطلاعات بر آنها؛ ارزش اطلاعات در نظام‌های کلان اجتماعی، اقتصادی، و مدیریتی؛ شناخت جامعه اطلاعاتی؛ تعریف‌ها، معیارها و شاخص‌های آن؛ زیرساخت‌های ارتباطات و اطلاع‌رسانی در جامعه اطلاعاتی؛ جامعه و شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی (اینترنت، رسانه‌ها، ...؛ اخلاق اطلاعات (توقعات و حقوق، وظایف

هدف : آشنا کردن دانشجویان با شناسایی، گزینش و فراهم آوری منابع برای کتابخانه ها
شرح درس: اهداف مجموعه سازی: انواع منابع اطلاعاتی و تولید و توزیع و قیمت گذاری آنها؛ ابزارها و شیوه های انتخاب منابع اطلاعاتی؛ معیارهای ارزیابی منابع اطلاعاتی؛ انتخاب مجلات؛ انتخاب پایگاههای اطلاعاتی؛ ارزشیابی مجموعه ها؛ مراحل و روش های انتخاب؛ سفارش و دریافت؛ انواع و مراحل سفارش؛ خدمات تحویل مدرک؛ همکاری بین کتابخانه ای.
منابع پیشنهادی: سینائی، علی. مجموعه سازی در کتابخانه ها. تهران: سمت، ۱۳۷۸، (۲جلد). گاردنر، ریچارد مک. مجموعه سازی: پیدایش، گزینش و گسترش مواد کتابخانه ای. ترجمه اسداله آزاد. مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی، ۱۳۸۵. محسنی، حمید. مجموعه سازی و خدمات تحویل مدرک. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۲. نشاط، نرگس. نظامهای همکاری بین کتابخانه ای. تهران: سمت، ۱۳۷۹.

در درس «آشنایی

با نرم افزارهای

کتابخانه ای» مطالب

بسیار کلی آورده

شده است و نه در

شرح درس و نه در

منابع، نرم افزارهای

کتابخانه ای فارسی

- نوسا، پارس

آذرخش، گنجینه

و ... که رایج ترین

نرم افزارهای

کتابخانه ای در ایران

است - مورد توجه

نبوده اند

اول اینکه، با توجه به شرح درس به سهولت می توان دریافت که تعیین یک واحد نظری و دو واحد عملی برای این درس کاملاً غیرکارشناسانه است. این درس دانش یا مهارت های لازم برای انتخاب مواد سودمند را به دانشجو می آموزد تا مانع وارد شدن منابع نامناسب به سیستم و در نتیجه خارج شدن آن از سیستم شود؛ و این توانایی با محتوایی که در یک واحد می تواند ارائه شود، میسر نمی شود. دوم اینکه، بر اساس شرح درس، دو واحد کار عملی برای این درس لازم نیست. سوم اینکه، منابع معرفی شده برای این درس، کتاب های قدیمی اند که فاقد بسیاری از داده ها و اطلاعاتی هستند که در شرح درس به آنها اشاره شده است. یادآور می شود که کتاب دکتر آزاد (رحمت خدا بر او باد)، ترجمه متن انگلیسی کتابی است که مباحث مجموعه سازی در آمریکا در دهه ۱۹۷۰ را دربردارد (متن انگلیسی این کتاب در سال ۱۹۸۱ منتشر شده است). این کتاب و نیز دو جلد کتاب آقای سینائی نیز به مباحثی کاملاً متفاوت از آنچه که در شرح درس، این درس آمده می پردازند. به یقین کتاب هایی با محتوایی متناسب تر با شرح درس این درس منتشر شده است، که نام بردن از آنها در فهرست منابع، حداقل می توانست بیشتر توصیفگر و هدایت کننده شرایط مجموعه سازی این دوران باشد. مثلاً «مجموعه سازی منابع الکترونیکی»، نوشته استوارت د. لی، ترجمه محمد زره ساز و علیرضا اسفندیاری مقدم.

درس های جدید در ۱۸ واحد به برنامه افزوده شده است. این درس ها به لحاظ جنبه های عملی و نظری، به دو گروه قابل تقسیم اند. گروه اول به فناوری های اطلاعاتی و ارتباطی پرداخته است. مباحث مربوط به فناوری اطلاعات و ارتباطات که موضوعات مسلط این دوران در حوزه کتابداری و اطلاع رسانی است، در پنج عنوان درس جدید در برنامه گنجانیده شده است. این درس ها عبارتند از: «آشنایی با فناوری های اطلاعات و ارتباطات»، «آشنایی با نرم افزارهای کتابخانه ای»، «آشنایی با پایگاه های اطلاعاتی»، «طراحی و مدیریت وب کتابخانه ها» و «سازماندهی رایانه ای منابع». شرح درس این چهار درس نشان می دهد که برای تدریس این درس دانش هایی مورد نیاز است که مدرسان کتابداری در کلاس های رسمی با آنها آشنا نشده اند. البته، این امکان یا اجبار بوده است که برخی از مدرسان به گونه خودآموز

درس های تخصصی اجباری (از قبل وجود داشته)	درس های تخصصی اجباری (جدید)
مقدمه ای بر کتابداری و اطلاع رسانی	آشنایی با فناوری های اطلاعات و ارتباطات
فراهم آوری و توسعه مجموعه	آشنایی با نرم افزارهای کتابخانه ای
سازماندهی ۱ (فهرست نویسی توصیفی و تحلیلی)	سازماندهی رایانه ای منابع
سازماندهی ۲ (رده بندی دیویی)	آشنایی با پایگاه های اطلاعاتی
سازماندهی ۳ (رده بندی کنگره)	نمایه سازی کتاب
مرجع شناسی عمومی	مبانی و روش های آموزش سواد اطلاعاتی
مرجع شناسی تخصصی	آشنایی با مدیریت اطلاعات
اصول کار مرجع	کتابخانه و توسعه پایدار
ساختمان و تجهیزات کتابخانه	طراحی و مدیریت وب کتابخانه و مراکز اطلاع رسانی
تحقیق مقدماتی در کتابداری و اطلاع رسانی	آشنایی با علم سنجی
مواد و خدمات کتابخانه برای کودکان و نوجوانان	مدیریت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی
کارآموزی، ۱، ۲ و ۳	

مدرس قبلی این درس ها متوقع است شاهد رگه هایی از مباحث جدید در اهداف، شرح درس و منابع این درس ها باشد. اما زیاد با این موارد روبرو نمی شود. در اینجا فقط به ذکر چند نکته درباره یکی از مهم ترین درس های کتابداری، یعنی درس «فراهم آوری و توسعه مجموعه» اشاره می شود تا نشان دهد که ابتکار تغییراتی در اهداف، شرح درس و منابع درس های قدیمی، کماکان بر عهده مدرس گذارده شده است (یادآور می شود که در متن های اولیه ای که برای سرفصل های کتابداری تنظیم شده است، آشکارا اعلام شده که مدرس مجاز است بنا به تشخیص کارشناسانه خود، شرح درس ها و منابع را انتخاب کند). در زیر هدف، شرح درس و منابع درس «فراهم آوری و توسعه مجموعه» به نمایش گذارده شده است.

**آشنایی با علم‌سنجی
درس دیگری است که
به مجموعه درس‌های
اجباری کتابداری
افزوده شده است.
استفاده کتابداران
از این علم، بیش
از همه به اطلاعاتی
برمی‌گردد که
مشخص می‌کند کدام
منابع و یا آثار کدام
شخص یا سازمان
بیش از آثار دیگران
می‌تواند کیفیت
مجموعه کتابخانه را
تضمین کند**

است. بر این اساس، در این درس دانشجو ابتدا باید خود بدنه دانش (یا مهارت‌های) سواد اطلاعاتی را بیاموزد تا باسواد اطلاعاتی شود، سپس در شرایط لازم، مناسب‌ترین جزء از این بدنه دانش را به دیگران منتقل کند. هرگاه سواد اطلاعاتی را تشخیص منابع معتبر و سودمند از منابع غیرسودمند و غیرمعتبر در فضای اینترنت تلقی کنیم، در آن صورت بدنه دانش یا مهارت‌هایی که باید یک بی‌سواد اطلاعاتی بیاموزد، در چهار مقوله بزرگ جای می‌گیرد: (۱) استفاده از ابزارهای جست‌وجو برای بالابردن بازیابی اطلاعات باکیفیت؛ (۲) ارزیابی کیفیت منابع اطلاعاتی؛ (۳) ارزیابی انواع خاص منابع اطلاعاتی؛ و (۴) شناخت علائم استاندارد که در تعیین میزان کیفیت منابع اطلاعاتی یاری‌رسان هستند. آن گونه که در شرح درس آمده است، نویسندگان شرح درس و پیشنهاد دهندگان منابع برای این درس، به‌جای اینکه بر بدنه دانش مربوط به سواد اطلاعاتی تأکید کنند، کل درس را به مطالبی اختصاص داده‌اند که «درباره سواد اطلاعاتی» است. منابعی که برای درس نیز تعیین شده، همسو با همین شرح درس است.

شرح درس:

مفهوم و نظریه‌های سواد اطلاعاتی، ارزش و اهمیت سواد اطلاعاتی؛ تاریخچه توجه و فراگیر شدن امر سواد اطلاعاتی، به‌ویژه در کتابخانه‌ها؛ پیش‌نیازهای سواد اطلاعاتی؛ مراحل کسب سواد اطلاعاتی؛ کاربرد نظریه‌ها و روش‌های یادگیری در آموزش سواد اطلاعاتی؛ چگونگی تهیه متون و ابزارهای کمک‌آموزشی و منابع مورد نیاز برای ارائه به فراگیران؛ برنامه‌ریزی و مدیریت کارگاه‌های

با این محتواها آشنا شده باشند. اما واقعیت این است که یا این درس‌ها را مدرسانی غیرکتابدار باید تدریس کنند، یا باید کتابداران مدرس قبل از اجرای این برنامه، به دانشی که در شرح درس‌ها آمده، مسلط شوند. شاید عجیب به‌نظر برسد، ولی مناسب است که اعضای هیئت علمی داوطلب تدریس این درس‌ها، در کلاس‌ها یا کارگاه‌های خاص آشنایی با این مباحث شرکت کنند. یک نکته که برجسته کردن آن ضرورت دارد این است که در درس «آشنایی با نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای» مطالب بسیار کلی آورده شده است و نه در شرح درس و نه در منابع، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای فارسی - نوسا، پارس آذرخش، گنجینه و ... که رایج‌ترین نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای در ایران است - مورد توجه نبوده‌اند. حال آنکه آشنایی دقیق با امکانات و محدودیت‌های این نرم‌افزارها بسیار ضروری است. یادآور می‌شود که شرکت پارس آذرخش مجموعه‌ای کتاب، درباره نرم‌افزار خود منتشر کرده است که استفاده از آنها ضمن بالابردن کیفیت درس، بر جنبه‌های ملموس درس می‌افزاید. پنجمین درس از این گروه درس «سازماندهی رایانه‌ای منابع» است که تدریس آن نیز به یادگیری‌های بسیاری نیاز دارد، و امید است که در هر گروه آموزشی کتابداری حداقل یک نفر علاقه‌مند به تلاش برای یادگیری مفاهیم مرتبط و تدریس این درس وجود داشته باشد.

درس دیگری که محتوای آن می‌توانست با این پنج درس هم‌بافت و همسو باشد، درس «مبانی و روش‌های آموزش سواد اطلاعاتی» است. هدفی که برای این درس تعیین شده، آشنایی دانشجویان با مهارت‌های سواد اطلاعاتی و آموزش آن به دیگران

آموزشی سواد اطلاعاتی؛ نهادها و انجمن‌های تأثیرگذار بر گسترش سواد اطلاعاتی؛ استانداردهای سواد اطلاعاتی؛ شیوه‌های ارزیابی سواد اطلاعاتی؛ شناخت فراگیران سواد اطلاعاتی و ویژگی‌های آنها.

بدنه دانش و مهارت‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی در تعدادی از منابعی که ناشران کتابداری منتشر کرده‌اند، منعکس شده است. کتاب «دستیابی به اطلاعات در محیط دیجیتال: از تئوری تا عمل»^۷ یک نمونه از آن است. نمونه دیگر کتاب «اطلاع‌یابی از اینترنت»^۸ است. باور داریم که مناسب‌ترین مطالب مرتبط با بدنه دانش و مهارت‌های سواد اطلاعاتی در کتاب «راهنمای یافتن اطلاعات با کیفیت از اینترنت»^۹ ارائه شده است.

آن گونه که در مقدمه کتاب «نمایه‌سازی کتاب» که مرتبط‌ترین منبع فهرست‌شده در صورت منابع درس «نمایه‌سازی کتاب» است، آمده: هدف از نمایه‌سازی کتاب، جمع‌آوری تمام محتویات دارای بار اطلاعاتی در هر کتاب است، به‌نحوی که استفاده کننده از کتاب بتواند با مراجعه به آنها با سرعت و سهولت، اطلاعات مورد نظر را بازیابی کند. درست است که فراهم آوردن شرایط برای بازیابی سریع و آسان منابع اطلاعاتی، از وظایف اساسی کتابداران است، اما مطالب مربوط به نمایه‌سازی کتاب جزئی از فعالیت‌های مربوط به نشر کتاب است، و باید در درس «آشنایی با ویراستاری و نشر» که به تولید کتاب توجه دارد، جای داده می‌شد، به‌ویژه که برای آن درس یک واحد عملی نیز در نظر گرفته شده است.

هر بحث علمی در چهارچوب خاص خود معنی می‌یابد. «مدیریت دانش» نیز از این امر مستثنی نیست. این مبحث در فضایی که به اقتصاد مبتنی بر دانش تأکید دارد، معنی می‌یابد و در همین فضا تعریف می‌شود. «در یک اقتصاد مبتنی بر دانش، مدیریت دانش عنصر اساسی برای یک راهبرد کسب و کار است که اجازه می‌دهد سرعت سازمان برای رویارویی با چالش‌ها و فرصت‌های جدید بازار افزایش یابد. این کار از طریق بهره‌برداری از ارزشمندترین منبع یعنی دانش جمعی چگونگی انجام کار، نوع و تجربیات یا همان سرمایه فکری انجام می‌گیرد»^{۱۰}، این تعریف آشکارا به بهره‌گیری مدیریت از سرمایه فکری سازمان برای غلبه بر بازار رقابتی توجه دارد، و بر همین اساس می‌توانست به‌عنوان افزوده‌ای بالارزش در درس «مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی» با مباحث اصلی کتابداری همبافت و همسو شود. تصور نمی‌کنیم ارائه مجزای این درس به‌عنوان درس‌های اجباری کتابداری از توجیه علمی برخوردار باشد. نکته بااهمیت دیگر اینکه برای این درس منابع اصلی نادیده گرفته شده و برای تدریس درس منابع تولیدشده کتابداران پیشنهاد شده است.

آشنایی با علم‌سنجی درس دیگری است که به مجموعه درس‌های اجباری کتابداری افزوده شده است. استفاده کتابداران از این علم، بیش از همه به اطلاعاتی برمی‌گردد که مشخص می‌کند کدام منابع و یا آثار کدام شخص یا سازمان بیش از آثار دیگران می‌تواند کیفیت مجموعه کتابخانه را تضمین کند. مبنای نظری

این علم این است که بهترین قضاوت‌کنندگان درباره کیفیت یک اثر، افراد به‌لحاظ علمی هم‌سطح هستند. پذیرفته شده است که استاد بیشتر به یک اثر یا فرد توسط هم‌سطحان علمی نشانه‌ای معتبر برای کیفیت یا تأثیرگذاری اثر تلقی می‌شود. کتابداران از این ایده در چهارچوب آثار هسته، و افراد هسته برای مجموعه‌سازی استقبال کرده و پذیرفته‌اند که با استفاده از این شیوه کمی همراه با شیوه‌های کیفی، ضمن صرفه‌جویی در هزینه‌ها، منابع باکیفیت‌تری به مجموعه کتابخانه آنها وارد خواهد شد. به این ترتیب، بخشی از علم‌سنجی که از قابلیت بالابردن کیفیت مجموعه کتابخانه برخوردار است، در کتابداری کاربرد دارد. آشکارتر اینکه آن قسمت از علم‌سنجی که با کتاب‌سنجی همپوشان است، در کتابداری جای می‌گیرد. با این توجیه، علم‌سنجی جزئی هم‌بافت با کتابداری نیست که در درس‌های اجباری کتابداری گنجانیده شود. آشکار است در این دوران که علم‌سنجی حوزه‌ای مسلط در تحقیقات کتابداری ایران است، و نیز در دورانی که رشته علم‌سنجی در دوره کارشناسی ارشد در گروه کتابداری دانشگاه شاهد به تصویب رسیده است، این نوع نگاه مخالفان زیادی دارد. کمالینکه ایده ارائه شده در این نوشته درباره مدیریت دانش نیز مخالفان قابل توجهی می‌تواند داشته باشد. با گذشت زمان و تسلط بیشتر همه ما به فلسفه، اصول، قواعد و دستاوردهای این دو موضوع، به درجه خاصی از مقبولیت این دو درس به‌عنوان درس‌های هم‌بافت یا غیرهم‌بافت با کتابداری دست خواهیم یافت.

درس دیگری که به درس‌های اجباری افزوده شده، درس «تحقیق مقدماتی در کتابداری و اطلاع‌رسانی» است. شرح درس این درس، همانی است که در هر درسی که با عنوان روش تحقیق ارائه می‌شود، وجود دارد. بر این اساس، صفت مقدماتی در عنوان این درس موجه نیست. بیاد داریم که در پی تصویب و ابلاغ برنامه کارشناسی کتابداری بعد از بازگشایی دانشگاه‌ها، از مسئولی سؤال کردم چرا در همه برنامه‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی درس روش تحقیق وجود دارد، اما در برنامه کتابداری این چنین نیست. پاسخ شنیدم که بالاترین مسئول شورای عالی برنامه‌ریزی اظهار نظر کرده‌اند که برای کتابداران مباحثی که در درس «گزارش‌نویسی» می‌آید، کافی است. به بیانی دیگر، کتابداری و کتابداران را در سطحی فروتر از سایر رشته‌ها ارزیابی کرده بودند. حال که کتابداران در درس «آئین نگارش علمی» به مقدمات در معنایی که آن مسئول استنباط می‌کرد، آشنا می‌شوند، عنوان «روش تحقیق در کتابداری و اطلاع‌رسانی» بیشتر از «روش تحقیق مقدماتی در کتابداری و اطلاع‌رسانی» با شرح درس همخوانی دارد.

در فهرست اولیه درس‌های تخصصی اجباری درسی دو واحدی با عنوان «کتابخانه و توسعه پایدار» آورده شده است، اما در بخش توصیف درس‌ها، هیچ‌گونه مطلبی برای این درس وجود ندارد. لذا، نمی‌شود به‌گونه‌ای ملموس درباره آن بحث کرد، اما می‌توان حدس زد که محتوای این درس با چهار درسی که در

در فهرست اولیه
درس‌های تخصصی
اجباری درسی دو
واحدی با عنوان
«کتابخانه و توسعه
پایدار» آورده شده
است، اما در بخش
توصیف درس‌ها،
هیچ‌گونه مطلبی برای
این درس وجود ندارد

بخش بعدی به عنوان درس های جدید تخصصی اختیاری به آنها پرداخته شده است، همپوشانی داشته باشد.

پ. درس های تخصصی اختیاری

۱۴ درس از این گروه درس ها، درس های قبلی و ۸ واحد درس های جدید هستند. در بین این گروه از درس ها مجدداً درس «آشنایی با نسخه های خطی و آثار کمیاب» گنجانیده شده است. گرچه این درس اختیاری است و هر گروه بسته به امکانات خود ممکن است آن را ارائه کند، نبود مدرسان آشنا با محتوای این درس و نیز در دسترس نبودن نسخه های خطی و آثار کمیاب و دیگر استلزامات ارائه این درس در مجموعه منابع اکثر کتابخانه های دانشگاهی ایران، ارائه این درس تقریباً در بسیاری از گروه های کتابداری ایران غیرممکن است. مناسب تر بود به جای این درس، درسی اضافه شود که ضروری تر و امکانات نظری و عملی تدریس آن فراهم باشد.

درس های تخصصی اختیاری قبلی	درس های تخصصی اختیاری جدید
مرجع شناسی عمومی	کتابخانه های دانشگاهی و توسعه علمی
خدمات برون کتابخانه ای	کتابخانه های عمومی و توسعه فرهنگی
مواد و خدمات کتابخانه برای نوسوادلان	کتابخانه های آموزشی دانشگاهی و توسعه یادگیری
جامعه شناسی اوقات فراغت و مطالعه	کتابخانه های تخصصی و توسعه اهداف سازمانی
مقدمات آرشیو	
آشنایی با نسخه های خطی و آثار کمیاب	

چهار درس «کتابخانه های دانشگاهی و توسعه علمی»، «کتابخانه های عمومی و توسعه فرهنگی»، «کتابخانه های آموزشی و توسعه یادگیری» و «کتابخانه های تخصصی و توسعه اهداف سازمانی»، در عمل فشرده سازی گرایش های کتابخانه های عمومی، آموزشگاهی، دانشگاهی و تخصصی در یک درس دو واحدی است. اهداف تعیین شده برای این درس ها در زیر فهرست شده است:

هدف: آشنایی دانشجویان با اهداف علمی و پژوهشی دانشگاه و نقش مؤثر کتابخانه و مراکز اطلاع رسانی در تحقق اهداف؛
هدف: آشنایی با جایگاه کتابخانه های عمومی در جامعه و

نقش آن در توسعه اجتماعی و فرهنگی؛
هدف: آشنایی با کارکردهای کتابخانه آموزشی و مرکز مواد آموزشی در مدارس، و بررسی جایگاه آنها در ساختار نظام آموزشی؛

هدف: آشنا کردن دانشجویان با ماهیت، استانداردها، کارکردها، خدمات و مباحث مرتبط با مدیریت کتابخانه های تخصصی.

تردیدی نیست که این درس ها، درس های مرتبط به بافت اصلی رشته کتابداری است و لذا، کاملاً با اهمیت هستند. احتمالاً به همین دلیل در اولین برنامه دوره کارشناسی ارشد مصوب بعد از انقلاب اسلامی، این موضوع ها به عنوان گرایش تعریف شدند. اما واقعیت این بود و هنوز هم تا اندازه ای هست که برای این درس ها محتوای داخلی اندکی در اختیار است، و بسامان ترین مطالبی که درباره آنها می توان در کلاس ها مطرح کرد، مطالب مربوط به این نوع کتابخانه ها در خارج از ایران است. متأسفانه علی رغم تاریخچه ای ۴۰ ساله در آموزش کتابداری در ایران، در کل این سال ها مطالب مستند داخلی قابل استفاده در کلاس های این درس ها به زبان فارسی بسیار اندک است. کمترین توقع این بود که کتابداران یا مدرسان گروه های کتابداری، طی این سال ها مستنداتی از قواعد، اصول، دستاوردها و دشواری های موجود در انواع کتابخانه های ایران فراهم آورند تا بتوان به اتکاء آنها محتوای ملموس برای این درس ها در اختیار داشت. شاهد هستیم اکنون که برخی مجله های کتابداری به نوعی موضوع گرایی روی آورده اند، برای باقی ماندن در موضوع مجله دشواری دارند و مجبورند برای تکمیل مقالات هر شماره از مجله، مقالات کمتر مرتبط با موضوع اعلام شده در عنوان یا اهداف خود را پذیرش و منتشر کنند. در عین حال، شرح درسی که برای این درس ها نوشته شده است، فضای بازی را در نظر گرفته که با تلاش محدود مدرس امکان ارائه محتوایی پربار وجود دارد که ضمن توجه به کتابخانه، تأثیر محیطی که کتابخانه جزئی از آن است را نیز به خوبی به تصویر کشد.

تجمع بخش هایی از هر یک از این درس ها، درسی را تشکیل می دهد که در این برنامه «خدمات برون کتابخانه ای» نامیده شده است. به بیانی دیگر، تدریس مطلوب شرح درسی که برای این درس ها نوشته شده است، جایی برای تدریس درسی با عنوان «خدمات برون کتابخانه ای» باقی نمی گذارد. زیرا همه مطالب مهمی که در شرح درس «خدمات برون کتابخانه ای» گنجانیده شده است، در چهار درس مورد بحث این بخش وجود دارد. بر این اساس، توصیه این است که ارائه آن چهار درس برای تقویت محتوای آموزشی کتابداری مهم تر از ارائه درس «خدمات برون کتابخانه ای» است، یا اگر «خدمات برون کتابخانه ای» به خوبی ارائه شود، نیازی به تدریس آن چهار درس نیست، زیرا پربار کردن این درس به معنای کاستن از بار اطلاعاتی بالارزش آن درس هاست.

نکته با اهمیت دیگر در باره درس های جدید تخصصی اختیاری این است که منابع ارائه شده برای آنها، بخشی بسیاری

قدیمی (همه منابع معرفی شده برای درس کتابخانه‌های عمومی در محدوده سال‌های ۱۳۴۳ تا ۱۳۷۵ منتشر شده‌اند)، و بخشی دیگر ناکافی برای تدریس دو واحد درسی نظری است (منابع معرفی شده برای درس کتابخانه‌های تخصصی سه مقاله است، دو کتاب: «استانداردهای کتابخانه‌های تخصصی» و «کتاب مدیریت توسعه»). آشکار است که این درس را نمی‌توان بر اساس این محتوای اندک نابسامان تدریس کرد. منابع ارائه شده برای درس کتابخانه‌های دانشگاهی، تقریباً همه با شرح درسی که برای این درس نوشته شده، بی‌ارتباط است. به شرح درس و منابعی که برای این درس در زیر آمده، توجه کنید.

البته، بهره‌گیری بیشتر از مطالب نظری برخی از منابعی که برای این درس‌ها معرفی شده است، کیفیت محتوای درس را افزایش می‌دهد. بهره‌گیری بیشتر از کتاب «اقتدار اطلاعات» در درس کتابخانه‌های آموزشی، مصداقی مشخص برای این نظر است.

نتیجه‌گیری

در برنامه جدید، درس‌هایی با عنوان‌های تازه در سه گروه درس‌های پایه، تخصصی اجباری و تخصصی اختیاری گنجانیده شده است. برخی از این درس‌ها از قابلیت تنومند کردن بدنه دانش کتابداری برخوردارند، و برخی این‌گونه نیستند. بخشی از شرح درس عنوان‌های افزوده شده به درس‌های پایه، جز دو مورد زبان‌شناسی کاربردی و مقدمه‌ای بر روابط عمومی، در درس‌های قبلی کتابداری وجود داشته است و یا به مناسبتی مدرسان به آنها اشاره می‌کرده‌اند. مثلاً مباحث مربوط به مطبوعات و نشر در درس‌های مجموعه‌سازی ۱ و ۲ مورد توجه بوده‌اند. اگر درس نمایه‌سازی منابع اطلاعاتی - غیر از نمایه‌سازی کتاب - در مجموعه درس‌ها وجود داشت، این احتمال بود که مباحث درس زبان‌شناسی کاربردی در پیوند با مطالب آن به عمیق‌تر شدن مباحث نمایه‌سازی یاری رساند. در غیاب یک چنین درسی، فلسفه وجودی این درس مبهم است.

چهار درس افزوده شده به درس‌های تخصصی اجباری که کلاً به فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی پرداخته‌اند، درس‌هایی هستند که می‌توانند کتابداران را با شرایط جدیدی که فناوری‌ها در محیط کار کتابداران به وجود آورده است، آشنا کنند. با این شرط که مدرس فلسفه وجودی این درس‌ها را درک کند. مثلاً درس «آشنایی با پایگاه‌های اطلاعاتی» را باید نوعی منبع‌شناسی الکترونیکی که مکمل درس مواد و خدمات مرجع است، در نظر داشت. درس سواد اطلاعاتی نیز باید در همین چهارچوب در نظر باشد. در درس‌های مرجع سنتی به محتوا، ساختار و شیوه‌های بازیابی اطلاعات از منابع مرجع توجه داریم، در درس سواد اطلاعاتی نیز باید تدریس معیارهای تشخیص محتوا، ساختار، شیوه‌های بازیابی و شیوه‌های ارزیابی منابع مرجع و غیرمرجع الکترونیکی اصل قرار گیرد. چهار درس تخصصی اختیاری که به کتابخانه‌های عمومی، آموزشگاهی، دانشگاهی و تخصصی توجه دارند، جزئی بالارزش از بدنه دانش کتابداری را تشکیل می‌دهند و مناسب است که برای ارائه این درس‌ها اولویت قائل شویم.

خیال نمی‌کنم درس‌های جدید بدنه دانش اصلی کتابداری و اطلاع‌رسانی را حجیم‌تر کند، اما هر یک از این درس‌ها فضای متفاوتی به وجود می‌آورد که در آن، عناصری بالارزش از قابلیت ادغام شدن با درس‌های اصلی کتابداری قابل ردیابی است. تحول تدریجی در شرح درس‌های قبلی و جدید، و بهره‌گیری از منابع مرتبط‌تر، جدیدتر و عمق‌تر از منابع فعلی، راه درستی است که برای تنومندتر شدن بدنه دانش اصلی کتابداری و اطلاع‌رسانی باید طی کنیم.

پی‌نوشت‌ها

1. Cut
2. Paste
۳. قبلاً درسی مشابه با این درس به نام تاریخ صنایع و اختراعات در مجموعه درس‌های کتابداری، گرایش علوم، وجود داشت.
۴. قربانک وبستر. نظریه‌های جامعه اطلاعاتی. ترجمه مهدی داودی. تهران: وزارت امور خارجه، ۱۳۸۴.
۵. لیون واگان. روش‌های آماری برای متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی. رویکردی کاربردی و ساده برای درک، استفاده و تفسیر علم آمار. تهران: نشر چاپار، ۱۳۸۴.
۶. استوارت د. لی. مجموعه‌سازی منابع الکترونیکی. ترجمه محمد زره‌ساز - علیرضا اسفندیاری مقدم. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۸۷.
۷. عاصفه عاصمی، عفار بهارلو. دستیابی به اطلاعات در محیط دیجیتال: از تئوری تا عمل. تهران: کتابدار، ۱۳۸۹.
۸. علی حسین قاسمی. اطلاع‌یابی در اینترنت. تهران: نشر کتابدار، ۱۳۸۹.
۹. آلیسون کوک. راهنمای یافتن اطلاعات باکیفیت در اینترنت. ترجمه مهدی خادمیان. مشهد: کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۸۵.
۱۰. کارل فرایاتولو. مدیریت دانش در سازمان‌ها. مترجم صدیقه احمدی فصیح. تهران: چاپار، ۱۳۸۸. صص: ۱۳ - ۱۴.

خیال نمی‌کنم

درس‌های جدید بدنه

دانش اصلی کتابداری

و اطلاع‌رسانی را

حجیم‌تر کند، اما هر

یک از این درس‌ها

فضای متفاوتی به وجود

می‌آورد که در آن،

عناصری بالارزش از

قابلیت ادغام شدن

با درس‌های اصلی

کتابداری قابل ردیابی

است

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ وضع موجود و دورنمای آن در ایران

■ دکتر عبدالحسین فرج‌پهلوی

استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز

**آموزش رسمی
دانشگاهی رشته
کتابداری در سال
۱۳۴۵ هجری شمسی
با راه‌اندازی دوره
کارشناسی ارشد علوم
کتابداری در دانشگاه
تهران آغاز شد**

در دانشگاه‌های ایران و تدریس در این دوره‌ها باشند. این دوره براساس قراردادی برگزار شد که بین دانشگاه تهران و کمیسیون فولبرایت امریکا امضاء شده بود. براساس این قرارداد، کمیسیون فولبرایت ملزم بود تا سال ۱۳۵۸ هر سال حداقل یک استاد علوم کتابداری برای آموزش دانشجویان به ایران بفرستد. پس از آن، دوره‌های آموزش کتابداری در دیگر دانشگاه‌های ایران از جمله دانشگاه شیراز، دانشگاه تبریز، دانشگاه جندی شاپور اهواز (شهید چمران فعلی)، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشگاه زنان (الزهرای فعلی) و مدرسه عالی ایران زمین، در سطوح مختلف از کردانی تا کارشناسی ارشد دایر شد. در کنار اینها، نهادهایی مانند کتابخانه ملی ایران، مرکز اسناد و مدارک علمی ایران و انجمن کتابداری ایران نیز به برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت اقدام می‌کردند. این شرایط تا زمان انقلاب اسلامی ادامه داشت (فرج‌پهلوی، ۱۳۷۳، صص ۲-۳).

انقلاب فرهنگی: دوران بازنگری و بازپروری

پس از پیروزی انقلاب اسلامی در بهمن ۱۳۵۷ و بازگشایی دانشگاه‌ها در سال ۱۳۵۸، از سال ۱۳۵۹ در چارچوب حرکتی تحت عنوان انقلاب فرهنگی، به‌منظور یک تجدید نظر کلی در برنامه‌های آموزشی و درس‌ها و منابع درسی، تمام دانشگاه‌های کشور به مدت سه سال تعطیل، و قرار بر این شد که اساتید دانشگاه در این دوره به تولید منابع علمی و آموزشی رشته خود مبادرت کنند، و مرکز نشر دانشگاهی نیز برای چاپ و انتشار این آثار راه‌اندازی شد. بدیهی است که این وقفه دامن‌گیر رشته کتابداری نیز شد. از سال ۱۳۶۱، دانشگاه‌ها برای تکمیل دوره تحصیلی دانشجویانی که تحصیل آنها نیمه‌کاره مانده بود، بازگشایی شد. سپس در سال ۱۳۶۲، دوره جدید کردانی کتابداری با مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی آموزشی وزارت علوم، با هدف آموزش تکنسین‌های کتابداری برای رفع فوری نیازهای کتابخانه‌ها، به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی، طراحی و راه‌اندازی شد. دانشگاه‌های تهران، شیراز، اهواز، مشهد، تبریز، الزهرا و اصفهان در سال ۱۳۶۶ آمادگی خود را برای راه‌اندازی

آموزش سازمان‌یافته و کلاسیک کتابداری در ایران، از آغاز دوره دانشگاه محور خود در سال ۱۳۴۵ تا کنون فراز و نشیب‌های بسیاری به‌خود دیده است. این فراز و فرودها بخشی تابع شرایط اجتماعی بوده است، مانند انقلاب اسلامی و رخداد‌های تبعی آن همچون حرکت انقلاب فرهنگی و لغو بعضی رشته‌ها از جمله کتابداری در بعضی دانشگاه‌های مجری، و بازگشایی آنها در حیاتی جدید شد؛ بخش دیگری تابع تغییرات و تحولات طبیعی خود رشته - متأثر از تحولات فنی و فناورانه - بوده که اثرات مستقیم و یا غیرمستقیمی بر روش‌ها و ابزار کار در قلمرو این رشته، چه در عرصه عمل و چه در عرصه‌های آموزش و پژوهش داشته است. بدیهی است که شرایط فعلی رشته کتابداری چه از نظر فنون و ابزارها، و چه از نظر محتوی و روش‌ها و گستره دانش با شرایط زمان شروع آن قابل قیاس نیست. در عین حال، مروری بر تاریخ تحولات این رشته در جهان، نشان می‌دهد با وجود اینکه شروع این رشته در کشور ما و در کشوری چون استرالیا هم‌زمان بوده است - چه در عرصه عمل و چه در عرصه نظر - پیشرفت آن در این کشور‌های دیگر به‌گونه‌ای بوده است که تعداد قابل توجهی از اساتید فعلی رشته در ایران فارغ‌التحصیل مقطع دکتری در استرالیا و یا کشور‌های مشابه هستند. دلایل این توقف یا کندی در کشور ما چه بوده است؟ وضع فعلی چگونه است و چه آینده‌ای برای کتابداری در کشورمان انتظار داریم؟ اینها سؤالاتی است که سعی خواهد شد در این نوشتار به آنها پاسخ داده شود.

آغاز عصر جدید کتابداری در ایران: دوران زایش و رشد بالنده
آموزش رسمی دانشگاهی رشته کتابداری در سال ۱۳۴۵ هجری شمسی با راه‌اندازی دوره کارشناسی ارشد علوم کتابداری در دانشگاه تهران آغاز شد. این دوره بر اساس آنچه در سرگذشت مرحوم ایرج افشار^۱ آمده است، در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران و با مدیریت آن مرحوم اجرایی شد. این برنامه دو هدف اساسی را دنبال می‌کرد: اول، آموزش نیروی انسانی متخصص که توانایی مدیریت کتابخانه‌های بزرگ ایران را دارا باشند؛ دوم، تربیت افراد متخصص که بتوانند عهده‌دار راه‌اندازی دوره‌های کتابداری

بیش از ۸۰ درصد
دانشگاه‌های
ایران، شاید تمام
بودجه خرید منابع
کتابخانه‌ای خود را
به‌ویژه در بخش
نشریات فقط صرف
اشتراک پایگاه‌های
الکترونیکی می‌کنند و
خرید منابع کاغذی را
بسیار محدود کرده‌اند

آغاز هزاره سوم: دوران نوزایی و رشد شتابان

با شروع هزاره سوم میلادی، جامعه بشری وارد دورانی شد که ترجیح‌بند آن انقلاب الکترونیکی و جامعه اطلاعاتی بود. پدیده وب که یک دهه پیش از آن رواج یافته بود، اکنون خدمات و امکانات گسترده‌ای در عرصه‌های مختلف برای جامعه بشری به ارمغان آورده بود، که البته در قلمرو اطلاعات و کتابداری، ظهور پایگاه‌های داده‌ای دیجیتال اعم از کتاب‌شناسی و یا تمام‌متن شاهبیت آن بود. اهمیت این پدیده‌های نوظهور، در تأثیری بود که در رفتار و عادات علمی - پژوهشی کاربران کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی به‌جای گذاشت. افزایش توقع در دسترس بودن اطلاعات به روز، کاهش شدید آستانه صبر و انتظار برای دریافت آخرین اطلاعات و متون علمی، از جمله تغییراتی بود که در الگوهای رفتاری و پژوهشی دانشمندان و طالبان اطلاعات کشور به‌وجود آمد و نتیجه آن فشار سنگینی بود که برای دسترس‌پذیر کردن اطلاعات به‌روز بر گرده کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی وارد آورد. نتیجه طبیعی و تبعی این فشارها، همراه با حس نوجویی و ذکاوت علمی و حرفه‌ای مدیران کتابخانه‌ها، چرخشی بود که از آن زمان تا کنون در شئون مختلف مدیریتی و خدماتی کتابخانه‌های کشور به‌وجود آمد. این چرخش در جنبه‌های مختلفی همچون فراهم‌آوری، آماده‌سازی و خدمات عمومی امکان بروز بیشتری یافت. تأکید بر فراهم‌آوری منابع الکترونیکی و اولویت دادن به آنها نسبت به منابع کاغذی؛ رواج هر چه بیشتر فهرست‌های رایانه‌ای، به‌ویژه فهرست‌های تحت وب؛ و فراهم کردن دسترسی به بانک‌های اطلاعاتی منابع کتابخانه‌ای اعم از نشریات و کتب الکترونیکی

دوره‌های کارشناسی کتابداری اعلام کردند و در سال ۱۳۶۷ دوره جدید کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی در دو دانشگاه تهران و علوم پزشکی ایران تأسیس شد. اولین دوره کارشناسی کتابداری عملاً در سال ۱۳۶۸ در چهار دانشگاه تهران، شیراز، اهواز، و تبریز راه‌اندازی شد. در این مرحله رشته کتابداری ابتدا از دو گرایش علوم پایه و علوم انسانی تشکیل شده بود. یک سال بعد، در سال ۱۳۶۹، گرایش‌های پزشکی، کشاورزی، مهندسی، و هنر نیز توسط شورای عالی برنامه‌ریزی تصویب و به دانشگاه‌ها ابلاغ گردید.

در کنار فعالیت‌های دانشگاهی، بعضاً براساس نیازهای فوری تخصصی، در مناطق و دانشگاه‌های مختلف دوره‌های بلندمدت آموزشی برای کتابداران شاغل برگزار شد. اولین دوره از این نوع که در سال ۱۳۶۶ در چارچوب یک دوره دو ساله کاردانی و در ۷۰ واحد درسی طراحی و تعریف شده بود، توسط گروه کتابداری دانشگاه شهید چمران اهواز به‌منظور آموزش کتابداران شاغل در این دانشگاه اجرا شد. مجوز برگزاری این دوره توسط سازمان استخدام کشوری صادر شده بود و در پایان دوره نیز از طرف همین سازمان به شرکت‌کنندگان مدرک معادل فوق دیپلم اعطا شد که در ارتقاء شغلی کتابداران شرکت‌کننده نیز مؤثر بود. پس از آن، در دانشگاه‌های دیگر، از جمله دانشگاه فردوسی مشهد نیز دوره‌های مشابهی راه‌اندازی و اجرا شد. متعاقب این فعالیت‌ها، به‌تدریج آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های مختلف کشور گسترش یافت (فرج پهلوی، ۱۳۷۳، ص ۳).

از طریق وبگاه و یا درگاه^۲ کتابخانه، از جلوه‌های بارز این دوره است. هم‌اکنون به جرأت می‌توان گفت که بیش از ۸۰ درصد دانشگاه‌های ایران، شاید تمام بودجه خرید منابع کتابخانه‌ای خود را به‌ویژه در بخش نشریات فقط صرف اشتراک پایگاه‌های الکترونیکی می‌کنند و خرید منابع کاغذی را بسیار محدود کرده‌اند. سال‌ها تجربه این نگارنده در مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی گویای این واقعیت است که در زمان حاضر پژوهشگران، مدرسان و دانشجویان دانشگاه‌های کشور، با در اختیار داشتن دسترسی برخط به منابع الکترونیکی، تقریباً هیچ گله‌مندی از کمبود و یا به‌روز نبودن منابع کاغذی ندارند. در حالی که، در سال‌های پیش از رواج منابع الکترونیکی، به‌ویژه در دهه‌های پیش از ۱۳۸۰ هجری شمسی، در صورت مشاهده کوچکترین کمبودی در منابع به‌روز کاغذی، گلایه‌ها و اعتراضات شدیدی از سوی همین افراد روانه مدیر کتابخانه و سایر مسئولان ذیربط دانشگاه می‌شد. این‌گونه گلایه‌ها هم‌اکنون در صورت بروز کاستی‌ها در دسترسی برخط به منابع الکترونیکی ظاهر می‌شود.

واضح است که این‌گونه تغییر رفتارهای کاربران، لاجرم بر خط‌مشی‌های مدیریتی و خدماتی کتابخانه تأثیر گذاشته و سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد.

از نظر نیروی انسانی
آموزشی، جامعه
کنابداری ایران در
مجموع بیش از ۳۰۰
عضو هیئت علمی ثابت
در کل مراکز آموزشی
دارد، که در بیش از
۸۰ گروه آموزشی
کنابداری توزیع
شده‌اند

تصویری از وضعیت آموزش کتابداری کشور

برای شناخت وضعیت موجود آموزش کتابداری کشور و ارائه تصویری از آن، لازم است عوامل و عناصر تشکیل‌دهنده آن را مورد توجه قرار دهیم. این عوامل را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد: عوامل درونی و عوامل بیرونی. منظور از عوامل درونی، آن دسته از عواملی هستند که به بافت و ماهیت کمی و کیفی آموزش کتابداری مربوط می‌شوند؛ مانند گروه‌های آموزشی، نیروهای انسانی و برنامه‌های آموزشی. مراد از عوامل بیرونی، آن دسته از عواملی هستند که مستقیماً به بافت و ماهیت رشته و آموزش کتابداری مربوط نمی‌شوند، اما بر آن تأثیرگذارند؛ مانند تقاضای جامعه از این رشته، سیاست‌های رایج آموزش عالی کشور، و کیفیت آموزش.

عوامل درونی آموزش کتابداری

تعداد گروه‌های آموزشی، نیروهای آموزشی (اعضاء هیئت علمی و سایر مدرسان) و برنامه‌های آموزشی را می‌توان جزء عوامل درونی آموزش کتابداری - و البته هر برنامه آموزشی دیگری - دانست. در ایران، گروه‌های آموزشی را می‌توان در دو دسته مراکز دولتی و غیردولتی دسته‌بندی کرد. از قرار معلوم، در مجموع بیش از ۸۰ (حدود ۸۴) گروه آموزش کتابداری در کشور فعال هستند. لازم به ذکر است که این گروه‌ها در سطوح آموزشی متفاوتی فعالیت می‌کنند. بعضی از گروه‌های موجود در دانشگاه‌های بزرگ مانند تهران، شیراز، شهیدچمران اهواز، و فردوسی مشهد در تمام سطوح آموزشی از کارشناسی تا دکتری فعال هستند. برخی دیگر، مانند دانشگاه اصفهان و دانشگاه علامه طباطبائی فقط در سطوح

کارشناسی ارشد و کارشناسی، و تعداد دیگری همچون دانشگاه تربیت معلم تهران و پیام نور فقط در سطح کارشناسی و کاردانی فعالیت می‌کنند. تعداد اندکی نیز فقط در سطح کاردانی فعال هستند. دانشگاه بوعلی سینای همدان، دانشگاه خلیج فارس بوشهر و بعضی شعب دانشگاه پیام نور در شهرستان‌ها از این جمله هستند. گروه‌های آموزش کتابداری مؤسسات غیردولتی نیز سطوح متفاوتی دارند. بعضی همچون دانشگاه آزاد اسلامی تا سطح دکتری، و بعضی دیگر در سطوح پائین‌تر به آموزش کتابداری اشتغال دارند. از نظر نیروی انسانی آموزشی، جامعه کتابداری ایران در مجموع بیش از ۳۰۰ عضو هیئت علمی ثابت در کل مراکز آموزشی دارد، که در بیش از ۸۰ گروه آموزشی کتابداری توزیع شده‌اند. توزیع این نیروها به‌گونه‌ای است که اکثریت اساتید باسابقه و با مرتبه علمی بالا مانند استاد و دانشیار در دانشگاه‌های بزرگ مستقر هستند. با همت و به اتکاء همین افراد بوده است که در این دانشگاه‌ها برنامه‌های سطوح دکتری و کارشناسی ارشد با گرایش‌های متعدد دایر شده است. بیشترین تجمع اعضاء هیئت علمی با مرتبه استادی، در حال حاضر در گروه کتابداری دانشگاه شهید چمران اهواز به‌چشم می‌خورد. با تلاش همین افراد و جلب همکاری سایر اساتید برجسته کتابداری از دانشگاه‌های فردوسی مشهد، شیراز و الزهرا، اولین قطب علمی کتابداری تحت عنوان «قطب مدیریت دانش» در گروه کتابداری دانشگاه شهید چمران اهواز شکل گرفت و راه‌اندازی شد. این قطب برنامه‌های گسترده علمی - پژوهشی متعددی در راستای گسترش مدیریت دانش و فرهنگ آن در سطوح ملی و منطقه‌ای تعریف کرده است که با

عوامل بیرونی آموزش کتابداری ایران

از جمله عوامل بیرونی مهمی که بر روند آموزش کتابداری کشور تأثیرگذار هستند، می‌توان به تقاضای جامعه، سیاست‌های رایج آموزش عالی در کشور، و کیفیت آموزش یا سواد دانش‌آموختگان اشاره کرد.

در وجه «تقاضای جامعه»، به‌طور قطع همواره در هر جامعه‌ای فاصله‌ای ولو اندک، بین محتوای برنامه‌های آموزشی در حال اجرا و نیازهای واقعی جامعه وجود دارد. این فاصله همیشگی به دلیل بوروکراسی و فرآیند زمانبری است که می‌بایست طی شود، تا یک برنامه در فرآیند قانونی خود به‌روز شود. چون در طول زمان سپری شده، همواره تحولات و نوآوری‌هایی در عرصه عمل و نظر وجود خواهد داشت که در برنامه جدید منعکس نشده‌اند؛ می‌توان پذیرفت که همواره حتی آخرین برنامه آموزشی به‌روز شده از تحولات جدید و نیازهای روز جامعه اندکی عقب باشد.

همان‌طور که در شرح عوامل درونی مطرح شد، هم‌اکنون کمیته برنامه‌ریزی کتابداری وزارت علوم در تلاش است فاصله موجود بین نیازهای اطلاعاتی و حرفه‌ای کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور و برنامه‌های آموزشی را به کمترین سطح ممکن کاهش دهد که این مهم از طریق بازنگری در برنامه‌های موجود، و معرفی رشته‌ها و گرایش‌ها و برنامه‌های آموزشی جدید صورت می‌گیرد. در هر حال، تقاضای جامعه یک عامل محرک بسیار قوی است که توجه به آن، موجب پویایی برنامه‌های آموزشی می‌شود.

سیاست‌های رایج آموزش عالی کشور که منبعث از راهبردهای کلان علمی - آموزشی کشور است، از دیگر عوامل بیرونی است که با ترسیم نقشه راه و خط‌مشی‌های لازم، هم بر اجرای برنامه‌های آموزشی و هم بر محتوای آنها تأثیرگذارند. در حال حاضر، شاهد هستیم که با در نظر داشتن سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، وجه غالب سیاست‌های آموزشی رسیدن به قله علمی در منطقه است. همین امر موجب شده است که برنامه‌های آموزشی هم از نظر محتوایی رشد و گسترش شتابانی داشته باشند، و هم از نظر کمی، روز به روز (بعضاً به‌صورت شتابزده) بر تعداد برنامه‌ها و دانشجویان افزوده گردد، بی‌آنکه به همان میزان به تعداد اساتید و امکانات آموزشی گروه‌ها اضافه شود. نتیجه اجتناب‌ناپذیر این امر، فشار بسیار زیادی است که هم‌اکنون بر گروه‌های آموزشی وارد می‌شود، و بیم آن می‌رود که با بروز خستگی و کوفتگی‌های آموزشی، مجال بروز نشاط علمی از بسیاری از گروه‌ها و دست‌اندرکاران آموزش کتابداری گرفته شود و نتیجه نهایی جز رکود علمی چیزی نباشد.

و اما سومین عامل یعنی کیفیت آموزش یا سواد دانش‌آموختگان، خود تحت تأثیر مستقیم دو عامل قرار دارد: (۱) میزان مطالعه و دانش‌اندوزی فرد دانشجو؛ (۲) میزان صرف وقت و رسیدگی استاد در قبال دانشجو. تحقق این دو عامل مستلزم صرف وقت و دقت کافی است و ناگفته پیداست که سواد و دانش‌اندوزی با عجله و شتاب و یا به‌صورت تزیینی محقق نمی‌شود. این در

اجرای آنها شاهد تحول چشمگیر علمی در حوزه کتابداری و علم اطلاعات به‌طور عام، و مدیریت دانش به‌طور خاص خواهیم بود. در سایر دانشگاه‌ها، به‌ویژه در دانشگاه فردوسی مشهد نیز شاهد اجرای برنامه‌های علمی - آموزشی متنوع و متعددی در راستای ترویج علوم و فنون جدید در حوزه کتابداری و علم اطلاعات هستیم که قطعاً در جامعه کتابداری در سطوح منطقه‌ای و ملی تأثیرگذار هستند.

اما مشکل عمده‌ای که هم‌اکنون در رابطه با نیروی انسانی وجود دارد، این است که در صورت بازنشسته شدن اساتید پرسابقه و خبره در این دانشگاه‌ها، خطر توقف و یا رکود برنامه‌های گسترده فوق‌الذکر وجود دارد؛ زیرا اندک نیروهای جوان شاغل در این گروه‌های آموزشی هم از نظر تعداد، و هم از نظر تجربه، در تداوم این برنامه‌ها با مشکل جدی روبرو خواهند بود. این یکی از چالش‌های بسیار جدی و بزرگی است که هم‌اکنون پیش روی جامعه کتابداری ایران و بر سر راه گسترش رشته کتابداری در کشور وجود دارد و می‌بایست برای آن چاره‌ای اندیشید.

از نظر برنامه‌های آموزشی، همان‌طور که در بالا اشاره شد، خوشبختانه امروز در کشور وضعیت نسبتاً خوبی وجود دارد. تمام سطوح، از کاردانی تا دکترای تخصصی در کشور اجرا می‌شود. از نظر تنوع موضوعی نیز با تلاش‌هایی که به‌ویژه در سه سال گذشته در کمیته برنامه‌ریزی کتابداری دفتر گسترش آموزش عالی صورت گرفته، سعی شده است که برنامه‌های به‌روز مناسبی برای پاسخ‌گویی به نیازهای علمی و حرفه‌ای جامعه در ابعاد مختلف تهیه و تدوین شده و به تصویب برسد. رشته‌ها و گرایش‌هایی همچون دانشنامه‌نویسی، آرشیو، و علم‌سنجی برای اولین بار در کشور در سطح کارشناسی ارشد به تصویب رسیده و برای اجرا به دانشگاه‌ها ابلاغ شده است. بازنگری و یا تدوین رشته‌ها و گرایش‌های دیگری همچون کارشناسی ارشد کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های عمومی، کتابخانه‌های آموزشگاهی و مدیریت اطلاعات نیز در حال حاضر در دستور کار کمیته برنامه‌ریزی قرار دارد. در سرفصل‌های این برنامه‌ها دروسی گنجانده شده که هدف آنها به‌روز کردن آموزش کتابداری و کم کردن فاصله‌های موجود این رشته با سطح جهانی است. ناگفته نماند که اولین تلاش کمیته برنامه‌ریزی در دوره جدید آن، بازنگری عمیق در برنامه کارشناسی کتابداری بود که با موفقیت انجام شد و به تصویب رسید و هم‌اکنون در گروه‌های آموزشی کشور در حال اجرا است. در این بازنگری سعی فراوان به‌عمل آمد تا با استفاده از بازخوردهایی که از جامعه کتابداری و نهادهایی همچون انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور به‌دست آمده بود، هم درس‌ها جدید و به‌روز شوند، و هم اینکه محتوای درس‌ها در راستای ارائه دانش روز عمیقاً دگرگون شوند.

روند بازنگری در برنامه‌های آموزشی کتابداری هم‌اکنون در سطح کارشناسی ارشد ادامه دارد و پس از آن به برنامه‌های سطح دکتری پرداخته خواهد شد.

تجربه نشان داده
است که تا کنون
به لحاظ اینکه رشته
کتابداری وابستگی
شدیدی به فناوری‌های
اطلاعاتی دارد، لاجرم
هر تغییر و تحولی
که در عرصه این
فناوری‌ها روی داده
است، به علت جهان
شمول بودن علوم و
فنون، امواج این تغییر
و تحولات دیر یا زود
به حوزه‌های نظری
و عملی کتابداری و
اطلاع‌رسانی ایران نیز
رسیده و آن را دچار
تحول ساخته است

رو در آموزش کتابداری ایران افقی روشن و امیدوارکننده به نظر می‌رسد. در واقع، تمام عوامل لازم برای پیشبرد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی در داخل کشور نسبتاً مهیا است، اما به‌تنهایی کافی نیست. اگر آموزش کتابداری ایران بخواهد هم‌پای این عرصه در سطح جهانی باشد و از قافله جهانی عقب نباشد، لازم است هم از آنچه که در جهان می‌گذرد آگاه باشد، و هم اینکه با آن در تقابل باشد. از سوی دیگر، تجربه نشان داده است که تا کنون به لحاظ اینکه رشته کتابداری وابستگی شدیدی به فناوری‌های اطلاعاتی دارد، لاجرم هر تغییر و تحولی که در عرصه این فناوری‌ها روی داده است، به علت جهان شمول بودن علوم و فنون، امواج این تغییر و تحولات دیر یا زود به حوزه‌های نظری و عملی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران نیز رسیده و آن را دچار تحول ساخته است. بی‌تردید، پس از این نیز این روند ادامه خواهد داشت؛ و اگر چنین باشد، چشم‌انداز آینده آموزش کتابداری ایران را می‌توان اینگونه ترسیم کرد:

- تأکید هرچه بیشتر بر جنبه‌های مجازی و الکترونیکی خدمات و منابع اطلاعاتی: به مدد آخرین دستاوردهای فناوری‌های اطلاعاتی و مخابراتی، و تسهیلاتی که اینترنت در اختیار قرار داده و خواهد داد، آموزش‌های مجازی و رسمیت یافتن دوره‌های مجازی آموزش عالی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، هم در چارچوب برنامه‌های منتهی به مدرک دانشگاهی (مانند کارشناسی و کارشناسی ارشد)، و هم به‌صورت دوره‌های پودمانی و تک درس گسترش خواهد یافت.
- تخصص‌گرایی هرچه بیشتر در زمینه‌های موضوعی،

حالی است که با رشد شتابان و گسترش کمی برنامه‌های آموزشی و تعداد دانشجویان از یکسو، و ثابت ماندن تقریبی تعداد اساتید و امکانات گروه‌های آموزشی از سوی دیگر، عملاً فرصت و مجال کافی برای انتقال دانش و دانش‌اندوزی از استاد و دانشجو گرفته شود. در این میان آنچه که مغفول می‌ماند، عمق مطالب آموزش داده شده است که از آن به «سواد» تعبیر می‌کنیم. تجربه نیز ثابت کرده است که میزان برداشت و سواد دانشجویان یک کلاس با تعداد افراد حاضر در یک جلسه کلاس رابطه عکس، و با فرصتی که استاد در اختیار دارد، رابطه مستقیم دارد. متأسفانه به نظر می‌آید در شرایط به‌وجود آمده فعلی، در نظام آموزش عالی این رابطه‌ها نادیده گرفته شده‌اند و از همین رو است که گروه‌های آموزشی و اساتید به تجربه شاهد این هستند که عمق مطالب آموخته شده دانشجویان در سالیان اخیر رو به افول بوده است. این امر در واقع زنگ خطری است که تناقض فزاینده واقعیات موجود جامعه با ایده‌آل‌ها و اهداف سند چشم‌انداز را هشدار می‌دهد.

چشم‌انداز آینده آموزش کتابداری ایران
 قضاوت در مورد چشم‌انداز و آینده رشته کتابداری ایران بدون شناخت عناصر آن و عوامل مؤثر بر آن امکان‌پذیر نیست، و آنچه که در بالا ذکر شد، تماماً به دلیل ایجاد این شناخت بود. اکنون با توجه به روند تغییرات و تحولات این رشته از گذشته تا کنون، و نیز تغییرات و تحولاتی که همواره در عرصه فناوری اطلاعات روی می‌دهد، برنامه‌های مصوب و پیش روی آموزش کتابداری، تعداد گروه‌ها و نیروی انسانی موجود، اهداف سند چشم‌انداز، افق پیش

شخصی خواهد بود.

• **همپایی پیشرفت‌های تکنولوژیکی و اخلاقیات در تولید و استفاده از اطلاعات و منابع اطلاعاتی:** آنچه که در فناوری‌های نوین الکترونیکی به‌رمغان آورده‌اند، این امکان را برای بشر امروزی فراهم ساخته است که در تولید و بهره‌برداری از اطلاعات موجود در فضاهای مجازی، آزادی بسیار داشته و حتی به‌سلیقه خویش به هر شکلی که بخواهد در متون و اطلاعات دخل و تصرف کند. این توانمندی هم‌اکنون بشر را با پدیده‌هایی چون سرقت ادبی و ناامنی اطلاعاتی روبرو ساخته است که چالش‌های بسیار بزرگی را نیز آفریده‌اند. برای مقابله با این پدیده‌های ناخوشایند، هم‌اکنون راهکارها و ترفندهای فنی عدیده‌ای از طرف متخصصان اهل فن معرفی شده و روز به روز بر تعداد ابزارهای امنیتی مانند قفل‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، فایروال‌ها و پراکسی‌ها و غیره افزوده می‌شود. اما علی‌رغم این چاره‌اندیشی‌ها، شاهد هستیم که مسائل امنیتی اطلاعات همچنان مطرح است و هر روز خبرهای جدیدتری از مصادیق سرقت ادبی در رسانه‌های مختلف پخش می‌شود. به نظر می‌رسد مؤثرترین و قطعی‌ترین راه مقابله با اینگونه جرایم «خودداری» از انجام آنها است. به عبارت بهتر، اگر هر فردی که در تولید و استفاده و انتقال اطلاعات و منابع اطلاعاتی دستی دارد، در هر لحظه به فکر این باشد که حرمت حقوق دیگران را پاس بدارد، خود به خود از ارتکاب جرایمی که ذکر شد دوری خواهد کرد. بنابراین، یک راهکار مؤثر برای دوری کردن از مسائل یاد شده، تقویت روحیه احترام به حقوق دیگران و رشد اخلاقیات در افراد جامعه است. این امر می‌بایست به طریق اولی مد نظر کتابداران و فعالان و حرفه‌مندان عرصه اطلاع‌رسانی باشد. با توجه به آموزه‌های قوی اخلاقی و دینی که در جامعه ایرانی از دیرباز وجود داشته است، و با توجه به نگرانی‌هایی که در مجامع و گروه‌های بحث و نیز در میان مسئولین نظام و مملکت ابراز می‌شود، انتظار می‌رود توجه به اخلاقیات یکی از جنبه‌های جدی در آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران باشد. در کنار فعالیت‌های انتشاراتی و همایش‌هایی که اخیراً در رابطه با اخلاق حرفه‌ای وجود داشته است، طلیعه حرکت‌های قانونی آموزشی در این رابطه تعریف درسی به نام اخلاق حرفه‌ای است که در یکی از برنامه‌های جدید کارشناسی ارشد کتابداری گنجانده شده است.

پی‌نوشت

۱. سیدفرید قاسمی. سال نگار زندگی ایرج افشار. بخار(ش ۸۱).
2. Portal

مآخذ

۱. فرج پهلوی، عبدالحسین. «مروری بر زیر ساخت تکنولوژی اطلاعات در ایران»، ترجمه عباس گیلوری، فصلنامه اطلاع‌رسانی. دوره ۱۰، شماره ۴، بهار ۱۳۷۳.

به‌ویژه موضوعات جامعه‌گرا: این حرکت هم‌اکنون در دستور کار کمیته برنامه‌ریزی کتابداری و اطلاع‌رسانی وزارت علوم قرار دارد، و در صفحات پیش توضیحاتی در این باره داده شد. نگاهی به برنامه‌های آموزشی دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دنیا، به‌ویژه در کشورهای پیشرفته، نشان دهنده این است که درس‌های ارائه شده و سرفصل‌های آن درس‌ها رابطه تنگاتنگی با نیازمندی‌های اطلاعاتی و علمی جامعه دارد. از همین رو، سرفصل‌ها و درس‌ها بسیار تخصصی است و غالباً با نگاهی به نیازمندی‌ها و خصوصیات و مسائل و مقتضیات جامعه هدف طراحی شده است. جامعه ایران نیز در مسیری قرار دارد که هم تحولاتی که سند چشم‌انداز پیش‌بینی کرده است ایجاد می‌کند، و هم این‌که تحولات و فرآیندهای تاریخی اجتناب‌ناپذیر آن را در راستای خود می‌کشاند. در این مسیر، خواه‌ناخواه گرایش به تخصص‌گرایی در عرصه‌های علمی و صنعتی بسیار غالب است. به‌تبع این شرایط، آموزش کتابداری در کشور نیز در همین مسیر قرار خواهد گرفت و نشانه‌های آن از هم‌اکنون پیدا است. برنامه‌های جدیدالتصویب و نیز در دست بررسی آموزش کتابداری که در قسمت عوامل درونی به آنها اشاره شد، در واقع طلیعه این خط‌مشی تخصص‌گرایی است.

• **شخصی‌سازی آموزش کتابداری:** امکانات الکترونیکی و اینترنتی که امروزه در اختیار است و تحولات و بهبودهای اجتناب‌ناپذیری که این امکانات در آینده به خود خواهند دید، زمینه‌های لازم را برای بهره‌برداری از خدمات و امکانات مطابق با نیازهای فردی کاربران فراهم ساخته است و این زمینه به‌طور قطع در آینده قوی‌تر نیز خواهد شد. فناوری‌های موجود به هر فردی که واجد شرایط و علاقه‌مند باشد این امکان را می‌دهد که از مجموعه‌ای از دروس پیشنهادی، آنهایی را که دقیقاً با علایق و نیازهای مطالعاتی، حرفه‌ای و یا شغلی او انطباق دارد برگزیند و از مجموعه آنها یک دوره یا برنامه آموزشی خاص خود تعریف کرده و به‌صورت برخط از آن بهره‌برداری کند. بنابراین، به‌راحتی می‌توان تصور کرد که در آینده‌ای نه‌چندان دور شاهد ارائه این‌گونه دوره‌ها از سوی دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی کشور باشیم. به طریق اولی، در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی انتظار می‌رود این امر با سرعت بیشتری تحقق یابد.

• دگرگونی در تعاریف عناصر آموزشی و مقررات مرتبط

با آنها: تردیدی نیست که تعاریف و مقررات آموزشی سنتی نمی‌تواند جوابگوی شرایط برنامه‌های آموزشی فوق‌الذکر باشد. بنابراین، ضرورت پاسخگویی به نیازهای جامعه لاجرم مسئولان و سیاستگذاران آموزش عالی کشور را وادار خواهد ساخت که در تعاریف سنتی از عناصر آموزشی مانند برنامه آموزشی، دانشجو، استاد، دانشکده و دانشگاه و نیز مقررات آموزشی تجدید نظر کرده و منطبق با فضاهای آموزشی جدید، تعاریف و مقررات جدیدی ارائه و مصوب نمایند. این مقررات جدید زمینه‌ساز رسمیت‌یافتن گونه‌های مختلف برنامه‌های آموزشی جدید از جمله برنامه‌های

مفهوم میان‌رشته‌ای و دلالت‌های آن در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر محمد حسن زاده^۱

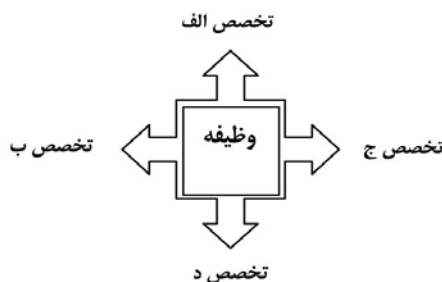
استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت مدرس

پرده اول: نگاه کلی به مفهوم میان‌رشته‌ای

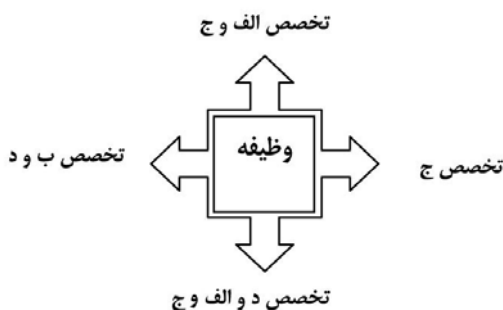
نیاز به چندین تخصص برای انجام یک کار پدیده‌تازهای نیست، اما آنچه تعیین‌کننده است، میزان پیچیدگی فرایندها و میزان نیاز به تخصص‌های مختلف است. همه ما در تمامی امور روزمره بارها متوجه می‌شویم که از عهده انجام بخشی از کار بر نمی‌آییم و نیازمند کمک دیگران هستیم. در سطح کلان نیز وقتی به توزیع کارکنان یک شرکت تخصصی بر مبنای رشته‌های تحصیلی آنها دقیق می‌شویم، می‌بینیم که طیفی از تخصص‌ها برای انجام امور یک شرکت تخصصی در بالاترین سطح به کار گرفته می‌شوند. با دقت به هر کدام از محصولات که روزانه از مغازه‌ها تهیه می‌کنیم نیز، متوجه می‌شویم که برای ارائه یک محصول نیاز به تخصص‌های فراوانی است. البته، برخی مواقع تعیین مرز دقیق تخصص‌ها به راحتی امکان‌پذیر نیست؛ مثلاً نمی‌توان به دقت تعیین کرد که کدام بخش از کار مربوط به کدام تخصص است. به عبارت بهتر، در مواقعی، در کنار هم قرار گرفتن متخصصان از رشته‌های مختلف برای انجام یک کار کفایت نمی‌کند و نیاز است تخصصی میان‌رشته‌ای وجود داشته باشد.

برای تبیین این وضعیت از شکل‌های ۱ الی ۳ استفاده می‌کنیم. فرض کنید مطابق شکل ۱، قرار است وظیفه‌ای به انجام برسد؛ مثل تولید یک ماشین ساده با مشخصات خاص که نیازمند تخصص‌هایی از مهندسی مواد، برق و الکترونیک، طراحی و نظایر آن است و حیطه کاری هر کدام از تخصص‌ها نیز مشخص است: طراح، طرح اولیه را ارائه می‌کند و مهندسین مواد براساس طرح ارائه شده قالب‌ها و قطعات را پی‌ریزی می‌کنند و کار را به اتمام می‌رسانند. بعد از تولید نیز به تخصص‌های مختلفی در حوزه‌های بازاریابی، فروش و خدمات پس از فروش و غیره نیاز است تا محصول به دست مشتری برسد.

شکل ۱. یک وظیفه نیازمند چندین تخصص مختلف

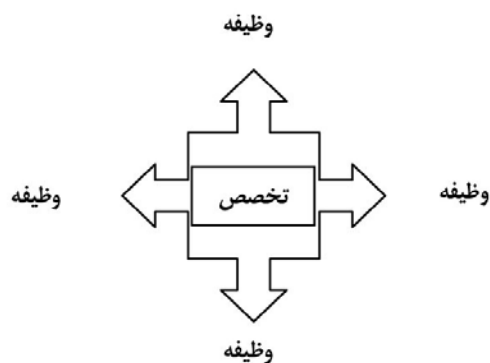
وقتی پیچیدگی کار مورد نظر را مقداری افزایش دهیم و بعد خلاقانه‌بودن محصول نهایی را ارتقاء دهیم، متوجه می‌شویم که هرچند به تخصص‌های مختلفی نیاز است تا یک وظیفه به انجام برسد، ولی برای انجام هر کاری لازم است ترکیبی از تخصص‌ها به کار گرفته شود. مثلاً در ساخت یک فضاپیما، با توجه به پیچیدگی‌های محیط عملیات، تشریک مساعی متخصصان مختلف در هر مرحله ضروری است؛ در طراحی حتماً بایستی مهندسان مواد حضور داشته باشند، در مهندسی مواد باید طراحان و نوابران مشارکت کنند و... در طراحی یک فضاپیما از آنجا که محیط عملیات پیچیده و مبهم است، مقاومت مواد، وزن و چگالی آنها، رفتارشان در محیط‌های مختلف و واکنش در مقابل موارد غیرمترقبه همانند آنچه که در مثال اول بیان کردیم، به صورت مطلق مشخص نیست و دقیق‌ترین پیش‌بینی‌ها و طراحی‌ها با چالش‌های بسیار بزرگی مواجه‌اند. بنابراین، ترکیبی از تخصص‌ها به صورت موردی در فرایند تولید به خدمت گرفته می‌شوند. نکته مهم این است که در این حالت معمولاً تعداد تخصص‌های مورد نیاز نیز افزایش می‌یابند.

شکل ۲. یک وظیفه نیازمند ترکیبی از چندین تخصص

شاید تا این قسمت از مقاله، بخش عمده‌ای از مشکل ما با همکاری میان‌رشته‌ای حل شده باشد، اما حقیقت این است که مسئله به همین جا ختم نمی‌شود. وجود انواع متخصصان از رشته‌های مختلف همیشه برای انجام یک وظیفه کارساز نیست، بلکه افرادی با مجموعه‌ای از تخصص‌ها لازم است. یعنی انجام وظایف مختلف نیازمند تخصصی خاص است. برای مثال، امروزه بشر در نتیجه پیشرفت‌های فناوری توانسته است در ورای کره

زمین حول مدار و فضای ماوراء جو استقرار یابد. تعیین مالکیت در فضای ماوراء را نمی‌توان با در کنار هم قرار دادن چند نفر حقوقدان و فضاورد و زمین‌شناس و متخصص علوم فضایی حل کرد، بلکه نیاز به شخصی است با دانش فضایی و حقوقی که بتواند حدود مالکیت را در فضای ماوراء جو از ابعاد مختلف تعیین کند^۲. در این راستا، نیازمند ابزارهایی خواهد بود که از طریق همکاری از نوع تجميع تخصص‌ها قابل رفع است. این نحو از تعامل را می‌توان در قالب شکل ۳ ترسیم کرد.

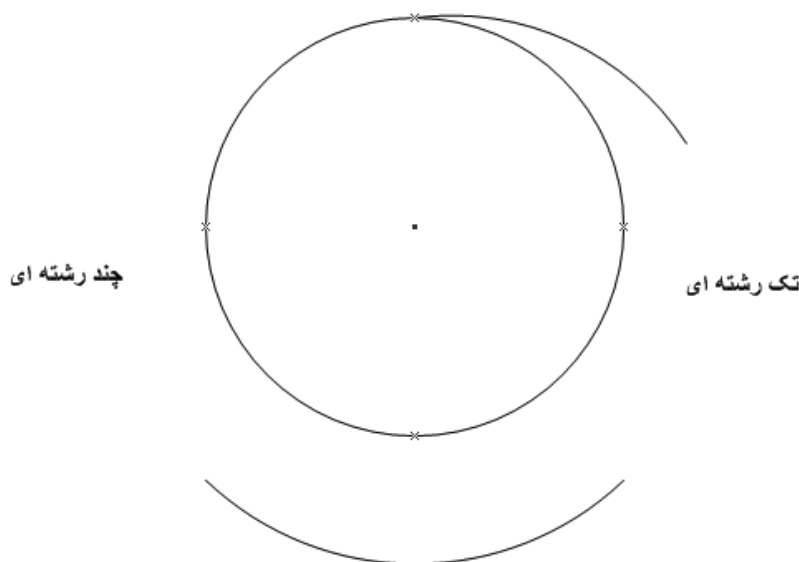
شکل ۳. چندین وظیفه نیازمند یک تخصص

به نظر می‌رسد یک سیر تحول تاریخی در طول زمان سپری شده و همه چیز به نقطه اول برگشته است. مثلاً انسان‌های اولیه با توجه به اینکه به توانمندی‌های خود اتکاء داشته‌اند، مجبور بودند فعالیت چندرشته‌ای و میان‌رشته‌ای داشته باشند. آنها نیازمند توانایی در حوزه‌های مختلف

نظیر شکار، مکان‌یابی، هواشناسی، محیط‌شناسی، ارتباطات و سایر موارد بودند. رفته‌رفته با قوام‌گرفتن جوامع انسانی و شکل‌گیری سکونتگاه‌های مشخص، انسان‌ها به‌نوعی از تقسیم کار روی آوردند. این تقسیم کار هم‌زمان با حرکت جوامع از سنتی به مدرن بیش از پیش بارز و مشخص می‌شد. از دوران اوج مدرنیته به بعد مجدداً نیاز به چندرشته‌ای و میان‌رشته‌ای بودن فزونی یافت، بار دیگر در جوامع امروزی انسان‌ها احساس می‌کنند باید از چندین توانمندی برخوردار باشند، و اصولاً شغل آنها یک شغل چندساختی است. به‌عنوان مثال برای تدریس، تنها احاطه بر موضوع تدریس کافی نیست، بلکه باید اصول روان‌شناسی، ارتباطات شخصی، فناوری‌های نوین و سایر موارد نیز مورد توجه قرار گیرد.

رشته‌های علمی نیز به تبع سایر امور جامعه از ابتدای شکل‌گیری تا کنون یک دور از میان‌رشته‌ای بودن کامل تا افتراق حداکثری، و سپس مجدداً به میان‌رشته‌ای بودن را طی کرده‌اند. عالمان قرون باستان و دوره سنتی عموماً چندرشته‌ای و چندتخصصی بودند و با گذشت زمان، رشته‌های علمی چنان تخصصی شد که حتی افراد مختلف در حوزه‌های مختلف علمی زبان تخصصی یکدیگر را درک نمی‌کردند. اما این حرکت در ادامه موجب به هم رسیدن شاخه‌های فرعی تخصص‌ها به یکدیگر و شکل‌دهی خوشه‌های دانشی مشترک گردید، که آموختن آنها نیازمند داشتن تخصص در حوزه‌های مختلف است. بر همین اساس، رشته‌های میان‌رشته‌ای طرفداران زیادی پیدا کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال گذشته خبر از تأسیس ده‌ها رشته میان‌رشته‌ای داد. در فعالیت‌های علمی روزمره نیز همه ما نیاز به تخصص‌هایی را احساس می‌کنیم که تا کنون از آن بی‌نیاز بودیم.

میان رشته ای

شکل ۴. تسلسل میان‌رشته‌ای

رشته‌های علمی نیز به

تبع سایر امور جامعه

از ابتدای شکل‌گیری

تا کنون یک دور

از میان‌رشته‌ای

بودن کامل تا

افتراق حداکثری،

و سپس مجدداً به

میان‌رشته‌ای بودن را

طی کرده‌اند

مانند مطالعات آرشیو، علم‌سنجی، معماری اطلاعات، نسخه‌شناسی، و مدیریت دانش زیر چتر علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کنونی - که البته عنوان بامسمایی برای این همه تخصص نیست - شکل گرفته‌اند، بار دیگر در حال ایجاد فضایی است که در ادامه روند آن، ممکن است یک متخصص مدیریت دانش درک درستی از فنون و روش‌های علم‌سنجی نداشته باشد. این افتراق در حوزه‌های مختلف قابل پیش‌بینی است. البته، طبق قاعده‌ای که در شکل ۴ ترسیم شده است، مجدداً میل به اشتراک و تشریک مساعی پیدا خواهد کرد.

پرده سوم: مصداق‌های میان‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

موضوعی که کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌عنوان خمیرمایه بر آن متمرکز است و متخصصان آن در شکل‌ها و قالب‌های مختلف در حال مطالعه و تدقیق حول محور آن هستند، «اطلاعات» است. به عبارت دیگر، مفهوم اطلاعات شکل‌دهنده بدنه اصلی فعالیت‌های رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی است. بر همین مبنا نیز، به‌نظر می‌رسد عنوان علم اطلاعات برای این رشته زیبنده‌تر از سایر عنوان‌ها باشد. از آنجایی که به‌لحاظ پدیدارشناسی، اطلاعات یک مفهوم چندوجهی و سیال است، طیف‌های مختلف از انتزاعی‌ترین تا عینی‌ترین، و نظری‌ترین تا عملی‌ترین حالت بر آن مصداق دارد. لذا، تنها یک روش‌شناسی ابزار و شیوه تحلیل نمی‌تواند کلیه وجوه آن را پوشش دهد. به‌عنوان نمونه می‌توان از مثال‌های بارز پارادوکس در طیف‌گذاری مسائل مورد علاقه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به موارد زیر اشاره کرد:

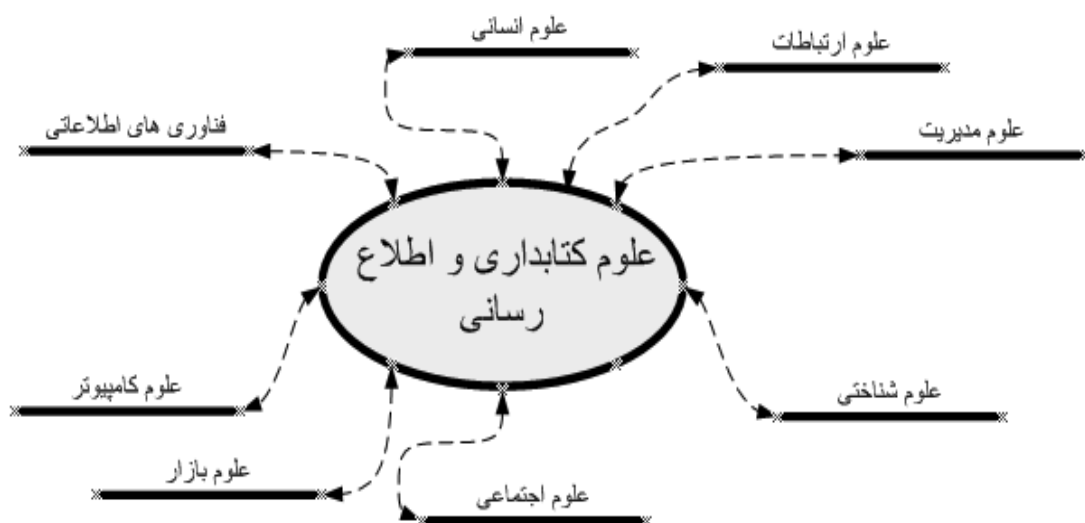
۱. در یک سوی طیف، مفهوم انسان قرار دارد، و در سوی دیگر

پرده دوم: مفهوم میان‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

چنانچه به‌حق رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را علم اطلاعات بنامیم، پی‌می‌بریم که از ابتدا ماهیت میان‌رشته‌ای داشته است. اصولاً این رشته محتوایی دربرگیرنده علم‌العلوم است. در سنتی‌ترین شکل خود که به سامان‌دهی کتاب در کتابخانه محدود می‌شد، یک مسئول کتابخانه می‌بایست دانشی در حوزه ارتباطات انسانی (برای کار مرجع)، آمار (برای تحلیل‌های آماری مراجعان و میزان استفاده)، فناوری (برای امور مرمت، پانچ و غیره)، و نظایر آن می‌داشت، تا بتواند به‌راحتی از عهده مدیریت مجموعه منابع اطلاعاتی در کتابخانه برآید. این صیغه هم‌زمان با گذشت زمان و ازدیاد انواع منابع اطلاعاتی، از جمله منابع سمعی و بصری، و شکل‌گیری نظام‌های متعدد سازمان‌دهی و توسعه فناوری‌های مختلف اطلاعات پررنگ‌تر شده است.

امروزه با گسترش حیطه علم اطلاعات، و از سوی دیگر توسعه روزافزون مسائل مورد علاقه این حوزه از مطالعات بشری، نگاه میان‌رشته‌ای طیف وسیعی از رشته‌ها را دربر گرفته است. تنوع تعاملات با رشته‌های دیگر از حوزه‌های مختلف موجب تنوع در روش‌های مطالعه، ابزارهای مورد استفاده، قالب‌های تبیین، و حتی نحوه تفکر اندیشمندان شاغل در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی کنونی شده است. این تنوع تعاملات تا جایی پیش رفته، که تسلسل میان‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی برای بار دوم مسیر افتراق در پیش گرفته، که در شکل ۴ به نمایش گذاشته شده است. به این معنی که مقارنه با رشته‌های مختلف، رشته گرایش‌های مختلفی را در درون رشته شکل داده است که بیشتر میل به افتراق دارند تا اشتراک. به‌عنوان نمونه، گرایش‌های جدیدی که در قالب نام‌هایی

اصولاً این رشته
محتوایی دربرگیرنده
علم‌العلوم است. در
سنتی‌ترین شکل خود
که به سامان‌دهی
کتاب در کتابخانه
محدود می‌شد، یک
مسئول کتابخانه
می‌بایست دانشی در
حوزه ارتباطات انسانی
(برای کار مرجع)،
آمار (برای تحلیل‌های
آماری مراجعان و
میزان استفاده)،
فناوری (برای امور
مرمت، پانچ و غیره)،
و نظایر آن می‌داشت،
تا بتواند به‌راحتی
از عهده مدیریت
مجموعه منابع
اطلاعاتی در کتابخانه
برآید

شکل ۵. نمایی از ارتباطات میان‌رشته‌ای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

۶. دنیای نشر با آن همه وسعت و گستره خود یکی از حوزه‌هایی است که متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی با آن سروکار دارند و برای انجام بهینه امور باید دانشی درخور در هر کدام از آنها به‌دست آورند.

پرده چهارم: نتیجه‌گیری

واقعاً نشان‌دادن ابعاد و مصداق‌های میان‌رشته‌ای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در یک نوشته امکان‌پذیر نیست. اما می‌توان به‌عنوان نتیجه، در قالب پیشنهاد اشاره کرد که نگاه میان‌رشته‌ای در سطوح مختلف باید در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی حاکم باشد تا تسلسل اشتراک، افتراق، و اشتراک تداوم یابد و پویایی رشته را تضمین کند. در غیر این صورت ممکن است در گذر زمان بخش‌های مختلفی از بدنه اصلی رشته جدا شود و هویت مستقل غیرمرتبط با رشته پیدا کند، و موجب هر چه ضعیف‌تر شدن پیکره اصلی و زوال آن در درازمدت گردد. بنابراین، لازم است نگاه میان‌رشته‌ای حداقل در پنج سطح به‌صورت جدی مورد توجه قرار گیرد:

۱. تفکر. تفکر اندیشمندان، دست‌اندرکاران، دانشجویان، کارکنان در سطوح مختلف معطوف به ماهیت میان‌رشته‌ای باشد. ۲. برنامه‌ریزی. برنامه‌ریزی‌های کلان و خرد به‌گونه‌ای انجام شود که ماهیت میان‌رشته‌ای مورد توجه، احترام و اهتمام قرار گیرد تا تغییرات آتی به‌صورت مدیریت‌شده و در راستای تقویت بدنه اصلی رشته رقم بخورد.

۳. تدوین محتوا. در تهیه و فراهم‌آوری محتوای رشته در درس مختلف از مجموعه‌سازی، سازماندهی، پتانسیل‌های میان‌رشته‌ای که به تقویت بدنه اصلی رشته کمک می‌کند، تبیین گردد.

۴. تدریس. در تدریس و آموزش‌های مختلف علاوه بر اینکه از توانمندی‌های میان‌رشته‌ای استفاده می‌شود، دانش میان‌رشته‌ای و نگاه میان‌رشته‌ای در دانشجویان تقویت گردد.

۵. ارتباطات حرفه‌ای. در تعاملات دانشگاهی و حرفه‌ای، اصل ارتباطات مبتنی‌بر نگاه میان‌رشته‌ای معطوف به حفظ هویت حرفه‌ای مد نظر قرار گیرد.

به امید روزی که ماهیت میان‌رشته‌ای علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، در قالب علم اطلاعات، چتری محکم بر توانمندی‌ها و کارکردهای آن در راستای ارائه خدمات مناسب به قشرهای مختلف جامعه فراهم آورد.

پی‌نوشت‌ها

1. hasanzadeh@modares.ac.ir

۲. به‌عنوان نمونه بخش ویژه‌ای در سازمان ملل برای حقوق فضا تشکیل شده است، که یکی از کنفرانس‌های بین‌المللی آن ۸ الی ۱۱ نوامبر سال ۲۰۰۹ در تهران برگزار گردید. بحث اصلی در آن کنفرانس نگاه میان‌رشته‌ای به مالکیت در ماوراء جو و نقش دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی در تربیت نیروی انسانی لازم و مکانیزم همکاری‌های بین‌المللی در این زمینه بوده است.

ماشین. انسان تحت تأثیر عواطف، تمایلات و افکار بشری است و ماشین فاقد آنهاست.

۲. از یک سو، محتوایی به‌نام اطلاعات قرار دارد که نامشهود و غیر ملموس است؛ و از سوی دیگر، محمل‌ها و قالب‌های اطلاعاتی هستند که اطلاعات باید بر آنها سوار شود و این قالب‌ها عمدتاً عینی و ملموس هستند.

۳. در یک طرف، روابط اطلاعاتی ماشین با ماشین قرار دارد که همه‌چیز کدبندی شده و منظم تبادل می‌شود؛ در طرف دیگر، ارتباطات اطلاعاتی از نوع انسانی مطرح است که تعبیر و تفسیرهای مختلفی به‌عنوان مداخله‌گر در آن دخالت دارند.

۴. یک سوی طیف، مطالعه درباره رفتارها مطرح است که با پیچیدگی‌های خاص محیطی و شخصیتی در هم آمیخته و در سوی دیگر، نیازها مورد توجه است که ریشه‌ها و سطوح مختلفی دارند.

از این نمونه‌ها در حوزه مطالعات کتابداری و اطلاع‌رسانی بسیار زیاد، و برشمردن همه آنها از حوصله این نوشته بیرون است. مهم و قابل ذکر این است که فعالیت در این رشته نیازمند توانمندی‌های چندرشته‌ای و تعاملات میان‌رشته‌ای است. این نگاه باید در کلیه مراحل تدوین محتوا، تدریس، تحقیق و همکاری‌های دانشگاهی، و حتی موقعیت‌های اجرایی مورد توجه قرار گیرد. مثال‌هایی از همکاری‌های میان‌رشته‌ای در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

۱. متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در قبال همه رشته‌ها مسئولیت تهیه، سازماندهی و اشاعه اطلاعات را دارند. بنابراین، بایستی از کمک‌های فکری همه رشته‌ها برای شکل‌دهی نظام اطلاع‌رسانی مناسب بهره‌مند شوند.

۲. متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در قبال سازمان‌های مختلف مسئول هستند. بنابراین، باید در خصوص فرآیندهای سازمانی و اجزاء و ارکان آن دانش کافی داشته باشند تا بتوانند از عهده وظیفه اطلاع‌رسانی خود برآیند. این مسئله زمانی که بعد مدیریت دانش مطرح می‌شود، بسیار اساسی و عمیق‌تر می‌شود؛ چرا که استخراج دانش از فرآیندها و ساختارهای سازمانی نیازمند دانش کافی و وافی است.

۳. متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی وظیفه سازماندهی اطلاعات در محیط‌های فیزیکی و مجازی را برعهده دارند. نوع نگاه به مقوله‌های فیزیکی و موجودیت‌های تشکیل‌دهنده آن متفاوت از محیط مجازی است. بنابراین، نیاز به تخصص‌ها و مهارت‌های خاص بیش از پیش احساس می‌شود.

۴. متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی متولی راهبری نظام‌های اطلاع‌رسانی عمده‌تاریانه‌ای هستند. راهبری مناسب نیازمند دانش کامپیوتر و فناوری اطلاعات و همکاری با متخصصان مربوطه است.

۵. متخصصان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در موقعیت‌های مختلف با انسان‌ها سروکار دارند. تعامل با انسان‌ها نیازمند شناخت درست از جنبه‌های روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و سایر ابعاد شخصیتی از جمله مدارج علمی و جایگاه اجتماعی است، که هر یک نیازمند سطحی از اطلاعات و دانش در حوزه‌هایی خارج از حوزه مطالعاتی تخصصی است، که در دوره‌های دانشگاهی رشته تدریس می‌شود.

تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران به روایت یک استاد

■ داریوش علیمحمدی

عضو هیئت علمی گروه مطالعات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت معلم

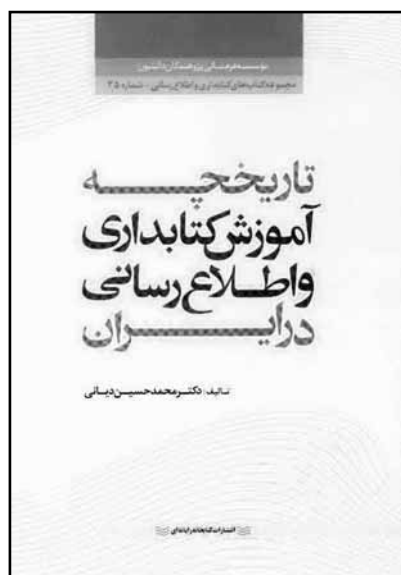
گروهک‌های پس از انقلاب، جریان آموزش دانشگاهی را به مدت چهار سال متوقف می‌کرد. پس از آن، بار دیگر و البته با رشد کمی چشم‌گیر، گروه‌های دیگری تأسیس می‌شد و دوره‌های کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا توسعه می‌یافت. گسترش گروه‌ها و نوسازی برنامه آموزشی، تحولاتی را در آموزش این رشته رقم زده است که شایسته کنکاش هستند. کتاب «تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران» نخستین متنی است که پس از این دوره طولانی، نگاهی گذشته‌نگر به هر یک از مراحل رشد این رشته داشته است.

آشنایی با نویسنده اثر

کتاب تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران را دکتر محمدحسین دیانی استاد بازنشسته دانشگاه فردوسی مشهد به رشته تحریر درآورده است. ایشان کارشناسی و کارشناسی ارشد را به ترتیب در رشته‌های علوم تربیتی و کتابداری در دانشگاه تهران، و دکترای کتابداری را در دانشگاه ایالتی راتگرز آمریکا سپری کرده است. نگارش آثاری که فرایند رشد یک رشته دانشگاهی را باز می‌نمایاند، باید با دقت نظر و اشرافی همراه باشد که تنها از عهده فردی کارگشته برمی‌آید. دکتر دیانی نخستین فردی است که در این رشته به درجه استادی رسیده، و از ابتدا در جریان آموزش رسمی و دانشگاهی کتابداری و اطلاع‌رسانی قرار داشته است. بنابراین، به‌عنوان فردی مطلع این اجازه را داشته که داستان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران را روایت کند. از این گذشته، توجه به مبحث آموزش رشته، از ابتدا یکی از علائق پژوهشی این استاد به حساب می‌آمده و تا کنون چند مقاله از ایشان در همین باب منتشر شده است.

آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در یک نگاه

این کتاب در حقیقت یک مجموعه مقاله به حساب می‌آید. مقالات مندرج در این اثر را عمدتاً خود دکتر دیانی، و مقالاتی را نیز دکتر فتحاحی و دکتر حیاتی نوشته‌اند، و مقالات از یک سیر تاریخی پیروی می‌کنند. فصل اول که در سال ۱۳۶۰ منتشر شده است،

دیانی، محمدحسین. تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. مشهد: انتشارات کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۸۹. شابک: ۵-۲۶-۷۶۹۶-۹۶۴-۹۷۸

مقدمه

«آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران سابقه‌ای بیش از ۵۰ سال دارد. نخستین تلاش‌ها برای آموزش رسمی و کلاسیک کتابداران به سال ۱۳۱۷ باز می‌گردد» (دیانی، ۱۳۸۹، ص ۱۳). پس از این تاریخ چند دوره آموزشی کوتاه‌مدت توسط وزارت فرهنگ وقت اجرا می‌شد؛ تا اینکه سرانجام در سال ۱۳۴۴ و به واسطه حضور اساتید امریکایی در ایران، اندیشه راه‌اندازی دوره کارشناسی ارشد کتابداری شکل می‌گرفت. تأسیس دوره کارشناسی ارشد در دانشگاه تهران راه را برای ورود اساتید امریکایی، هندی و حتی پاکستانی به ایران باز می‌کرد. در دهه ۵۰ گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌های الزهراء (متحدین سابق)، علوم پزشکی ایران، جندی شاپور اهواز، شیراز و تبریز تأسیس می‌شد. حرکت مسلحانه

این کتاب در حقیقت
یک مجموعه مقاله
به حساب می‌آید.
مقالات مندرج در این
اثر را عمدتاً خود دکتر
دیانی، و مقالاتی را
نیز دکتر فتاحی و دکتر
حیاتی نوشته‌اند، و
مقالات از یک سیر
تاریخی پیروی می‌کنند

کاردانی که در سال ۱۳۷۸ تصویب شد نیز به نقد کشیده شده، و مزایا و معایب آن نسبت به برنامه قبلی تشریح شده است. بخش اول از فصل چهارم کتاب مقاله‌ای است منتشر شده در سال ۱۳۷۲ که به بررسی و نقد برنامه کارشناسی کتابداری می‌پردازد. دیانی در این فصل تعریف و هدف برنامه کارشناسی را آورده و به حداقل شرایطی که از طرف کمیته کتابداری وزارت علوم برای اجرای برنامه تعیین شده بود، اشاره کرده است. در ادامه، فهرست دروس تخصصی برنامه کارشناسی، محتوای هر یک و منابع معرفی شده و در دسترس برای تدریس آنها ذکر شده‌اند. سپس، ناهمخوانی در محتوای منابع و عدم توازن برنامه کارشناسی در قیاس با برنامه کاردانی به تصویر کشیده شده است. مباحث این فصل با بررسی دروس پایه دوره کارشناسی و تفاوت‌های غیرمنطقی محتوای آنها در گرایش‌های مختلف ادامه یافته است. بخش دوم این فصل بازچاپ مقاله‌ای دیگر از دکتر دیانی است که در سال ۱۳۷۹ منتشر شد. دیانی در این مقاله پیشنهادهایی برای ایجاد تحول در برنامه کارشناسی ارائه داده است. مبنای این پیشنهادها اجازه‌ای است که وزارت علوم برای روزآمد کردن برنامه به دانشگاه‌های دارای هیئت ممیزه داد. بر این اساس، دیانی و همکارانش در دانشگاه فردوسی مشهد برنامه جدیدی را برای دوره کارشناسی تنظیم کرده‌اند. این مقاله در حقیقت، مشتمل است بر بحثی نظری که لزوم این تغییر را توجیه و یادآوری می‌کند. دیانی ابتدا به تغییر ابزارهای فعالیت حرفه‌ای در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی اشاره کرده است؛ برای مثال، لزوم استفاده از دستگاه‌های ماشین‌نویسی در سالیان گذشته، و استخدام کتابدارانی

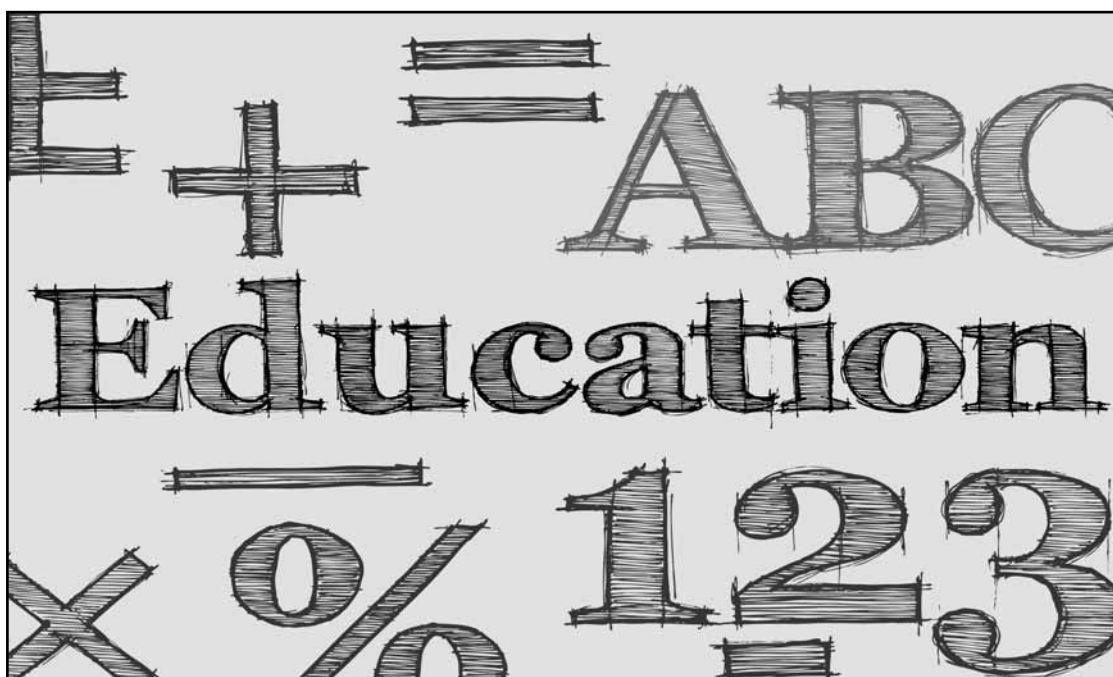
ضرورت آموزش کتابداری را بررسی کرده و مروری تاریخی دارد بر تمدن ایرانی - اسلامی؛ اهمیت کتابخانه‌ها در تمدن اسلامی، کتابداری سنتی در ایران، و مشکلات کتابداری سنتی در مواجهه با تولید فراوان کتاب در ایران از مباحث مقدماتی این فصل است. سپس، نویسنده وظایف کتابداران در کتابخانه‌های کنونی را بررسی کرده، و به‌طور مستدل نشان داده است که چه دروسی باید در برنامه آموزشی این رشته گنجانده شود تا نیازهای مراجعان را در جامعه‌ای که از سابقه تمدنی یاد شده برخوردار بوده و امروزه با شرایط جدیدی مواجه شده است، برطرف سازد.

فصل دوم به سه بخش تقسیم شده است. نخستین بخش این فصل به یک معنا بازگشت به گذشته تلقی می‌شود. دکتر دیانی در این فصل مروری از چگونگی شکل‌گیری آموزش رسمی کتابداری در ایران ارائه داده است. وی با اشاره به نخستین دوره آموزشی کوتاه‌مدت که در سال ۱۳۱۷ اجرا شد، محتوای این دوره را معرفی کرده، و سپس دیگر دوره‌های متفرقه را به‌ترتیب اجرا، برشمرده است. تشریح فرآیند آغاز رسمی آموزش کتابداری در دانشگاه تهران و چگونگی توسعه این دوره در دانشگاه‌های مختلف، از دیگر مطالب این فصل است. در پایان این فصل، درباره آموزش کتابداری در سال‌های اولیه پس از انقلاب نیز اطلاعاتی عرضه شده است.

بخش دوم این فصل به دوره‌های آموزشی‌ای که انجمن کتابداران ایران پیش از انقلاب اجرا کرده، اختصاص یافته است. نویسنده این بخش دکتر حیاتی عضو هیئت علمی دانشگاه شیراز است. وی پیشینه تاریخی کمیته آموزش انجمن را به سال ۱۳۴۵ بازمی‌گرداند، و فعالیت‌های این کمیته در آن زمان را بررسی می‌کند. معرفی اعضا، برنامه‌ها، منابع آموزشی مورد استفاده و نحوه تدوین آنها در کمیته، تجربه اجرای دوره‌ها در کرمانشاه، کرمان، مشهد، اهواز، تبریز، اصفهان، شیراز، و ارزیابی آنها هم مطالب بخش دوم را تشکیل می‌دهد.

بخش سوم فصل دو مقاله‌ای است که دکتر دیانی در سال ۱۳۶۳ منتشر، و در آن آموزش رسمی کتابداری تا آن زمان را بررسی کرده است. در این بخش، دکتر دیانی با اشاره به ترکیب تحصیلی دانشجویان دوره کارشناسی ارشد کتابداری، تولیدات علمی آنان را ارزیابی کرده است. در پایان، وضعیت موجود و چشم‌انداز آتی برای آموزش کتابداری در ایران از هر دو حیث کمی و کیفی تحلیل شده است.

فصل سوم کتاب مشتمل است بر معرفی و نقد برنامه کاردانی که پس از انقلاب تصویب و به موقع اجرا گذاشته شد. دیانی در این فصل با تیربینی خاص خود هدف برنامه، ساختار و دروس آن، ترتیب اجرای برنامه و محتوای هر درس را بررسی و نقد کرده است. اشاره‌های به‌جای وی در مورد بی‌نظمی در ارائه دروس، عدم تناسب آنها با شرایط کتابخانه‌های ایران، ناتوانی دانشگاه‌ها در اجرای برنامه در طول چهار ترم، و فقدان متون مورد نیاز به‌منظور تدریس قابل توجه است. در ادامه همین فصل دومین برنامه

در مجموع، مطالعه
این اثر به دانشجویان
سال اول دوره
کارشناسی کتابداری
و اطلاع‌رسانی،
دانشجویان دوره
کارشناسی ارشد که
درس مبانی کتابداری
و اطلاع‌رسانی را طی
می‌کنند، و محققان این
حوزه، پیشنهاد می‌شود

دروس برنامه قبلی را با ذکر محتوا و ضرورت استفاده از آن یادآور شده، و در مورد هر درس توجیهات منطقی را یادآور شده است. بخش چهارم جدیدترین برنامه کارشناسی را که در سال ۱۳۸۸ تصویب شده است، مورد بررسی و نقد قرار می‌دهد. دانی در این بخش فهرست دروس را آورده، و سپس به ترتیب اشاره کرده که هر درس جایگزین چه درسی از برنامه قبلی شده، و نیز با توجه به محتوای هر درس جدید کدام متون را می‌توان مورد استفاده قرار داد. همپوشانی محتوای دروس برنامه جدید و مشکلات احتمالی برخی دانشگاه‌ها در تدریس آنها از دیگر مباحث این بخش است. اولین بخش فصل پنجم کتاب برنامه کارشناسی ارشدی را که تا سال ۱۳۷۵ اجرا می‌شده، معرفی کرده است. در این بخش فهرست دروس و سرفصل‌های هر درس عرضه شده‌اند. این بخش در واقع مقدمه‌ای است تا نویسنده در بخش دوم به تفصیل برنامه کارشناسی ارشد جدید را معرفی و امتیازات آن را نسبت به برنامه قبلی برشمرد. در بخش دوم فهرست دروس کارشناسی ارشد در گرایش‌های مختلف آمده است. سپس، محتوای هر درس با درس پیش‌نیاز یا نظیرش در برنامه کارشناسی مقایسه شده و همپوشانی احتمالی یا متغیر بودن محتوای آن مورد بحث واقع شده است. دانی در این فصل در قالب جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، دیدگاه خود را درباره آموزش کتابداری در دوره کارشناسی ارشد عرضه کرده است. بخش سوم این فصل در واقع گزارشی است از یک طرح پژوهشی که به‌منظور نو کردن برنامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد اجرا شده است. در ابتدا، مسائل و مشکلات آموزش این رشته در مقطع کارشناسی ارشد ذکر و لزوم بازنگری در برنامه توجیه شده است. سپس، هدف‌ها و چارچوب‌های نظری این تغییر بررسی شده‌اند. در مجموع، پنج توانایی برای هر یک از دانش‌آموختگان دوره کارشناسی ارشد در نظر گرفته و مقرر شده است

که مهارت کار با این دستگاه‌ها را داشته باشند، و در نقطه مقابل، جایگزینی رایانه‌های امروزی و ضرورت استخدام کتابدارانی که مهارت کار با آنها را داشته باشند، به عنوان یکی از مظاهر این تغییر در ابزارها یادآوری شده‌اند. وی بر این اساس پیشنهاد می‌کند که به‌جای دروس ماشین‌نویسی می‌توان حروفچینی رایانه‌ای و واژه‌پردازها را جایگزین کرد. دومین بحث دانی در این مقاله، تشدید نیاز به استفاده از برخی ابزارها است. نمونه‌ای که دانی ذکر کرده زبان انگلیسی به‌عنوان ابزار کار در محیط کتابخانه‌ها است. وی استدلال می‌کند که با توسعه شبکه‌های رایانه‌ای و تسهیل دسترسی به اطلاعات از این طریق، کتابداران چاره‌ای ندارند جز اینکه مهارت خود را در زبان انگلیسی تقویت کنند تا بتوانند در دنیای شدیداً متحول کنونی از طریق ارضاء مناسب نیازهای اطلاعاتی کاربران جایگاه خود را در زنجیره اطلاعات حفظ کنند. این مبنا دانی را بر آن داشته تا پیشنهاد کند که به‌جای دروس زبان خارجه دوم که در دانشگاه‌های مختلف بسته به امکانات هر دانشگاه عربی، فرانسوی یا آلمانی بوده، زبان انگلیسی تدریس شود. سومین و چهارمین اشارات نویسنده به کاهش جنبه عملی برخی از دروس، همچون آمار و تقویت جنبه نظری آنها معطوف شده است. همچنین، ماشینی‌شدن قواعد سازماندهی دانی را بر آن داشته که نیاز به فراگیری مجموعه‌ای از مهارت‌های سازماندهی را زیر سؤال برد. با توجه به موارد بالا، تغییراتی در دروس آمار و سازماندهی پیشنهاد شده است. در پایان این مقاله، تغییر شکل منابع اطلاعاتی مورد توجه قرار گرفته و تغییراتی در دروس مرجع و فراهم‌آوری توصیه شده است.

سومین بخش فصل چهار کتاب به معرفی برنامه کارشناسی جدیدی اختصاص یافته که در دانشگاه فردوسی مشهد طراحی و اجرا شد. دانی در این مقاله جایگزینی هر درس به‌جای یکی از

است. برای دانشجویان امروز ضروری است که بدانند کتابداری حرفه‌ای کاملاً وارداتی نبوده و نیست. اهمیت بسیار زیادی دارد که همه ما بدانیم این کشور چه دوره درخشانی را در علم و فناوری سپری کرده است. اینکه حملات پی در پی مغولان نابودی مدنیت ایرانی را سبب شد، و پس از آن حکمرانان این سرزمین فاقد درک اولیه از جایگاه رفیع دانش و دانشمند بوده‌اند و کشور برای چند قرن سیر قهقرایی طی کرده، نباید باعث شود که ما به‌عنوان دانشجوی این رشته نسبت به ریشه تاریخی خود غافل باشیم. سومین مزیت این اثر پیوستگی تاریخی و در عین حال دانشگاهی فصل‌ها با یکدیگر است. دکتر دیانی به‌خوبی توانسته روند رشد آموزش رشته در مقاطع مختلف تحصیلی، و نیز چالش‌های آن در ادوار گوناگون را مرور کند. خواننده این متن از مطالعه آن خسته نخواهد شد؛ زیرا هر فصل توالی منطقی فصل قبل از خود است و اینها در کنار یکدیگر شناخت جامعی را از زمینه مورد بحث سبب می‌شوند. چهارمین نقطه قوت کتاب استفاده از قلم دو تن از اساتید مجرب و زحمت‌کش رشته است. از این نظر نیز باید کار دکتر دیانی را شایسته تقدیر دانست، که حلقه‌های خالی این زنجیره یا به بیان دیگر قطعات گمشده پازل را با استفاده از مقالات مرتبط تکمیل کرده است. در این اثر نام بسیاری از افرادی که در دوره‌های مختلف اثرات چشمگیری بر رشد این رشته داشته‌اند، ذکر شده و این خود ماندگاری کتاب را سبب خواهد شد. همچنین، نگاه تیزبین و موشکافانه نویسنده که همچون رشته‌ای نامرئی در جای جای متن گسترده شده به خواننده جوان کمک خواهد کرد نسبت به رشته و حرفه با دیدی انتقادی و البته سازنده، قضاوت عادلانه‌ای داشته باشد. در مجموع، مطالعه این اثر به دانشجویان سال اول دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشجویان دوره کارشناسی ارشد که درس مبانی کتابداری و اطلاع‌رسانی را طی می‌کنند، و محققان این حوزه، اکیداً پیشنهاد می‌شود.

آنچه باید در ویرایش بعدی اثر لحاظ شود

با این حال، می‌توان برخی پیشنهادها را مورد توجه قرار داد. فصول کتاب از لحاظ رعایت استنادات از رویه یکسانی تبعیت نمی‌کند. برخی فصول دارای استنادات درون متنی و ارجاعات پایانی هست، در حالی که در برخی دیگر ارجاعات انتهایی فصل دیده نمی‌شود؛ هرچند استنادات درون متنی مورد استفاده واقع شده باشد. برای نمونه بنگرید به صفحه ۱۱۹ کتاب. بهتر است در ویرایش بعدی مجموع استنادات اثر به‌صورت درهم‌کرد و یکجا در پایان کتاب قرار گیرد تا علاقه‌مندان به میحث آموزش رشته، کتاب‌شناسی کاملی از آثار مرتبط را در اختیار داشته باشند. بهتر بود آخرین بخش کتاب یعنی فهرست گروه‌ها به‌عنوان پیوست به متن افزوده می‌شد. همچنین، متنی که در آن اسامی افراد و سازمان‌های متعدد دخیل در یک فرآیند دست کم ۴۰ ساله ذکر شده، بهتر است نمایه داشته باشد.

که برنامه پیشنهادی بتواند از ورودی این دوره چنین فردی را بسازد. برای اجرای این طرح، محققان برنامه کارشناسی ارشد دانشگاه‌های خارجی را بررسی کرده، در چارچوب مصوبات وزارت علوم برنامه‌های پیشنهادی خود را تدوین و در چند مرحله آنها را به شور و بررسی گذاشته‌اند. در نهایت، دو گرایش مدیریت اطلاعات و مدیریت فناوری اطلاعات برای تصویب به دانشگاه فردوسی عرضه شده‌اند. دیانی در این بخش فهرست دروس هر دو گرایش و طول دوره را عرضه کرده است.

نخستین بخش فصل ششم کتاب که در حقیقت نسخه ویرایش شده مقاله‌ای از دکتر حیاتی است، چگونگی شکل‌گیری دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را تشریح می‌کند. این فصل با روایت اقدام دانشگاه آزاد در راه‌اندازی دوره دکترای کتابداری در دانشگاه تهران در همین زمینه آغاز شده است. تدوین برنامه دکترای در کمیته کتابداری وزارت علوم، و در نهایت مخالفت با درخواست دانشگاه تهران بخش دیگری از مطالب این فصل است. اعزام دانشجو به خارج از کشور، پیگیری دیانی برای راه‌اندازی دوره دکترای داخل ایران، همکاری دانشگاه‌های شیراز و اهواز برای راه‌اندازی دوره، انتقال دیانی به دانشگاه فردوسی مشهد، تلاش دکتر مهراد در دانشگاه شیراز، تفاهم‌نامه دانشگاه‌های فردوسی و شیراز، اولین آزمون دکترای داخل، و نتیجه آن پیمان‌شکنی دانشگاه شیراز و جذب مستقل دانشجویان دکترای مشهد از دیگر مباحث این فصل است. در پایان، فهرستی از دانش‌آموختگان و دانشجویان دکترای دانشگاه‌های فردوسی، اهواز و تهران عرضه شده است. در بخش دوم دیانی جمع‌بندی کلی خود از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، و دلایل کمی و کیفی پیشرفت این رشته در ایران را عرضه کرده است. در عین حال، برخی از کاستی‌ها و دشواری‌ها همچون محتوای نامناسب برخی دروس، ضعف دانشجویان و دانش‌آموختگان این رشته در زبان انگلیسی، و ذهنیت ثابت گروهی از مدرسان یادآوری شده است. سومین بخش فصل شش و در واقع آخرین مطلب کتاب حاضر، فهرست گروه‌هایی است که در دوره‌های کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترای اقدام به پذیرش دانشجو می‌کنند.

آنچه این کتاب را خواندنی کرده است

کتاب تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران، نخستین متنی است که به‌طور مستقل در این باب به‌رشته تحریر درآمده است. تا کنون مقالاتی به‌زبان‌های فارسی و انگلیسی توسط دانشجویان، دانش‌آموختگان و مدرسان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایرانی و غیرایرانی در مورد آموزش این رشته ارائه و منتشر شده است. اما این مقالات عموماً در دسترس همه علاقه‌مندان نیستند، به‌ویژه اگر مدت زمانی از عرضه آنها گذشته باشد. نخستین مزیت کتاب حاضر آن است که نوشته‌های منفک از یکدیگر - اما از لحاظ معنایی در ارتباط با هم - را در یک محمل گردآوری و ارائه کرده است. دومین نقطه قوت کتاب دکتر دیانی، فصل اول این کتاب

کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر محمد هدایی

استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک

سرفصل‌های مصوب رشته کتابداری، جز این تعریف‌ها حدودی هم برای کارآموزی تعیین می‌کند؛ که هم تکلیف دانشجوی را مشخص می‌کند، هم تکلیف مدرس کارآموزی را، و هم تکلیف مسئول یا ناظر کتابخانه محل کارآموزی دانشجوی را. برای مثال، برای درس کارآموزی سه دوره کارشناسی، وظایف همه را به صورت زیر مشخص می‌کند:

انتخاب	۳۸ ساعت
فهرست‌نویسی	۹۴ ساعت
مراجع عمومی غیرفارسی	۷۲ ساعت (سرفصل کارشناسی، ۱۳۷۸).

هر دانشگاهی هم معمولاً فرم‌هایی برای انجام کارآموزی دارد، که مطابق آن هماهنگی لازم بین مدرس و کتابخانه محل کارورزی یا کارآموزی برقرار می‌شود. ضمناً کارآموزی، درسی است که هم دانشجویان، هم مدرسان و هم کتابخانه‌هایش، همه با آن مشکل داشته، دارند، و خواهند داشت! و البته طبق برخی قواعد نانوشته جامعه فرهنگی ما کسی «پای» آن نمی‌شود، و مطرحش نمی‌کند؛ تا اینکه کتاب «کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی» منتشر شد

کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی: بیانیه کارآموزی کتابداری ایران

کتاب «کارآموزی در کتابخانه و کتابداری» از دو بخش نظری (از صفحه ۸ تا ۶۱) و بخش عملی (از صفحه ۶۳ تا ۱۵۳) تشکیل شده است.

بخش نظری به تعریف کارآموزی می‌پردازد، و تاریخچه‌ای از انواع کارآموزی‌ها - و البته بیشتر در خارج از ایران - ارائه می‌دهد و خواننده را به فکر فرو می‌برد که ای کاش در همین ایران هم برای همه کارآموزی‌ها (و از جمله کارآموزی کتابداری) چنین نظام و قاعده‌ای وجود می‌داشت، و فارغ‌التحصیل کتابداری هم برای انجام کارآموزی و کسب مهارت‌های عملی تحت حمایت قانونی قرار می‌گرفت و به اتکاء آن، پس از کارآموزی به استخدام کتابخانه‌ای

ریاحی‌نیا، نصرت؛ عاصمی، عاطفه. کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی. ویراست عادلۀ عاصمی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰، ۱۵۳ ص. جدول. شابک: ۹۷۸۶۰۰۲۴۱۰۰۰۹

مقدمه

کارآموزی یا کارورزی - فارغ از اینکه سرفصل‌های درسی کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد کتابداری آن را چطور بنامند و چگونه بخوانند - عبارت است از فرآیند «کسب مهارت‌های لازم برای انجام کارهای مختلف کتابخانه» (سرفصل کاردانی ۱۳۷۸، سرفصل کارشناسی ۱۳۷۵)، یا «کسب مهارت در انجام فعالیت‌های مختلف کتابخانه‌ها یا مراکز اسناد» (سرفصل کارشناسی ارشد ۱۳۶۵)، یا انجام [...] ساعت کار عملی در رابطه با دروس مربوط به بخش‌های مختلف کتابخانه، زیر نظر مدرسان مسئول و سرپرستان کتابخانه‌ها که در نتیجه آن، خواننده‌ها و دانسته‌های نظری دانشجوی کتابداری در عمل محک بخورد، کم و کسری‌هایش جبران شود، و «دانشجو»ی کتابداری به «کتابدار عامل» تبدیل شود و سر کار برود.

نظرات دانشجویان
کارآموزی کتابداری،
برای نشان دادن
جنبه‌های مثبت و منفی
و مشکلات کارآموزی
کتابداری، ۱۳ صفحه
از کتاب را به خود
اختصاص داده است

می‌توان تعیین کرد که «دانشجو نیاز به چه آموزش یا آموزش‌هایی دارد و در کدام قسمت کتابخانه بهتر می‌تواند کارآموزی خود را انجام دهد، و از کدام قسمت می‌تواند بیشترین بهره‌وری را داشته باشد» (ص ۶۶-۷۲)؛ طرحی زیبا و مفید، که اگر در همه برنامه‌های کارآموزی صورت بگیرد، نتایج خوب به‌بار خواهد آورد. ۲. شیوه انجام کارآموزی، در طرح «دفترچه راهنمای کارآموزی مقطع کارشناسی» ارائه می‌شود که طی آن، پس از دستورالعملی برای استفاده از دفترچه کارآموزی، درس‌های چهار کارآموزی مقطع کارشناسی (براساس سرفصل‌های درسی) و شرح فعالیت‌های دانشجوی کارآموز مطرح شده، و الگویی برای یک معرفی‌نامه دانشجویی به مرکز کارآموزی پیشنهاد شده است. سپس، قسمتی خیلی کوتاه درباره مشخصات کتابخانه یا مرکز اطلاع‌رسانی و جدول گزارش ساعات حضور و کارهایی که دانشجو در دوره کارآموزی انجام داده، و فرم داوری کتابخانه درباره کار دانشجو ارائه می‌شود. و سرانجام، «آیین‌نامه پیشنهادی کارورزی کارشناسی ارشد» فرا می‌رسد، که در آن با نگاهی نو، هدف‌های کارورزی دانشجوی ارشد کتابداری و شرایط کارورزی و وظایف او (و چند صفحه بعد، ص ۹۶، آنچه که کارورز باید در آن مهارت بیابد)، و نیز شرایط استاد راهنمای کارورزی و وظایف او و رهنمودهایی برای نظارت و ارزیابی ارائه شده است.

۳. هفت نمونه کارآموزی دانشجویان، در ۳۵ صفحه مکمل این بخش است؛ که در اینجا هم طبق اظهار مؤلفین: «عین گزارش‌های کارآموزی دانشجویان از انواع کتابخانه‌ها است، و توصیه می‌شود: «دانشجویان در تعیین نقاط قوت و ضعف این نمونه‌ها تأمل نمایند» (ص ۱۳۴)

یا مرکز اسنادی در می‌آمد. کتاب، سپس به مزایا و مشکلات کارآموزی می‌پردازد و براساس تحقیقی که توسط یکی از مؤلفان کتاب انجام شده، دو جدول ارائه می‌دهد که جدول دوم و پیشنهاد‌های ارائه شده‌اش (ص ۲۲ تا ۲۶) حاوی نکات ارزشمندی است که می‌تواند برای برنامه‌ریزی بهتر درس کارآموزی کتابداری مفید باشد.

نظرات دانشجویان کارآموزی کتابداری، برای نشان دادن جنبه‌های مثبت و منفی و مشکلات کارآموزی کتابداری، ۱۳ صفحه از کتاب را به خود اختصاص داده است، و مؤلفان هم صلاح دانسته‌اند: «نوشته‌ها ویرایش نشوند و به همان زبان دانشجویی و دست‌نخورده منعکس شوند تا استادان راهنما و کتابداران شاغل در کتابخانه‌ها آنها را بخوانند. شاید این گونه بر عملکرد و تلاش آنها اثر بگذارد» (ص ۲۶).

بخش اول با گفتاری ۲۱ صفحه‌ای درباره «کارآموزی در سایر کشورها» به پایان می‌رسد، با تأکید مکرر بر اهمیت کارورزی کتابداری، و اشاره‌هایی به نحوه کارآموزی در چند دانشگاه خارجی؛ از جمله دانشگاه پنجاب پاکستان، جمهوری دومینیک، دانشگاه ایالتی (دولتی) سان خوزه کالیفرنیا (آمریکا)، دانشگاه بریتیش کلمبیا (کانادا)، دانشگاه هاوایی، دانشگاه ایالتی کالیفرنیا، و کتابخانه کنگره آمریکا، که از هر یک اطلاعاتی می‌توان استنباط کرد. بخش دوم کتاب، «بخش عملی»، مشتمل بر پنج قسمت است:

۱. نمونه‌ای از یک «پیش‌آزمون» (آزمون رفتار ورودی) برای سنجش «سواد اطلاعاتی کتابداری» و توانایی‌های مقدماتی دانشجوی کارآموز؛ که براساس چنین آزمون‌هایی، به گفته مؤلفین،

۴. فصلی کوتاه تحت عنوان «آشنایی با چند نرم افزار کتابخانه‌ای»؛ شاید به جهت احساس ضرورت معرفی ساده این نرم افزارها و برنامه‌ها.

۵. نمونه‌هایی از چند فرم معرفی کارآموزان یا کارورزان به مراکز کارورزی، از چند دانشگاه دولتی.

خلاصه آنکه، کتاب مطالبی مفید برای کارآموزی کتابداری ایران فراهم کرده و الگویی خوب - و البته کمی هم آرمانی (ص ۲۵ و ۹۷) - در اختیار دانشجویان کارآموزی و اساتید این درس قرار داده است. با این همه، شاید بهتر آن باشد که نویسندگان محترم تجدید نظری اساسی روی کتاب داشته باشند.

اگر کتاب به عنوان

متنی درسی طراحی

شده است، بهتر آن

بود که مطالب آن

به صورتی منطقی، و

مثل همه کتاب‌های

درسی دانشگاهی

«فصل‌بندی» می‌شد

نقد و بررسی

با وجود اینکه کتاب ویراستار داشته است، بسیاری از مشکلات کتاب که می‌توانست از سوی ایشان اصلاح شود، همچنان باقی است. در ادامه، نگاهی کوتاه به نکاتی که اگر روشن یا اصلاح می‌شد، کتاب مفیدتر می‌شد اشاره می‌شود:

- آیا کتاب متن درسی دانشجو است، یا راهنمایی مستقر در گروه کتابداری (و نوعی مرجع آموزشی)؟ اگر کتاب به عنوان متنی درسی طراحی شده است، بهتر آن بود که مطالب آن - ولو همین مطالب کنونی - به صورتی منطقی، و مثل همه کتاب‌های درسی دانشگاهی «فصل‌بندی» می‌شد.

- مخاطب کتاب مشخص و روشن نیست: آنچه که در بخش الف، در رابطه با وضعیت کارآموزی و کارورزی در کشورهای مختلف آمده، بیشتر به کار اساتید می‌خورد تا دانشجو. اگر مخاطب کتاب دانشجو باشد، واداشتن او به خواندن ۱۳ صفحه نظرات دانشجویان دیگر درباره مشکلات کارورزی - که خودش از همان کارآموزی ۱ با آن دست به گریبان بوده - لازم نیست؛ هرچند آگاهی از خلاصه این مباحث، برای اساتید لازم است. خواندن متن هفت گزارش کارآموزی هم (که تازه نمونه دقیق نیست، و دانشجویها باید درباره آنها «تأمل نمایند») برای دانشجو ضروری نیست. این بخش را هم به سادگی می‌شد در قسمت «مشخصات کتابخانه/ مرکز اطلاع‌رسانی (ص ۸۹ کتاب)» در یک صفحه خلاصه کرد. یعنی می‌شد نکات مهمی را که دانشجو باید در توصیف کتابخانه به آنها توجه کند در یک صفحه به ترتیب سازمان اداری و محیط فیزیکی و وضعیت خدماتی و امکانات و تجهیزات سازماندهی مواد و ... برایش نوشت، تا ضمن کارورزی بتواند به این نکات هم توجه کند.

- جدول «راهنمای استفاده از منابع مرجع» (ص ۳۹) به جایی مناسب‌تر منتقل شود: تصویری‌کنم بهتر باشد این جدول به صورت راهنما/ پاسخ‌نامه برای آزمون «بررسی سواد اطلاعاتی کارآموزان» درآید، و در صفحه ۷۱ کنونی درج شود.

- بخش «کارآموزی در سایر کشورها» از تعادل و انسجام کافی برخوردار نیست: این قسمت حاوی مطالبی است که برخی از آنها با کارآموزی دانشجویی ارتباط ندارند و پراکنده و تکه‌تکه

ذکر شده‌اند (مثلاً مطالب مربوط به کارورزی‌های آمریکا). بهتر بود الگویی دقیق و یکسان برای مطالب قابل مقایسه با وضعیت کارآموزی ایران، یا مفید به حال کارآموزی ایران طراحی می‌شد، و سپس این الگو برای کشورهای مورد نظر تکمیل می‌شد و همچنین ترتیب الفبایی کشورها حفظ می‌شد و ذیل هر یک، هر آنچه که ضروری، مربوط و مفید بود، ارائه می‌شد. برای مثال، ذکر کارآموزی‌های «سرویس تحقیقات کتابخانه کنگره آمریکا ... که برای کارآموزان و متخصصان حرفه‌ای فرصتی استثنائی برای آشنایی با فرآیندهای قانونگذاری در سطح ملی فراهم می‌آورد» (ص ۶۱)، چه ارتباطی با کارآموزی دانشگاهی و یا با کارآموزی دانشجوی ایرانی دارد؟

برخی اطلاعات مبهم در صفحه‌های ۵۱ تا ۵۵ آمده، که باید با دقت بازنگری و اصلاح شوند:

- ص ۵۱، سطر ۴: آوردن دو سه تا سرنام مربوط به دانشگاه سن خوزه یا کتابخانه‌ای مترو پولیتن در متن، نظیر SJSU، و MCLS؛ سرنام ترجمه و تعریف نشده پروژه FILL، چه ضرورتی دارد؟

- مطالب صفحه ۵۱ و ۵۲ مبهم و بی‌ربطند، و باید مورد بازنگری قرار گیرند؛ به عنوان نمونه چهار بند از صفحه ۵۱ نقل می‌شود: «دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه ایالت سن خوزه SJSU طرحی به نام FILL را اجرا می‌کند. این برنامه در سال ۲۰۰۱، زمانی به وجود آمد که لس‌آنجلس تایمز با درج تیتري از اسفناک بودن کمبود کتابداران کتابخانه‌های عمومی خبر داده بود. هدف اولیه از اجرای طرح کارآموزی در این دانشکده آن بود که این طرح می‌بایست چنان باشد که دانشجویان پس از فارغ‌التحصیل شدن، کار در کتابخانه را به هر جای دیگر ترجیح بدهند.

کنسرسيومی متشکل از ۳۲ کتابخانه عمومی در لس‌آنجلس و نظام همیاری کتابخانه مترو پولیتن MCLS، رأی بر تخصیص ۵۰ هزار دلار اعتبار برای ایجاد برنامه کارآموزی داد.

پروژه FILL با شروع کارآموزی در ژانویه ۲۰۰۲، رسماً کار خود را شروع کرد. متأسفانه اشتیاق دانشجویان به طرح کارآموزی در کتابخانه‌های عمومی در سال‌های اخیر فروکش کرده است؛ چرا که فارغ‌التحصیلان کتابداری توانستند دوره کارآموزی خود را در «کتابخانه‌های ویدیو استودیو» و سایر مؤسساتی که برای آنها جذابیت بیشتری داشت سپری کنند، مخصوصاً اینکه اکثر کتابداران علاقه‌مند به انجام طرح کارآموزی، در مراکزی هستند که به آنها مبلغی به عنوان دستمزد بدهند؛ امری که برای کتابخانه‌های عمومی ممکن نیست. برای طرح FILL کارآموزان به ازا ۱۲۰ تا ۱۳۵ ساعتی که دوره کارآموزی را می‌گذرانند، مبالغی هم دریافت می‌کردند.

خواننده متوجه نمی‌شود که FILL طرح بوده؟ پروژه بوده؟ برنامه بوده؟ مربوط به دانشکده بوده؟ مربوط به کنسرسيوم بوده؟ ارتباط کنسرسيوم با FILL چه بوده؟ پروژه FILL با وجود ۵۰ هزار دلار بودجه اختصاص یافته، به کارآموزان پول نمی‌داده؟

- احامیان (ص ۵۴) = حامیان؛

- جا به جایی سطرها در جدول ص ۱۱۵؛

- تظرات (بخش منابع و مأخذ، شماره ۶) = نظرات.

سخن آخر

کتاب «کارآموزی در کتابداری و اطلاع‌رسانی» از لحاظ نظری، در مجموع اثر خوبی است؛ الگوهایی به‌دست می‌دهد که اگر روزی مسئولانی قصد تحول در برنامه کارآموزی کتابداری را داشته باشند، می‌توانند از آن رهنمود بگیرند. اما به چند دلیل بعید است که در عمل بتوان از آن استفاده کرد: نخست آنکه وضعیت اکثر کتابخانه‌های ما - اعم از عمومی و دانشگاهی و دبیرستانی و مساجد و سازمان‌های تخصصی - ابدأ به‌گونه‌ای نیست که حتی امکانات کارآموزی‌ای بیش از خدمات میز امانت را به دانشجوی کتابداری بدهند، و یافتن حتی ۱۰ کتابخانه با امکانات آموزش مهارت‌هایی چون مهارت‌های مذکور در «مواد محتوایی» (ص ۹۷) به رؤیا شبیه است. دوم آنکه، اولاً در بسیاری از کتابخانه‌ها کتابدار متخصص (یعنی فوق لیسانس و بالاتر) زیاد نیست - و اگر هم هست، اکثراً یا دنبال یافتن چند ساعتی تدریس در دانشگاه‌ها هستند، و یا گرفتار کارهای اداری کتابخانه. دانشجویان کتابداری هم، علی‌رغم محبت و نظر مثبت نویسندگان به ایشان، به‌سبب آینده مبهم شغل کتابداری در ایران چندان علاقه‌ای به این رشته کتابداری نشان نمی‌دهند؛ چرا که به تجربه دریافته‌اند و یا از این و آن شنیده‌اند که پس از فراغت از تحصیل، لزوماً «آنها» را به کتابداری «نمی‌گمارند». در مورد سرکشی و نظارت استادان کارآموزی هم، بی‌تردید دو نویسنده محترم می‌دانند که خیلی از دانشجویان، در شهرهایی غیر از محل تحصیل خود کارآموزی می‌گیرند، و طبعاً استاد محترم کارورزی هم نمی‌تواند مثلاً از اصفهان یا اراک یا تهران، کار و زندگی‌اش را رها کند و برود به کتابخانه‌ای در شهر دیگر و به کارآموز سر بزند. و بسیاری از این قبیل مباحث که گفتنشان سبب تصدیع خاطر نویسندگان و آزرده‌گی خاطر دیگران می‌شود.

مأخذ:

۱. ایران. وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی، مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد (برخط) علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۵.
۲. ایران. وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی، مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس دوره کارشناسی ارشد (برخط) علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی (در شش گرایش)، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۵.
۳. ایران. وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی، برنامه آموزشی دوره کاردانی ناپیوسته علمی - کاربردی کتابداری و اطلاع‌رسانی، تهران: وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۸.

یا چنانکه در انتهای بند چهارم آمده «کارآموزان ... می‌بایست هم دریافت می‌کردند؟» و باز در همین بند، «فارغ التحصیلان کتابداری توانستند دوره کارآموزی خود را در «کتابخانه‌های ویدیو استودیو» (?) بگذرانند؟» در حالی که دوره کارورزی مربوط به زمان تحصیل است، نه بعد از فارغ‌التحصیلی، و چند پرسش دیگر.

- مطالب کتابخانه دانشگاه میثیگان (صص ۵۳ - ۵۴)، مربوط به آموزش ضمن خدمت کارکنان است (همان آموزش مستمر)، و نه دانشجویان. و این مهارت‌ها و گواهینامه‌های درجه ۱ تا ۷ کتابداری این دانشگاه، بدون هیچ شرح و توضیح چه هستند و ضرورت یادآوری‌شان چیست؟

- جدول ص ۵۵: «شیوه انجام کارآموزی در کشورهای مختلف» برای چه آمده، و چه معنایی از آن مستفاد می‌شود؟ (ذکر عنوان پنج درس چهار واحدی چه مطلبی را برای درس کارآموزی کتابداری ایران به ارمغان می‌آورد؟).

• «مواد محتوایی» (?) (ص ۹۷) جا به جا شود: بهتر است قسمت «مواد محتوایی» به صفحه ۹۶، قبل از سرتیتر «شرایط استاد راهنمای کارورزی» منتقل شود. این قسمت یادآور مهارت‌هایی است که کارورز باید به‌دست آورد.

• دو اختلال در قسمت «نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای»: ذکر نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای گرچه ربط زیادی به بحث کارآموزی ندارد، بودنش بد هم نیست. منتها، شاید بهتر بود نام برنامه‌ها و شرکت‌ها به‌صورت الفبایی ذکر می‌شد - تا شائبه «تبلیغات» پیش نیاید. به‌علاوه، تاریخ تولید برنامه‌ها (نرم‌افزارها) هم بهتر است یکدست شود؛ یا همه ایرانی، یا همه فرنگی (نوسا و پارس آذرخش، ۱۳۶۷؛ رسا و یاقوت، ۲۰۰۴ و ۲۰۰۸).

• کتاب نیاز به فصل‌بندی منطقی دارد: قسمت‌های مختلف به‌صورت فصل درآیند؛ در شش یا هفت فصلی که اکنون هم دارد، اما زیر دو «بخش» الف و ب کتاب گم شده‌اند.

مواردی از ضرورت کنترل اصطلاحات

• رفع خطاهای چاپی / تایپی: برخی خطاهای چاپ / تایپی هم در کتاب راه یافته که کنترل و اصلاحشان ضروری است، در ادامه مواردی ارائه می‌شود:

- توان «علمی» و اجرائی (ص ۱۰) = توان «عملی» و اجرائی؛
- توضیح و «توجه» (ص ۱۱) = توضیح و «توجیه»؛
- له (ص ۱۹) = به؛
- اسی ال سی (ص ۵۰) = او. سی. ال. سی؛
- در جدول ص ۳۹، دستورنامه = دستنامه؛ راهنمایی = راهنما؛ عبارت «سرگذشتنامه مفصل شکسته شده» (منظور سرگذشتنامه جمعی بوده؟)؛ سطر آخر جدول، «اخبار وقایع و اتفاقات در طول یک سال» را در «اطلس» باید یافت؟
- ص ۵۱، دانشگاه «ایالت» سان خوزه = دانشگاه «ایالتی» سان خوزه (سان خوزه شهر است)؛ لاتین زیرنویس: Stadio = Studio ؟

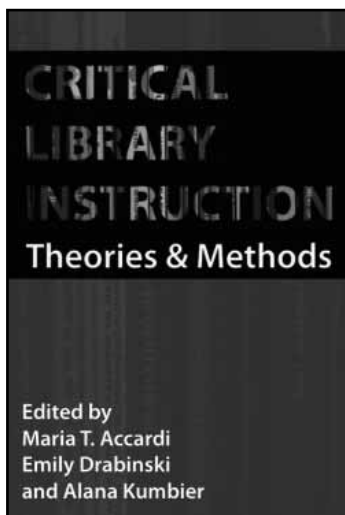
آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی: چالش‌های پیش‌رو

■ حمید کشاورز

عضو هیئت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه سمنان

پاسخگویی به چنین پرسش‌هایی هر ساله همایش‌ها، نشست‌ها و کارگاه‌هایی برگزار شده و آثار فراوانی به نگارش درمی‌آیند. آنچه در پی می‌آید معرفی و نقد سه کتاب جدید در حوزه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی است، که وجه مشترک هر سه آنها نگاه انتقادی، هشدارگونه و چاره‌جویانه به مسائل موجود در این حوزه است؛ یکی به روش تدریس در این رشته پرداخته، دیگری مرگ یا زوال دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی را مطرح ساخته، و آخرین آنها جایگاه آن در مشاغل اطلاعاتی آینده را به بحث گذاشته است.

آموزش کتابداری با رویکرد انتقادی

Critical Library Instruction: Theories and Methods By Maria T Accardi, Emily Drabinski, and Alana Kumbier, editors.
Duluth, Minn.: Library Juice Press, 2010. xvi, 341 p. \$35.00. ISBN-13: 978-1-936117-01-7.

درآمد

آموزش اصول و مهارت‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی چه به صورت حرفه‌ای و دانشگاهی و جز آن، همواره یکی از چالش‌ها و دغدغه‌های شاغلان و علاقه‌مندان این حرفه بوده است. درهم‌آمیختگی بسیاری از اصول علمی و عملی، داشتن نقش پشتیبانی‌کننده از سایر رشته‌ها، و ماهیت ویژه دروس کارگاهی و آزمایشگاهی، از جمله دشواری‌های آموزش در این رشته به‌شمار می‌آیند. از زمانی که ملویل دیویی در سال ۱۸۸۷ آموزش دانشگاهی این رشته را در کالج کلمبیا بنا نهاد، بیش از ۱۲۰ سال گذشته است و اساتید این رشته با چالش‌های مختلف دیگری مانند تغییر در ماهیت و تعداد منابع اطلاعاتی، و نیز دسترسی گسترده و آزادانه به این منابع مواجه بوده‌اند. تلاش این آموزشگران هماهنگی با ضرب‌آهنگ این تغییرات بوده است، اما اینکه به چه میزان در این کار موفق بوده‌اند، از جمله پرسش‌های بی‌پاسخ است.

با ظهور اینترنت و فناوری‌های نوظهور در آن، سطح انتظار مسئولین از نوع آموزش این رشته فراتر رفته و کارکردهایی روزآمدتر از آن طلب می‌کنند. در حال حاضر برخی دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی دنیا تعطیل شده و یا نام آنها تغییر کرده است. این دانشکده‌ها در طول تاریخ خود نام‌های متعددی از دانشکده کتابداری، دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده مطالعات اطلاعاتی، تا دانشکده مدیریت اطلاعات را تجربه کرده‌اند. اما نسل نوین این دانشکده‌ها دانشکده‌های اطلاعاتی^۱، یا آی اسکولز است. اما نمی‌توان به قطع و یقین برای کتابداری و اطلاع‌رسانی در این گونه دانشکده‌ها جایگاهی ثابت جست‌وجو کرد. به علاوه، در جهان دانشگاهی امروز نگاه انتقادی در حال رواج است. به دلیل کمبودهای مالی، در بسیاری از موارد به دانشجویان نه به‌عنوان جویندگان دانش، بلکه به‌عنوان مشتری نگرسته می‌شود و موفقیت امور آموزشی با معیارهایی چون بازگشت سرمایه، کاهش هزینه‌ها و حتی درآمدزایی سنجیده می‌شود. در بین همه این تغییرات، آیا می‌توان برای کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌ها، آینده‌ای تصور کرد؟ برای اینکه این رشته از گردونه معادلات و محاسبات موجود خارج نشود، چه باید کرد؟ برای

از زمانی که ملویل

دیویی در سال ۱۸۸۷

آموزش دانشگاهی این

رشته را در کالج کلمبیا

بنا نهاد، بیش از ۱۲۰

سال گذشته است و

اساتید این رشته با

چالش‌های مختلف

دیگری مانند تغییر

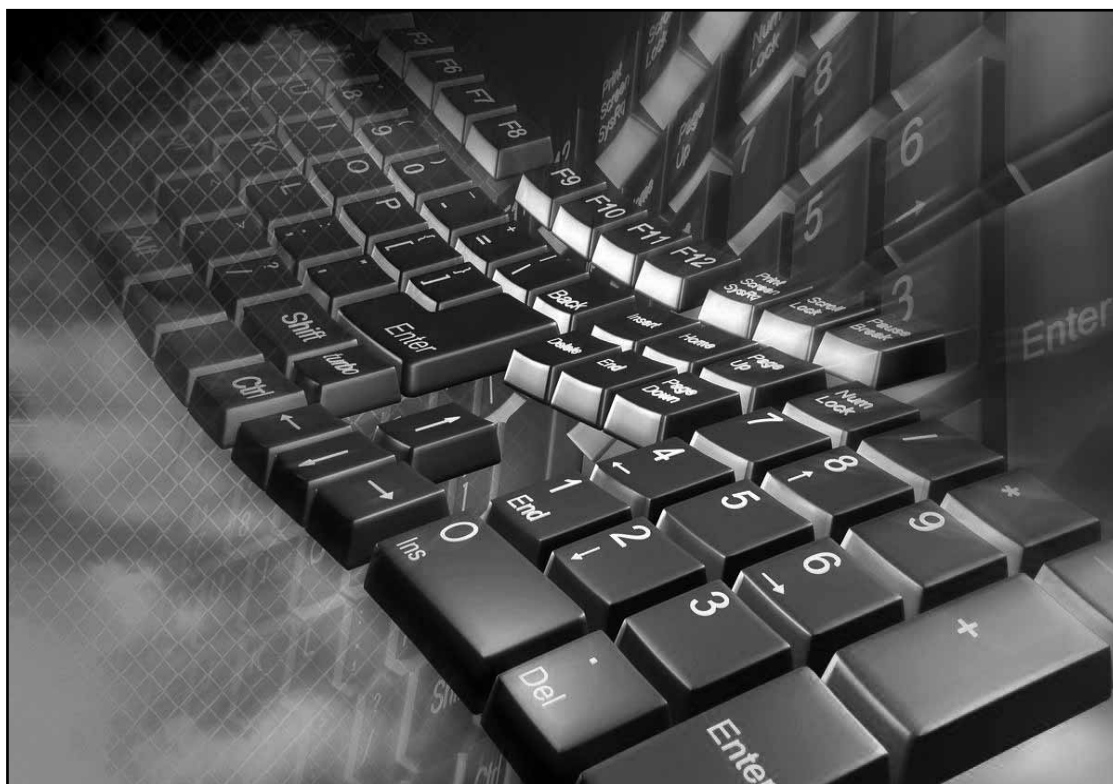
در ماهیت و تعداد

منابع اطلاعاتی، و نیز

دسترسی گسترده و

آزادانه به این منابع

مواجه بوده‌اند

رویکردهای جدید
آموزشی نه تنها
چگونگی آموزش را
به باد انتقاد می‌گیرند،
بلکه خواهان انتقال
رویکردهای انتقادی به
ذهن دانشجویان نیز
هستند

کرده و با دیگر همکارانش ملاقات‌هایی داشته است. یکی از این افراد آلانا کامبیر^۴ است که در همین همایش تدوین کتابی در حوزه آموزش انتقادی کتابداری و اطلاع‌رسانی را به وی پیشنهاد کرده است. درآینسکی از این پیشنهاد به‌خوبی استقبال کرده و از دیگر همکارش ماریا آکاردی^۵ برای این کار یاری طلبیده است. هر سه آنها تجارب طولانی در آموزش کتابداری چه در دانشگاه‌ها، و چه دوره‌های کوتاه مدت و کارگاهی داشته‌اند. محصول تلاش آنها گردآوری مقالاتی باکیفیت از پژوهشگران مختلف، و تدوین آنها در قالب کتابی با عنوان «آموزش انتقادی کتابداری: نظریه‌ها و روش‌ها» بوده است. آنها به‌دنبال جمعی از نویسندگان بودند تا رویکرد انتقادی در آموزش را از افرادی مانند فریره^۶ برای تشریح آموزش لیبرالی، کاپیتسک^۷ برای انتقاد از مدل‌های استاندارد محور، و المبورگ^۸ برای امتزاج نظریه‌های آموزشی و کارکردهای کتابخانه‌ای در آموزش کتابداری، به نگارش درآورند. کتاب نوشته شده توسط المبورگ و هوک^۹ (۲۰۰۵) درباره مراکز آموزش نگارش^{۱۰} برای ویراستاران نیز پیشینه ذهنی خوب فراهم کرده، و نقطه آغازین تفکر درباره رویکرد انتقادی در آموزش کتابداری شده است. در این کتاب نحوه تعامل مراکز نگارش و کتابخانه‌ها برای آموزش تفکر انتقادی، نگارش و پژوهش مورد نظر بوده است. کتاب مجموعه‌ای از ۲۲ فصل در پنج بخش مختلف است. بخش اول به‌نام چارچوب مفهومی، پنج فصل دارد که در آنها چالش‌های کلی آموزش کتابداری، به‌ویژه در ارائه درس‌ها و کارگاه‌های مربوط به سواد اطلاعاتی گنجانده شده است. در این بخش این پرسش که چرا آموزش کتابداری باید انتقادمحور باشد،

آیا آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌صورتی هست که دانشجویان را برای محیط کار آماده کند؟ کارکردهای جدید این رشته چه می‌تواند باشد، و آیا آموزش عالی توانسته است این کارکردها را پشتیبانی کند؟ آیا آموزشگران این رشته برای انجام بهینه مسئولیت‌های خود از آگاهی و شایستگی برخوردارند؟ پرسش‌هایی از این دست باعث پدید آمدن نگاه انتقادی به آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است.

در آموزش سنتی، استاد گوینده و دانشجو شنونده بوده و تعاملی سازنده بین آن دو صورت نمی‌گرفت. برای درسی مانند سواد اطلاعاتی، آیا چنین شیوه‌ای پسندیده است؟ علاوه بر تعامل بین استاد و دانشجو، تعامل بین دانشجو و منابع اطلاعاتی نیز مطرح می‌شود و به همین اعتبار رویکرد آموزشی استاد نقش ویژه‌ای ایفا می‌کند. در آموزش سنتی رویکردها بیشتر فرمایشی و دستوری است، گویی دانش را باید به‌زور به دانشجو خوراند.

رویکردهای جدید آموزشی نه تنها چگونگی آموزش را به باد انتقاد می‌گیرند، بلکه خواهان انتقال رویکردهای انتقادی به ذهن دانشجویان نیز هستند. در این رویکردها، دانشجو منتظر کسب مهارت نمی‌ماند بلکه خود مهارت می‌آفریند. براساس این رویکرد، آموزشگر کتابخانه را به‌عنوان یک موضوع آموزش نمی‌دهد، بلکه دانشجو را در رشد ذهنی و خلق دانش جدید و توسعه مهارت‌های انتقادی یاری می‌دهد. امیلی درآینسکی^۴ یکی از اساتید منتقد کتابداری است که توانسته به‌عضویت هیئت تحریریه مجله آموزشگران تندرو^۲ راه یابد، که در آن نگاه انتقادی به آموزش سنتی سرلوحه کار است. وی در سال ۲۰۰۸ در همایشی شرکت

بررسی شده است.

بخش دوم کتاب مجموعه‌ای از چهار فصل است که ابزارهای کلاسی نام گرفته است. در این بخش نحوه استفاده از آموزش انتقادی در کلاس‌های واقعی کتابداری مورد بحث قرار گرفته است.

بخش سوم تحت عنوان آموزش در بستر، در چهار فصل به مصداق‌های واقعی آموزش انتقادمحور در خدمات اطلاعاتی و آموزش سواد اطلاعاتی به گروه‌های مختلف کاربری و سازمانی می‌پردازد.

بخش چهارم کتاب نیز در چهار فصل متفاوت به متون غیرمتعارف در آموزش کتابداری اختصاص دارد، و در آنها پیشنهاد شده است که مدرسان از بابت به‌کارگیری متون مختلف برای تدریس و آموزش تفکر انتقادی نگرانی نداشته باشند.

در واپسین بخش کتاب، پنج فصل گنجانده شده، و در آن از مسائل مربوط به قدرت سازمانی برای کتابداران انتقاد شده است. هدف از تدوین کتاب، فراهم‌آوری مجموعه‌ای از آثار در حوزه آموزش کتابداری، با نگاه انتقادی به روش‌های مرسوم ذکر شده است. یکی از پرسش‌های برانگیزنده ویراستاران این بوده که «آیا ایده‌هایی که هیچ‌گاه به بروندادهایی خاص منجر نمی‌شوند، جایی در حرفه ما خواهند داشت (ص X)؟». از نظر ویراستاران، هدف کتاب برداشتن مرز بین نظریه و عمل به‌منظور برانگیختن نظریه‌پردازان برای گفتن نوع عملکردشان، و نیز عمل‌کنندگان برای گفتن افکارشان بوده است. در حقیقت، آنها در پی ابزار این نکته بوده‌اند که آنهایی که در حوزه آموزش می‌اندیشند، چگونه بر مبنای آن اندیشه‌ها رفتار می‌کنند و آنهایی که رفتار می‌کنند، چگونه می‌اندیشند.

یکی از مهم‌ترین آموزه‌هایی که به‌خوبی در این کتاب در چندین فصل مطرح شده است، تدریس انتقادی^{۱۱} است که توسط نظریه‌پرداز مشهور برزیلی پائولو فریره^{۱۲} (۱۹۲۱ - ۱۹۹۷) سال‌ها است نصب‌العین بسیاری از پژوهشگران آموزشی قرار گرفته است. ویژگی بارز رویکرد فریره، مخالفت با روش‌های سنتی و سلسله مراتبی آموزش و تأکید بر مدلی است که در آن گفت‌وگو، و آزادی و پرورش توانمندی‌های انتقادی دانشجویان، اصل اساسی است. وی مدل سنتی را که در آن نوعی انفعال حکمفرما است، آموزش حافظه‌گرا^{۱۳} نام نهاده است. در مقابل، آموزش مسئله‌محور^{۱۴} را مطرح می‌کند که در آن پویایی وجود داشته و دانشجو در گفت‌وگو با استاد، به نوعی تحلیل انتقادی دست می‌زند (فریره، ۲۰۰۰). از این رو، از رهگذر آموزش انتقادمحور، دانشجویان از فراگیران دانش به مولدان و تسهیم‌کنندگان دانش تبدیل می‌شوند.

بنابراین، در این شیوه دانشجو و استاد درگیر حل مسئله‌ای مربوط به جهان واقعی خودشان خواهند بود. راه‌حل پیشنهادی نیز باید بر پایه شرایط موجود جهان باشد و صرفاً در مقام نظر باقی نماند. اینکه چگونه می‌توان از این رویکرد در آموزش کتابداری بهره جست، در فصل هفتم مطرح شده است. نویسندگان بر این

باورند به‌جای اینکه استاد به بازگویی مطالب به دانشجویان بپردازد - مثلاً در آموزش استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی - دانشجویانی بپرورد که یافته‌های خودشان را به تحلیل گذاشته و گفت‌وگو را هدایت کنند، و در نتیجه سلسله مراتب استاد - دانشجویی برچیده شود (ص ۸۵). آنچه نویسندگان بر آن تأکید دارند، این است که استاد باید تلاش‌ها و دستاوردهای دانشجویان را تأیید کرده و آنان را به گفت‌وگو و مشارکت سوق دهد و در این راه امنیت آنها را تأمین کند. یکی از محاسن آموزش انتقادی ایجاد حس اعتماد به نفس در دانشجو است، و اینکه درمی‌یابد اندیشه‌هایش قابل احترام و پیگیری است. وظیفه استاد در این رویکرد هدایت و کمک به دانشجویان در خلاقیت و مشارکت در تولید دانش است. در فصل هفتم، از مفهوم تفکر در حین عمل^{۱۵} نیز سخن به میان آمده است.

از آنجا که فصل‌های کتاب متعدد است، در ادامه برخی از آنها بررسی می‌شوند. در فصل اول، نویسندگان پیشنهاد کرده‌اند کتابداران از همان شکایات شایع دانشجویان، به‌عنوان نقطه شروع بحث استفاده کرده و دانشجویان را از افرادی جوایی پاسخ، به افرادی پرسشگر تبدیل کنند. آنها معتقدند از این طریق دانشجویان خود را مولدان فعال دانش خواهند دید، نه مشاهده‌گران یا مصرف‌کنندگان منفعل.

نویسنده فصل چهارم بر این گمان است که کتابداران باید راهی بیابند که دانشجویان به تحلیل انتقادی آثار بزرگ^{۱۶} پرداخته و در رشته‌های خود به‌کار برند. مثلاً، وقتی آموزش استفاده از منابع مرجع در جریان است، می‌توان توجه دانشجویان را به این پرسش جلب کرد که «چه چیز این اثر مرجع مغفول واقع شده است؟» و «چه پرسش‌هایی بی‌پاسخ می‌ماند؟». نویسنده معتقد است دانشجویان در دوران تحصیل با توانمندی‌های انتقادی به‌شکل مطلوب‌تری فعالیت خواهند کرد.

در فصل‌های پنجم، نهم، و بیستم یکی از دیدگاه‌های فریره تحت عنوان آگاهی انتقادی^{۱۷} به بحث گذاشته شده است؛ از دیدگاه فریره، رویکرد آموزش مسئله‌محور باعث پیدایش نوعی آگاهی انتقادی خواهد شد. بر پایه این دیدگاه هرچه آگاهی، بیشتر بر مبنای نقد تحقق یافته باشد، واقعیت بهتر به نمایش درمی‌آید. در چنین وضعیتی چه استاد و چه دانشجو درمی‌یابند که خود به پدیدآور دانش مبدل شده‌اند. نویسندگان فصل پنجم مدلی را رویکرد مسئله‌محور برای آموزش سواد اطلاعاتی پیشنهاد می‌کنند؛ به این شکل که دانشجویان پس از آشنایی با منابع گروه‌هایی را تشکیل داده و بقیه وقت کلاس را به بحث و تبادل نظر بپردازند. در فصل ششم نیز روش مطالعه گروهی مطرح شده است. نویسنده از دانشجویان می‌خواهد گروه‌هایی در کلاس تشکیل داده و شبیه به آنچه در آموزش پزشکی وجود دارد، درباره برخی نمونه‌های پژوهشی به گفت‌وگو بپردازند. نویسنده معتقد است به‌دلیل محدودیت زمان کلاس‌ها، نمی‌توان خواسته‌های فریره را همواره در آموزش کتابداری محقق ساخت. از همین‌رو رویکردی

انتقادی در آموزش کتابداری را به چالش کشیده و پرسش‌های بیشتری فراروی خواننده می‌گذارد. در این فصل، با اشاره به دیدگاه‌های انتقادی و شخصی‌سازی به خدمات آموزش عالی، درهم‌آمیختگی زندگی شخصی و حرفه‌ای، زمان کار و استراحت و مانند آن، آموزش لیبرالی برای کتابداری را به نقد کشیده است. خواندن این فصل خواننده را به تفکر درباره آنچه در این کتاب خوانده است، وامی‌دارد.

از نکات برجسته کتاب، تأکید بر آموزش مسئله‌محور و دوری از رویکرد مبتنی بر استانداردها و ساختارهای سلسله مراتبی است. ویراستاران آموزش‌های استاندارد محوری را که برای مثال در انجمن کتابخانه‌های دانشکده‌ای و پژوهشی^{۲۱} تصویب می‌شود و در آن تفکر انتقادی جایی ندارد، نامناسب می‌دانند. آنها به این باور رسیده‌اند که دیگر نمی‌توان در محیط‌های جدید آموزشی به شکلی کلاسیک و ساختارمند به آموزش کارآمد پرداخت.

هر فصل را نویسنده متفاوتی نوشته و رویکردهای متنوعی پیشنهاد شده است، چه در مقام نظر و چه عمل. از نقاط قوت کتاب توجه به نظریه و عمل و لزوم یکپارچگی آنها در آموزش کتابداری است. از آنجا که کتابداری ذاتاً رشته‌ای خدماتی است، باید از اصول نظری برای کاربردهای عملی سود جست و این چیزی است که کتاب در پی آن بوده است. شایان ذکر است هرچند کتاب برای کتابداران نوشته شده است، به دلیل محتوای خاص و گسترده خود می‌تواند مورد استفاده دیگر متخصصان در فرآیندهای آموزشی قرار گیرد. کتاب حاوی منابع بسیار مفیدی در انتهای هر فصل است. این منابع هم از کتابداری و هم سایر رشته‌ها وام گرفته شده‌اند، و بر روی هم یک کتاب‌شناسی جامع درباره آموزش کتابداری پیش روی خوانندگان قرار می‌دهند.

کل کتاب، بیش از آنکه به آموزش کتابداری مربوط باشد به یکی از دروس آن مربوط است، آن هم نه فقط برای دانشجویان کتابداری بلکه برای همه دانشجویان. در حقیقت، کتاب بیشتر راجع به آموزش سواد اطلاعاتی به همه گروه‌ها قابل استفاده است، بیشتر مثال‌های کتاب هم مربوط به این درس است. ویراستاران در مقدمه به تشریح مقوله سواد نیز پرداخته و آن را نه صرفاً مجموعه‌ای از مهارت‌ها، بلکه فرآیندی برخاسته از بستر و وابسته به فرهنگ قلمداد کرده‌اند. آنها بر این باورند که در آموزش سواد اطلاعاتی تنها یافتن اطلاعات مطرح نیست، بلکه ارزیابی منابع یافته شده نیز اهمیت بسیاری داشته که از طریق مهارت‌های انتقادی قابل انجام است. اگر رویکرد جامع‌تری در تدوین فصل‌ها به کار گرفته می‌شد، نکات کاربردی بیشتری از آن استخراج می‌شد.

در این کتاب از اندیشه‌های فمینیستی، پسااستعماری، و حتی ضد نژادپرستی استفاده شده است. از رویکردهای مختلف به موضوع کتاب نگاه کردن، از مزایای بارز آن است؛ هرچند نباید پذیرفت که می‌توان از همه این رویکردها به‌خوبی بهره جست. اما همانگونه که کرشنر^{۲۲} (۲۰۱۱) در نقدش آورده است، این کتاب می‌تواند به‌عنوان مبنایی برای غلبه بر محدودیت‌های کلاس‌های

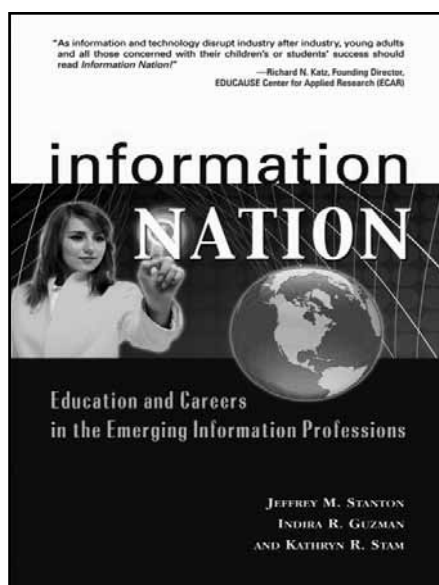
معتدل‌تر، اما همچنان پایبند به رویکرد انتقادی برگزیده و معرفی کرده است. در فصل‌های ششم و چهاردهم به‌طور مشخص از یادگیری مسئله‌محور سخن گفته شده است، اما این رویکرد در تمام فصل‌هایی که به‌اندیشه‌های فریبه پرداخته‌اند هم وجود دارد. فصل هشتم ناظر بر این پرسش است که چگونه می‌توان در آموزش سنتی کتابداری ساختارهای سلسله مراتبی کلاسی را نادیده گرفت و رویکردهای مردسالارانه را به فراموشی سپرد. وی رویکرد فمینیستی را پیشنهاد کرده که در آن با ارائه آموزش یک درس و روشی موسوم به شراکت جمعی^{۲۳} این رویکرد را توضیح داده است. در این فصل و برخی فصل‌های دیگر، نویسندگان نوعی سیستم در آموزش کتابداری را معرفی کرده‌اند؛ و آن رویکردهای مردسالارانه در آموزش است که در آن دانشجو نمی‌تواند به اظهار نظر بپردازد، یعنی دقیقاً آن چیزی که در رویکرد فریبه مذموم شمرده می‌شود. در حقیقت، با پیروی از اصول تفکر انتقادی و مقاومت در برابر چنین ساختارهای اجتماعی، کلاس‌های باز و آزادی به‌وجود خواهد آمد که در آن دانشجویان بی‌دلهره و ترس به یادگیری انتقادی خواهند پرداخت.

در کنار فصل‌هایی که به بررسی کاربرد دیدگاه‌های فریبه در آموزش کتابداری اختصاص دارد، فصل‌هایی که به کاربرد متون غیرمعارف^{۲۴} در کلاس‌های سواد اطلاعاتی پرداخته‌اند نیز درباره آموزش انتقادمحور سخن رانده‌اند. برای مثال در فصل چهاردهم، نویسنده روش ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی را با «آموزش تعارض»^{۲۵} برای ارزیابی ویکی‌پدیا ممکن دانسته است. وی می‌گوید وقتی دانشجویان مقالات ویکی‌پدیا را نقد می‌کنند، سایر منابع را نیز منتقدانه بررسی می‌کنند. پذیرا بودن آموزشگران نسبت به متونی مانند مطالب ویکی‌پدیا در کلاس و به نقد گذاشتن آنها، از ویژگی‌های مثبت این فصل است، در حالی که نویسنده فصل پانزدهم معتقد است برخی متون مفید دور از صحنه آموزش قرار گرفته و باید آنها را به کلاس‌های درس وارد ساخت. وی این فصل را به‌گونه‌ای طنزآمیز نوشته است، با این نیت که حتی متون طنزآمیز را نیز می‌توان با رویکردی انتقادی به کلاس‌های کتابداری وارد ساخت. وی بر این باور است که هرچند داستان‌های فکاهی به لحاظ فرهنگی به کناری افکنده شده‌اند، می‌توان آنها را برای تکمیل آموزش انتقادی مورد استفاده قرار داد.

در فصل نوزدهم نویسنده این باور را که اطلاعات شخصی است و باید به ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان احترام گذاشت و در صورت عدم تمایل، آنان را به مشارکت وادار ساخت، مورد نقد قرار می‌دهد. شاید دانشجویان انتظار دارند استاد چون استاد است باید پاسخ همه پرسش‌ها را به دانشجویان بگوید. راهی که نویسنده برای مشارکت دانشجویان پیشنهاد می‌کند، تأثیرگذاری بر هیجانات و احساسات دانشجویان است. پرسش‌هایی مانند «چگونه آنچه می‌دانید را یاد گرفته‌اید؟» یا «چرا با فلان پاره اطلاعاتی مخالفت می‌کنید؟» می‌تواند هیجانات آنان را برانگیزد (ص ۲۷۲). فصل پایانی کتاب بر خلاف فصل‌های پیشین، ایده تفکر

ملت اطلاعاتی

آموزش و کار در حرفه‌های اطلاعاتی نوپدید

Stanton, Jeffrey, M., Guzman, Indira, R. and Stam, Kathryn R. **Information nation: education and careers in the emerging information professions..** Medford, NJ: Information Today, Inc. 256 p. 2010. ISBN: 978-1-57387-401-4. \$35.00.

یکی از پیامدهای کاربرد فناوری اطلاعات در جامعه، ایجاد مشاغل مختلف مرتبط با آن است. هرچند امروزه کمتر رشته یا حرفه‌ای را می‌توان یافت که در آن از فناوری اطلاعات استفاده نمی‌شود، اما ماهیت برخی رشته‌ها به گونه‌ای است که اطلاعات، و فناوری‌های ایجاد، پردازش و تبادل آن اصلی‌ترین موضوع و مسئله آنهاست. رشته‌هایی مانند علوم رایانه، ارتباطات، و اطلاع‌رسانی از زمره مهم‌ترین این رشته‌ها محسوب می‌شوند؛ اینها رشته‌ها یا حرفه‌های اطلاعاتی^۱ نامیده می‌شوند. افراد شاغل در این رشته‌ها نیز حرفه‌مندان یا شاغلان اطلاعاتی^۲ نام گرفته‌اند.

کتابداری به کاربرده شود، و برای افرادی که به تدریس و یادگیری در دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازند، بسیار پیشنهاد می‌شود.

پی‌نوشت‌ها

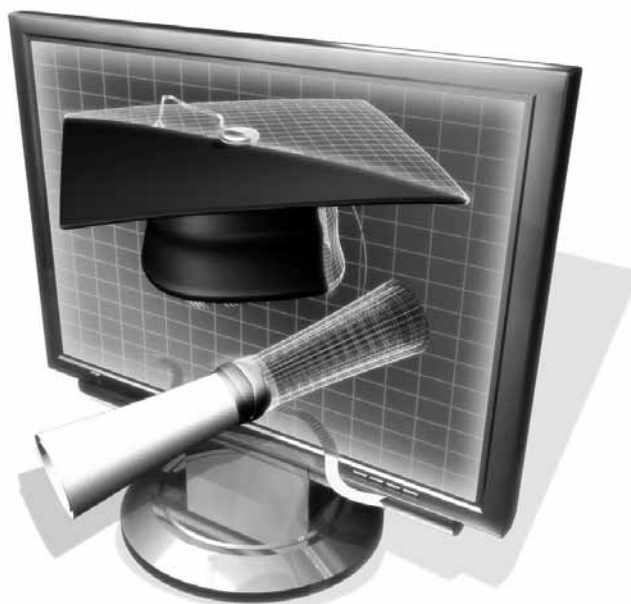
1. iSchools
2. Emily Drabinski
3. Radical Teacher
4. Alana Kumbier
5. Maria T. Accardi
6. Freire
7. Kapitzke
8. Elmborg
9. Hook
10. Centers for learning
11. Critical pedagogy
12. Paolo Freire
13. Banking education
14. Problem-based education
15. Thinking-in-action
16. Grand narratives
17. Critical Consciousness
18. collective sharing
19. unconventional texts
20. teaching the conflict
21. Association of College & Research Libraries
22. Kershner

مآخذ

1. Elmborg, J. and Sheril Hook. (2005). *Centers for Learning: Writing Centers and Libraries in Collaboration*. Chicago: Association of College and Research Libraries.
2. Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum. (Originally published 1972.)
3. Kreshner, S. (2011). Review of: Critical Library Instruction: Theories and Methods. By Maria T Accardi, Emily Drabinski, and Alana Kumbier, editors. Duluth, Minn.: *Library Juice Press, library student journal*. Vol. 6. Available at: <http://www.librarystudentjournal.org/index.php/lj/article/view/198/298> [Accessed 10 July 2011]

ماهیت برخی رشته‌ها به گونه‌ای است که
اطلاعات، و فناوری‌های ایجاد، پردازش
و تبادل آن اصلی‌ترین موضوع و مسئله
آنهاست. رشته‌هایی مانند علوم رایانه،
ارتباطات، و اطلاع‌رسانی از زمره مهم‌ترین
این رشته‌ها محسوب می‌شوند

در آینده همه مشاغل هر یک به نوعی با
فناوری اطلاعات مرتبط خواهند بود؛ از
آمار و ریاضی گرفته تا جامعه‌شناسی و
روان‌شناسی. در حقیقت، در آینده مشاغل
درهم‌تنیده‌ای پدیدار خواهند شد که هر یک
به نوعی از طریق این فناوری‌ها با یکدیگر
در تماس بوده و فعالیت‌های خود را از طریق
آنها به انجام می‌رسانند

است هنگامی که مشاغل اطلاعاتی از طرفداران و حامیان بیشتری
برخوردار شود، بحث کارکردهای آموزشی دانشگاه‌ها برای پدید
آوردن نسلی نوین از شاغلان اطلاعاتی نیز بروز پیدا می‌کند. در
این عرصه برخی رشته‌ها حذف و برخی دیگر پدید خواهند آمد.
در آینده همه مشاغل هر یک به نوعی با فناوری اطلاعات
مرتبط خواهند بود؛ از آمار و ریاضی گرفته تا جامعه‌شناسی و
روان‌شناسی. در حقیقت، در آینده مشاغل درهم‌تنیده‌ای پدیدار
خواهند شد که هر یک به نوعی از طریق این فناوری‌ها با یکدیگر
در تماس بوده و فعالیت‌های خود را از طریق آنها به انجام
می‌رسانند. این وابستگی شدید به فناوری‌ها سبب‌ساز تشکیل یک
«ملت اطلاعاتی» خواهد شد که همه به فناوری‌های اطلاعاتی
نیازمند بوده، از آنها بهره‌برداری کرده و از طریق آن با یکدیگر
همکاری خواهند داشت.

مطالعه گزارش‌های مختلف، حاکی از آن است که در سال‌های
پیش رو، ایالات متحده نقش رهبری خود در صنعت اطلاعات را
از دست خواهد داد. چرا با وجود اهمیت مشاغل اطلاعاتی چنین
وضعیتی پیش‌بینی شده است؟ و چرا آموزش دانشگاهی در این
کشور نمی‌تواند نسلی را بپرورد که جایگاه رهبری این کشور را
حفظ کند؟ پاسخگویی به این پرسش‌ها انگیزه تألیف کتابی به نام
«ملت اطلاعاتی: آموزش و کار در حرفه‌های اطلاعاتی نوظهور»
توسط سه نویسنده بوده است. هر سه نویسنده به نوعی به دانشکده
مطالعات اطلاع‌رسانی دانشگاه سیراکیوز^۷ مربوطند. یکی از آنها
جفری استنتون^۸ استاد این دانشکده، و دو نفر دیگر ایندیرا گازمن
و کاترین استم^۹ دانش‌آموختگان مقطع دکترای آنجا بوده‌اند. کتاب

تمامی این رشته‌ها و شاغلان آنها نیازمند آگاهی و مهارت لازم
برای همگامی با آهنگ تغییرات صنایع و فناوری‌های اطلاعاتی
هستند. برخی در این راه موفقند، در حالی که برخی موفقیت
چندانی به دست نیاورده‌اند. حتی کشورهای مختلف نیز از رتبه‌های
متفاوتی در این صنعت برخوردارند. پرسش پیش رو این است که
«چه رشته‌ها و کشورهایی در این مسابقه پیشرو هستند؟». یکی از
مهم‌ترین منابعی که پاسخگوی این پرسش است، اداره آمار کار^۳
ایالات متحده است که هر ساله آمارهای متفاوتی ارائه می‌کند.
در سال ۲۰۰۷ در گزارش ماهانه این اداره، اولین حرفه با سرعت
فراگیری بالا در ایالات متحده بین سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۶،
مربوط به تحلیلگران سیستم‌های شبکه‌ای و ارتباطات داده‌ای^۴
معرفی شده است. این رشته در سال ۲۰۰۹ رتبه دوم را از آن
خود کرده و تا سال ۲۰۱۸ با ۵۳/۴ درصد رشد، حرفه‌ای با رشد
بسیار بالا پیش‌بینی شده است. گزارش بخش بازرگانی ایالات
متحده^۵، حاکی از آن است که در بین شاغلان اطلاعاتی، زنان
و آمریکایی‌های آفریقایی تبار شانس کمتری خواهند داشت. البته،
باید حالت پیش‌بینی بودن این گزارش‌ها را در نظر داشت، چه بسا
که این پیش‌بینی‌ها رنگ واقعیت به خود نگیرند. همه این آمارها
نشان از اهمیت مشاغل اطلاعاتی در آینده پیش رو دارند (استنتون،
گازمن و استم،^۶ ۲۰۱۰، صص ۱ - ۳).

فردی که به دنبال ادامه تحصیل یا استخدام در یکی از مشاغل
است، می‌تواند به این گزارش‌ها مراجعه کرده و تصمیم‌گیری کند.
در حوزه مشاغل اطلاعاتی نیز مشاغل متفاوتی وجود دارد که آینده
آنها با مراجعه به چنین گزارش‌هایی قابل پیش‌بینی است. پرواضح

نتیجه یک پروژه سه ساله است، که سه نویسنده با حمایت بخش فناوری اطلاعات بنیاد ملی علوم ایالات متحده^{۱۰} آن را به انجام رسانیده‌اند.

انسان در آینده با مسائل مختلفی دست به گریبان خواهد بود و برای رهایی از این مسائل لاجرم به اطلاعات نیاز خواهد داشت. با توجه به اینکه ایالات متحده نقش رهبری خود را از دست می دهد، مؤلفان به دنبال یافتن علل پیدایش چنین مسئله‌ای، و نیز راه‌حلی برای آموزش افراد واجد صلاحیت در این رشته‌ها خواهند بود. از این رو، تأکید آنها بیشتر بر جغرافیای ایالات متحده است. هدف نویسندگان پی بردن به این مسئله بوده است که چرا ایالات متحده به مقدار کافی حرفه‌مندانی شایسته فناوری به‌وجود نیاورده، و اینکه برای برون‌رفت از این شرایط چه باید کرد (ص ۶). تأکید آنها بر شغل‌های اطلاعاتی چون فناوری اطلاعات، اطلاع‌رسانی، رایانه، ارتباطات راه دور و زمینه‌های وابسته است؛ چرا که این حرفه‌ها در

خلق ارزش‌های اقتصادی و اجتماعی در بیشتر فعالیت‌های انسانی نقش‌آفرین هستند. به‌علاوه، کتاب بر دانشجویان مقطع لیسانس تأکید دارد، زیرا این مقطع نقطه ورود افراد به بازار کار است. هرچند کتاب می‌تواند مورد استفاده مشاغل مختلفی باشد، مخاطبان اصلی آن شاغلان، محصلان و کارجویان حوزه مشاغل اطلاعاتی هستند. کتاب مجموعه‌ای از ۱۵ فصل در سه بخش متفاوت، به‌علاوه یک مقدمه و چهار پیوست است؛ پیوست اول فهرستی از نکته‌های تمرینی و بحثی است، پیوست دوم منابعی را برای مطالعه بیشتر معرفی کرده است، پیوست سوم حاوی فهرستی از دانشگاه‌های ارائه دهنده رشته‌های اطلاعاتی، و پیوست چهارم فهرستی از وبگاه‌های مربوط به کارجویی در مشاغل اطلاعاتی است.

در بخش اول با عنوان «در جست‌وجوی شاغلان اطلاعاتی»، در پنج فصل نگاهی کلی به مشاغل مختلف کشوری و لشکری انداخته شده تا چگونگی تأثیرگذاری اطلاعات بر فعالیت‌های مختلف انسانی بررسی شود. در این فصل‌ها برون‌سپاری تعریف شده، و این که چگونه می‌تواند بر کشورهایی تأثیرگذار باشد که مشاغل را به‌دست آورده و یا از دست می‌دهند. در این بخش نیم‌نگاهی به صنعت اطلاعات انداخته شده و نیروهایی که باعث دسترسی بیشتر عموم مردم به زیرساخت‌های جهانی اطلاعات شده، و همچنین جایگاه کنونی ایالات متحده بررسی گردیده است. بخش دوم تحت عنوان «شاغلان اطلاعاتی در دانشکده‌ها و محیط‌های کاریشان چه می‌کنند؟»، به بررسی فعالیت‌های آنان در محیط‌های کاری پرداخته است. نویسندگان با نگاهی واقع‌بینانه، مشاغل مختلفی را که تحت پوشش اطلاعات هستند، بررسی کرده

و جایگاه فناوری اطلاعات در آموزش آنها را به بحث گذاشته‌اند. همچنین، ماهیت مشاغل اطلاعاتی و ارتباط آنها با فرهنگ مورد بررسی قرار گرفته است. در این بخش از عبارت «زمینه اطلاعاتی»^{۱۱} استفاده شده است. این مفهوم اشاره به بسترهای مختلفی دارد که در آنها از فناوری‌های اطلاعات استفاده فراوان به‌عمل می‌آید.

در بخش پایانی با عنوان «در آینده چه می‌شود؟»، آینده مشاغل اطلاعاتی و اینکه چگونه آموزش، و به‌ویژه آموزش عالی می‌تواند نسل جدیدی از شاغلان اطلاعاتی را پدید آورد، بررسی شده است. هرچند کتاب در پی ارائه راه‌حل‌های ثابت برای مشکلات آموزش عالی در ایالات متحده نبوده است، نکاتی برای والدین، دانشجویان، مشاوران و آموزشگران برای تصمیم‌گیری بهینه ارائه کرده است. نویسندگان معتقد به انجام فعالیت‌های محلی و منطقه‌ای هستند. خواست آنها شروع فعالیت‌های مستمر برای جبران عقب‌ماندگی ایالات متحده از کشورهای رقیب در این زمینه است.

فصل اول دورنمایی است از آینده کاری بسیاری از مشاغل، به‌ویژه مشاغل اطلاعات که با استناد به گزارش‌های معتبر ارائه شده است. دلایل عقب‌ماندگی ایالات متحده از رقابت و چارچوب کتاب از جمله موارد مطرح شده در این فصل است.

فصل دوم ماهیت متحول‌کننده اطلاعات در دوران کنونی را به بحث گذاشته، و نشان می‌دهد که در اطلاعات میل به بی‌نظمی وجود دارد و همه به گونه‌های مختلف از آن بهره‌مند می‌شوند. در

این فصل تفاوت بین اطلاعات و دانش بررسی شده است.

این حقیقت که تمامی مشاغل به اطلاعات وابسته‌اند، در فصل سوم تشریح شده است. مشاغل از جمله پزشکی، حقوق، علوم و مدیریت مورد بررسی بیشتر قرار گرفته‌اند.

موضوع فصل چهارم این نکته است که فناوری روز به روز کاربرپذیرتر و ساده‌تر می‌شود. تحت تأثیر همین کاربرپذیری است که در آینده عموم مردم خواهند توانست از فناوری‌های اطلاعاتی در مدیریت فعالیت‌های روزمره‌شان استفاده کرده و ملتی اطلاعاتی را تشکیل دهند.

تأثیرات برون‌سپاری خدمات بر ماهیت صنایع مختلف در فصل پنجم مورد بررسی قرار می‌گیرد. این حقیقت که برون‌سپاری بسیاری از هزینه‌های سازمانی و تخصصی را کاهش داده و از متخصصان کاسته و دیگر افراد را نیز به این حیطه وارد می‌کند، از موضوعات این فصل است.

فصل‌های ششم و هفتم به چالش‌های پیش روی دانشجویان برای همراهی با الزامات فناوری در انتخاب رشته، میزان موفقیت و آینده کاری اختصاص یافته است.

دو فصل هشت و نه نیز در هم‌تنیدگی فناوری‌های اطلاعاتی در محیط‌های کاری آینده را بررسی می‌کند. محیط‌های کاری آینده مکان‌هایی با وابستگی شدید به این گونه از فناوری‌ها خواهند بود، که در آنها افرادی به کار پذیرفته خواهند شد که بتوانند به شایستگی از این فناوری‌ها بهره‌برداری کنند.

در فصل دهم تأثیرات متقابل فرهنگ و مشاغل اطلاعاتی بررسی می‌شود. در حقیقت، مشاغل اطلاعاتی چیزی جدای از بسترهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیستند که تحت تأثیر همین بسترها رشد یافته و اهمیت پیدا می‌کنند.

فصل یازدهم به مفهوم زیرساخت‌های سایبری^{۱۳} پرداخته است. آنچه در این فصل بدان اهمیت داده شده، آینده احتمالی است که فناوری اطلاعات در زندگی انسان خواهد داشت. هرچه زمان به جلوتر می‌رود، وابستگی انسان به این فناوری‌ها بیشتر شده و در نتیجه مشاغل اطلاعاتی بیشتر و افراد بیشتری در این حوزه نیز پدیدار خواهند شد.

فصل بعدی اولین شاغلان اطلاعاتی یا اولین مشاغل در حوزه اطلاعات را به بررسی گذاشته است. در این فصل کتابداران به عنوان اولین گروهی معرفی شده‌اند که حرفه آنها از ابتدا با اطلاعات و ابزارهای سازماندهی و دسترسی به آن سروکار داشته است.

در فصل سیزدهم دانشکده‌های اطلاعاتی و آینده محتمل آنها به بحث گذاشته شده است. تحول دانشکده‌های کنونی به دانشکده‌های اطلاعاتی، و درهم‌آمیختگی بسیاری از مشاغل اطلاعاتی در آینده و نوع آموزش آنها از جمله موارد مطرح شده در این فصل است.

فصل‌های چهاردهم و پانزدهم به چالش‌های آموزشی مشاغل اطلاعاتی در آینده می‌پردازد. گستره حضور فناوری در آینده به گونه‌ای خواهد بود که بسیاری از افراد را به سوی خود خواهد

کشانید، اما چگونگی آموزش آنها و نوع محتوای آموزشی آنها از جمله چالش‌های پیش روست.

عنوان کتاب از ویژگی‌های جالب توجه آن است؛ زیرا در نگاه اول شاید موضوع کتاب بحثی جامعه‌شناختی به نظر آید، اما با مطالعه آن چیز دیگری دستگیر خواننده می‌شود. عنوان فرعی تا حدودی گویای واقعی دورن مایه کتاب است. به همین دلیل، نوعی دوپارگی در عنوان وجود دارد که باعث ابهام می‌شود. نویسندگان به طور واضح اظهار داشته‌اند که «پیام اصلی کتاب ... این خواهد بود که دانش آموختگان در محیط‌های کاریشان به شرطی موفق

خواهند شد که ترکیبی از دانش عمیق در یک حوزه تخصصی داشته و دانشی گسترده در حوزه‌های دیگر را دارا باشند» (ص ۱۸۴).

در این کتاب به اینگونه مشاغل، مشاغل تی شکل^{۱۴} گفته شده است؛ به این معنی که افراد موفق در حوزه فناوری اطلاعات آنهایی هستند که دارای دانش و پایه‌ای ریشه‌دار و تخصصی در یکی از

این رشته‌ها بوده (پایه حرف T)، و در رشته‌های دیگر از دانشی جامع و گسترده برخوردار باشند (راس حرف T). از آنجا که مشاغل اطلاعاتی با بسیاری مشاغل دیگر در ارتباطند، دانش آموختگان این رشته‌ها باید دانشی عمیق و اصولی در رشته اطلاعاتی خود داشته و با توجه به محیط کاری خود از رشته‌های وابسته دیگر اطلاع جامع داشته باشد (لیند،^{۱۵} ۲۰۱۱). برای مثال، فردی که در بخش اطلاعاتی یک محیط کاری مربوط به محیط زیست کار می‌کند، علاوه بر داشتن دانش عمیق در رشته اطلاعاتی خود، باید از دانش محیط زیست نیز اطلاعات مبسوطی داشته باشد تا بتواند بر نیازمندی‌های حرفه‌ای آن فائق آید.

همانگونه که مشخصاً در کتاب آورده شده (صص ۶-۱۸۵): «هر فردی به سواد اطلاعاتی پایه نیاز دارد؛ آگاهی از چالش‌های مدیریت و پردازش اطلاعات و نوع کمکی که فناوری به حل آنها خواهد داشت. اما برخی دیگر باید از این سواد پایه‌ای بسیار فراتر روند: آنها شواغلان اطلاعاتی هستند که جهان برای توسعه، نوآوری و نگهداری زیرساخت‌های عظیم اطلاعاتی که محور تمام فعالیت‌های اجتماعی خواهند بود، بدان‌ها نیازمند خواهد بود».

برخی پیش‌داوری‌ها در کتاب رخ داده؛ از جمله اینکه در مشاغل اطلاعاتی آینده سفیدپوستان مرد، و نه سیاهپوستان زن اکثر دانشجویان را در ایالات متحده تشکیل خواهند داد. هرچند چنین پیش‌بینی‌ای براساس گزارش‌های آماری است، نباید با یقین آنها را پذیرفت و به اشکال گوناگون به آنها استناد کرد (فوریه،^{۱۶} ۲۰۱۱).

کتاب برای افرادی که در حوزه فناوری اطلاعات به دنبال کار هستند، مفید است. به علاوه، می‌تواند مورد استفاده والدینی باشد که نگران آینده کاری فرزندانشان هستند. آنها می‌توانند با مطالعه این کتاب به دورنمای مشاغل اطلاعاتی در آینده پی برده و به فرزندان خود در انتخاب یا رد آنها کمک کنند. آموزش‌دهندگان، افراد مرتبط با فناوری، صاحبان صنایع و بسیاری دیگر نیز از خواندن کتاب منتفع خواهند شد.

می‌توان گفت، کتاب نه به نوع تدریس و آموزش مشاغل

پیام اصلی کتاب ...

این خواهد بود که

دانش آموختگان در

محیط‌های کاریشان

به شرطی موفق خواهند

شد که ترکیبی از

دانش عمیق در یک

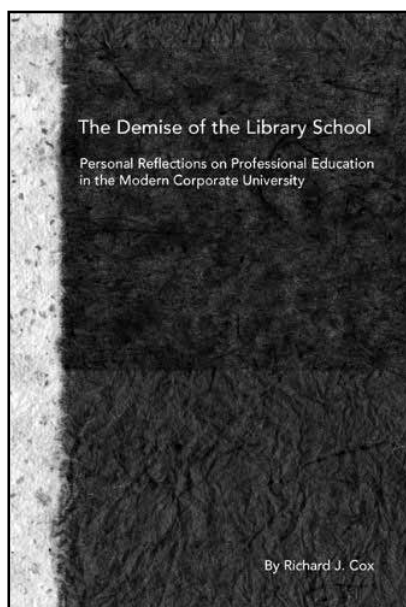
حوزه تخصصی داشته

و دانشی گسترده در

حوزه‌های دیگر را دارا

باشند

مرگ دانشکده‌های کتابداری

Richard J. Cox. The Demise of the Library School: Personal Reflections on Professional Education in the Modern Corporate University. Duluth, MN: Library Juice Press, 2010; 348 pp; ISBN: 978-1-93611-718-5, paper \$35 USD.

محیط‌های دانشگاهی در ربع قرن اخیر دگرگونی‌های فراوانی را تجربه کرده‌اند. تا قبل از آن، در چنین محیط‌هایی شاهد نوعی ایستایی بودیم؛ رشته‌های تعریف شده، متون تعریف شده، آموزش تعریف شده، محتوای تعریف شده و

اطلاعاتی، بلکه به چالش‌های آموزش آنها در آینده، به‌ویژه در ایالات متحده می‌پردازد. در این کتاب دلایل عدم تمایل دانشجویان به انتخاب رشته‌های اطلاعاتی، علی‌رغم گسترش روزافزون آنها اشاره شده است. کتاب به‌صورتی فشرده و روان همراه با نقل قول‌های فراوان و داستان‌هایی واقعی تدوین شده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Information professions
2. Information professionals
3. Bureau of Labor Statistics
4. Network systems and data communications analysts
5. US Department of Commerce Report
6. Jeffrey Stanton, Guzman Stam
7. Department of Informational Studies at Syracuse University
8. Jeffrey Stanton
9. Indira Guzman and Kathryn Stam
10. National Science Foundation's (NSF) IT Workforce program
11. Information fields
12. Cyber infrastructures
13. T-shaped professions
14. Lindh
15. Fourie

مأخذ

1. Fourie, Ina (2011) "Information Nation: Education and Careers in the Emerging Information Professions", *Online Information Review*, Vol. 35 Iss: 3, pp.506 – 507.
2. Lindh M. (2011). Review of: Stanton, Jeffrey, M., Guzman, Indira, R. and Stam, Kathryn R. *Information nation: Education and careers in the emerging information professions..* Medford, NJ: Information Today, Inc. *Information Research*, 16(1), review no. R401. [On line]. Available: <http://informationr.net/ir/reviews/revs401.html> (Accessed 10 July 2011)
3. Stanton, J., Guzman, I., and Stam, K. (2010). *Information Nation: Education and Careers in the Emerging Information Professions.* Information Today, Inc.

تخصصی خواسته می‌شود دانشجویان را مشتری قلمداد کنند، تصمیماتی برای درآمدزایی داشته باشند، و از کارهای پرهزینه بپرهیزند. مطمئناً کارهایی برای حل مسائل فنی انجام می‌شود، اما تصمیم‌گیری درباره نوع مسائلی که باید بررسی شوند، به شدت تحت تأثیر عوامل اقتصادی است» (ص ۱۲۹).

در چنین محیط‌های پویایی، شاهد پویایی دانشکده‌های تخصصی نیز هستیم، و همانگونه که کاکس در این کتاب به خوبی به آن اشاره کرده، دانشکده‌های کتابداری از جمله اولین دانشکده‌هایی بودند که به مدد آشنایی با فناوری با این تغییرات همساز شده‌اند. توجه به نام دانشکده‌های کتابداری خود گویای این حقیقت است. این دانشکده‌ها در طول تاریخ خود نام‌های متعددی از دانشکده کتابداری،^۶ دانشکده علم کتابداری،^۷ دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی،^۸ تا دانشکده‌های اطلاعاتی^۹ را یدک کشیده‌اند، و این خود نشان از پویایی و همگامی آنها با تغییرات سریع فناوری دارد. کتابداران خوش‌شانس بوده‌اند که با فناوری‌های اطلاعاتی سروکار داشته و به همین خاطر می‌توانند موجودیت خود را حفظ کنند، اما اگر هویت خود را بازنشناخته و مهارت‌های لازم را کسب نکنند، از گردونه رقابت مشاغل اطلاعاتی دور خواهند ماند. در حقیقت، همان فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی که باعث پیدایش این رشته شده‌اند، اکنون بر خلاف آن به توسعه ادامه می‌دهند و این رشته را در خود هضم می‌کنند. نیز به همین دلیل است که در حال حاضر حوزه‌های پژوهشی و کاری، موازی با این رشته در حال ظهور هستند و این رشته شاید نتواند همگام با آنها به حرکت خود ادامه دهد.

دانشکده‌های کتابداری با دانشگاه و کارکردهای آن ارتباط تنگاتنگی دارند و نوعی وابستگی در آنها دیده می‌شود، تو گویی هر تغییر در ساختار دانشگاه متوجه ساختار این دانشکده‌ها نیز خواهد شد. در حال حاضر رقابت برای باقی ماندن در صحنه دانشگاه‌ها بسیار جدی است، و دانشکده‌های کتابداری باید از قواعد این رقابت آگاهی داشته باشند. برخی از این قواعد که به خوبی در کتاب به آنها استناد شده است، عبارتند از: مدل‌های بازگشت سرمایه،^{۱۰} برنامه‌های درسی جدید برای مقاطع مختلف تحصیلی، تأکید بر نوآوری در فرآیندهای آموزشی، و حتی منوط ساختن اعطاء مدرک به دانشجویان بر مبنای آن، بین‌المللی شدن آموزش و ساختارهای مالی مربوط به آن، برنامه‌های درسی متزلزل، سازماندهی مجدد نیروی کار،^{۱۱} تغییر در نگرش‌های مدیریتی جهت ارتقاء استادان، و نیز بهره‌برداری از اساتید حتی پس از بازنشستگی (سامک، ۲۰۱۱). موارد یاد شده در بیشتر محیط‌های آموزش عالی در حال پیاده شدن هستند و برای بسیاری از محیط‌هایی که تاکنون پذیرای آنها نشده‌اند، موضوعیت پیدا خواهد کرد.

پرسشی که نویسنده پیش روی خواننده قرار می‌دهد، این است که «صرفنظر از وابستگی به پردیس دانشگاه‌ها، در حال حاضر دانشکده‌های کتابداری چه آموزش‌هایی ارائه می‌کنند، و منابع آموزشی آنها کدام است؟». با توجه به اهمیت اطلاعات

مانند آن، فناوری تا قبل از آن به کندی راه خود را در چنین محیط‌هایی پیدا می‌کرد، و بسیاری از فناوری‌ها خارج از محیط دانشگاه پدید می‌آمدند. آموزش محدود به امکاناتی بود که در دسترس بود و دانشجویان نیز در بحث، دسترسی به اطلاعات و فناوری، و در به چالش کشیدن شرایط موجود امکانات محدودی داشتند؛ اما با نزدیک‌تر شدن به سال‌های اخیر دگرگونی‌های بنیادینی را نیز نظاره‌گر می‌شویم. دانشگاه هنوز مانند قبل بر سر جای خود است، با همان ساختمان‌ها و انسان‌ها، اما آیا در پس این ظاهر، همان ایده‌ها، ابزارها و همان کارکردها در دانشگاه ساری و جاری است؟ پاسخ مسلماً منفی است.

ورود فناوری، به‌ویژه فناوری‌های اطلاعاتی، دسترسی گسترده و آزادانه به منابع اطلاعاتی و در نتیجه تغییر در نگرش‌های آموزشی و مدیریتی، سبب‌ساز تغییرات اساسی در شاکله محیط‌های دانشگاهی شده است. امروزه تغییر در برنامه‌های درسی، تغییر نام دانشکده‌ها، حذف برخی رشته‌ها و ظهور رشته‌های جدید، آموزش از راه دور، یادگیری الکترونیک، دانشگاه مجازی و مانند آن، به اموری قابل پیش‌بینی تبدیل شده‌اند. دیگر آن صلابت و استواری سابق را در محیط‌های دانشگاهی و در ارتباطشان با سایر سازمان‌ها شاهد نیستیم و دیگر همه چشم‌ها به دانشگاه دوخته نمی‌شود. اما در این بین، دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی، هرچند با اسامی مختلف، چه جایگاهی در دانشگاه خواهند داشت؟ چه چیز باعث شده تا هنوز پابرجا بمانند؟ و آیا آینده‌ای برای آنها می‌توان انتظار داشت؟ این پرسش‌ها و نظایر آن سبب شده ریچارد کاکس^۱ استاد کهنه کار دانشکده اطلاع‌رسانی^۲ دانشگاه پیتسبورگ،^۳ پس از سال‌ها تجربه و تأمل دست به قلم برده و کتابی زیر نام «مرگ دانشکده‌های کتابداری: تأملاتی شخصی درباره آموزش حرفه‌ای در دانشگاه‌های انتفاعی مدرن» به نگارش درآورد.

تاکنون کتاب‌های کمی درباره دانشکده‌های کتابداری و ارتباط آنها با دانشگاه‌ها نوشته شده است، اما خوشبختانه در این دوران تغییرات سریع، چنین کتابی پیش روی خوانندگان قرار گرفته است. البته، با توجه به شرایط جدیدی که در آموزش عالی و به‌ویژه در ارتباط با رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی پدید آمده است، شاهد توجه بیشتری از سوی پژوهشگران به چالش‌های آموزش در این رشته هستیم. این کتاب دورنمایی بسیار جالب از وضعیت برنامه‌های آموزشی کتابداری در بستر تحولات کنونی آموزش عالی، به ذهن خواننده متبادر می‌کند. بسیاری از اندیشه‌های نویسنده ریشه در مفاهیم اقتصادی مانند تصمیم‌گیری بر مبنای کارآمدی سازمانی^۴ دارند (سامک، ۲۰۱۱).

نویسنده در تحلیلی زیبا این‌گونه اظهار داشته است: «شاید دانشکده‌های تخصصی پیشگامی خود را از دست داده‌اند، زیرا مانند سایر بخش‌های دانشگاه شده‌اند. امروزه از دانشکده‌های

در محیط‌های دانشگاهی، بر متخصصان و شاغلان کتابداری و اطلاع‌رسانی است تا به نوعی بازنگری در تعریف کتابخانه، دسترسی به منابع اینترنتی، دسترسی و نگهداری مجموعه‌های مکتوب و دیجیتال، و نظایر آن بپردازند. در حقیقت، متخصصان کتابداری باید هم از حیث مباحث نظری و هم عملی از پویایی و شایستگی برخوردار باشند تا در رقابت با متخصصان حوزه اطلاعات باقی بمانند. بقای دانشکده‌ها و آموزش‌های دانشگاهی کتابداری تا حد زیادی به بازشناسی هویت و هدف، کارکردها، و نیازمندی‌های این رشته، ارتباط آن با سایر رشته‌ها، افزایش دانش و مهارت فنی، آگاهی از شرایط اجتماعی و اقتصادی، آگاهی از شیوه‌های نوین مدیریتی و آموزشی، و البته پرهیز از فن‌زدگی و فاصله گرفتن از نیازمندی‌های جامعه مخاطب بستگی دارد.

کتاب مجموعه‌ای از هشت فصل است که به طریقی شیوا به نگارش درآمده‌اند. از آنجا که نویسنده بیشتر در حوزه مطالعات آرشیوی تخصص دارد، این پیشینه پژوهشی به وی در نگارش و توجه به سازمان‌های آرشیوی در کنار کتابخانه‌ها کمک کرده است.

در فصل اول، کلیات بحث و نگرانی‌های کلی نویسنده بازتاب یافته است. تغییر ماهیت دانشگاه‌های معاصر و تحول نقش دانشکده‌ها و اعضای هیئت علمی در این فصل مطرح شده‌اند. فصل دوم، بازنگاهی است به کتاب و تحول ماهیتش در دوران اخیر؛ اینکه استفاده از گونه‌های جدید کتابی در آموزش و پژوهش چگونه باشد، در این فصل جای گرفته است.

فصل‌های سوم و چهارم بیشتر تأملات فردی نویسنده را انعکاس داده‌اند. این فصل‌ها نگاهی انتقادی به وضعیت موجود دانشکده‌های کتابداری است؛ اینکه خواندن، نوشتن و پژوهیدن در دنیای کنونی مستلزم مهارت‌های ویژه‌ای است، و دانشکده‌های کتابداری باید بتوانند به عموم مردم در انجام بهینه این فعالیت‌ها کمک کنند.

فصل چهارم، تعریفی جدید از دانشگاه‌های مدرن ارائه می‌کند. چنین دانشگاه‌هایی بیشتر شبیه سازمان‌های انتفاعی و خدماتی هستند و به مردم بسیار نزدیک‌ترند تا گونه‌های سنتی. فصل پنجم، ارزش‌های دانشکده کتابداری را برای دانشگاه و جامعه برمی‌شمارد و وظایف آنها در تحقق این ارزش‌ها را یادآور می‌شود. نویسنده معتقد است در این دانشکده‌ها نباید صرفاً مهارت‌ها منتقل شوند، بلکه باید تفکر انتقادی در موضوعاتی مانند اخلاق دسترسی به اطلاعات، و دسترسی آزادانه عموم مردم به اطلاعات در آنها پرورش یابد.

فصل بعدی به موضوع آرشیو تعلق دارد که تخصص نویسنده است. شیوه‌های آموزشی و دانشکده‌های نوظهور آرشیوی از جمله مباحث مطرح شده در این فصل است.

فصل هفتم جایگاه مدرسان کتابداری را در دانشکده‌های جدید و چالش‌های کاری آنان برشمرده است. نویسنده این فصل را بسیار شخصی می‌داند.

فصل پایانی نیز بر شیوه‌های آموزشی تمرکز دارد. نویسنده با اشاره به شیوه‌های نوین آموزشی با کاربرد فناوری‌های جدید، چالش‌های آموزش و اینکه وقت اعضای هیئت علمی برای چنین شیوه‌های آموزشی گرفته می‌شود و کیفیت آموزش در سطح مطلوبی نخواهد بود، هوشیاری بیشتر را طلب کرده است.

نویسنده در اشاره‌ای به‌جا و جالب به نقشی که سیستم‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌ای برای کل دانشگاه ایفا می‌کنند، پرداخته است. در حقیقت، با توجه به اینکه جامعه دانشگاهی همواره با اموری مانند دسترسی به اطلاعات، مالکیت معنوی، فراهم‌آوری، نگهداری و پردازش منابع اطلاعاتی، آزادی اندیشه و بیان و کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی مانند اینترنت و غیره درگیر است، دانشگاه نیز به چنین سیستم‌هایی نیازمند است. شاید دلیل ماندگاری دانشکده‌های کتابداری در بسیاری از دانشگاه‌ها مواردی از این قبیل باشد. اما آیا با درهم‌آمیختگی تخصص‌ها و تغییر ماهوی سیستم‌های اطلاعاتی و کتابخانه‌ای، باز هم به کتابدار و آموزش او نیازی هست؟

شاید مخاطبان اولیه این کتاب افرادی باشند که تازه به محیط‌های دانشگاهی پا گذاشته‌اند و یا از میزان تزلزل آنها آگاهی ندارند. در این محیط متزلزل آموزش تبدیل به شغلی روزمره شده، روش‌های آموزشی همزمان و از راه دور پدید آمده، رشته‌ها به هم وابسته شده، نیاز بازار کار تغییر کرده، دانشگاه‌ها تعلقات فراوانی پیدا کرده‌اند، نگاه انتفاعی بر آنها حکمفرما شده، انتظارات مدنی از آنها بیشتر شده و دانشکده‌های پراکنده^{۱۳} بیش از پیش موجودیت یافته، و از یکپارچگی دانشگاه‌ها کاسته شده است. همه این موارد به صورت جزئی و موشکافانه در کتاب توضیح داده شده‌اند.

نویسنده یکی از گروه‌های مخاطب خود را دانشجویان دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌داند که بعداً به عضویت هیئت علمی درمی‌آیند. او با نوشتن این کتاب درصدد بوده تا گروه‌هایی مانند آنها را با مسائل موجود در آموزش کتابداری آشنا ساخته و آگاهی لازم برای انجام بهینه فعالیت‌هایشان را فراهم آورد. هرچند مخاطبان اصلی کتاب، متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند، افراد درگیر حوزه‌های آموزشی و نیز رشته‌های جانبی کتابداری مانند آرشیوداری نیز می‌توانند از آن بهره‌مند شوند، به‌ویژه اینکه یکی از فصل‌ها اختصاص به آرشیو دارد.

یکی از موارد مطرح شده در کتاب، خالی از محتوا بودن بسیاری از نشست‌ها و همایش‌های دانشگاهی است. به باور نویسنده بسیاری از این گردهمایی‌ها بر دانش شرکت‌کنندگان چیزی نیافزوده و تنها وقت آنها را به هدر می‌دهد. شاید از این پس دانشگاه‌ها از برپایی چنین گردهمایی‌های پرهزینه و کم‌فایده‌ای اجتناب کنند. چنین گردهمایی‌هایی در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز به وفور برپا می‌شوند و در اغلب موارد چهارهمان کمبودها و هزینه‌ها هستند.

یکی دیگر از نکات جالب در این کتاب، اهمیت دادن

به دانشجویان کتابداری به عنوان فراگیران آموزش های این رشته است. به زعم نویسندگان، آینده این رشته در دست همین دانشجویان است؛ آینده ای که حتی نظام های آموزشی و حرفه ای کنونی را نیز تحت تأثیر قرار می دهد. به سخن دیگر، دانشجویان امروز می توانند موجودیت فردای دانشکده های کتابداری را تضمین و یا زیر سؤال ببرند. هرچه آموزش آنها بهتر صورت پذیرد و مهارت های مورد نیاز محیط کار برای آنها بیشتر افزایش داده شود، خود تضمینی برای بقاء این رشته در آینده خواهد بود. اگر دانش آموختگانی با دانش، مهارت، و ارزش های افزوده کم به بازار کار وارد شوند، ماندگاری آنها و اساساً خود رشته نیز به دیده تردید نگریسته خواهد شد. به بیانی کلی، می توان گفت بقای آموزشگران و دانشجویان این رشته به هم وابسته است.

از دیگر موارد مطرح شده در کتاب، ارتباط بین دانشکده های کتابداری با سایر دانشکده های تخصصی است. لزوم و توجیه همکاری های بین دانشکده ای بر مدیران دانشگاه ها از پیش تعریف شده است، اما اگر دانشکده های کتابداری از همکاری با سایر دانشکده ها خودداری کنند، چیزی جز جذب یا ادغام در سایر دانشکده ها در انتظار آنها نخواهد بود. در اغلب موارد افرادی خارج از دانشکده های کتابداری درباره آنها تصمیم می گیرند، پس این دانشکده ها باید همواره آماده هرگونه هشداری از سوی آنها باشند.

در حالی که عنوان کتاب گویای اندیشه های شخصی نویسنده است، چنین اندیشه هایی برخاسته از سال ها تجربه در محیط های دانشگاهی و آشنایی با تحولات معاصر در آموزش عالی است. از این رو، می توان چنین اندیشه هایی را در دنیای واقعی پیگیری کرده و شواهد بسیاری بر آن یافت. همان گونه که از عنوان کتاب برمی آید، کتاب بیشتر حالتی هشدارگونه به متخصصان و مدیران کتابداری و اطلاع رسانی دارد، و از این رو آنها و دیگر افراد علاقه مند و نگران آینده این رشته باید چنین هشدارهایی را جدی تلقی کنند. از جمله هشدارهای دیگر کتاب، هشدار به آموزشگران این رشته است و اینکه باید مهارت های مورد نیاز را کسب کرده و به دانشجویان انتقال دهند. مهارت های اساسی در سازماندهی اطلاعات، سواد اطلاعاتی، تفکر انتقادی، نگارش و پژوهش و مانند آن باید به دانشجویان انتقال داده شود تا بتوانند در آینده از آنها استفاده کنند. شاید از عنوان کتاب بتوان این گونه تعبیر کرد که مرگ دانشکده های کتابداری، در واقع مرگ آموزش کتابداری نیز محسوب می شود.

یکی از گالیه های نویسنده، عدم اشاره مدرسان کتابداری به چالش های این رشته در کلاس های درس است. به گمان وی، بازگویی این چالش ها خود باعث نوآوری و ایجاد انگیزه شده و می توان وقت بسیاری از کلاس ها را به آن اختصاص داد. اما وی از اینکه چنین بحث هایی مطرح نشده و کلاس ها به شدت ساکت و

بی سروصدا برگزار می شود، اظهار تأسف کرده است (ص ۴۱). با توجه به اینکه هدف کتاب، شناساندن جایگاه آموزش کتابداری در محیط های دانشگاهی در سطحی فراتر در جامعه است، نویسنده برای توضیح آن هراز گاهی دست به درازگویی و مکررگویی زده است. به عبارت دیگر، محتوایی یکسان اما به شیوه های متفاوت در کتاب ارائه شده و خواننده را دچار ملالت و خستگی می سازد. اینکه مدام به خواننده یادآور شویم که دانشگاه در حال تغییر است، پس دانشکده های کتابداری نیز باید با این تحول همراه شوند و ابراز مکرر نگرانی، شاید هر خواننده - حتی متخصصان - را دچار خستگی و دلهره کرده و از رغبت مطالعه او بکاهد. از این رو، بهتر است در ویرایش های آینده از این درازگویی ها کاسته شود.

نویسنده نگاهی واقع بینانه به مسائل داشته، و مصداق ها و نگرانی های ابراز شده از سوی وی را در مورد جامعه دانشگاهی، و به ویژه خود متخصصان کتابداری و اطلاع رسانی می توان دید. از محاسن کتاب نیز می توان از همین واقع بینی یاد کرد. از پرسش هایی که ذهن خواننده پس از مطالعه کتاب با آن درگیر می شود، این است که «آیا آموزش کتابداری با برنامه های متزلزل و غیرپژوهشی می تواند جایگاهی در دانشگاه مدرن آینده داشته باشد؟».

پی نوشت ها

1. Richard Cox
2. School of information sciences
3. University of Pittsburgh
4. Decision making based on corporatist efficiencies
5. Samek
6. Library schools
7. Library science schools
8. Library and information studies schools
9. iSchools
10. Cost recovery
11. Labor restructuring
12. Distributed faculty

مآخذ

1. Samek. T. (2011). Review of: Richard J. Cox. *The Demise of the Library School: Personal Reflections on Professional Education in the Modern Corporate University*. Duluth, MN: Library Juice Press, CAUT Bulletin, Vol. 58, No.6. June. available at: www.cautbulletin.ca/en_article.asp?articleid=3187 [Accessed 10 July 2011]

در حالی که

عنوان کتاب

گویای اندیشه های

شخصی نویسنده

است، چنین

اندیشه هایی برخاسته

از سال ها تجربه در

محیط های دانشگاهی

و آشنایی با تحولات

معاصر در آموزش

عالی است

گرایش‌های «تخصصی» و «بین رشته‌ای» در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ دکتر یزدان منصوریان^۱

استادیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت معلم تهران

چکیده

مقاله حاضر به معرفی گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد. در این مقاله نمونه‌ای متشکل از ۳۷ گروه کتابداری و ۶۰ گرایش تحصیلی، در چهار کشور آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا بررسی شده‌اند. قدمت، تنوع و گستردگی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در این کشورها، و همچنین سهولت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز مبنای انتخاب آنها بوده است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد که ایجاد گرایش‌های نوین، یا حاصل تخصص‌گرایی در یک حوزه موضوعی مشخص بوده، یا در نتیجه توجه به رویکرد میان رشته‌ای به وجود آمده‌اند. به عنوان مثال، کارشناسی ارشد «نظام‌های بازیابی اطلاعات» نمونه‌ای از نقش تخصص‌گرایی در ایجاد گرایش‌های جدید است. در حالی که کارشناسی ارشد «تعامل انسان و رایانه» ثمره توجه به رویکرد میان رشته‌ای محسوب می‌شود. همچنین، بررسی این گرایش‌ها حاکی از آن است که طی چند دهه اخیر دو رخداد عمده منجر به پویایی و تحول آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است. نخستین گام در این زمینه بازننگری در محتوا و سرفصل دروس برداشته شده، که در برخی گروه‌های آموزشی، این بازننگری با تغییر عنوان گروه همراه بوده است. البته، در کنار این دسته، هنوز تعداد قابل توجهی از گروه‌ها همچنان با عنوان معمول و مرسوم «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند، و فقط به بازننگری در برنامه درسی بسنده کرده‌اند. دومین رخداد مربوط به ادغام گروه‌های کتابداری با گروه‌های آموزشی هم‌جوار است، که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده و تنوع رویکردهای آموزشی و پژوهشی را در پی داشته است.

کلیدواژه‌ها: آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی، برنامه درسی دانشگاهی، گسترش آموزش عالی، گرایش‌های تحصیلی، مطالعات میان رشته‌ای

مقدمه

آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی طی چند دهه اخیر تحولات عمیقی را پشت سر گذاشته است. اغلب این تحولات بازتاب تغییراتی بوده که در فرآیند تولید، سازماندهی و اشاعه اطلاعات رخ داده است. این تغییرات، نیازها و تقاضاهای تازه‌ای در بازار کار کتابداری ایجاد کرده است. نیازهایی که پاسخ به آنها مستلزم برخورداری دانش‌آموختگان این رشته از دانش و مهارت‌های ویژه است. گروه‌های کتابداری در گوشه و کنار دنیا و در واکنش به شرایط پیش آمده، به بازننگری سرفصل دروس این رشته پرداختند. در نهایت، این بازننگری‌ها تا جایی پیش رفته که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده است.

از سویی دیگر، پژوهش‌ها و مطالعات متعددی در این رشته، به بررسی این تحولات و میزان کارایی آن در پاسخ به نیازهای جدید بازار کار پرداخته‌اند. به دلیل گستردگی این حوزه، حتی مروری گذرا بر تحقیقات انجام شده، در این مختصر نمی‌گنجد. کافی است بدانیم انجمن‌های علمی مستقلی در این زمینه فعالیت می‌کنند و نشریه‌هایی تخصصی به انتشار تحقیقات این حوزه

می‌پردازند. از میان انجمن‌ها می‌توان به «انجمن آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی»^۲ و نشریه‌ای با همین عنوان^۳ اشاره کرد. مرور نشریه‌های تخصصی نشان می‌دهد آموزش کتابداری در بسیاری از مقالات، از گذشته تا امروز مورد توجه محققان بوده است (مثل: براون، ۲۰۰۹؛ جرولیموس و کانستا، ۲۰۰۸؛ جانسون، ۲۰۰۷؛ های کوک، ۲۰۰۷).^۴ تحقیقات متعددی نیز در قالب پایان‌نامه یا مقاله در زمینه تحولات آموزش کتابداری در ایران انجام شده، که علاقه‌مندان می‌توانند برای کسب جزئیات بیشتر به آنها مراجعه کنند (مثل: حیاتی، ۱۹۹۶). برخی از این مطالعات نیز رویکرد تطبیقی داشته و به مقایسه وضعیت آموزش کتابداری در کشورهای مختلف پرداخته‌اند (مثل: مرتضایی، ۱۳۸۱؛ لیو، ۱۹۹۲).^۵

مقاله حاضر با هدف بازنمایی تحولات آموزش این رشته، به معرفی تعدادی از گرایش‌ها در کشورهای مختلف می‌پردازد. دو پرسش اصلی در اینجا مطرح است: یکی اینکه، در حال حاضر چه گرایش‌هایی در آموزش علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دنیا وجود دارد؟ دوم اینکه، فرآیند ایجاد و گسترش این گرایش‌ها چگونه بوده است؟

گرایش‌های نوین کتابداری و اطلاع‌رسانی در چهار کشور

در این مقاله گرایش‌های کتابداری در چهار کشور آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا مورد بررسی قرار گرفته است. چهار دلیل برای انتخاب این کشورها وجود داشته است. نخست آنکه، از زمان تأسیس علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یکی از رشته‌های رسمی دانشگاهی، سابقه تدریس و سرعت تحولات این رشته در این چهار کشور بیش از دیگر نقاط دنیا بوده است. دوم اینکه، در این کشورها زبان رسمی انگلیسی است، و این ویژگی در سهولت ارزیابی اطلاعات مورد نیاز مؤثر بوده است؛ چرا که وبگاه بسیاری از گروه‌های آموزشی در کشورهای دیگر یا اصلاً نسخه انگلیسی ندارند، یا در نسخه انگلیسی آنها اطلاعات کافی ارائه نشده است. سوم اینکه، تنوع و گستردگی دانشگاه‌ها در این کشورها امکان دسترسی به حجم قابل توجهی از اطلاعات را در این زمینه فراهم می‌آورد. سرانجام، محتوا و ساختار وبگاه‌های گروه‌های کتابداری در این کشورها به نحوی است که جزئیات کافی از گرایش‌ها را در اختیار قرار می‌دهند، و این امر کمک مؤثری در انجام این مطالعه بوده است. در نهایت، با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۳۷ گروه آموزشی کتابداری و اطلاع‌رسانی به ترتیبی که در جدول ۱ آمده است انتخاب شد.

گرایش‌های نوین: ثمره تخصص‌گرایی یا رویکرد

میان‌رشته‌ای

قبل از بررسی گرایش‌های کتابداری در نمونه مورد مطالعه، توجه به عنوان گروه‌ها و دانشکده‌هایی که این رشته و گرایش‌های آن را ارائه می‌دهند، حاوی نکات مفیدی است. همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد، عنوان این گروه‌ها و دانشکده‌ها از تنوع زیادی برخوردار است. عناوینی که بیشتر به چشم می‌خورند، عبارتند از: دانشکده ارتباطات، اطلاعات و کتابداری؛ گروه اطلاع‌رسانی؛ گروه اطلاع‌رسانی و ارتباطات دوربرد؛ دانشکده اطلاعات؛ دانشکده اطلاعات بازرگانی؛ دانشکده انفورماتیک؛ دانشکده انفورماتیک و ارتباطات؛ دانشکده فناوری اطلاعات؛ دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی؛ دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ دانشکده کتابداری و منابع اطلاعاتی؛ دانشکده نظام‌های اطلاعاتی؛ گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ گروه فناوری اطلاعات بازرگانی؛ گروه کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی؛ گروه کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی؛ گروه کتابداری پزشکی؛ گروه نظام‌های اطلاعاتی؛ مدیریت اطلاعات و گردشگری؛ و

در عین حالی که برخی

گروه‌ها تمرکز بیشتری

بر یکی از حوزه‌های

اصلی فعالیت کتابداری

و اطلاع‌رسانی

داشته‌اند، گروه‌های

دیگر به تعامل و

همکاری با رشته‌های

دیگر پرداخته و

گروه‌های ترکیبی تازه

تشکیل داده‌اند

جدول ۱. تعداد گروه‌ها و رشته‌های مورد مطالعه در این مقاله به تفکیک کشور

ردیف	کشور	تعداد دانشگاه در نمونه	تعداد گرایش در نمونه
۱	آمریکا	۱۸	۲۰
۲	انگلستان	۹	۲۰
۳	کانادا	۳	۸
۴	استرالیا	۷	۱۲
جمع	۴	۳۷	۶۰

هدفمند بودن این نمونه‌گیری به این معناست که در انتخاب گروه‌ها و گرایش‌ها، سعی شده از تکرار عنوان‌های یکسان و مشابه پرهیز شود تا حداکثر تنوع مورد نظر در نمونه نهایی انعکاس یابد. برای اجرای این نمونه‌گیری با استفاده از راهنماهای الکترونیکی موجود، ابتدا فهرستی از گروه‌ها و گرایش‌های کتابداری در این چهار کشور مورد بررسی قرار گرفت. سپس، عنوان هر گروه یا گرایش فقط یک بار در جدول‌های ۳ تا ۵ آمده و از تکرار موارد یکسان و مشابه پرهیز شده است. ضمن آنکه، به منظور ایجاد نوعی تناسب نسبی بین تعداد موارد مندرج در هر جدول، فقط ۲۰ مورد نخست یافت شده به عنوان نمونه ذکر شده است. به این ترتیب، بسیاری از گروه‌های منتخب در این نمونه چندین گرایش ارائه می‌دهند، که به دلیل هم‌پوشانی موارد مشابه از تکرار عنوان آنها در جدول‌ها اجتناب شده است.

دانشکده مدیریت و نظام‌های اطلاعات.

با کمی دقت در عنوان‌های این گروه‌ها و دانشکده‌ها، می‌توان به راحتی ردپای دو رویکرد «تخصص‌گرایی»^۶ و «میان‌رشته‌ای» یا «چند رشته‌ای»^۷ را مشاهده کرد. در واقع، این دو رویکرد که ظاهراً در جهت مخالف هم قرار دارند، به‌طور هم‌زمان بر فعالیت گروه‌های کتابداری تأثیر گذاشته‌اند. به سخی دیگر، در عین حالی که برخی گروه‌ها تمرکز بیشتری بر یکی از حوزه‌های اصلی فعالیت کتابداری و اطلاع‌رسانی داشته‌اند، گروه‌های دیگر به تعامل و همکاری با رشته‌های دیگر پرداخته و گروه‌های ترکیبی تازه تشکیل داده‌اند. رشته‌هایی که در این میان بیشترین اهمیت را دارند، عبارتند از: مدیریت، بازرگانی، مهندسی رایانه، ارتباطات و علوم بهداشتی.

جدول ۲. گزیده‌ای از عنوان‌های گروه‌ها و دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های آمریکا، انگلستان، کانادا و استرالیا

ردیف	عنوان گروه آموزشی / دانشکده	عنوان اصلی به انگلیسی	دانشگاه	کشور
۱	مدیریت اطلاعات و گردشگری	School of Information Management and Tourism	کانبرا	استرالیا
۲	دانشکده انفورماتیک و ارتباطات	Faculty of Informatics and Communication	کویزلند	استرالیا
۳	مدیریت و نظام‌های اطلاعات	School of Information Management and Systems	موناش	استرالیا
۴	دانشکده فناوری اطلاعات	School of Information Technology	مرداک	استرالیا
۵	فناوری اطلاعات بازرگانی	School of Business Information Technology	ملبورن	استرالیا
۶	دانشکده کتابداری و منابع اطلاعاتی	School of Information Resources and Library Science	آریزونا	امریکا
۷	علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی	School of Library and Information Science	ایندیانا	امریکا
۸	اطلاع‌رسانی و ارتباطات دوربرد	Information Science and Telecommunications	پیتسبورگ	امریکا
۹	ارتباطات، اطلاعات و کتابداری	Communication, Information and Library Studies	راتگرز	امریکا
۱۰	گروه نظام‌های اطلاعاتی	Information Systems Department	مریلند	امریکا
۱۱	دانشکده اطلاعات	School of Information	میشیگان	امریکا
۱۲	گروه کتابداری پزشکی	Department of Medical Informatics	یوتا	امریکا
۱۳	دانشکده نظام‌های اطلاعاتی	School of Information Systems	آنجلیا	انگلستان
۱۴	دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی	School of Computing and Information Sciences	برایتون	انگلستان
۱۵	دانشکده انفورماتیک	School of Informatics	سیتی	انگلستان
۱۶	اطلاع‌رسانی (علم اطلاعات)	Department of Information Studies	شفیلد	انگلستان
۱۷	دانشکده اطلاعات بازرگانی	School of Business Information	لیورپول	انگلستان
۱۸	کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی	School of Library, Archive and Information Studies	یو سی ال	انگلستان
۱۹	دانشکده کتابداری و اطلاع‌رسانی	School of Library and Information Studies	آلبرتا	کانادا
۲۰	کتابداری، آرشیو و اطلاع‌رسانی	School of Library, Archival, and Information Studies	بریتیش کلمبیا	کانادا

ایجاد گرایش‌های تازه در آموزشی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی راهکاری مؤثر در پویایی این رشته و ارتقاء فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در آن است

دانشکده در دانشگاه راتگرز دانشکده «ارتباطات، اطلاعات و کتابداری» است. البته، لازم به ذکر است که برخی تعاملات در سطح «گروه‌های آموزشی»^۸ اتفاق افتاده، و برخی در سطح «دانشکده»^۹ بوده است. مثلاً، عنوان کتابداری و اطلاع‌رسانی و سایر کلید واژه‌های مرتبط در برخی دانشگاه‌ها مثل برایتون در انگلستان و موناش در استرالیا در سطح دانشکده است. در حالی که، در برخی دانشگاه‌ها مثل شفیلد در انگلستان و مریلند در آمریکا در حد گروه باقی مانده است. ضمناً، در تقریباً تمام این گروه‌ها و دانشکده‌ها، بیش از یک گرایش تدریس می‌شود. مثلاً، در دانشگاه شفیلد هر چند گروه اطلاع‌رسانی هنوز از نظر سازمانی یک گروه آموزشی است، بیش از هفت گرایش در مقطع کارشناسی ارشد دارد. علاوه بر این، در دانشکده‌هایی مثل راتگرز، در کنار کتابداری و گرایش‌های آن، رشته ارتباطات با گرایش‌های خود همچنان فعال است. همانطور که گفته شد، بررسی گرایش‌های علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در جامعه مورد مطالعه نشان می‌دهد، که همچون عنوان‌های گروه‌ها، گرایش‌های ایجاد شده یا حاصل تخصص‌گرایی در یکی از حوزه‌های اصلی کتابداری و اطلاع‌رسانی هستند، یا ثمره پیوندهای میان رشته‌ای به‌شمار می‌آیند. عناوین این گرایش‌ها در جدول‌های ۳، ۴ و ۵ آمده است.

همچنین، بررسی گرایش‌های تحصیلی نشان می‌دهد، که طی چند دهه اخیر دو رخداد عمده منجر به پویایی و تحول علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی شده است. نخستین گام در این زمینه با بازنگری در محتوا و سرفصل دروس برداشته شده، که در برخی گروه‌های آموزشی این بازنگری با تغییر عنوان گروه همراه بوده است. همان‌طور که در جدول ۲ نشان داده شده، بسیاری از گروه‌های کتابداری اکنون عنوان‌های تازه برای خود برگزیده‌اند، تا با رویکرد و محتوای دروسی که ارائه می‌دهند، همخوانی بیشتری داشته باشد. البته، این تغییر عنوان همگانی نیست و در کنار این دسته هنوز تعداد قابل توجهی از گروه‌ها همچنان با عنوان معمول و مرسوم «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند، و به بازنگری در برنامه درسی بسنده کرده‌اند. دومین رخداد مربوط به ادغام گروه‌های کتابداری با گروه‌های آموزشی هم‌جوار است، که منجر به ایجاد گرایش‌های تازه در این رشته شده، و تنوع رویکردهای آموزشی و پژوهشی را در پی داشته است. برخی از این گروه‌ها با ادغام در گروه‌هایی مثل علوم رایانه، ارتباطات، مدیریت، و بازرگانی، بخشی از نام خود را حفظ کرده‌اند. مثلاً، عنوان این گروه/

جدول ۳. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های آمریکا

ردیف	عنوان گرایش	عنوان به انگلیسی	مقطع	دانشگاه
۱	کتابداری و منابع اطلاعاتی	Information Resources and Library Science	کارشناسی ارشد	آریزونا
۲	طراحی وب و نشر	Web Design and Publishing	کارشناسی ارشد	اورگان
۳	اطلاع‌رسانی (علم اطلاعات)	Master of Information Science	کارشناسی ارشد	ایندیانا
۴	کتابداری و ادبیات کودک	Library Science and Children's Literature	کارشناسی ارشد	بوستون
۵	انفورماتیک پزشکی / دندان پزشکی	Medical/Dental Informatics	کارشناسی ارشد	پیتسبورگ
۶	حفاظت و نگهداری از مواد	Preservation and Conservation	کارشناسی ارشد	تگزاس
۷	ارتباطات و اطلاع‌رسانی	Master of Communication and Information Studies	کارشناسی ارشد	راتگرز
۸	کتابخانه‌های دیجیتال پیشرفته	Advanced Study in Digital Libraries	کارشناسی ارشد	سیراکوس
۹	مدیریت امنیت اطلاعات	Information Security Management	کارشناسی ارشد	سیراکوس
۱۰	اطلاعات و تصمیم‌گیری	Information and Decision Sciences	کارشناسی ارشد	شیکاگو
۱۱	متخصص کتابخانه‌های آموزشی	School Library Media Specialist	کارشناسی	فلوریدا
۱۲	کتابداری آموزشی	Library Media Teacher Programme	کارشناسی ارشد	کالیفرنیا
۱۳	مدیریت اسناد و آرشیو	Archives, records, and information management specialty	کارشناسی ارشد	مریلند
۱۴	تحلیل و بازیابی اطلاعات	Information Analysis and Retrieval	کارشناسی ارشد	میشیگان
۱۵	تعامل انسان و رایانه	Human Computer Interaction	کارشناسی ارشد	میشیگان
۱۶	مدیریت اطلاعات بهداشتی	Health Information Management	کارشناسی ارشد	مینه سوتا
۱۷	کتابداری گرایش علم حقوق	Law Librarianship	کارشناسی ارشد	واشینگتن
۱۸	کتابداری آموزشی	Instructional Library Media	کارشناسی ارشد	ویسکانسین
۱۹	متخصص اطلاعات بالینی	Clinical Informatics Specialist	کارشناسی ارشد	یوتا
۲۰	انفورماتیک پزشکی	Medical Informatics	کارشناسی ارشد	ییل

طی سال‌های اخیر،
ایجاد هر گرایش تازه
در علوم کتابداری
و اطلاع‌رسانی، یا
فرآورده تخصص‌گرایی
در یکی از حوزه‌های
این رشته بوده یا
نتیجه پیوندهای میان
رشته‌ای

مثلاً، کارشناسی ارشد «نظام‌های بازیابی اطلاعات»^{۱۰} در دانشگاه گلاسکو در انگلستان (اسکاتلند) نمونه‌ای از نقش تخصص‌گرایی در تولید گرایش‌های جدید است، که در آن حوزه «بازیابی اطلاعات» که به عنوان یکی از دروس اصلی در دوره کارشناسی ارشد تدریس می‌شود، خود به عنوان یک گرایش مستقل ایجاد شده است. در حالی که، کارشناسی ارشد «تعامل انسان و رایانه»^{۱۱} در دانشگاه میشیگان آمریکا، ثمره رویکردهای میان‌رشته‌ای محسوب می‌شود. چرا که در این گرایش دانشجویان باید ضمن آشنایی کامل با مبانی برنامه‌نویسی رایانه‌ای نسبت به اصول «رابط کاربری»^{۱۲} و جنبه‌های «کاربر مدار»^{۱۳}، که بیشتر در کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح است، آگاه باشند.

نمونه‌های دیگر گرایش‌های میان رشته‌ای عبارتند از: «انفورماتیک زیست‌پزشکی»^{۱۴} در دانشگاه آریزونا آمریکا که حاصل پیوند زیست‌شناسی و مبانی ذخیره و بازیابی اطلاعات است، یا «کتابداری و ادبیات کودک»^{۱۵} در دانشگاه بوستون که همانطور که از نامش پیداست حاصل ترکیب کتابداری با ادبیات کودک است. از نمونه‌های دیگر می‌توان به «کتابداری با گرایش علم حقوق»^{۱۶} در دانشگاه واشنگتن و «مدیریت اطلاعات جغرافیایی»^{۱۷} در دانشگاه سیتی در لندن اشاره کرد.

جدول ۴. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های انگلستان

ردیف	عنوان گرایش	عنوان به انگلیسی	مقطع	دانشگاه
۱	اطلاعات زیست‌پزشکی	Bioinformatics	کارشناسی ارشد	آنجلیا
۲	مدیریت نظام‌های اطلاعات بازرگانی	Business Information Systems	کارشناسی	برایتون
۳	ارتباطات و رسانه‌های دیجیتال	Communication and Digital Media	کارشناسی	برایتون
۴	علم اطلاعات (اطلاع‌رسانی)	Information Science	کارشناسی ارشد	سیتی
۵	مدیریت اطلاعات جغرافیایی	Geographic Information Management	کارشناسی ارشد	سیتی
۶	نشر الکترونیکی	Electronic Publishing	کارشناسی ارشد	سیتی
۷	کتابداری	Librarianship	کارشناسی ارشد	شفیلد

۸	مدیریت اطلاعات	Information Management	کارشناسی ارشد	شفیلد
۹	مدیریت نظام‌های اطلاعاتی	Information Systems Management	کارشناسی ارشد	شفیلد
۱۰	سواد اطلاعاتی	Information Literacy	کارشناسی ارشد	شفیلد
۱۱	مدیریت کتابخانه‌های دیجیتال	Digital Library Management	کارشناسی ارشد	شفیلد
۱۲	کتابداری پزشکی - بهداشتی	Health Informatics	کارشناسی ارشد	شفیلد
۱۳	مدیریت اطلاعات چندزبانه	Multilingual Information Management	کارشناسی ارشد	شفیلد
۱۴	نظام‌های بازیابی اطلاعات	Information Retrieval System	کارشناسی ارشد	گلاسکو
۱۵	انفورماتیک چندرشته‌ای	Multidisciplinary Informatics	کارشناسی ارشد	لیدز
۱۶	انفورماتیک اجتماعی	Social Informatics	کارشناسی ارشد	لیدز
۱۷	نظام‌های تعاملی چندرسانه‌ای	Interactive Multimedia Systems	کارشناسی ارشد	لیورپول
۱۸	طراحی نظام‌های اطلاعاتی	Information Systems Design	کارشناسی ارشد	وستمینستر
۱۹	مدیریت آرشیو و اسناد	Archives & Records Management	کارشناسی ارشد	یو سی ال
۲۰	ارتباطات و انتشارات الکترونیکی	Electronic Communication and Publishing	کارشناسی ارشد	یو سی ال

جدول ۵. گزیده‌ای از گرایش‌های تحصیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های کانادا و استراليا

ردیف	عنوان گرایش	عنوان به انگلیسی	مقطع	دانشگاه
۱	دکترای میان رشته‌ای	Interdisciplinary PhD	دکتر	آلبرتا
۲	رایانه در علوم انسانی	Humanities Computing	کارشناسی ارشد	//
۳	معلم کتابدار - آموزش از راه دور	Teacher Librarianship	کارشناسی ارشد	//
۴	کتابداری و اطلاع‌رسانی	Library & Information Studies	کارشناسی ارشد	//
۵	فناوری و مدیریت اطلاعات	Information Technology & Management Specialization	کارشناسی ارشد	برتیش کلمبیا
۶	مطالعات آرشیوی	Archival Studies	کارشناسی ارشد	//
۷	ادبیات کودک	Children's Literature	کارشناسی ارشد	//
۸	مطالعات موزه	Master of Museum Studies	کارشناسی ارشد	تورنتو
۹	تجارت الکترونیک	Master of E-Commerce	کارشناسی ارشد	دیکین
۱۰	انفورماتیک بازرگانی	Business Informatics	کارشناسی	کانبرا
۱۱	ارتباطات اینترنتی	Internet Communication	کارشناسی ارشد	//
۱۲	مدیریت دانش	Knowledge Management	کارشناسی ارشد	//
۱۳	خدمات اطلاع‌رسانی	Information Services	کارشناسی ارشد	کوئینزلند
۱۴	انفورماتیک پرستاری	Nursing Informatics	کارشناسی ارشد	//
۱۵	مدیریت نظام‌های اطلاعاتی راهبردی	Strategic Information Systems Management	کارشناسی ارشد	گریفیت
۱۶	توسعه نظام‌های اطلاعاتی	Information Systems Development	کارشناسی	مرداک
۱۷	نظام‌های اطلاعاتی چندرسانه‌ای	Multimedia Information Systems	کارشناسی	//
۱۸	حقوق سایبر و امنیت اطلاعات	Cyber Forensics, Information Security and Management	کارشناسی ارشد	//
۱۹	انفورماتیک علوم	Science Informatics	کارشناسی ارشد	ملبورن
۲۰	نظام‌ها و فناوری اطلاعات	Information Technology and Systems (BITS)	کارشناسی	موناش

هنوز بسیاری از گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی بدون تغییر عنوان، با نام «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند. اما در بسیاری از آنها حفظ این عنوان به معنای عدم توجه به بازنگری در محتوای دروس نبوده است. مروری بر سرفصل دروس‌های ارائه شده، نشان می‌دهد که بر اساس نیازهای روز، تغییرات لازم در سرفصل دروس اعمال شده است

اطلاع‌رسانی راهکاری مؤثر در پویایی این رشته و ارتقاء فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی در آن است. تولد هر گرایش تازه به منزله باز شدن افقی جدید پیش روی دانشجویان و مدرسان این حوزه است. گرایش‌ها و شاخه‌های جدید در کتابداری فرصت‌های تازه‌ای در اختیار متخصصان آن قرار می‌دهد و نگرانی‌های موجود از انزوای

بحث، نتیجه‌گیری و سخن پایانی در پایان، برای ارائه خلاصه‌ای از نتایج به‌دست آمده از این بررسی و رسیدن به جمع‌بندی کلی، می‌توان حاصل این مقاله را در پنج بند ذیل خلاصه کرد:

۱. ایجاد گرایش‌های تازه در آموزش علوم کتابداری و

5. Liou, 1992
6. Academic Specialization Approach
7. Interdisciplinary/Multidisciplinary Approach
8. Department
9. School/ Faculty/ College/Division
10. Information Retrieval Systems
11. Human Computer Interaction (HCI)
12. User Interface
13. User-Oriented
14. Biomedical Informatics
15. Library Science and Children's Literature
16. Law Librarianship
17. Geographic Information Management
18. School of Computing and Information Sciences

در کنار گروه‌های

سنت‌گرا، بسیاری از

گروه‌ها نیز عنوان خود

را تغییر داده و یا با

ادغام در گروه‌های

دیگر تبدیل به گروه‌ها

یا دانشکده‌های

بزرگ‌تر شده‌اند

مأخذ

۱. مرتضایی، لیلا (۱۳۸۱). «تحصیلات تکمیلی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در انگلستان، آمریکا، هند و ایران»، تهران: پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران.
2. Brown, B. T. (2009), Towards 100 years of LIS education and research at UCD, Aslib Proceedings: New Information Perspectives, Vol. 61 No. 3, pp. 282-301.
3. Gerolimos, M. and Konsta, R. (2008), Librarian's skills and qualifications in a modern informational environment, Library Management, Vol. 29 No. 8/9, pp. 691-9.
4. Hayati, Z. (1996), An Introduction of Aspects of History of Librarianship and Library Education in Iran, PhD Thesis, University of New South Wales.
5. Haycock, K. (2007), Education for library and information studies in Canada: a cross-cultural comparison. New Library World, Vol. 108 No. 1/2, pp. 32-39.
6. Johnson, C. (2007) Library and information science education in developing countries, The International Information & Library Review, Vol. 39, No.2, PP. 64-71.
7. Liu, Z. (1992) A comparative study of library and information science education: China and the United States, The International Information & Library Review, Vol.24, No. 2, PP. 107-118.

رشته را به فرصت‌های تازه تبدیل می‌کند.

۲. طی سال‌های اخیر، ایجاد هر گرایش تازه در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، یا فرآورده تخصص‌گرایی در یکی از حوزه‌های این رشته بوده یا نتیجه پیوندهای میان رشته‌ای که نمونه‌های آن در مقاله آمده است.

۳. هنوز بسیاری از گروه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی بدون تغییر عنوان، با نام «علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» به فعالیت خود ادامه می‌دهند. اما در بسیاری از آنها حفظ این عنوان به معنای عدم توجه به بازنگری در محتوای دروس نبوده است. مروری بر سرفصل درس‌های ارائه شده، نشان می‌دهد که بر اساس نیازهای روز، تغییرات لازم در سرفصل دروس اعمال شده است.

۴. بسیاری از گروه‌ها همچنان به سنت دیرینه خود پایبند مانده، و در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد گرایش عمومی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی را ارائه می‌کنند. اما ارائه گرایش عمومی مانعی برای تأسیس گرایش‌های جدید در این گروه‌ها نبوده است. به بیان دیگر، آنان با حفظ گرایش پایه کتابداری و اطلاع‌رسانی، از ایجاد گرایش‌های تازه استقبال کرده‌اند.

۵. در کنار گروه‌های سنت‌گرا، بسیاری از گروه‌ها نیز عنوان خود را تغییر داده و یا با ادغام در گروه‌های دیگر تبدیل به گروه‌ها یا دانشکده‌های بزرگ‌تر شده‌اند. نکته مهمی که در اینجا باید به آن توجه کرد، استقبال گروه‌های آموزشی کتابداری از ادغام با گروه‌هایی است که به‌نحوی با این رشته همپوشانی موضوعی دارند؛ مثلاً، در دانشگاه برایتون در انگلستان تولد دانشکده‌ای با عنوان «دانشکده کامپیوتر و اطلاع‌رسانی»^{۱۸} حاصل تعامل گروه کتابداری آن دانشگاه با علوم رایانه است. ایجاد چنین دانشکده یا گروهی به معنای حذف هیچ‌یک از این دو رشته نیست؛ بلکه بر عکس، همکاری متخصصان دو رشته سبب رونق فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی برای هر دو گروه شده است.

در پایان، امید است در تحقیقی مستقل و مفصل در آینده، نویسنده مقاله حاضر بتواند به شکلی جامع‌تر به ارزیابی گسترده‌تر و منسجم‌تری از گروه‌ها و گرایش‌ها بپردازد، و نتایج آن را منتشر سازد. فعلاً در این مقاله که صرفاً با هدف معرفی گرایش‌ها نوشته شده است، ارائه ۶۰ گرایش موضوعی با محدوده پیش‌بینی شده مناسب به نظر می‌رسد.

پی‌نوشت‌ها

1. mansourian@tmu.ac.ir
2. Association for Library and Information Science Education (www.alise.org)
3. Journal of Education for Library and Information Science (JELIS)
4. Brown, 2009; Gerolimos, and Konsta, 2008; Johnson, 2007; Haycock, 2007

برنامه درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی: مطالعه تطبیقی ایران و آمریکای شمالی

■ داریوش علیمحمدی^۱

عضو هیئت علمی گروه مطالعات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تربیت معلم

چکیده

دوره‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال‌ها پیش راه‌اندازی شده و در ایران نیز دانشگاه‌های آزاد اسلامی، فردوسی مشهد، تهران و شهید چمران اهواز مجری این دوره هستند. بر اساس مشابهت ساختاری نظام دانشگاهی ایران با نظام دانشگاهی آمریکای شمالی، هدف مقاله حاضر مقایسه دوره‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و آمریکای شمالی است. به این منظور، برنامه درسی دوره‌های دکترای داخل و آمریکای شمالی بررسی، مقایسه و میزان اشتراک و افتراق آنها مشخص شده است. این پژوهش نشان می‌دهد که تفاوت چندانی میان برنامه‌های درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و آمریکای شمالی وجود ندارد.

کلیدواژه‌ها: برنامه درسی، دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی، ایران، ایالات متحده آمریکا، کانادا

مقدمه

هرگاه بپذیریم که دوره کارشناسی به منظور تربیت دست‌اندرکاران^۲ حرفه و دوره کارشناسی ارشد با هدف پرورش مدیران و ایجاد مهارت‌های پژوهشی در دست‌اندرکاران اجرا می‌شوند، می‌توان ادعان داشت که دوره دکترای نیز با هدف تربیت محققان حرفه‌ای، نظریه‌پردازان و رهبران آتی توسعه یافته است. از این رو، در همه کشورها توجه خاصی به دوره دکترای و دانش‌آموختگان این دوره می‌شود. از دانشجویان دکترای انتظار می‌رود ضمن گسترش حوزه مطالعاتی خود، در یک یا چند زمینه به‌خصوص فعالیت جدی‌تر و عمیق‌تری انجام دهند. دانش‌آموخته دکترای باید بتواند با استفاده از دانش و تجربه‌ای که در خلال دوره‌اندوخته، مسائل جاری حوزه آموزشی و پژوهشی خود را شناسایی کرده و به صورت نظام‌مند راه‌حل‌های مناسبی را تدارک ببیند. فتاحی (۱۳۸۰، صص ۹-۲۵) در مطالعه‌ای، تحلیلی مفید از شرایط، ویژگی‌ها و ملزومات نظری

و کاربردی این مقطع و شایستگی‌های دانش‌آموختگان آن ارائه داده است.

دوره دکترای رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال‌ها پیش راه‌اندازی شده و نخستین تلاش‌ها، در ایالات متحده آمریکا به وقوع پیوسته است. در دهه ۱۹۲۰ بررسی‌های اولیه نشان داد که این رشته به منظور بقاء، نیازمند تغییر برنامه درسی، حضور در نظام دانشگاهی و توسعه دوره‌های تحصیلات تکمیلی است. نتیجه اقداماتی از این دست، شکل‌گیری نخستین دوره دکترای کتابداری در سال ۱۹۲۸ و در دانشگاه شیکاگو^۳ بود (کیانی خوزستانی، ۱۳۸۶، ص ۱۲۴). پس از آن، دوره‌های تحصیلات تکمیلی در آمریکای شمالی توسعه یافتند. به مرور، همین دوره‌ها در دیگر کشورهای انگلیسی‌زبان نظیر بریتانیا و هند نیز راه‌اندازی شدند. هم‌اکنون دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی دست کم در ده کشور اجرا می‌شود. در ایران نیز، دوره دکترای این رشته نخستین بار در

بر اساس مشابهت
ساختاری نظام
دانشگاهی ایران
با نظام دانشگاهی
آمریکای شمالی،
هدف مقاله حاضر
مقایسه دوره‌های
دکترای کتابداری و
اطلاع‌رسانی در ایران
و آمریکای شمالی
است

در مقاله‌ای، دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه تورنتو معرفی شد (دنیس^۶، صص ۱۹۷۹، ۹-۱۴). بوبینسکی^۷ (۱۹۸۶، صص ۶۹۷-۷۱۴) با نگاهی فراملی توسعه دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکا و کانادا را بررسی کرد. ویت‌بک^۸ نیز با همان دیدگاه وضعیت دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی را به تصویر کشیده است (۱۹۹۱الف، صص ۳۱۴-۳۲۸، ۱۹۹۱ب، صص ۱۷۸-۱۸۷). همچنین، مشکلات مرتبط با مدل‌های آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در دوره دکترای تجزیه و تحلیل شدند (بیگز^۹، ۱۹۹۱، صص ۱۸۸-۱۹۳). لِسْتِر^{۱۰} (۱۹۹۲، صص ۲۹-۴۴) موقعیت انواع دوره‌های تحصیلات تکمیلی کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی از جمله دوره دکترای را به بحث گذاشت. پژوهشی دیگر روند آموزش دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه رانگز^{۱۱} در خلال یک دوره ۴۸ ساله را بررسی کرد (مُکرس^{۱۲}، ۲۰۰۸). سوگیموتو^{۱۳}، راسل^{۱۴} و گِرانت^{۱۵} نیز مروری تاریخی و جامع از آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی را در فاصله سال‌های ۱۹۳۰ تا ۲۰۰۷ به دست داده‌اند (۲۰۰۹، صص ۱۹۰-۲۰۲).

اسمیت^{۱۶} و جانستون^{۱۷} انتخاب برنامه دکترای متناسب با نیازهای دانشجو را مورد تأکید قرار داده‌اند (۲۰۱۰، صص ۳۰-۳۴). در حالی که، درین^{۱۸} و دیگران (۲۰۰۹، صص ۲۹۳-۳۰۱) و جیگر^{۱۹} و دیگران (۲۰۱۰، صص ۲۰۱-۲۰۸) تدوین برنامه دکترای متناسب با تحولات فناوریانه نوین را بررسی کرده‌اند. چالش‌های طراحی و توسعه برنامه آموزشی‌ای که شایستگی‌های رهبری را در دانش‌آموختگان دکترای علم اطلاعات ایجاد کند، به بحث گذاشته

دانشگاه آزاد اسلامی و پس از آن در دانشگاه‌های شیراز، فردوسی مشهد، تهران و شهید چمران اهواز برپا شد (دیانی، ۱۳۸۹، صص ۱۳۳-۱۴۸).

نظام دانشگاهی ایران از لحاظ ساختاری مشابه نظام دانشگاهی آمریکای شمالی است. این هم‌سختی به ویژه در دوره دکترای قابل بررسی است. دوره دکترای در بسیاری از کشورها به صورت صرفاً تحقیقاتی^۴ اجرا می‌شود. یعنی دانشجوی دکترای مجبور نیست واحدهای درسی جدیدی را بگذراند؛ و از ابتدای دوره می‌تواند کار روی پایان‌نامه را آغاز کند. اما در این میان دانشگاه‌های آمریکا و کانادا از رویه دیگری تبعیت می‌کنند. در این دو کشور دوره دکترای متشکل از یک بخش آموزشی و یک بخش پژوهشی است. در بخش آموزشی که معمولاً تا دو سال به طول می‌انجامد دروس جدیدی عرضه می‌شوند که دانشجو موظف به خواندن آنهاست. موفقیت در این بخش پیش شرط آغاز بخش پژوهشی است که در قالب آن پایان‌نامه دکترای توسعه می‌یابد. هدف مقاله حاضر نیز مقایسه دوره‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و آمریکای شمالی است.

مرور متون

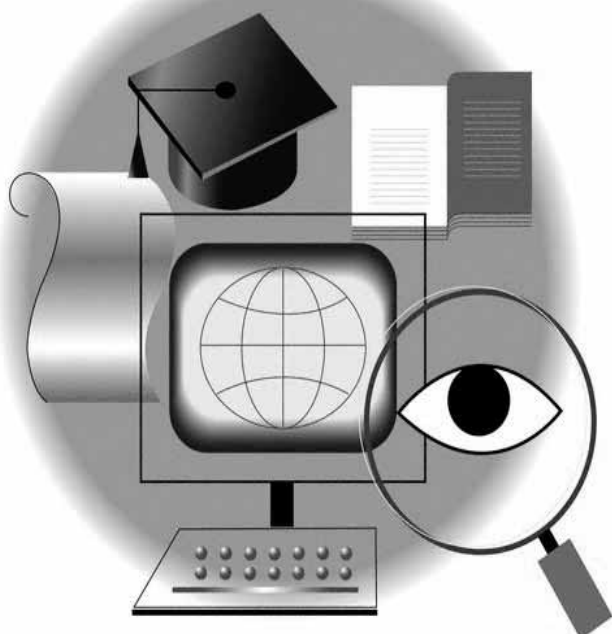
پژوهش‌های مرتبط با دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی طیف وسیعی از بررسی‌های تاریخی، اهداف دوره، برنامه درسی، ترکیب و وضعیت دانشجویان، ارتباطات علمی و بازدهی فکری را مورد توجه قرار داده‌اند. دانتون^۵ (۱۹۵۹، صص ۴۳۵-۴۵۳) دکترای کتابداری در ایالات متحده را تحلیل کرد.

شده‌اند (هرنون^{۲۰} و شوارتز^{۲۱}، ۲۰۰۸، صص ۱-۲)؛ و بر تربیت رهبران پویا به عنوان یکی از اهداف دوره دکترای تأکید شده است (نیفل^{۲۲}، ۲۰۰۹، ص ۲۱).

بیش از بیست‌سال پیش، توصیه‌های کلی برای کتابداران علاقه‌مند به تحصیل در دوره دکترای ارائه شد (بیتس^{۲۳}، ۱۹۸۶، صص ۱۵۷-۱۵۹). نیاز کتابداران به تحصیل در دوره دکترای و اثر آن بر وضعیت کتابخانه‌های تحت مدیریت آنها بررسی شده است (مک‌کراکین^{۲۴}، ۲۰۰۰، صص ۴۰۰-۴۰۸). محققان، تحصیل در این دوره را برای کتابداران مفید پنداشته و بهره‌مندی از محیط حمایتی، یادگیری عمیق، کسب صلاحیت حرفه‌ای بیشتر و شانس همکاری علمی بین‌المللی را از مزایای این دوره برشمرده‌اند (آچرمن^{۲۵}، والنزا^{۲۶} و وولز^{۲۷}، ۲۰۰۷، صص ۵۶-۵۸؛ پروس^{۲۸} و پروکر^{۲۹}، ۲۰۰۹، ص ۳). با این حال، فراری^{۳۰} (۲۰۰۷، صص ۵۱-۵۵) بر این باور است که اخذ مدرک دکترای لزوماً ارتقاء شغلی کتابداران را سبب نخواهد شد. وی ضمن مثبت ارزیابی کردن این دوره کیفیت بهره‌مندی از آن را از شخصی به شخص دیگر متفاوت می‌داند.

کارپنتر^{۳۱} و کارپنتر (۱۹۷۰، صص ۳-۴۵) متغیرهای اجتماعی و اقتصادی تعیین‌کننده ترکیب دانشجویان دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را تشخیص دادند. ریلینگ^{۳۲} دانش‌آموختگان دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را با دانش‌آموختگان دکترای سایر رشته‌ها مقایسه کرده است (۱۹۹۲، صص ۳۱۱-۳۲۹). شایستگی‌های پژوهشی داوطلبان ورود به دوره دکترای نیز مورد ارزیابی واقع شده است (پاول^{۳۳}، ۱۹۹۵، صص ۳۱۹-۳۲۹). جانسون^{۳۴} وضعیت دانشجویانی را بررسی کرده که دوره کارشناسی را در رشته‌ای دیگر اما کارشناسی ارشد و دکترای در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌گذرانند (۲۰۰۳، ص ۴). سرانجام، میز^{۳۵} و اسمیت^{۳۶} دشواری‌های گذراندن دوره دکترای را بررسی و پیشنهاد‌های مناسبی را برای مقابله با موانع احتمالی آن عرضه کردند (۲۰۰۹، صص ۳۴۵-۳۶۱). شاید به همین دلیل بود که پل^{۳۷} اعتقاد داشت همه دانش‌آموختگان دکترای تبدیل به دانش‌پژوهان برجسته نمی‌شوند (۲۰۰۴، ص ۱۰). در آمریکای شمالی فهرستی پستی ایجاد شد تا دانشجویان و دانش‌آموختگان دکترای بتوانند از طریق آن با یکدیگر ارتباط برقرار کرده و پرسش‌های خود را طرح کنند (نیو^{۳۸}، ۲۰۰۴، ص ۵۱). لانیوس^{۳۹} (۲۰۱۰، صص ۵۸۳-۵۹۰) نیز لزوم و مزیت قرار گرفتن دانشجوی دکترای در حلقه ارتباطی دانشجویان این دوره را به بحث گذاشته است.

افزایش نرخ رشد تولیدات علمی مدرسان دوره دکترای مورد تأیید واقع شده است (پتیگرو^{۴۰} و نیکولس^{۴۱}، ۱۹۹۴، صص ۱۳۹-۱۵۶). دانتون (۱۹۹۹، صص ۱۴۷-۱۷۲) وضعیت مدرسان بازنشسته دکترای در ارتباط با اجرای این دوره‌ها را مورد مذاقه قرار داد. در پژوهشی دیگر چالش‌های تدریس در دوره دکترای بررسی شد. به باور محققان، تدریس بیش از چهار واحد در دوره کارشناسی ارشد، مدرس دکترای را از سطح کیفی مطلوب دور خواهد کرد (کونینگ^{۴۲} و هیلدرت^{۴۳}، ۲۰۰۴، صص ۲۴۲-۲۵۰).

در ایران تنها یک پژوهش، شکل‌گیری دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی را مورد توجه قرار داده است (حیاتی، ۱۳۷۸، صص ۱۷-۳۸). اقدام دانشگاه آزاد در راه‌اندازی دوره دکترای و تصمیم مشابه دانشگاه تهران در همین زمینه، تدوین برنامه دکترای در کمیته کتابداری وزارت علوم و در نهایت مخالفت با درخواست دانشگاه تهران، اعزام دانشجویان به خارج از کشور، پیگیری راه‌اندازی دوره دکترای در داخل ایران، همکاری دانشگاه‌های شیراز و اهواز برای راه‌اندازی دوره، انتقال دکترایانی از دانشگاه شهید چمران اهواز به دانشگاه فردوسی مشهد، تلاش دکتر مهراد در دانشگاه شیراز، تفاهم‌نامه دانشگاه‌های فردوسی و شیراز، اولین آزمون دکترای داخل و نتیجه آن، پیمان‌شکنی دانشگاه شیراز و جذب مستقل دانشجویان دکترای در مشهد از جمله مباحثی است که در مقاله حیاتی مورد توجه قرار گرفته‌اند.

در مجموع می‌توان گفت کثرت و تنوع پژوهش‌ها در خارج از ایران بسیار بیشتر و در ارتباط با نیازهای برخاسته از دوره دکترای بوده است. اما در ایران تا کنون پژوهش مستقلی انجام نشده که وضعیت دوره دکترای را از حیث نحوه پذیرش دانشجویان، محتوای برنامه درسی و نحوه اجرای دوره مورد بررسی قرار دهد. پژوهش حاضر قصد دارد دوره‌های دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و آمریکای شمالی را از حیث برنامه درسی با یکدیگر مقایسه کند.

برنامه درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران^{۴۴}
در حال حاضر دو برنامه نسبتاً مشابه در دانشگاه‌های ایران اجرا می‌شود. اولین برنامه که در سال ۱۳۷۳ به تصویب کمیته کتابداری

و اطلاع‌رسانی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری رسیده (دیانی، ۱۳۸۹، ص ۱۳۵) و هم‌اکنون در دانشگاه‌های فردوسی مشهد، شهید چمران اهواز و آزاد اسلامی با اندک اصلاحاتی در حال اجراست، مشتمل بر دروس ذیل می‌شود:

- آمار
- ارتباطات و سبیرتیک
- اقتصاد اطلاعات
- برنامه‌ریزی کتابخانه‌ها و خدمات اطلاعاتی
- تدریس عملی
- جغرافیای سیاسی اطلاعات
- رفتارهای اطلاع‌یابی و نیازهای اطلاعاتی
- روش تحقیق
- سمینار روش‌شناسی تحقیق
- سمینار مدیریت اطلاعات
- سمینار مسائل ویژه در کتابداری و اطلاع‌رسانی
- کتابداری و اطلاع‌رسانی بین‌المللی
- مبانی کامپیوتر و برنامه‌نویسی
- مدیریت پایگاه‌های داده‌ها
- مطالعه مستقل
- نظام‌های بازیابی اطلاعات.

برنامه دوم که در سال ۱۳۸۵ توسط هیئت امنای دانشگاه تهران به تصویب رسیده و هم‌اکنون در این دانشگاه اجرا می‌شود، خود، دو گرایش مدیریت اطلاعات و آرشیو را پوشش می‌دهد (هیئت امنای دانشگاه تهران، ۱۳۸۵، صص ۳-۴). برنامه دکتری دانشگاه تهران مشتمل بر ۴ درس پیش‌نیاز به شرح ذیل است:

- آمار پیشرفته
 - کاوش پیشرفته در نظام‌های اطلاعاتی
 - کاربرد فناوری اطلاعات در پژوهش
 - مدیریت پایگاه‌های اطلاعاتی.
- هر دو گرایش مدیریت اطلاعات و آرشیو پنج درس مشترک به این قرار دارند:
- برنامه‌ریزی راهبردی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی
 - طراحی و ارزشیابی نظام‌های پیشرفته اطلاع‌رسانی
 - فلسفه علم
 - نظریه‌های اطلاعات و ارتباطات
 - نظریه‌های روش‌شناسی تحقیق.
- در گرایش مدیریت اطلاعات این دروس به صورت ویژه تدریس می‌شوند:
- اقتصاد اطلاعات
 - جغرافیای سیاسی اطلاعات
 - سمینار مدیریت اطلاعات
 - نظریه‌های سازماندهی دانش.
- دروس ویژه گرایش آرشیو نیز عبارتند از:
- سمینار مدیریت اسناد آرشیوی

- گونه‌شناسی اسناد تاریخی ایران
- مراکز آرشیو ملی و بین‌المللی
- نقش فناوری در توسعه آرشیو.

برنامه درسی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی

منظور از منطقه آمریکای شمالی کشورهای ایالات متحده آمریکا و کانادا هستند. نظام آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در این دو کشور را انجمن کتابداری آمریکا^{۴۵} ارزیابی و کنترل می‌کند. این انجمن به صورت دوره‌ای با ارزیابی گروه‌های آموزشی از لحاظ برنامه‌های درسی، نیروی انسانی، تجهیزات آزمایشگاهی و موفقیت دانش‌آموختگان وظیفه مهم اعتبارسنجی^{۴۶} را انجام می‌دهد. نتیجه اعتبارسنجی انتشار فهرست مؤسسات آموزشی معتبر در وبگاه انجمن کتابداری آمریکا است. از سوی دیگر، بازار کار خدمات اطلاعاتی این دو کشور نیز اولویت استخدام را به دانش‌آموختگان دوره‌های تأیید شده این انجمن می‌دهد. در این پژوهش از فهرست انجمن کتابداری آمریکا^{۴۷} استفاده شده است.

در زمان اجرای پژوهش، وبگاه دانشگاه پورتوریکو^{۴۸} در دسترس نبود. دانشگاه‌های آریزونا^{۴۹}، ایلینویز^{۵۰}، تگزاس شمالی^{۵۱}، تنسی^{۵۲}، درکسل^{۵۳}، دومینکن^{۵۴}، سیمونز کالج^{۵۵}، کنتاکی^{۵۶}، میشیگان^{۵۷} و هاوایی^{۵۸} نیز علیرغم اینکه مجری دوره دکترا هستند برنامه درسی خود را از طریق وبگاه ارائه نکرده‌اند. بنابراین، این یازده دانشگاه از جامعه تحقیق کنار گذاشته شدند. در نقطه مقابل، بیست و دو دانشگاه مشتمل بر آلاباما^{۵۹}، اونتاریو غربی^{۶۰}، ایالتی امپوریا^{۶۱}، ایالتی فلوریدا^{۶۲}، ایندیانا^{۶۳}، بریتیش کلمبیا^{۶۴}، پیتسبورگ^{۶۵}، تگزاس در آستین^{۶۶}، تورنتو^{۶۷}، راتگرز، زنان تگزاس^{۶۸}، کارولینای جنوبی^{۶۹}، کارولینای شمالی در چپ هیل^{۷۰}، کالیفرنیا در لس آنجلس (یو. سی. ال. ای)^{۷۱}، لانگ آیلند^{۷۲}، مرلند^{۷۳}، مک گیل^{۷۴}، مونترئال^{۷۵}، میسوری در کلمبیا^{۷۶}، واشنگتن^{۷۷}، ویسکانسین در مدیسون^{۷۸} و ویسکانسین در میلواکی^{۷۹} برنامه درسی دوره دکترا را از طریق وبگاه‌های خود عرضه کرده‌اند. پژوهش حاضر برنامه‌های این بیست و دو دانشگاه را بررسی کرده است.

شاکله برنامه دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی در آمریکای شمالی را دروس ذیل می‌سازند^{۸۰}:

- آمار
- آزمون و ارزیابی نظام‌های اطلاع‌رسانی
- تجارت الکترونیک
- تعامل انسان - رایانه
- رفتار اطلاعاتی
- روش‌های تحقیق پیشرفته (کمی و کیفی)
- سمینار (موضوعی)
- طراحی و مدیریت پایگاه اطلاعاتی
- طراحی چندرسانه‌ای‌ها
- طراحی واسط کاربری

از مجموعه دروس
رایج دکترای در
آمریکای شمالی هم
اکنون مضامین نه
درس (آمار، آزمون
و ارزیابی نظام‌های
اطلاع‌رسانی، رفتار
اطلاعاتی، روش‌های
تحقیق پیشرفته (کمی
و کیفی)، سمینار
(موضوعی)، طراحی
و مدیریت پایگاه
اطلاعاتی، مبانی نظری
و تحقیقاتی مطالعات
آرشیوی، مطالعه
مستقل و مدیریت
مراکز اطلاع‌رسانی)
در ایران نیز ارائه
می‌شوند

- مبانی نظری و تحقیقاتی مطالعات آرشیوی
- مدیریت پروژه‌های فناوری اطلاعات
- مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی
- مطالعه مستقل
- معماری اطلاعات
- نظام‌های اطلاعات مدیریت
- نظام‌های مدیریت دانش.

در کنار این مجموعه هسته، نه درس پیشنهاد هم - البته عمدتاً
در دانشگاه پیتسبورگ و تحت عنوان دکترای علم اطلاعات^{۸۱} -
عرضه می‌شوند:

- بازنمون دانش و وب معنایی
- توسعه نظام‌های ایمن
- داده‌کاوی
- رمزنویسی
- طراحی الگوریتم
- طراحی سیستم‌های تعاملی
- فناوری‌ها و استانداردهای وب
- نظام‌های اطلاعات جغرافیایی
- نظام‌های خدمت‌گیر - خدمت‌گر.

تحلیل و جمع بندی

بین برنامه مصوب ۱۳۷۳ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و برنامه
مصوب ۱۳۸۵ هیئت امنای دانشگاه تهران هفت درس با عنوان‌ها
و مضامین مشابه دیده می‌شوند:

- آمار / آمار پیشرفته
- اقتصاد اطلاعات
- برنامه‌ریزی کتابخانه‌ها و خدمات اطلاعاتی / برنامه‌ریزی
راهبردی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی
- جغرافیای سیاسی اطلاعات
- روش تحقیق / نظریه‌های روش‌شناسی تحقیق
- سمینار مدیریت اطلاعات
- مدیریت پایگاه‌های داده‌ها / مدیریت پایگاه‌های
اطلاعاتی.

در این میان، دانشگاه تهران آمار پیشرفته و مدیریت
پایگاه‌های اطلاعاتی را از فهرست دروس اصلی دوره خارج
کرده و با پیش‌نیاز تلقی کردن آنها به یک معنا برای دروس
جدیدی هم‌چون طراحی و ارزشیابی نظام‌های پیشرفته
اطلاع‌رسانی، فلسفه علم و نظریه‌های سازماندهی دانش
فضای بیشتری را ایجاد نموده است. همین اقدام، در عین
حال، موجب طولانی‌تر شدن دکترای تهران نیز شده است.
آنچه تحت عنوان هدف‌های دوره دکترای توسط فتاحی (۱۳۸۰،
صص ۱۰-۱۳) بازنشانی شده شاید با برنامه دکترای دانشگاه
تهران قابل تحقق‌تر باشد. این برنامه به شرط اجرای مناسب
حاوی مضامین جدیدتری خواهد بود؛ گرچه در مقام مقایسه با
برنامه‌های آمریکای شمالی نقاط ضعفی را هم داراست. قابل
ذکر است که فارغ از فهرست دروس ارائه‌شده، دانشگاه‌های
مجری دوره‌های دکترای بر اساس آیین‌نامه جدید این دوره
که در تاریخ ۱۳۸۹/۸/۸ و در جلسه ۷۷۵ شورای برنامه‌ریزی

4. Research-oriented

5. Danton

6. Denis

7. Bobinski

8. Whitbeck

9. Biggs

10. Lester

11. Rutgers

12. Mokros

هر چند این بررسی

در سطح عنوان‌های

درس‌ها صورت

گرفته، برخلاف

دوره‌های کارشناسی

و کارشناسی ارشد

تفاوت چندانی میان

برنامه‌های درسی

دکترای کتابداری و

اطلاع‌رسانی در ایران

و آمریکای شمالی

وجود ندارد

13. Sugimoto

14. Russell

15. Grant

16. Smith

17. Johnston

18. Druin

19. Jaeger

20. Hernon

21. Schwartz

22. Kniffel

23. Bates

24. McCracken

25. Achterman

26. Valenza

27. Woolls

28. Bruce

29. Brooker

30. Ferrari

31. Carpenter

32. Reeling

33. Powell

34. Johnson

35. Mays

36. Smith

37. Bell

38. New

39. Lahenius

40. Pettigrew

41. Nicholls

42. Koenig

43. Hildreth

۴۴. در فهرست‌های درسی ارائه شده، جبرانی، اختیاری، اجباری و پیش

نیاز بودن دروس لحاظ نشده است.

45. American Library Association (ALA)

46. Accreditation

آموزش عالی به تصویب رسیده و از سال تحصیلی ۹۰-۸۹ لازم‌الاجرا شده، باید حداقل ۱۸ واحد درسی را به دانشجویان ارائه دهند. از مجموع ۳۶ واحد کل دوره، واحدهای باقیمانده به رساله اختصاص خواهد یافت (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۹، ص ۴).

از مجموعه دروس رایج دکترای آمریکای شمالی هم اکنون مضامین نه درس (آمار، آزمون و ارزیابی نظام‌های اطلاع‌رسانی، رفتار اطلاعاتی، روش‌های تحقیق پیشرفته (کمی و کیفی)، سمینار (موضوعی)، طراحی و مدیریت پایگاه اطلاعاتی، مبانی نظری و تحقیقاتی مطالعات آرشیوی، مطالعه مستقل و مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی) در ایران نیز ارائه می‌شوند. شایسته است در بازنگری برنامه دکترای که در دستور کار کمیته کتابداری و اطلاع‌رسانی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری قرار دارد سایر دروس اصلی برنامه‌های دکترای آمریکای شمالی مشتمل بر تجارت الکترونیک، تعامل انسان - رایانه، طراحی چندرسانه‌ای‌ها، طراحی واسط کاربری، مدیریت پروژه‌های فناوری اطلاعات، معماری اطلاعات، نظام‌های اطلاعات مدیریت و نظام‌های مدیریت دانش، بسته به رویکرد طراحان برنامه و دروس مشابه احتمالی در دوره کارشناسی ارشد مورد توجه قرار گیرند. در این میان، مدیریت دانش، از قبل در برنامه جدید کارشناسی گنجانده شده است. در عین حال، هرگاه کمیته مذکور تصمیم به طراحی بیش از یک برنامه برای دوره دکترای داشته باشد مجموعه نه درس پیشنهاد (بازنمون دانش و وب معنایی، توسعه نظام‌های ایمن، داده‌کاوی، رمزنویسی، طراحی الگوریتم، طراحی سیستم‌های تعاملی، فناوری‌ها و استانداردهای وب، نظام‌های اطلاعات جغرافیایی و نظام‌های خدمت‌گیر - خدمت‌گر) نیز - اگر هر کدام به ارزش دو واحد در نظر گرفته شوند - می‌تواند در چارچوب آیین‌نامه جدید دوره دکترای مبنای برنامه‌ای مستقل را تشکیل دهد.

در پایان می‌توان گفت، هر چند این بررسی در سطح عنوان‌های درس‌ها صورت گرفته، برخلاف دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت چندانی میان برنامه‌های درسی دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران و آمریکای شمالی وجود ندارد. البته در این میان ملاحظات دیگری نظیر توانایی مدرسان و تجهیزات مورد نیاز برای اجرای برنامه هم باید لحاظ شوند. شایسته است مطالعات تطبیقی دیگری روی معیارهای پذیرش دانشجو، تجهیزات مورد نیاز، شرح دروس، توانایی مدرسان و نحوه اجرا و ارزیابی دوره صورت پذیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. webliographer@gmail.com

2. Practitioners

3. The University of Chicago

- و آموزش عالی. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، دوره ۲، شماره ۴، صص. ۱۷-۳۸.
۲. دیانی، محمد حسین. (۱۳۸۹). تاریخچه آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران. مشهد: انتشارات کتابخانه رایانه‌ای.
۳. فتاحی، رحمت الله. (۱۳۸۰). دوره دکترای کتابداری و اطلاع رسانی: ملاحظات پیرامون شرایط، ویژگیها و ملزومات نظری و کاربردی این مقطع و شایستگی‌های دانش آموختگان آن. فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی، دوره ۴، شماره ۱، صص. ۹-۲۵.
۴. کیانی خوزستانی، حسن. (۱۳۸۱). آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی. در دایره المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. جلد ۱، صص. ۱۲۴-۱۳۳.
۵. وزارت علوم، تحقیقات و فناوری. (۱۳۸۹). آیین نامه جدید دوره دکتری با دو شیوه آموزشی - پژوهشی و پژوهشی. مصوب ۱۳۸۹/۸/۸.
۶. هیئت امنای دانشگاه تهران. (۱۳۸۵). برنامه درسی دوره دکترای کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: دانشگاه تهران.
7. Achterman, D.; Valenza, J. K. and Woolls, B. (2007). Why Enter a Doctoral Program in Library and Information Science? School Library Media Activities Monthly, Vol. 23, No. 6, pp. 56-58.
8. Bates, M. J. (1986). A Doctorate in Library/Information Science. Library Journal, Vol. 111, No. 14, pp. 157-159.
9. Bell, S. J. (2004). Ph.D.'s not always scholars. Library Journal, Vol. 129, No. 2, p. 10.
10. Biggs, M. A. (1991). Perspective on library science doctoral programs. Journal of Education for Library and Information Science, Vol. 32, No. 3/4, pp. 188-193.
11. Bobinski, G. S. (1986). Doctoral programs in library and information science in the United States and Canada. Library Trends, Vol. 34, No. 4, pp. 697-714.
12. Bruce, C. and Brooker, J. (2009). Why consider a PhD? incite, Vol. 30, No. 8, p. 3.
13. Carpenter, R. and Carpenter, P. (1970). The doctorate in librarianship and an assessment of graduate library education. Journal of Education for Librarianship, Vol. 11, No. 1, pp. 3-45.
14. Danton, J. P. (1959). Doctoral study in librarianship in the United States. College and Research Libraries, Vol. 20, No. 6, pp. 435-453.
15. Danton, J. P. (1999). The role and status of
47. Alphabetical list of institutions with ALA-accredited programs (<http://www.ala.org/ala/educationcareers/education/accreditedprograms/directory/list/index.cfm>)
48. University of Puerto Rico
49. Arizona
50. Illinois
51. North Texas
52. Tennessee
53. Drexel
54. Dominican
55. Simmons College
56. Kentucky
57. Michigan
58. Hawaii
59. Alabama
60. Western Ontario
61. Emporia State
62. Florida State
63. Indiana
64. British Columbia
65. Pittsburgh
66. Texas - Austin
67. Toronto
68. Texas Woman's
69. South Carolina
70. North Carolina - Chapel Hill
71. California - Los Angeles (UCLA)
72. Long Island
73. Maryland
74. McGill
75. Montreal
76. Missouri-Columbia
77. Washington
78. Wisconsin - Madison
79. Wisconsin - Milwaukee
۸۰. بسامد ارائه دروس در این بررسی لحاظ نشده است. علاوه بر این، عناوین مشابه نظیر روش های تحقیق پیشرفته (کمی و کیفی) در هم ادغام شده اند.
81. PhD in Information Science

مآخذ

۱. حیاتی، زهیر. (۱۳۷۸). چگونگی شکل گیری اولین دوره دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های زیر پوشش وزارت فرهنگ

26. Mays, T. L. Smith, B. T. (2009). Navigating the Doctoral Journey. *Journal of Hospital Librarianship*, Vol. 9, No. 4, pp. 345-361.
27. McCracken, P. (2000). The Presence of the Doctorate among Small College Library Directors. *College and Research Libraries*, Vol. 61, No. 5, pp. 400-408.
28. Mokros, H. B. (2008). One iSchool's Ideas and Identity: Doctoral Training and Research at Rutgers-SCILS 1959-2007. Paper presented at the 2008 iConference.
29. New discussion listserv MLA-PHD. (2004). *Journal of the Canadian Health Libraries Association (JCHLA)*, Vol. 25, No. 2, p. 51.
30. Pettigrew, K. E. and Nicholls, P. T. (1994). Publication patterns of LIS faculty from 1982-1992: effects of doctoral programs. *Library and Information Science Research*, Vol. 16, No. 2, pp. 139-156.
31. Powell, R. R. (1995). Research competence for Ph.D. students in library and information science. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 36, No. 4, pp. 319-329.
32. Reeling, P. G. (1992). Doctorate recipients in library science: how they compare with doctorate recipients in other disciplines. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 33, No. 3, pp. 311-329.
33. Smith, D. and Johnston, M. P. (2010). Why Not a PhD? *Knowledge Quest*, Vol. 38, No. 5, pp. 30-34.
34. Sugimoto, C. R.; Russell, T. G. and Grant, S. (2009). Library and Information Science Doctoral Education: The Landscape from 1930-2007. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 50, No. 3, pp. 190-202.
35. Whitbeck, G. W. (1991a). Doctoral programs in library and information science: a descriptive study. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 31, No. 4, pp. 314-328.
36. Whitbeck, G. W. (1991b). Doctoral programs in library and information science: An update. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 32, No. (3/4), pp. 178-187.
16. Denis, L. (1979). The University of Toronto doctoral program in library science. *Argus Review*, Vol. 8, No. 2, pp. 9-14.
17. Druin, A. and et al. (2009). The Maryland Modular Method: An Approach to Doctoral Education in Information Studies. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 50, No. 4, pp. 293-301.
18. Ferrari, R. C. (2007). To PhD, or Not to PhD: A Question for Art Librarians. *Art Documentation: Bulletin of the Art Libraries Society of North America*, Vol. 26, No. 1, pp. 51-55.
19. Hernon, P. and Schwartz, C. (2008). Reflections on a New Ph.D. Program: Thoughts of Interest to the Profession. *Journal of Academic Librarianship*, Vol. 34, No. 1, pp. 1-2.
20. Jaeger, P. T. and et al. (2010). The First Workshop on the Future of iSchool Doctoral Education: Issues, Challenges, and Aspirations. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 51, No. 3, pp. 201-208.
21. Johnson, M. D. (2003). Turning Ph.D.'s into Librarians. *Chronicle of Higher Education*, Vol. 50, No. 8, p. C4.
22. Kniffel, L. (2009). Illinois's Dominican University Establishes LIS PhD Program. *American Libraries*, Vol. 40, No. 11, p. 21.
23. Koenig, M. E. D. and Hildreth, C. R. (2004). Teaching Load and Doctoral Supervision: Recognition/Release Time Provisions Among ALA Accredited Programs Offering a Ph.D. *Journal of Education for Library and Information Science*, Vol. 45, No. 3, pp. 242-250.
24. Lahenius, K. (2010). Communities of Practice and Intensional Networks Promoting Doctoral Studies. *Proceedings of the European Conference on Knowledge Management*, pp. 583-590.
25. Lester, J. (1992). Differentiating Master's, Post-Master's, and doctoral programs. *Journal of Library Administration*, Vol. 16, No. 1/2, pp. 29-44.

مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

■ فرامرز مسعودی

کارشناس ارشد مسئول نظام‌های نوین مدیریت شرکت ملی فولاد ایران و کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مطرح می‌شود، نباید انتظار داشت که موضوع یا شیوه‌ای کاملاً اختصاصی و مختص کتابخانه‌ها دریافت شود. این یادآوری از آن جهت ضروری دانسته شد که بعضاً مشاهده می‌شود برخی متخصصان، به‌ویژه دست‌اندرکاران نشریات و همایش‌های کتابداری، در مواجهه با این‌گونه مطالب در مورد ارتباط میان موضوع مدیریتی و موضوع کتابداری تشکیک روا می‌دارند. محتوای کتاب حاضر نیز که توسط دو تن از متخصصان مجرب کتابداری به‌نام‌های رابرت دی. استوارت و باربارا بی. موران تألیف شده است، از این امر مستثنی نیست؛ به‌گونه‌ای که در بخش‌هایی از مطالب که حجم آنها نیز کم نیست، خواننده گویی مطالبی صرفاً دربارهٔ رشته مدیریت مطالعه می‌کند، که این امر ناشی از ماهیت عام بودن رشته مدیریت از یک سو، و ماهیت سازمان بودن کتابخانه‌ها از سوی دیگر است.

کتاب مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی^۱ که آخرین ویرایش آن (ویرایش ۷: ۲۰۰۷) توسط مترجمان، ترجمه و به بازار نشر کتابداری روانه شده است، جزء سلسله انتشارات «متون علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی» مؤسسه انتشاراتی لایبریرز آنلیمیتد^۲ است، که علاوه بر کتاب فوق نزدیک به ۲۰ عنوان کتاب دیگر در همین سلسله منتشر کرده است. ویرایش‌های پنجم و ششم کتاب اصلی در مجموعه کتابخانه ملی ایران موجود است.

نویسنده اصلی کتاب، رابرت دی. استوارت از افراد صاحب نام در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است. وی که فعالیت‌های فراوانی در سطح ملی در ایالات متحده آمریکا، و فراملی انجام داده و خدمات مهمی، به‌ویژه در جوامع در حال توسعه و با همکاری یونسکو ارائه کرده است، اکنون که هفتاد و ششمین سال عمر خود را سپری می‌کند، همچنان پرکار و فعال است و سال گذشته (۲۰۱۰) کتاب «توانمندسازی رهبران کتابخانه»^۳ اثر این استاد و مشاور کتابداری با همکاری خانم مورین سولیوان^۴ انتشار یافت. موضوع بیشتر کتاب‌های استوارت مباحث مدیریتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی است.

خانم دکتر موران نویسنده دیگر کتاب، از متخصصان رشته کتابداری است و مانند همکار خویش دکتر استوارت سوابق

استوارت، رابرت دی؛ بی موران، باربارا. مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. ترجمه زهیر حیاتی، فاطمه جمشیدی قهفرخی. تهران: کتابدار، ۱۳۸۹. ۵۴۵ ص. شابک ۹-۶۹-۹۷۸-۶۵۸۹

کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌عنوان «سازمان» و نهاد اجتماعی از اصول عام «مدیریت» که به‌لحاظ مفهومی پیوندی جدایی‌ناپذیر با موضوع سازمان دارد، متأثر بوده و آنچه که عنصر «کتابخانه» یا «مرکز اطلاع‌رسانی» را به کانون موضوع مدیریت سوق داده و یا پررنگ‌تر می‌نماید، نه اصولی متفاوت و جدای از اصول عام، بلکه نحوه انطباق آنها با ویژگی‌های کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی است. به بیان دیگر، آنگاه که به مباحث مدیریتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی پرداخته می‌شود، چیزی جز همان اصول، وظایف و فعالیت‌ها مطرح نمی‌شود، مگر در مورد مصداق‌ها و نمونه‌های کاربردی که طبعاً همه این موارد در انطباق با ویژگی‌های این نوع از سازمان‌ها مورد بحث قرار می‌گیرد. بنابراین، در مواردی که یک موضوع با شیوه مدیریتی عام با هدف استفاده در کتابخانه‌ها یا برای آشنایی کتابداران و کارکنان

بنا به صفحه‌های
آغازین کتاب‌ها،
هم متن اصلی و هم
ترجمه، عمدتاً برای
دانشجویان و به‌ویژه
دانشجویان دوره‌های
آموزش عالی تهیه
شده است

برجسته‌ای در ارائه خدمات علمی و پژوهشی در سطح ملی و بین‌المللی در این رشته دارد.

بنا به صفحه‌های آغازین کتاب‌ها، هم متن اصلی و هم ترجمه، عمدتاً برای دانشجویان و به‌ویژه دانشجویان دوره‌های آموزش عالی تهیه شده است. لیکن انگیزه اصلی نویسندگان و مترجمان ناقض مفید بودن آن برای کتابداران و کسانی نیست که در عرصه اجرایی کتابداری و اطلاع‌رسانی مشغول به کار هستند، به‌ویژه برای کسانی که در سطوح مدیریت و سرپرستی کتابخانه‌ها فعالیت می‌کنند. چه بسا با توجه به سطح کیفی آموزش کتابداری و اطلاع‌رسانی در مراکز آموزش عالی ایران و مسائل و مشکلات اجرایی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، کتاب برای دسته اخیر کاربردی‌تر و ارزشمندتر هم باشد.

کتاب اصلی در ۷ بخش و ۲۰ فصل تنظیم شده، که این تقسیم‌بندی در ترجمه کتاب نیز رعایت شده است. همه بخش‌ها عنوان مستقل دارند، جز اینکه در متن اصلی، بخش اول با عنوان مقدمه و بخش دوم ذیل عنوان برنامه‌ریزی ظاهر گردیده، حال آنکه در ترجمه فارسی عناوین این دو بخش حذف شده است.

فهرستی از منابع مورد استفاده، مطابق آنچه که در متن اصلی وجود داشته در پایان کتاب درج شده است و مترجمان نمایه موضوعی کتاب را به زبان و ترتیب فارسی در بخش پایانی اضافه کرده‌اند.

بخش‌های اصلی کتاب، پس از بخش اول که به مقدمه اختصاص داشته و دربردارنده سه فصل است، شامل برنامه‌ریزی در سه فصل، منابع انسانی در سه فصل، رهبری در پنج فصل، هماهنگی در دو فصل، و مدیریت در قرن بیست و یکم در یک فصل.

همانگونه که اشاره شد، کتاب می‌تواند مورد استفاده دانشجویان و مدرسان، کارشناسان و مشاوران و مدیران و سرپرستان حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی قرار گیرد.

کتاب‌هایی که تا کنون در زمینه مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی، اعم از تألیف و ترجمه در ایران چاپ و منتشر شده‌اند، زیاد نیستند و تعدادشان از انگشتان یک دست تجاوز نمی‌کند. البته در زمینه مقاله و پایان‌نامه، وضعیت اندکی بهتر است؛ اما در کل باید اذعان کرد مواد و متون منتشر شده در زمینه مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی و موضوع‌های تخصصی‌تر زیرمجموعه این بخش، آنگونه که شایسته است و در مقایسه با سایر موضوع‌های مطرح در حرفه کتابداری، مورد توجه قرار نگرفته‌اند. از همین رو، کتاب یاد شده را می‌توان یکی از منابعی برشمرد که تا حد مؤثری بخشی از خلاء موجود در این زمینه را پر می‌کند. به‌ویژه با توجه به ساختار کتاب و جامعیت آن، فارغ از برخی کاستی‌ها - به‌خصوص ایرادات قابل توجهی که به ترجمه آن وارد است - یک اثر مرجع و قابل استفاده در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی محسوب می‌شود.

با پذیرفتن مفید و لازم بودن ترجمه و انتشار کتاب‌هایی از این دست در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، باید در نظر داشت که به هر حال جامعه کتابداری ایران از تألیف و انتشار کتاب‌هایی بر اساس وضعیت این حرفه در ایران، و تجربه‌هایی که در زمینه

مدیریت در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ایران وجود دارد، بی‌نیاز نخواهد بود و چنین نیازی همچنان به قوت احساس می‌شود. از نکات مهم کتاب که در ویرایش هفتم (ویرایش مبنای ترجمه فارسی) اعمال شده است، توجه و تأکید بیشتر بر مباحثی است که اگر چه مباحثی جدید در رشته مدیریت به‌شمار نمی‌آیند، تا کنون در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی، چه در بخش تحقیق و توسعه و چه در بخش‌های آموزش و فعالیت‌های اجرایی، آنگونه که باید مورد بحث و بررسی قرار نگرفته‌اند. برنامه‌ریزی استراتژیک، بازاریابی، اندازه‌گیری، ارزیابی و تحلیل و مدیریت منابع انسانی از جمله این مباحث هستند که در ویرایش اخیر کتاب مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از توجه بیشتری برخوردار شده‌اند. حتی در خود رشته مدیریت نیز در دوره‌های اخیر، لزوم توجه به این موضوع‌ها بیش از گذشته مطرح شده است و چنین مباحثی به‌تدریج به مسائل قانونی در بحث مدیریت تبدیل گشته‌اند، به‌گونه‌ای که اتخاذ رویکردهای مناسب و مؤثر در این زمینه‌ها عوامل کلیدی موفقیت و ارتقاء سطح کیفی عملکرد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به‌حساب می‌آیند. برای مثال، در سطرهای آغازین بخش مربوط به ارزیابی و سنجش، این‌گونه بیان شده است: «در دوره‌های اخیر، به‌سبب تحولات شگرفی که در ماهیت دسترسی به اطلاعات و خدمات اطلاعاتی به‌وقوع پیوسته است، جنبه‌های هماهنگی و کنترل در سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات

اطلاعاتی فراگیرتر شده و اهمیت تعهد کارکنان در همه سطوح سازمانی نسبت به پاسخگو بودن در قبال کیفیت خدمات، بیش از پیش فزونی یافته است» (ص ۴۵۷). سپس، نویسندگان بر این نکته تأکید می‌کنند که: «فرآیند دستیابی به چنین درجه‌ای از مسئولیت‌پذیری [در قبال کیفیت خدمات]، پدید آمدن سطوح و انواع مختلفی از سنج‌ها را موجب شده است» (ص ۴۵۷).

یکی دیگر از نکات مهم کتاب که به مقدار زیادی آن را از سایر منابع در این زمینه متمایز می‌سازد، رویکرد آن در پرداختن به مقوله «تغییر» است. این امر، به‌خصوص زمانی اهمیت خود را بیشتر آشکار می‌سازد که به یاد آوریم یکی از خصیصه‌های کتابخانه‌ها و مراکز اسناد، در مقایسه با سایر سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، کند بودن آنها در درک و شناخت تحولات پیرامونی و انجام واکنش مناسب و سریع به آنها است. نویسندگان بر اساس تجربه‌های گسترده‌شان از فعالیت در جوامع گوناگون، به‌درستی به این شناخت رسیده‌اند که یکی از متغیرهای مهمی که باید توجه کتابخانه‌ها را به آن جلب کنند، موضوع توجه به تغییرات و تحولات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فناوری‌های است که مأموریت‌ها، وظایف و عملکرد، آنها را قویاً تحت تأثیر قرار می‌دهند.

در فصل سوم کتاب، نویسندگان به‌طور نسبتاً مبسوطی به مقوله تغییر و چرایی آن پرداخته‌اند؛ آنها تغییر و نوآوری را نه یک رویداد و اتفاق لازم، بلکه یک فرآیند با همه اجزاء آن می‌دانند. طبق آنچه در این فصل آمده، مهندسی مجدد؛ یادگیری و کسب مهارت‌های جدید؛ تشویق و اعطاء اختیارات به کارکنان به‌منظور پیشگام شدن در بهبود عملکردهای سازمان، کاهش هزینه‌ها و ارتقاء کیفیت خدمات؛ از جمله رویکردهایی است که کتابخانه‌ها را قادر می‌سازد وضعیت‌ها و نیازهای جدید را شناسایی، درک و تحلیل کرده، و آنها را در انطباق با وضعیت تغییر یافته و بهبود موقعیت یاری رسانند. کتاب، به‌درستی بر این نکته تأکید دارد که سخت‌ترین کار در فرآیند تغییر و انجام اصلاحات، اجرایی کردن شیوه‌ها و نظام‌های جدید در کتابخانه‌ها و سازمان‌های دیرپا و قدیمی است. انجام تغییرات لازم در این کتابخانه‌ها با صرف وقت زیاد همراه است.

همان‌گونه که اشاره شد، ساختار کتاب و محتوای فراهم آمده در بخش‌ها و فصل‌های آن، موجب گردیده کتاب نقش یک اثر مرجع را پیدا کند. تقریباً در هر زمینه‌ای که ممکن است مورد نیاز یک دانشجو یا مدیر و سرپرست واقع شود، دست‌کم می‌توان سرنخی یا مطلبی برای آشنایی اولیه پیدا کرد. البته، این جامعیت که می‌تواند یکی از نقطه‌های قوت کتاب محسوب شود، از سوی تعداد زیادی از خوانندگان و مخاطبان (منظور خوانندگان کتاب اصلی و عمدتاً نظر دهندگان آمریکایی است) نقطه ضعف قلمداد شده، و بسیاری - عمدتاً دانشجویان - صفات «ملال‌آور، حجیم و خسته‌کننده» را در مورد کتاب به کار برده‌اند (سایت آمازون، ذیل نام کتاب اصلی). شاید اظهارنظرهایی از این دست از سوی دانشجویانی که مکلفند این کتاب حدوداً ۵۰۰ صفحه‌ای (یا ویرایش قبلی آن که نزدیک به

۱۰۰۰ صفحه بود) را ظرف یک ترم تحصیلی مطالعه کنند، خیلی بی‌راه نباشد. اما همانگونه که اشاره شد، برای کسانی که چنین اجباری را احساس نمی‌کنند، کتاب حاوی نکته‌ها و اطلاعات مفید و لازمی است، و حجم کتاب از ارزش‌های آن نمی‌کاهد.

اما آنچه که می‌توان در مورد انتشار کتاب به‌زبان فارسی و برای مخاطبان ایرانی ذکر کرد، همان ایرادی است که پیش از این اشاره‌ای به آن شد؛ و آن مثال‌های به کار رفته در کتاب است که عمدتاً معطوف به جامعه و کشور ایالات متحده آمریکا است. به عنوان مثال، آنجا که موضوع کنترل و ارزیابی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی به‌میان می‌آید، مثال‌ها مربوط به انجمن‌ها و مؤسسه‌هایی است که در آمریکا فعالیت دارند (ص ۴۶۳، فصل ۱۸، بخش ششم)، که البته طبیعی است و نمی‌توان به نویسندگان خرده گرفت؛ ذکر مطلب در اینجا بدین منظور است که عدم تناسب کامل کتاب با گستره دانش و تجربه مخاطب ایرانی مورد توجه قرار گیرد.

موضوع دیگری که اگر از سوی نویسندگان مورد توجه بیشتری قرار می‌گرفت، شاید موجب سودمندی بیشتر کتاب می‌شد، ایجاد تعادل میان میزان گرایش کتاب به رشته مدیریت و حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است. اگرچه همان‌گونه که اشاره شد بسیاری از اصول علم مدیریت شمول عام سازمانی داشته و کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نیز به‌عنوان واحدهای سازمانی مشمول همین اصول و قواعد هستند؛ در بیان و تشریح هر یک از این اصول و قواعد، توجه به بافت، ساختار و مأموریت‌ها و وظایف کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌تواند هم کتاب را از گرایش بیش از اندازه به سمت متون مدیریتی باز دارد، و هم برای مخاطبانی که علی‌القاعده در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی مشغول فعالیت هستند و یا در این رشته تحصیل و تحقیق می‌کنند، سودمندتر، کارآتر و ملموس‌تر باشد. در بسیاری از موارد، کتاب به «سازمان» اشاره می‌کند، که می‌شد به‌جای آن از «کتابخانه» نام برد. حتی در برخی موارد که نام کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به کار رفته است، این اطلاق مصنوعی و بی‌معنی به نظر می‌رسد و در این موارد هر نوع سازمانی می‌توانست ذکر شود.

در واقع، رویکرد نویسندگان در تنظیم و تألیف کتاب را می‌توان در سه بخش مورد بررسی قرار داد:

بخشی از مطالب که جنبه کلی و عام دارند و برای هر سازمانی از جمله کتابخانه‌ها کاربرد دارد؛ این بخش از مطالب عمدتاً می‌تواند شامل تعاریف، مفاهیم اولیه و اصول باشد. به‌عنوان مثال در بخشی از کتاب که به موضوع خط‌مشی و سیاست‌گذاری پرداخته است، سطرهای آغازین به توضیحاتی در مورد مفهوم «خط‌مشی» و «سیاست‌گذاری» و تفاوت‌های آن با «هدف» و «تصمیم‌گیری» اختصاص داده شده است. در این نوع از مطالب، نویسندگان عموماً از «سازمان» یا «سازمان‌ها» یاد کرده‌اند، که علی‌القاعده در این بخش از رویه کتاب مشکلی به نظر نمی‌رسد.

بخش یا نوع دوم مطالب آنهایی هستند که نویسندگان

این کتاب منتشر شده است. آن گونه که از مقدمه کتاب (ص ۱۲) برمی‌آید، انگیزه ترجمه کتاب که منبع درسی دانشجویان دوره کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز بوده است، علاقه و اشتیاق زیاد خانم جمشیدی ذکر شده است.

حیاتی نویسنده و مترجم پرکاری است و پیش از این کتاب‌های «کتابخانه‌های دیجیتال» اثر ویلیام آرمز را در سال ۱۳۸۰، «فهرست‌نویسی و سازماندهی منابع دیجیتالی» اثر آن میچل و بریایان سرت را در سال ۱۳۸۸، «فهرست‌نویسی و رده‌بندی» اثر معروف لوئیس‌مای چان را در ۱۳۸۵، و کتاب «طراحی وب‌سایت برای کتابخانه‌ها» اثر سوزانا دیویدسن و اوریل یانکی را در سال ۱۳۸۶ ترجمه و روانه بازار نشر کرده است.

به‌رغم آنکه زحمت زیاد و تلاش درخور تقدیری صرف ترجمه کتاب شده است، و - آن‌سان که حیاتی در مقدمه ذکر کرده - متن اصلی مدت زیادی به‌عنوان متن درسی مورد استفاده مترجم بوده است، ترجمه خالی از اشکال نیست و همین امر سبب افت کیفیت مورد انتظار کتاب و در نتیجه خلل در سودمندی و استفاده از آن گشته است. در ادامه، به‌طور خلاصه مواردی را که نمونه‌وار مورد بررسی قرار گرفته است، به امید آنکه فرصتی برای بهبود ویرایش‌های بعدی در اختیار مترجمان و یا ناشر محترم کتاب (نشر کتابدار، از ناشران تخصصی و فعال در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی) قرار دهد، ذکر می‌شود.

- آن گونه که پیداست، مترجمان تا حدی سعی کرده‌اند مقید و وفادار به جمله‌بندی و کلمات نویسندگان باشند که زبان طبیعی کتاب و نوع نگارش و روایی آن تحت‌الشعاع این وفاداری قرار گرفته است. با توجه به بخش عمده‌ای از مخاطبان کتاب که دانشجویان هستند، و ماهیت مطالب که بعضاً مفاهیمی جدید هستند، انتظار می‌رود «تفهیم» مفاهیم و مطالب - بدون لطمه به امانتداری - از اهمیت بیشتری برخوردار باشد.

مثال ۱:

متن اصلی:

The process of reaching this point of accountability has involved development of several levels and types of measures

متن ترجمه:

«فرآیند دستیابی به این نقطه از پاسخگویی، با ایجاد چندین سطح و نوع سنجش سروکار دارد» (ص ۴۵۷)؛

نکته:

۱. کلمه measure در جمله اول به معنی سنجش نیست، بلکه معنای آن سنج یا مقیاس است.

۲. کلمه‌های «ایجاد» (برابرنهاد development) و «سروکار داشتن» (برابرنهاد involve) با یکدیگر همخوانی نداشته و متن را ثقیل می‌کند. دستیابی به نقطه مطلوبی در پاسخگویی، یا رسیدن به میزان قابل قبولی از پاسخگویی، مستلزم «ایجاد» سطوح و انواع گوناگونی از سنج‌ها است، یا ... با سطوح و انواع گوناگونی از

مشخصاً به «کتابخانه‌ها» و «مراکز اطلاع‌رسانی» اشاره کرده‌اند، و منطقاً در این نوع مطالب خواننده انتظار دارد بداند همان تعاریف و مفاهیم تشریح شده در بخش اول چگونه در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی عینیت و تجسم می‌یابند. در این بخش است که کتاب از انسجام و منطق ساختاری تا حدودی خارج می‌شود، و ضمن اینکه در مواردی نویسندگان به‌خوبی از عهده تبیین موضوع برمی‌آیند، در بخش‌های دیگری این تلاش ناموفق است. به عنوان مثال، در ادامه بخش سیاست‌گذاری آمده است: «بسیاری از سیاست‌ها در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی رهنمودی را برای دستیابی به اهداف ثابت سازمان فراهم می‌کنند؛ مثل سیاست‌های مرتبط با خرید مواد، استخدام افراد، استفاده از تجهیزات و تخصیص بودجه. نمونه‌هایی از سیاست‌های کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ممکن است موارد زیر باشد:

۱. تمامی کارکنان جدید در طول سال اول استخدام خود باید به‌صورت چرخشی در تمامی قسمت‌های سازمان به‌کار گرفته شوند (نمونه یک سیاست استخدام کارمند)؛
۲. در انتخاب مواد کتابخانه باید تمامی جنبه‌های بحث‌برانگیز در نظر گرفته شود (نمونه یک خط‌مشی انتخاب مواد)» (ص ۱۰۳).

همانگونه که ملاحظه می‌شود، سیاست شماره ۲ کاملاً مختص کتابخانه‌هاست و منظور نویسندگان از این مثال آن است که در خط‌مشی مجموعه‌سازی کتابخانه فرضی، تنوع آراء و عقاید در نظر گرفته می‌شود و خط‌مشی کتابخانه این نیست که در انتخاب مواد در موضوع‌های مناقشه‌برانگیز، از یک نوع تفکر و عقیده خاصی جانبداری کند. اما سیاست شماره ۱ خاص کتابخانه‌ها نیست و می‌تواند در هر سازمانی کاربرد داشته باشد. در این مورد می‌توانست گفته شود که تمامی کارکنان جدید در طول سال اول استخدام باید مدت شش ماه در بخش امانت به‌کار گرفته شوند، یا در تخصیص بودجه برای تهیه مواد، اولویت با منابع مرجع است.

بخش سوم که با توجه به اشراف نویسندگان و تجربه‌های عملی قابل توجه آنها انتظار می‌رود از کیفیت بالاتری برخوردار باشد، ذکر نمونه‌ها و مثال‌های واقعی است. در حالی که نویسندگان می‌توانستند - و برای درک بیشتر مطالب و افزایش آگاهی و اطلاعات خوانندگان ضروری بود - نمونه‌های واقعی از موارد مختلف، به‌ویژه موارد جدیدتر مانند برنامه‌ریزی استراتژیک یا خط‌مشی‌گزینی را ارائه کنند، به ذکر مواردی محدود بسنده کرده‌اند. مثلاً در بخش مربوط به «مدیریت کیفیت فراگیر»، بعد از ارائه توضیحات کلی و عام، به این حد بسنده شده است که: «مدیریت کیفیت فراگیر در بعضی از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بزرگ به موفقیت‌هایی دست یافته است» (صص ۱۰۱ - ۱۰۲).

کتاب توسط دکتر زهیر حیاتی مدرس و صاحب‌نظر نام‌آشنای کتابداری و اطلاع‌رسانی و به اتفاق خانم فاطمه جمشیدی قهفرخی که در دوره کارشناسی ارشد دانشگاه شیراز دانشجوی وی بوده است، ترجمه شده و به قرار اطلاع، نخستین ترجمه‌ای است که از

سنجه‌ها «سروکار» دارد. لذا متن پیشنهادی جایگزین چنین است: «فرآیند دستیابی به میزان قابل قبولی از پاسخگویی، موجب شده تا سطوح و انواع گوناگونی از سنجه‌ها ایجاد شوند».

مثال ۲. ادامه پاراگراف پیشین:

متن اصلی:

1. Input measures, including both:
 - a. resource input: that is budget, staff, facilities, materials, equipment;
 - b. activities input: that is, programs developed to fulfill identified goals.
2. Output measures: The various products of program activities, measured by accomplishments.

متن ترجمه:

«۱. مقیاس‌های درون‌داد، شامل دو مورد:

الف. درون‌داد منابع؛ از جمله بودجه، کارمندان، تسهیلات، تجهیزات؛

ب. درون‌داد فعالیت‌ها؛ از جمله برنامه‌های ایجاد شده برای تحقق اهداف تعیین شده؛

۲. مقیاس‌های برون‌داد: محصولات متنوع فعالیت‌های برنامه، به‌وسیله دستاوردها سنجیده می‌شود» (ص ۴۵۷).

نکته:

۱. به‌جای «دو مورد» در جمله اول، بهتر است «هر دو مورد» ذکر شود؛ زیرا شکل اخیر حالت تأکیدی دارد و منظور تأکید روی هر دو نوع ورودی‌ها است، یعنی هم منابع و هم فعالیت‌ها.

۲. عبارت‌های «مقیاس‌های درون‌داد» و «مقیاس‌های برون‌داد»، هم نامأنوس هستند و هم مبهم. منظور متن اصلی، شاخص‌ها یا سنجه‌های مربوط به ورودی‌ها و خروجی‌ها است، که عبارت‌های استفاده شده توان لازم را برای رساندن چنین منظورهایی ندارند.

۳. عبارت «درون‌داد منابع»، مناسب نیست. به‌جای آن «منابع ورودی» مناسب‌تر است. همچنین، عبارت «درون‌داد فعالیت‌ها» مناسب نیست، و به‌جای آن عبارت «فعالیت‌های ورودی» ارجح است؛ زیرا در مدل‌های فرآیندی که ورودی و خروجی دو جزء مهم به‌شمار می‌آیند، شاخص‌ها معمولاً مبتنی بر اقلام ورودی و خروجی تعیین و استفاده می‌شوند.

۴. برنامه‌ها در فارسی معمولاً «ایجاد» نمی‌شوند (سطر سوم)، بلکه طراحی یا طرح‌ریزی می‌شوند. در اینجا چون صحبت از ورودی‌ها است، حتی می‌توان از «برنامه‌های پیش‌بینی شده» نیز استفاده کرد.

۵. عبارت «محصولات متنوع فعالیت‌های برنامه»، گنگ و نامفهوم است. منظور در اینجا نتایج حاصل از فعالیت‌های انجام شده طبق برنامه است.

۶. سه مورد ا، الف و ب حالت عبارتی دارند، اما مورد ۲ یک جمله همراه با فعل است که با موارد قبلی خود همخوانی ندارد.

با توجه به محتوای موضوع، متن جایگزین به‌شرح زیر

پیشنهاد می‌شود:

«۱. شاخص‌های مربوط به اقلام ورودی، شامل هر دو نوع: الف. منابع ورودی؛ که شامل بودجه، کارکنان، تسهیلات، تجهیزات و مواد هستند و

ب. فعالیت‌های ورودی؛ که شامل برنامه‌های تعیین شده برای تحقق اهداف پیش‌بینی شده هستند.

۲. شاخص‌های مربوط به خروجی‌ها؛ که شامل خدمات مختلف ارائه شده طبق برنامه مورد نظر هستند، و براساس نتایج به‌دست آمده اندازه‌گیری می‌شوند».

مثال ۳. ادامه پاراگراف پیشین:

متن اصلی:

3. Outcomes assessments: ... They relate to inputs in order to identify and establish best practices for future services.

متن ترجمه:

«۳. برآورد نتایج: ... این نتایج با درون‌دادها مرتبط هستند تا اینکه بهترین اجراء برای خدمات آینده تعیین و برقرار شود» (ص ۴۵۷).

نکته:

۱. کلمه assessment در اینجا «برآورد» ترجمه شده است. این کلمه امروزه بسیار کاربرد دارد و در متون فارسی نیز به مقدار زیادی استفاده شده و معادل رایج آن «ارزیابی» است. برآورد جنبه تخمین دارد و فعالیتی پیش‌بینی دارد، ولی ارزیابی جنبه عینی‌تری داشته و فعالیتی پسینی دارد.

۲. اگرچه برابر نهاد «نتایج» برای واژه «outcome» غلط نیست، ولی با توجه به بار معنایی واژه «result» و واژه یاد شده در متون مدیریتی، بهتر است تفاوت مفهومی این دو واژه را در نظر داشت، به‌خصوص از این جهت که در قسمت‌های دیگری از کتاب، مترجمان از برابر نهاد «پیامد» برای این واژه استفاده کرده‌اند (ص ۴۸۸). باید توجه داشت که «result»‌ها نتایجی هستند که مستقیماً از فعالیت‌های اجرایی طراحی شده حاصل می‌شوند و در نخستین سطح تحقق قرار دارند. در حالی که، «outcome»‌ها در سطحی بالاتر قرار داشته و مرحله عالی‌تری از نتایج هستند. برابر نهاد «دست‌آورد» معمولاً برای «outcome» استفاده می‌شود. در حالی، که نتایج معمولاً حاصل فعالیت و برون‌داد یک فرآیند واحد و مشخص است. دست‌آورد ممکن است بر اثر فعالیت چند فرآیند و مجموعه‌ای از برون‌دادهای آنها تحقق یابد. دست‌آوردها معمولاً ناظر بر ویژگی‌های کیفی هستند و اندازه‌گیری، تحلیل و ارزیابی آنها دشوارتر و پیچیده‌تر از نتایج است. آنجا که نتایج عمدتاً ناظر بر «کارایی» فرآیندها و سیستم‌ها هستند، دست‌آوردها عمدتاً ناظر بر «اثربخشی» هستند. نتایج، در ارتباط با «خواسته‌ها» تعریف می‌شوند و دست‌آوردها معمولاً در ارتباط با «انتظارات». از تحلیل و ارزیابی دست‌آوردها برای سنجش عملکرد در سطحی عالی‌تر استفاده شده و بهبودها معمولاً حاصل ارزیابی دست‌آوردها هستند.

۳. واژه مهم دیگر در این عبارت، واژه «Best practice» است

جست‌وجوی راه‌هایی برای نشان دادن یا اثبات قوی‌تر کنترل کیفیت نیز هستند. به عبارت دیگر، منظور نویسندگان این است که ضمن مفید بودن و لازم بودن داده‌های کمی آماری معمول که از پیش وجود داشته و تا حدودی نیز دلالت بر کیفیت عملکردها داشته است، ضروری است راه‌های مناسب دیگری نیز که کارکرد اصلی آنها نشان دادن وضعیت کیفی عملکردهاست، جست‌وجو شود، که البته تعریف و تعیین شاخص‌های کیفی از جمله این موارد است. بنابراین، این برداشت که کتابداران قرار است با (توسط) داده‌های کمی سنتی، کیفیت را کنترل کنند، درست نیست. بخش دیگری از اشکالات ترجمه، معادل‌هایی است که برابر واژه‌ها و اصطلاحات رایج قرار داده شده است؛ به چند نمونه اشاره می‌شود:

- «مهندسی دوباره» برای reengineering؛ «مهندسی مجدد» رایج‌تر است.
- «دیدگاه» برای vision؛ «چشم‌انداز» معادل بهتری است.
- «مزایای نسبی» برای comparative advantages؛ «مزیت‌های نسبی» مناسب‌تر است.
- «عملکرد اصلاحی» برای corrective action؛ درست آن «اقدام اصلاحی» است. «اقدامات اصلاحی و پیشگیرانه»^۶ از اصطلاحات بسیار رایج به‌خصوص در استانداردهای سری ۹۰۰۰ است.
- «عملکردها» برای procedures؛ «روش‌های اجرایی» رایج‌تر است. روش‌های اجرایی بخشی از مستندات سیستم‌های مدیریت کیفیت است که توسط آنها روش‌های انجام کار توضیح داده می‌شود. از مستندات و مدارک نزدیک به روش‌های اجرایی، «دستورالعمل‌ها»^۷ هستند.
- «کنترل» برای Monitoring؛ درست آن «پایش» است. در پایان، تأکید می‌شود که علی‌رغم مشکل ترجمه و برخی موارد مربوط به متن اصلی، کتاب همچنان برای مخاطبان مفید و قابل استفاده است. امید که باز هم شاهد تلاش‌ها و موفقیت‌های نویسندگان، مترجمان و ناشر محترم باشیم.

پی‌نوشت‌ها

1. Library and information center management, 7th. Edition: 2007.
2. Library and Information Science Text Series
3. Libraries unlimited
4. Developing Library Leaders: A How-to-do-it Manual for Coaching, Team Building, and Mentoring Library Staff
5. Maureen Sullivan
6. Corrective and preventive action
7. Work instructions

که «بهترین اجرا» ترجمه شده است. اگرچه باز هم نمی‌توان چنین معادلی را غلط دانست، در این مورد نیز درک معنای آن می‌تواند به روانی و شیوایی ترجمه کمک کند. واژه «best practice» نیز از جمله واژه‌هایی است که در متون مدیریتی جدید باب شده و پیوند زیادی با واژه و عمل «Benchmarking» دارد. این واژه‌ها عمدتاً در ارتباط با موضوع‌های ارزیابی عملکرد، سیاست‌گذاری، یادگیری و بهبود قرار دارند. واژه یاد شده در همه جا معادل یکسانی ندارد و بهتر است متناسب با متن، معادل مناسب به کار برده شود. در جمله مورد بحث، استفاده از معادل «بهترین شیوه‌های عملکرد» توصیه می‌شود، ضمن اینکه معادل‌های «بهترین نمونه‌ها»، «برترین‌ها»، «نمونه‌های برتر» و «بهترین تجارب» نیز به تناسب به کار برده می‌شود. به هر حال، منظور این است که از نتایج ارزیابی دستاوردها برای شناسایی و کشف بهترین شیوه‌های اجرا یا عملکرد استفاده می‌کنند و به همین دلیل گفته شده که این ارزیابی‌ها با ورودی‌ها پیوند داده می‌شوند (نه با ورودی‌ها مرتبط هستند؛ زیرا معنی این دو متفاوت است).

بنابراین، متن ترجمه برای عبارت یاد شده به این شرح توصیه می‌شود:

۳. ارزیابی دستاوردها: ... نتایج ارزیابی دستاوردها، به‌منظور شناسایی و کشف بهترین شیوه‌های عملکرد و استفاده از آنها برای خدمات آتی، در ارتباط با درونداها مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرند.

اشکالات ترجمه‌ای اثر حاضر محدود به یک بخش نیست و در بخش‌های مختلف متن وجود دارد. موارد مطرح شده صرفاً نمونه‌هایی است که روانی و شیوایی متن و تأثیر آن بر درک و فهم خواننده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در پایان نیز به نمونه‌ای از ترجمه که با مفهوم و منظور متن اصلی متفاوت بوده و احتمال دارد موجب برداشت نادرست خواننده گردد، اشاره می‌شود.

متن اصلی:

Librarians and other information services workers are now also seeking ways of demonstrating deeper quality control along with that quantitative data.

متن ترجمه:

«کتابداران و سایر کارکنان خدمات اطلاع‌رسانی در پی آن هستند که با این داده‌های کمی، کنترل کیفیت را نیز به‌طور عمیق‌تری نشان دهند» (ص ۴۵۹).

نکته:

با توجه به متن و به‌ویژه پاراگراف قبلی که درباره داده‌های کمی و سنتی مربوط به آمار کتاب‌های فهرست شده، هزینه‌های انجام شده، تعداد منابع چاپی و دیجیتالی، آمار گردش منابع، تعداد کارکنان و ... توضیح می‌دهد، و مطالب گفته شده در ادامه همین جمله، منظور از جمله فوق این است که کتابداران و کارکنان، در کنار داده‌های آماری مرسوم و معمول گفته شده، اکنون در

بررسی مجموعه‌های چاپ شده اسناد دوره قاجاری مراغه

■ اکبر تقی‌پور

کارشناس نسخ خطی کتابخانه مرکزی تبریز

احیاء میراث اسلامی و مجمع ذخائر اسلامی جناب حجت‌الاسلام و المسلمین حاج سید احمد حسینی اشکوری، و نیز ریاست محترم مجمع ذخائر اسلامی جناب حجت‌الاسلام و المسلمین سید صادق حسینی اشکوری به‌خاطر چاپ و نشر این مجموعه‌ها و سایر کتب و مجموعه‌هایی که تعداد آنها به بیش از ۱۵۰ جلد می‌رسد، تشکر و قدردانی کرده و برایشان آرزوی سلامتی و توفیق روزافزون داریم.

درباره کوشندگان مجموعه

یوسف بیگ‌باباپور متولد ۱۳۵۷ در شهر مراغه، دارای مدرک کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه آزاد واحد تبریز، و دانشجوی دکتری تاریخ علم (شاخه پزشکی دوره اسلامی) در آکادمی علوم آذربایجان است. وی در کارنامه کاری خود ۲۵ جلد کتاب و بیش از ۳۰ مقاله در زمینه تصحیح متون، پزشکی، نسخه‌شناسی، فهرست‌نویسی و همچنین گردآوری مجموعه‌های اسنادی را دارد. ایشان در زمینه پژوهشی و تحقیق با مراکزی چون کتابخانه مجلس شورای اسلامی، مرکز احیاء میراث اسلامی و مؤسسه میراث مکتوب همکاری دارد.

مسعود غلامیه متولد ۱۳۴۶ در شهر مراغه، و دارای مدرک لیسانس در رشته علوم اجتماعی است. وی پس از دریافت مدرک کارشناسی به استخدام وزارت آموزش و پرورش درآمده و آموزگار می‌باشد. ایشان در کنار این شغل مقدس، در زمینه تاریخ به تحقیق و پژوهش پرداخته و دارای تألیفاتی همچون حاجی صمد خان شجاع‌الدوله و رژیم مشروطه، تاریخ مراغه به روایت تصویر، و سفر ناصرالدین شاه به مراغه است.

علیرضا پاشائی یکی دیگر از گردآورندگان، متولد ۱۳۵۰ در این شهر، و دارای آثاری در زمینه تاریخ و ... است.

ضمناً باید اشاره کرد که قبل از این مجموعه‌ها، کتاب‌های نامبرده ذیل در رابطه با اسناد و تاریخ مراغه چاپ شده است:

۱- مراغه در سیر تاریخ، مجید سپهروند، تبریز: احرار، ۱۳۸۱.

۲- تاریخ مراغه به روایت تصویر، مسعود غلامیه، تهران: اوحدی، ۱۳۸۵.

• پاشایی، علیرضا؛ بیگ‌باباپور، یوسف. مجموعه اسناد قاجاری مراغه (گزیده اسناد حکومتی، شرعی و اداری در دوره قاجاریه). قم: مجمع ذخائر اسلامی (معرفی میراث مخطوط، ۷۰)، ۱۳۸۸، وزیری، ۲۵۰ ص نمونه، مصور. شابک: ۶-۱۴۱-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

• غلامیه، مسعود؛ بیگ‌باباپور، یوسف. اسناد نویافته از تاریخ مراغه (مجموعه اسناد شرعی در دوره قاجاریه). قم: مجمع ذخائر اسلامی (معرفی میراث مخطوط، ۷۱)، ۱۳۸۸، وزیری، ۲۶۴ ص نمونه، مصور. شابک: ۹-۱۴۰-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

• غلامیه، مسعود؛ بیگ‌باباپور، یوسف. اسناد نویافته از تاریخ مراغه (مجموعه اسناد حکومتی در دوره قاجاریه). قم: مجمع ذخائر اسلامی (معرفی میراث مخطوط، ۷۲)، ۱۳۸۸، وزیری، ۲۶۰ ص نمونه، مصور. شابک: ۷-۱۴۴-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

مقدمه

بدون شک هزاران سند در جای جای کشور تاریخی ما ایران وجود دارد که نیازمند شناخته شدن جهت تحقیق و پژوهش و استفاده می‌باشند، و این امر ممکن نمی‌شود مگر با نمونه‌خوانی و بازنویسی این اسناد. داشتن اطلاعات و دانش کافی در مورد متون این اسناد، نویسندگان و دریافت‌کنندگان آنها؛ و همچنین سایر اطلاعات مربوط مانند نوع خط، نوع کاغذ، نوع مرکب، تاریخ کتابت و...؛ از جمله ملزومات اصلی نمونه‌خوانی و بازنویسی جامع و استاندارد است، تا مجموعه‌های چاپ شده در مورد اسناد راه‌گشائی باشد برای مورخین، محققین، پژوهشگران و سایر استفاده‌کنندگان این اسناد.

آنچه که در سه جلد حاضر مجموعه اسناد قاجاری مراغه (۷۰)، اسناد نویافته از تاریخ مراغه (۷۱)، اسناد نویافته از تاریخ مراغه (۷۲) گردآوری و چاپ شده، تلاشی است از جانب آقایان مسعود غلامیه، یوسف بیگ‌باباپور و علیرضا پاشائی در جهت شناساندن بخشی از تاریخ مراغه. تلاش این عزیزان را ارج نهاده و امیدواریم که در آینده کارهای خود را پربارتر و کامل‌تر در اختیار مورخین، محققین، و پژوهشگران قرار دهند. از تلاش‌های مؤسس مرکز

درباره ساختار و محتوای مجموعه ها

آنچه که در ذیل به آن اشاره خواهیم کرد، نقد و بررسی سه جلد از کتاب های مربوط به مجموعه اسناد موجود در شهرستان مراغه است که با تنوع موضوعی مختلف و متفاوت توسط کوشندگان محترم گردآوری شده است تا مورخین، محققین، پژوهشگران و سایر استفاده کنندگان گرامی از آنها بهره مند شوند. لازم به ذکر است که در ذیل نام هر کتاب به محتوی، تعداد اسناد و ... اشاره شده و به اجمال به بررسی آن پرداخته ایم. اینجانب با توجه به وظیفه خود تلاش کرده ام با بررسی این مجموعه ها و سایر مجموعه های چاپ شده مشابه، کاستی ها و مزایایی را مطرح نمایم که در مجموعه های دیگری که در رابطه با اسناد دیگر شهرها نیز چاپ شده اند، وجود دارد. در این بخش به کاستی ها و موارد مورد بحث به طور کلی اشاره می شود:

۱- مرتب نبودن و عدم چینش مناسب اسناد در این مجموعه ها به صورت تاریخ اسناد، ترتیب موضوعی آنها و

* با بررسی کتاب های مورد اشاره، می توان دریافت که هیچ نظم و ترتیب تاریخی و موضوعی در آنها لحاظ نشده و فقط سلیقه گردآورندگان در آن دخیل بوده است؛ مانند:

الف - سند شماره شش به تاریخ ۱۲۹۹ ق. در صفحه ۱۸ (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰) بعد از سند شماره پنج به تاریخ ۱۳۵۱ ق. در صفحه ۱۷ آمده است. لازم به ذکر است سند شماره شش مصالحه نامه، و سند شماره پنج سند دمه می باشد.

ب - سند شماره ۳۰ به تاریخ ۱۳۴۷ ق. در صفحه ۴۲ (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۱) قبل از سند شماره ۳۱ به تاریخ ۱۲۹۶ ق. در صفحه ۴۳ آمده است. لازم به ذکر است سند شماره ۳۰ مصالحه نامه، و سند شماره ۳۱ بیع نامه می باشد.

۲ - نداشتن متون بازخوانی شده از اسناد چاپ عکسی جهت تسریع در امر تحقیق و تتبع استفاده کنندگان.

۳ - نداشتن فهرست های اعلام، پدیدآورندگان، اشخاص، جاها و مکان ها و ... در آخر مجموعه ها.

۴ - وجود تعداد زیادی اسناد مربوط به رژیم پهلوی در دو جلد از سه جلد مورد اشاره، که به دوره قاجار نسبت داده شده اند.

الف - سند شماره ۶۴ ص ۷۶، به تاریخ ۱۸ تیر ماه ۱۳۱۱ ش. (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰)؛

ب - سندهای شماره ۲۲۵ و ۲۲۶، ص ۲۰۴، به تاریخ ۱۳۳۶ ش. (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰)؛

ج - سند شماره ۲۴۵، ص ۲۱۴، به تاریخ ۱۳۵۱ ش. (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰)؛

د - سند شماره ۵۸، ص ۷۰، به تاریخ ۱۳۵۵ ق. (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۱).

۵ - وجود اسناد بی اهمیت که به کل مجموعه لطمه زده است.

الف - قبض الوصول رودخانه صوفی چای، به تعداد زیاد در صفحات ۲۰۸ - ۲۰۹ - ۲۱۱ - ۲۱۲ - ۲۱۷ و ... (مجموعه اسناد

با بررسی کتاب های
مورد اشاره، می توان
دریافت که هیچ نظم
و ترتیب تاریخی و
موضوعی در آنها لحاظ
نشده و فقط سلیقه
گردآورندگان در آن
دخیل بوده است

قاجاری مراغه - ۷۰)؛

ب - نامه اداره فرهنگ و هنر مراغه، ص ۲۰۴، (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰).

۶ - وجود اسناد غیرمربوط به مراغه.

الف - سند شماره ۶۳ ص ۷۲، کسب توفیق زیارت و آرزوی همراهی، مربوط به حکومت دهخوارقان (آذرشهر کنونی)، (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۲)؛

ب - سند شماره ۷۰، ص ۷۹، اعلان مربوط به تبریز (فروش گوسفند)، (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۲).

۷ - وجود اغلاط تایپی و عدم دقت در نمونه خوانی و بازخوانی سندها و ویرایش آنها هنگام چاپ این سه مجموعه.

الف - سند شماره ۱۱۶، ص ۱۲۹، سطر اول، کلمه «حجت» که صحیح آن «مجتهد» است (مجموعه اسناد قاجاری مراغه - ۷۰)؛

ب - سند شماره ۱۱۶، ص ۱۲۹، سطر اول، کلمه «تج» که صحیح آن «پنج» است (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۱)؛

ج - سند شماره ۲۲۸، ص ۲۳۷، سطر اول، کلمه «قراغول» که صحیح آن «قراول» است (اسناد نویافته از تاریخ مراغه - ۷۲).

۸ - نداشتن توضیحات سند (نسخه شناسی) شامل شناخت کاغذ، خط، مرکب، قطع، نشانه های ویژه «توشیح، طغرا و ...»، ظهورنویسی و ...).

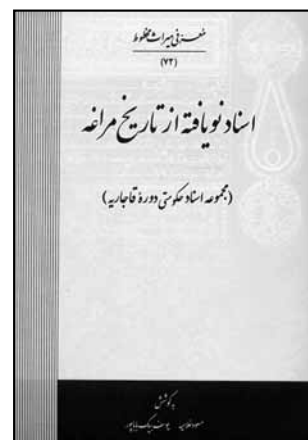
* با بررسی کتاب های فوق الذکر می توان مشاهده کرد که هیچ توضیح نسخه شناسی در آنها ذکر نشده است، و تمامی سندهای اشاره شده در آنها بدون مشخصات نسخه شناسی است.

۹ - توضیحات متن شناسی ناکافی اسناد در مورد (مشخص نبودن نویسنده، کاتب، مطلع، متن، اشخاص، القاب، دعاها، مخاطبین یا گیرندگان، حواشی، سجع مهرها، ثبت دفتری سندها و ...).

۱۰ - کیفیت نامناسب تعدادی از تصاویر.

۵۶، ۵۷، ۱۷۲ و ...؛

ب - لغت «مسمیتان» در سند شماره ۲۱۳.

• اسناد نویافته از تاریخ مراغه (مجموعه اسناد حکومتی در دوره قاجاریه)، به اهتمام مسعود غلامیه، یوسف بیگ باباپور، قم: مجمع ذخائر اسلامی (معرفی میراث مخطوط، ۷۲)، ۱۳۸۸، وزیری، ۲۶۰ ص، نمونه، مصور.

• شابک: ۷-۱۴۴-۹۸۸-۹۶۴-۹۷۸

مجموعه حاضر دربرگیرنده تعداد ۲۵۱ سند در دوره قاجار (۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق) است؛ شامل تلگرافها (امراء، حکام، عمال حکومتی و ...)، احکام، نامه‌ها و گزارش‌های حکومتی، نامه‌های خصوصی، راپورت‌ها، معاملات، نامه‌های مربوط به عدلیه، بلدیة و نظمیه، مخارج دیوانی و ... که دارای نظم موضوعی یا ترتیب تاریخی نیست و ترتیب آن شماره‌های داده شده به اسناد توسط کوشندگان می‌باشد. این مجموعه با داشتن اسناد و تلگراف‌های حکومتی توانسته گوشه‌ای از تاریخ مراغه در دوران قاجار، و همچنین روابط فیمابین عمال حکومتی و نحوه عملکرد آنها را برای محققین و مراجعه‌کنندگان به این مجموعه روشن کند.

مجموعه حاضر شامل پیشگفتار، فهرست اسناد و متن (چاپ عکسی اسناد و توضیحات زیرنویس آنها) است، ولی فاقد مقدمه، فهرست اعلام و اشخاص، جاها و مکان‌ها و ... می‌باشد، نمونه‌خوانی کامل از اسناد نیز ندارد.

این مجموعه دارای نواقص و مشکلاتی به شرح ذیل است:

۱) وجود اسناد و مدارک مربوط به شهرهای دیگر که هیچ ارتباطی با تاریخ مراغه ندارد؛ مانند:

الف - سند شماره ۷۰، ۷۹، اعلان مربوط به تبریز؛

ب - سند شماره ۲۵۱، ص ۲۶۰، در مورد کار عیوب اوف.

۲) عدم دقت در نمونه‌خوانی و بازخوانی سندها؛ مانند:

الف - سند شماره ۳۶، ص ۴۵، درخصوص درخواست وزارت داخله از رؤسای نظمیه جهت اعلام میزان مخارج و صورت عایدات به تفصیل؛
ب - سند شماره ۱۱۴، ص ۱۲۳، گزارش سرقت اشیاء مسروقه
(غلط)، گزارشی در پرداخت قیمت اشیاء مسروقه به سید حسین بن حسینعلی توسط حاجی ضیاءالملک (درست).
۳) وجود اغلاط تایپی و عدم دقت در ویرایش

زیرنویس‌های اسناد، مانند:

الف - سند شماره ۲۰، ص ۲۹، کلمه «ضرغام‌الدوله» که صحیح آن «ضرغام الدوله» است؛

ب - سند شماره ۲۹، ص ۳۸، کلمه «انواج» که صحیح آن «افواج» است.

۱) وجود تعداد زیادی اسناد مربوط به رژیم پهلوی به نام سند دوره قاجار در این مجموعه؛ مانند:

الف - سند شماره ۲، ص ۱۴، به تاریخ ۱۳۴۶ ق؛

ب - سند شماره ۴۱، ص ۵۳، به تاریخ ۱۳۴۷ ق؛

ج - سند شماره ۵۲، ص ۶۴، به تاریخ ۱۳۵۱ ق.

۲) عدم دقت در نمونه‌خوانی و متن‌خوانی اسناد و درج کلمات غیرصحیح در متن زیرنویس اسناد؛ مانند:

الف - سند شماره ۸، ص ۳۸، سطر آخر متن کلمه صحیح «ذی‌حجه‌الحرام» بوده، ولی در توضیح زیرنویس «محرم» می‌باشد؛

ب - سند شماره ۲۶، ص ۳۸، در متن کلمه صحیح «جمادی‌الآخری» بوده، ولی در توضیح زیرنویس «جمادی لخری» است.

۳) وجود اغلاط تایپی و عدم دقت در ویرایش زیرنویس‌های اسناد، مانند:

الف - سند شماره ۶۲، ص ۷۴، سطر سوم، به جای «اول»، «اوئل» نوشته شده است؛

ب - سند شماره ۷۸، ص ۹۰، سطر دوم، به جای «به»، «بج» نوشته شده است.

نتیجه‌گیری

انتظار می‌رود با توجه به تعدد، تنوع و گوناگونی (اسناد حکومتی، اسناد شرعی، اسناد اداری، اسناد مالی و ...) اسناد دوره‌های مختلف تاریخی که در اکثر نقاط کشور اعم از شهرها، روستاها و ... وجود دارد، کوشندگان و گردآورندگان محترم و سایر افراد علاقه‌مند به انتشار، صرف چاپ کتاب اقدام به انتشار آنها نکنند و حتماً از نظرات و تحلیل‌ها و اطلاعات علمی و تاریخی خود و تخصص افراد صاحب‌نظر در این زمینه استفاده کنند، تا اثری ماندگار در این زمینه از خود به یادگار گذارند و زمینه مناسبی برای تحقیق و پژوهش در اختیار مورخان قرار دهند.

مآخذ

- ۱ - مسرت، حسین (۱۳۸۹). «نگرشی بر چند مجموعه اسناد درباره یزد»، تهران: کتاب ماه کلیات (ش ۱۵۸، صص ۴۵ - ۴۹).
- ۲ - سپهروند، مجید. «مراغه در سیر تاریخ»، تبریز: احرار، ۱۳۸۱.
- ۳ - غلامیه، مسعود. «تاریخ مراغه به روایت تصویر»، تهران: اوحدی، ۱۳۸۵.
- ۴ - «مقدمه‌ای بر شناخت اسناد آرشویی»، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، ۱۳۸۷.

این مجموعه با داشتن

اسناد و تلگراف‌های

حکومتی توانسته

گوشه‌ای از تاریخ

مراغه در دوران قاجار،

و همچنین روابط

فیمابین عمال حکومتی

و نحوه عملکرد آنها

را برای محققین و

مراجعه‌کنندگان روشن

کند

چکیده و متن کامل سالنامه‌های ایران (۱۳۱۲ - ۱۲۹۰ ق)

■ دکتر احمد شعبانی^۱

دانشیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

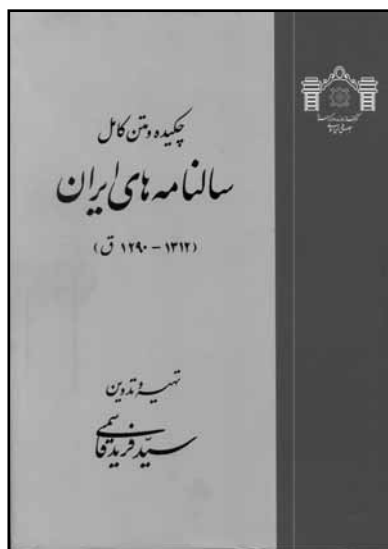
■ علی قطبی

دانشجوی کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه اصفهان

۱). برحسب اراده همایونی صدراعظم به این بنده مقرر فرمودند که سالنامه‌ای به تفصیل به طبع درآورده منتشر سازد». در نثری دل‌انگیز با بازگشت به دوره ادبی که آمیخته با واژگان فرنگی است، همو که بعدها لقب اعتمادالسلطنه را از پادشاه ممالک اسلامی اخذ کرده، می‌آورد:

«این دفتر که اروپاییان آن را الماناک [سالنامه] می‌گویند، سال‌هاست در دول متمدنه عالم رسم و دایر گردیده، و در الماناک‌های فرنگ هیئت دربار هر ملک و رؤساء دوایر هر دولت و شماره نفوس هر اقلیم و استعدادات حربیه هر حکومت و جمیع حوادث عمده و انکشافات جدیده نسبت به آن سال مخصوص مصرح و منصوص است» (قاسمی، ۱۳۸۹، ص ۱۰).

نخستین شماره این مجموعه موسوم به سالنامه ایران در سال ۱۲۹۰ ق. و شماره دوم در سال ۱۲۹۱ ق. به نام سالنامه دولت علیه ایران به قسمی مستقل انتشار یافت، و در حقیقت چاپ و نشر یکی از مراجع بدیع غربی به سنن فکری ایرانیان رسوخ یافت. از سال ۱۲۹۴ ق. این سالنامه به ضمیمه کتاب‌های منتشر شده توسط دارالطباعة عرضه شد؛ چنانچه مثلاً در سال چهارم مصادف با ۱۲۹۴ ق. و در سال هفتم مصادف با ۱۲۹۷ ق. ضمیمه مرات‌البدان ناصری، در سال دهم مصادف با ۱۳۰۰ ق. ضمیمه منتظم ناصری، و در سال یازدهم مصادف با ۱۳۰۱ ق. ضمیمه مطلع‌الشمس چاپ شده است. از سال آغاز طبع سالنامه تا ۱۳۱۳ ق. که انقلابیون شاه را کشتند، به نظم هر ساله شماره‌ای از آن انتشار یافت؛ هر چند در برخی سال‌ها از جمله ۱۲۹۳ ق. و ۱۳۰۲ ق. طبع آن میسر نشد، لیکن آخرین شماره این سالنامه در سال ۱۳۱۳ ق. (شماره ۲۲) انتشار یافت، طرفه آنکه شاه چندی قبل از وفات آن را به بلای توقیف آورد. داستان تاریخی توقیف اثر که در بین عامه زبانزد است و به روحیات پادشاه قاجاری منتسب بوده، نه به علت محتوای سالنامه بلکه به دلیل «ترجمه شرح حال مادموازل مونت پانسیه» بود؛ بانویی که در سلطنت لویی چهاردهم زیسته و

چکیده و متن کامل سالنامه‌های ایران ۱۳۱۲ - ۱۲۹۰ ق. جلد اول و دوم. تهیه و تدوین فرید قاسمی. تهران: کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹. ۱۶۵۸ ص، شابک (دوره): ۷-۶۰-۵۵۹۴-۶۰-۹۷۸.

مقدمه

نخستین سالنامه چاپی در ایران، در سال ۱۲۹۰ هجری قمری به دستور مشیرالدوله صدراعظم وقت و به مدیریت محمدحسن صنیع‌الدوله رئیس اداره روزنامه‌جات، دارالطباعة و دارالترجمه دولتی و مترجم ناصرالدین شاه/ وزیر انطباعات منتشر شده است. محمدحسین‌خان در زیر «اعلان» طبع اثر می‌گوید: «در دول عظیمه اروپ همه ساله محض اطلاع و آگاهی عموم ... سالنامه مشتمل بر اسامی سلاطین عصر و معارف طبقات نوکر و اعیان و اهالی مملکت و ادارات دولتی و ممالک روی زمین و خصایص هر بلد و بیان وضع هر ایالت و مختصر نقشه [ی] از مملکت و ذکر سنوات و تواریخ مختلفه و شهرور و فصول و ایام که حاصل تقاویم متداوله این مملکت است به طبع رسانیده... (ایران، ۱۲۸۹ ق، ص

چکیده سالنامه‌های ایران: مشتمل بر ذکر و معرفی هر شماره سالنامه، به ترتیب نشر به انضمام چکیده‌ای از مطالب و رویدادهای مندرج در متن اثر است

سرگذشت خود را به انضمام هزینه‌گری اعضاء دربار به رشته تحریر درآورده، و اعتمادالسلطنه این بخش از کلام را ترجمه کرده است. در خاطرات عین السلطنه آمده: «سالنامه قوی‌ئیل ۱۳۱۳ چندی است از چاپ بیرون آمده و پس از تقسیم، حکم به توقیف آن شد و از هر کجا ممکن شد، گرفته نگاه داشتند. بعضی‌ها ندادند. یک دانه آقای عمادالسلطنه پیدا کرده حضرت والا ملاحظه فرموده التفات کردند، من خواندم» (سالور و افشار، ۱۳۷۴، ۸۷۵-۸۷۶).

نویسنده اثر

سید فرید قاسمی از پژوهشگران در زمینه مطبوعات است، که تحقیقات متعدد و مداوم وی در سالیان اخیر موجب شده به عنوان صاحب‌نظر در زمینه تاریخ مطبوعات ایران شناخته شود. هر چند وی فارغ‌التحصیل رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی بوده، اهم کارهای وی در حوزه کنکاش و کنجکاوای مطبوعات ایرانی است. از جمله فهرست‌های مشهور مدون نامبرده عبارتند از: راهنمای مطبوعات ایران در عصر قاجار (۱۳۱۵ - ۱۳۰۴)؛ راهنمای مطبوعات ایران (۱۳۵۷ - ۱۳۷۱)؛ چکیده مطبوعات ایران؛ فهرستگان مطبوعات ایران.

از ایشان کتاب‌ها و مقالات متعددی در حوزه تاریخ مطبوعات منتشر شده، که به علت کثرت از ذکر تک‌تک آنها خودداری می‌شود.

ساختار و محتوای اثر

کتاب حاضر که با حمایت کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی و مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، در دو جلد به طبع آمده و چکیده و متن کامل سالنامه‌های ایران (۱۳۱۲ - ۱۳۹۰ق) نام دارد، به‌واقع تداعی‌گر اسنادی از ماهیت سیاسی و اجتماعی دوران قاجار است که از رفتار رسمی اطلاعاتی آن دوره برای مخاطبین حاصل می‌شود.

متن چاپی سه بخش دارد:

الف. مقدمه: حاوی شرح تاریخی و موضوعی و کتاب‌شناسی سالنامه ایران و سالنامه دولت علیه ایران است، که گردآورنده در

بخش توصیفی به یکایک موضوعات مورد توجه از فهرست مطالب، کتاب‌شناسی هر جلد، اعلان‌های محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه در نشر اثر، توقیف آن، و سالنامه‌نگاری در جهان اشاره دارد (ج ۱، ص ۹ - ۲۶).

ب. چکیده سالنامه‌های ایران: مشتمل بر ذکر و معرفی هر شماره سالنامه، به ترتیب نشر به انضمام چکیده‌ای از مطالب و رویدادهای مندرج در متن اثر است. آن‌چنان‌که بیان شد، این چکیده مبتنی بر بیان موضوعات مورد نظر اعتمادالسلطنه از سال ۱۲۹۰ق. تا ۱۳۱۲ق. (یعنی از شماره ۱ تا ۲۱) است. موضوع هر شماره ارائه شده، و عنوان مقاله به انضمام چکیده آن درج است (ج ۱ و ۲، ص ۲۷ - ۹۸۶).

ج. کلمات کلیدی: مبتنی بر فهرست‌های موضوعی و اعلام نام اشخاص، اماکن، مساکن، حرفه‌ها و مشاغل، سازمان‌ها) می‌باشد، که ارجاعات را مبتنی بر شماره‌های موضوعی مندرج در چکیده سالنامه‌های ایران آورده است (ج ۲، ص ۹۸۷ - ۱۲۳۷).

د. تصاویر (متن کامل سالنامه): مشتمل بر فهرست تصاویر هر مجلد سالنامه از شماره ۱ تا ۲۲ بوده، که در هر صفحه اثر چهار صفحه از آثار قدیمه را تصویربرداری کرده‌اند (ج ۲، ص ۱۳۳۱ - ۱۶۵۷).

به هر روی، آن‌چنان‌که از فصول اثر و ساختار و محتوای آن آشکار است، هدف عمده کتاب آن بوده که مجموعه سالنامه‌های دولت علیه ایران را مبتنی بر چکیده، کلید واژه‌ها، و متن کامل تصویری برای مورخین در محدوده دو جلد مستقل گردآوری کرده، و در حقیقت کار پژوهشگران را از نظر دستیابی به اطلاعات و محتوای قلمی محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه تسهیل کند. هر چند، از نظر تاریخی طبع اینگونه سالنامه‌ها پس از اقدام نخستین شاه و توقیف اولیه تا ایام ۱۳۲۴ق. تحت نظر محمدباقرخان تداوم یافت، و در حقیقت با پدیداری سنوات انقلاب مشروطیت چکامه این حرکت فرهنگی رنگ و بویی دیگر گرفت.

در بیان فواید و جنبه‌های تعالی بخش اثر

از وسعت و تنوع مطالب و دقت گردآورنده در عناوین سازمان‌ها و حرفه‌ها، نام‌های مرسوم دوره قاجار و القاب آن سنوات، آشکار است

به هر روی، آن‌چنان‌که از فصول اثر و ساختار و محتوای آن آشکار است، هدف عمده کتاب آن بوده که مجموعه سالنامه‌های دولت علیه ایران را مبتنی بر چکیده، کلید واژه‌ها، و متن کامل تصویری برای مورخین در محدوده دو جلد مستقل گردآوری کرده، و در حقیقت کار پژوهشگران را از نظر دستیابی به اطلاعات و محتوای قلمی محمدحسن‌خان اعتمادالسلطنه تسهیل کند

از آنجا که عنوان هر اثر، به منزله آیین مکتوبی است که خواننده و مخاطب همواره با آن ارتباط برقرار می‌سازد، به نظر می‌آید مناسب است همچون تمام موارد استاندارد، سال‌ها به ترتیب تاریخی در صفحه عنوان فارسی درج شود

که کاری سترگ و ماندگار انجام پذیرفته است. به‌واقع کوشایی سیدفرید قاسمی بیانگر راه پر فراز و نشیبی است که این مجموعه به مورخین دوره معاصر، و به‌ویژه قاجار هدیه داده است. از نکات حائز اهمیت، نظمی است که به‌مرور در شماره‌گذاری فهرس و دقت در تبیین موضوعات فراهم آمده؛ به‌نحوی که روز به روز کارهای گردآورنده از دورانی که راهنمای مطبوعات ایران را تدوین کرد، بهتر شده است.

چند نکته اصلاحی و پیشنهادی به گردآورنده و ناشر محترم
اینک از باب بهبود کار به برخی موارد اصلاحی اشاره می‌شود:
- از آنجا که عنوان هر اثر، به منزله آیین مکتوبی است که خواننده و مخاطب همواره با آن ارتباط برقرار می‌سازد، به نظر می‌آید مناسب است همچون تمام موارد استاندارد، سال‌ها به ترتیب تاریخی در صفحه عنوان فارسی درج شود: (۱۲۹۰ - ۱۳۱۲ق).
- در لبه برگردان پوشش در معرفی کتاب درج شده: «این سالنامه در سال ۱۲۹۱ق. دو شماره از آن به چاپ رسید». در حالی که، مقدمه کتاب و متن کامل سالنامه‌ها بیانگر طبع سال به سال آنها در سنوات ۱۲۹۰ الی ۱۲۹۲ بوده و سالنامه در ۱۲۹۳ق. انتشار نیافته، که در حقیقت نوعی تناقض درونی در بیان این مطلب محسوب می‌شود (ص ۱۲ - ۱۳، ۱۲۸۳ و ۱۳۴۳).
- بی‌اعتنایی به سال‌های میلادی در عنوان و چکیده انگلیسی، خسران و زبانی است که کتابداران و پژوهشگران خارجی از غرابت با متن متحمل می‌شوند.

- یکی از نکات حائز اهمیت اثر، فقدان اغلاط چاپی است که به‌واقع بایستی در کتاب‌های مرجع این موضوع رعایت شود. با این حال، در چند مورد معدود نکاتی به نظر آمد که به‌منظور آگاهی ذکر می‌شود: نایب آجودانباشی (صحیح) // نایب آجودانباشی (غلط)، (ص ۴۷۱، شماره ۶۷۳۷)؛ جلال‌الدین میرزا نایب (صحیح) // جلال‌الدین (غلط)، (ص ۴۷۱، شماره ۶۷۳۷)؛ وزیر جنگ است (صحیح) // وزیر جنگاست (غلط)، (ص ۵۱۵، شماره ۷۴۶۱). همچنین در صفحه

نه پاراگراف دوم، برخی جملات نیاز به اصلاح دستوری دارند. در مقدمه متن: «نخستین سالنامه چاپی در ایران اما سال ۱۲۹۰ هجری قمری به دستور مشیرالدوله ... منتشر شده است» (غلط)، واژه «اما» اضافی است (ص ۹)؛ یا صفحات فهرست مندرجات در برخی موارد با متن همخوانی ندارد؛ در فهرست مندرجات صفحات آغازین تصاویر ۱۲۳۷ درج شده، که صحیح آن ۱۲۳۱ است.

- از نکات پیشنهادی به ناشر محترم، به طبع تصاویر سالنامه‌ها در جلد دوم مرتبط است. اصولاً طبع هر تصویری به شفافیت و خوانایی آن ارزشی دوچندان می‌دهد؛ باتوجه به اینکه به‌منظور صرفه‌جویی مالی، گراور چهار صفحه هر سالنامه در یک صفحه کتاب موجود صورت پذیرفته و به‌واقع بسیاری از صفحات برای مخاطب قابلیت خوانایی ندارد، گمان می‌رود اگر در چاپ بعدی تجدید نظری در این شیوه صورت پذیرد عموم دوستداران تاریخ با خواندن این نوع مواد، میراث فرهنگی خود را بهتر شناسایی می‌کنند.

- در نهایت اینکه، یکی از متون و مواد خواندنی که از دیرباز برای مورخ عصر قاجاری اهمیت داشته سالنامه دولت علیه ایران در سال ۱۳۱۳ق. شماره ۲۲ بوده، که امید است پی‌جویی و کنجکاوی‌های متون تاریخی در آینده موجب شناسایی این نسخه خطی در گنجینه‌های کتابخانه‌ها یا مجموعه‌های شخصی شود.

پی‌نوشت‌ها

1. shabania@edu.ui.ac.ir

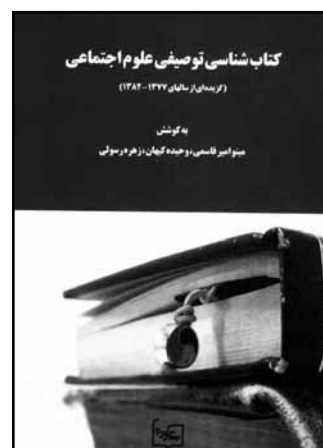
مآخذ

۱. «ایران»، ش ۱۴۳، دوشنبه ۲۰ ذی‌قعدة ۱۳۸۹ق.
۲. قاسمی، فرید (۱۳۸۹). چکیده و متن کامل سالنامه‌های ایران (۱۳۱۲ - ۱۲۹۰ق). تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.
۳. سالور، مسعود؛ افشار، ایرج (۱۳۷۴). روزنامه خاطرات عین السلطنة. تهران: اساطیر.

کتاب‌شناسی توصیفی علوم اجتماعی (در یک نگاه)

■ ایرج صبا^۱

هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی

کتاب‌شناسی توصیفی علوم اجتماعی (گزیده‌ای از سال‌های ۱۳۷۷-۱۳۸۲). به کوشش مینو امیر قاسمی، وحیده کیهان، زهره رسولی. تبریز: ستوده، ۱۳۸۹. شابک: ۷-۴۳-۵۰۰۳-۹۷۸-۶۰۰

کتاب‌شناسی توصیفی علوم اجتماعی نخستین بار در سال ۱۳۸۴ با عنوان «گزیده کتابنامه علوم اجتماعی»، توسط «نشر جامعه‌پژوه» انتشار یافت. کتاب حاضر چاپ جدید همراه با اضافات و اصلاحات از کتاب فوق است. مخاطبان این اثر، اساتید، دانشجویمان و پژوهندگان حوزه علوم اجتماعی هستند. اطلاعات ارائه شده شامل اطلاعات کتاب‌شناختی آثار و نیز خلاصه‌ای از محتوای آنهاست. واژه‌نامه امریکن هریتیج^۱ علوم اجتماعی را، بررسی و مطالعه جوامع انسانی و نیز روابط درون - فردی آنها تعریف می‌کند و کارکردهای آن را در جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، مردم‌شناسی، اقتصاد، علوم سیاسی و تاریخ می‌داند. از سوی دیگر در دایره‌المعارف بریتانیکا، علوم اجتماعی مطالعه جنبه‌های اجتماعی - فرهنگی رفتار انسان است که عموماً مردم‌شناسی فرهنگی، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی، جرم‌شناسی و روان‌شناسی را دربرمی‌گیرد. با توجه به نگرش این دایره‌المعارف «بررسی تطبیقی نظام‌های حقوقی و مذهبی ملل و فرهنگ‌های گوناگون نیز گاهی در حوزه علوم

اجتماعی صورت می‌گیرد».

با توجه به تعاریف فوق، علوم اجتماعی شاخه‌های گوناگون و متنوع موضوعی را زیر پوشش خود قرار می‌دهد. در این کتاب‌شناسی بسیاری از مباحث مربوط به این حوزه مانند اقتصاد، علوم اداری، روان‌شناسی و ... جایگاهی ندارند، و گردآورندگان نیز دلیل یا دلایل حذف این مباحث را ذکر نکرده‌اند.

امروزه، اصطلاح کتاب‌شناسی فقط به کتاب محدود نمی‌شود، بلکه تمام فرم‌ها یا محمل‌های اطلاعاتی چاپی و الکترونیکی و نیز انواع منابع علمی و فنی مانند گزارش، پایان‌نامه و ... را دربرمی‌گیرد. همانگونه که گردآورندگان در مقدمه کتاب آورده‌اند، منابع ارائه شده در این کتاب‌شناسی گزینشی از کتاب‌های موجود در کتابخانه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه تبریز، کتابخانه مؤسسه تحقیقات اجتماعی دانشگاه تبریز، و کتاب‌های چاپ شده در مجموعه کتاب ماه علوم اجتماعی است. متأسفانه هیچ‌گونه شاخصی در انتخاب و ارائه مطالب و همچنین موضوعات مورد بررسی ذکر نشده است. چنین به نظر می‌رسد که شاخص‌های گزینش، مکان نگهداری کتاب‌ها و تاریخ انتشار آنها (۱۳۷۷-۱۳۸۲) بوده است.

سازماندهی اطلاعات در این مجموعه صرفاً بر مبنای نام (عنوان) کتاب‌ها است. در حالی که، امروزه این شیوه سازماندهی در تنظیم اطلاعات، به‌ویژه منابع تخصصی، ناقص بوده و دسترسی به منابع را برای جست‌وجوگر با دشواری مواجه می‌سازد. پژوهشگران معمولاً در پی یافتن اطلاعات مربوط به موضوع‌های خاص هستند؛ لذا در کتاب‌شناسی‌های جدید، نخست از منابع اطلاعاتی مورد نظر تحلیل محتوای دقیق صورت می‌گیرد و آن‌گاه منابع براساس موضوع‌ها و مباحث مربوط به آنها تنظیم و سازماندهی می‌شوند. از این رو، کتاب‌شناسی‌ها معمولاً شامل سه بخش: الف. راهنما یا چکیده کلی موضوع‌ها (ابتدای کتاب)؛ ب. متن (تنظیم شده براساس موضوع)؛ ج. نمایه‌های پایانی (اعم از فهرست ریز الفبایی موضوع‌های درون متن، عنوان، نویسنده، مترجم، ناشر و ...) می‌باشند.

گردآورندگان محترم در معرفی برخی کتاب‌های ترجمه‌ای (مانند کتاب جامعه‌شناسی بنیادین تا تئوری) از ذکر عنوان اصلی آنها غفلت ورزیده‌اند. در صورتی که با معرفی عنوان اصلی، خواننده می‌تواند به منبع اصیل اثر ترجمه شده دست یافته، و امکان مقایسه و تطبیق نکات کیفی و کمی اصل اثر با متن ترجمه شده را داشته باشد. به‌علاوه، با بهره‌گیری از منابع کتاب‌شناختی موجود در متن اصلی، به پژوهش‌ها و مطالعات بیشتر بپردازد.

مواردی که مطالب عیناً از نشریه «کتاب ماه علوم اجتماعی» نقل گردیده است، مشخص نیست، و شایسته آن بود که گردآورندگان با درج نشانه‌ای، مطالب امانت گرفته‌شده را برای خواننده مشخص می‌کردند.

پی‌نوشت

1. American Heritage Dictionary

متأسفانه هیچ‌گونه

شاخصی در انتخاب

و ارائه مطالب و

همچنین موضوعات

مورد بررسی ذکر

نشده است. چنین

به نظر می‌رسد که

شاخص‌های گزینش،

مکان نگهداری

کتاب‌ها و تاریخ انتشار

آنها (۱۳۷۷-۱۳۸۲)

بوده است

کاغذ: تاریخچه، نگهداری و تایل آن

■ مهسا نیکزاد^۱

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی

دانش خود، پیش از اختراع کاغذ به هر راهی که می‌توانستند دست زدند، از جمله کندنه کاری روی سنگ، چوب، لوحه‌های گلین و غیره که آثار آن بعد از هزاران سال برای ما به یادگار مانده است (ص ۷). ۱۵۰ سال پیش از میلاد، پس از اینکه چینی‌ها مدت‌ها روی پارچه‌های ابریشمی نوشتند، آموختند که می‌توانند پوست درخت توت را خرد کنند، به صورت خمیر درآورند و از آن کاغذ بسازند. آنها برای محکم‌تر شدن کاغذهای خود، به آن ساقه‌های کتان و رشته‌های تور ماهی‌گیری کهنه می‌افزودند. هر چند گیاهان در بیشتر جاها یافت می‌شدند، اما چینی‌ها شیوه ساختن کاغذ را به صورت راز نگه داشته بودند. این راز زمانی فاش شد که عرب‌های مسلمان در سال ۱۳۳ هجری/۷۵۱ میلادی، اسیرانی را از چین با خود به سمرقند، از بزرگ‌ترین و شناخته‌شده‌ترین شهرهای دیرین ایران، آوردند. از جمله اسیرانی که صالح‌بن زیاد از چین با خود به سمرقند آورد، کسانی بودند که در کار ساختن کاغذ مهارت داشتند. ایرانیان مسلمان شیوه ساختن کاغذ را از آنان یاد گرفتند و آن را بهبود بخشیدند و به‌زودی سمرقند بزرگ‌ترین مرکز خرید و فروش کاغذ در جهان شد.^۲

با ساخت کاغذ تحولی در ثبت و ضبط دانش ایجاد شد که هم‌زمان به ساخت کتاب و کتابخانه انجامید. با تحول در نوع کاغذ و کتاب، شرایط نگهداری از آن نیز متحول شده و در قرون اخیر باعث پیدایش نوع خاصی از کتاب‌ها گردید.

جایگاه اثر حاضر در بین سایر کتاب‌های مربوط

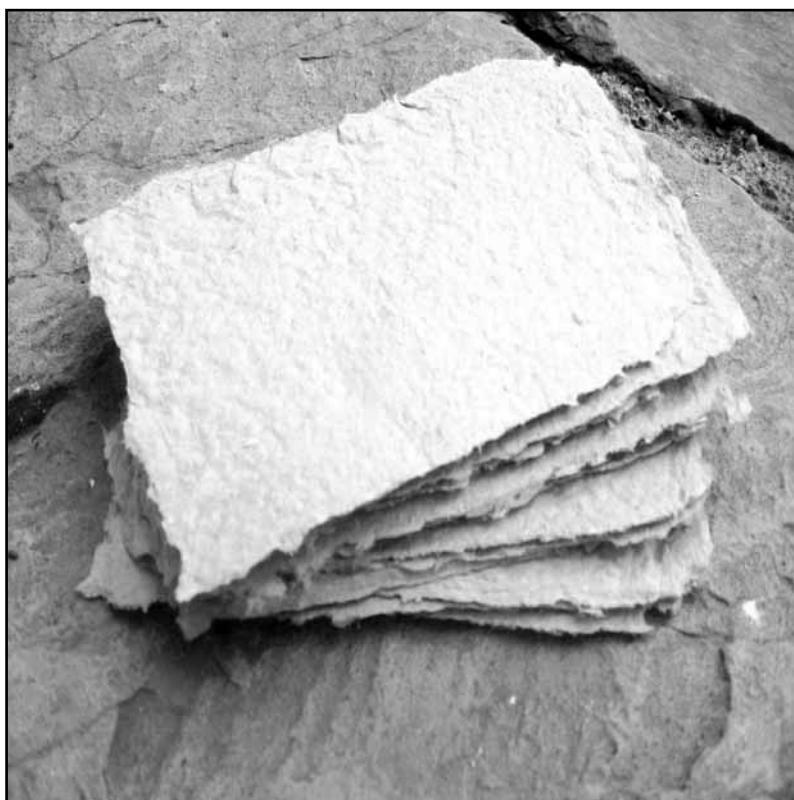
کتاب مورد بررسی، کتابی ۱۳۳ صفحه‌ای است که نیمی از آن به تاریخچه کاغذ مربوط می‌شود. این کتاب در مقایسه با کتب دیگری که در حوزه کاغذ نوشته شده‌اند مانند کتاب «کاغذ» ۳۸۵ صفحه‌ای از انتشارات خانه کتاب ایران (تألیف پورممتاز و مدرسی‌تهرانی، ۱۳۸۰)، که در بیست فصل به کاغذ و تاریخچه آن و سیستم چاپ و مشکلات آن و انواع قطع کاغذ پرداخته، بسیار مختصر و کلی نوشته شده است. به نظر می‌رسد که این کتاب، یک کتاب آموزشی به زبانی ساده برای ناشران جوان و کم‌تجربه و علاقه‌مندان به مبحث کاغذ است. همچنین اگر نگاهی به کتاب

محمی‌الدین بناب، سیامک. ۱۳۹۰. کاغذ: تاریخچه، نگهداری و تایل آن. انتشارات آموت. ۱۳۳ صفحه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۴۱-۱۵-۹.

کاغذ از مهم‌ترین موادی است که انسان را در توسعه علم و به‌اشتراک‌گذاری دانش یاری رسانده است. علوم و ادبیات تا قبل از ساختن کاغذ، در محیط محدود محصور بوده و جز یک طبقه معین دیگران به آن دسترسی نداشتند و استفاده و حمل و نقل موادی که در آن ایام برای نوشتن بکار می‌رفت، چندان آسان نبود، و هرگز مانند امروز ثبت‌کردن اطلاعات فراهم نبود.^۳ کاغذ یکی از چهار اختراع بزرگ چینیان باستان است که فرایند انتقال و اشاعه دانش در ابعاد گسترده را متحول ساخت و تأثیر سترگی در فرهنگ و تاریخ بشری به جای گذاشت. به‌زعم نویسنده کتاب مورد نقد در این نوشتار، «در تاریخ بشر کمتر اختراعی چون کاغذ، توانسته زندگی انسان را دگرگون سازد. مردمان باستان برای ماندگار نمودن

«کاغذ در زندگی و فرهنگ ایرانی»، تألیف ایرج افشار که حاصل تجربه هفتاد ساله او در سروکار داشتن با نسخه‌های خطی است بیفکنیم، خواهیم دید که در مقایسه با کتاب مورد نقد که بیشتر جنبه فنی کاغذ را مورد بحث قرار داده است، استاد افشار در کتاب خود بیشتر به جنبه‌های تاریخی و تمدنی آن، به ویژه در حوزه تمدنی ایران، توجه داشته است. بدین معنا که با نگاهی تاریخی، شواهد مربوط به کاغذ و انواع آنرا در متون ادبی - تاریخی به زبان فارسی کاویده و آنها را ذیل موضوع‌های مرتبط طبقه‌بندی کرده است. «مبانی ویژگی‌های کاغذ: ساختاری، مکانیکی، اپتیک»، تألیف ویلیام ای اسکات عنوان دیگری است که با ترجمه الیاس افرا در سال ۱۳۸۵ از سوی

انتشارات آیین منتشر شده است و اطلاعات بسیار ارزشمندی درباره فرآیند کاغذسازی و مواد خام مصرفی، ویژگی‌های ساختاری کاغذ، خواص مکانیکی کاغذ، ویژگی‌های ظاهری کاغذ، اثر محیط بر خواص کاغذ، خواص مقاومتی کاغذ، جنبه‌های بنیادی ویژگی‌های کاغذ، ویژگی‌های کاغذهای چاپ و تحریر، ویژگی‌های مقوای بسته‌بندی، ویژگی‌های کاغذهای نازک چروکی و روش‌های نوین آزمون خودکار کاغذ ارائه می‌دهد.

درباره نویسنده

آقای سیامک محی‌الدین‌ناب، نویسنده کتاب مورد بررسی، از نویسندگان و محققان صنعت چاپ است. از دیگر نوشته‌های وی، می‌توان به یادداشت کوتاهی با عنوان «انگشتم را روی زخم می‌گذارم» که ترجمه گفتگویی با «گونت‌گراس» نویسنده بزرگ آلمانی و برنده جایزه نوبل ادبی است، اشاره کرد. کتاب مورد بررسی، حاصل تلاش دوساله نویسنده در گردآوری منابع است.

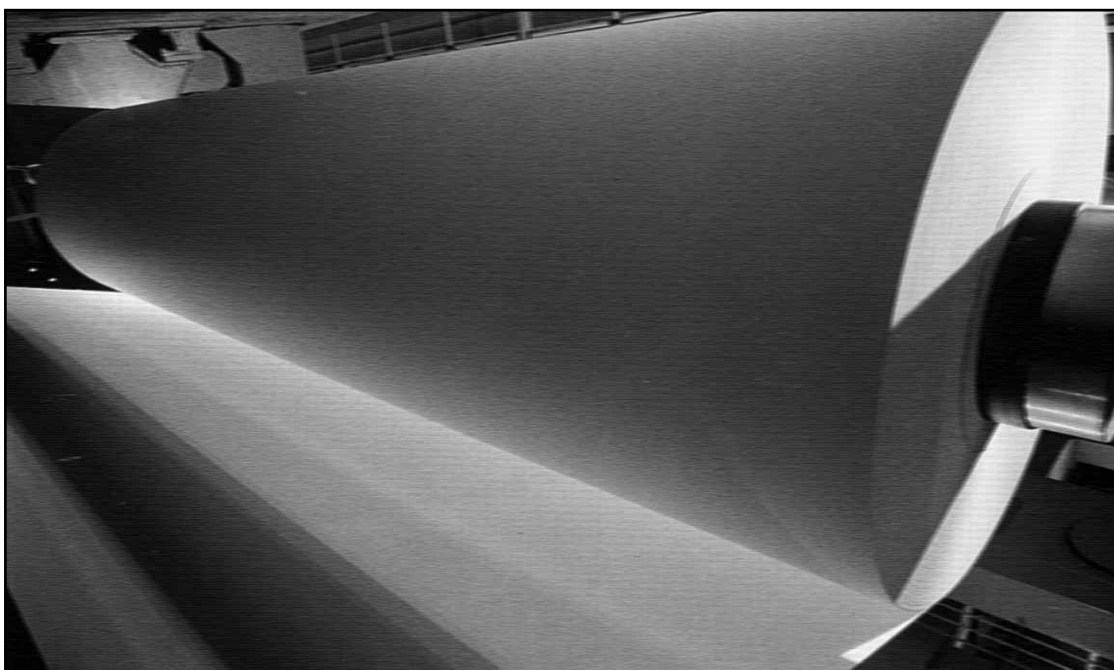
محتوای کتاب

کتاب مورد بررسی، با تاریخ کاغذ شروع می‌شود. قسمت اول از تاریخ کاغذ با معرفی الواح گلی آغاز می‌شود. به زعم نویسنده، استفاده از الواح گلی، در ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد، توسط سومریان در جنوب و آکاد^۱ در شمال ابداع شد و به تکامل رسید. نویسنده در قسمت‌های بعدی به سایر موادی که پیش از اختراع کاغذ به عنوان محمل نگارش و ثبت اطلاعات به کار می‌رفته‌اند از جمله سنگ، طلا و فلزات، پوست جانوران یا پارشمن، پاپیروس یا همان

قرطاس، و برگ و پوست درختان پرداخته و به اختصار به تاریخچه استفاده از آنها اشاره می‌کند. در این قسمت از برخی منابع تاریخی مثل ابوریحان و مسعودی نیز استفاده شده است و به قول نویسنده، کلمه برگ که امروز برای یک ورق کاغذ به کار می‌رود احتمالاً ریشه در زمانی دارد که در هندوستان از برگ و پوست درختان برای نگارش استفاده می‌شد.

قسمت بعدی کتاب با عنوان «کاغذ چینی، نخستین کاغذ»، با توضیحی در مورد «لیغ»^۲ آغاز شده و به توضیح روش ساخت کاغذ توسط چینی‌ها می‌پردازد. یکی از اطلاعاتی که در این بخش آمده این است که ایرانیان مسلمان، شیوه ساختن کاغذ را از چینیان یاد گرفته و آن را بهبود بخشیده‌اند. در ادامه، نویسنده به اختصار به معرفی انواع گونه‌های کاغذ از جمله بغدادی، هندی، خانبالیغ، اصفهانی، مصری، فرنگی، بخارایی، ترمه، آهاری، ابری، ابریشمی، پوست دل آهو، خنایی، خراسانی، ونیزی، فرنگی نو، طلحی، نوحی، فرعونسی، جعفری، طاهری، جیهانی، مأمونی، منصوری، مقتابی و دولت آبادی می‌پردازد. در قسمت بعدی، ساخت کاغذ در شهرهای مختلف توضیح داده می‌شود، از ساخت کاغذ در شهرهای شام و مصر و مغرب گرفته تا اندلس و ایران. همچنین پس از این قسمت، به نقش اسلام در ساخت و تولید و رواج کاغذ پرداخته شده است. در قسمت بعد (صص ۳۰-۲۹) با عنوان نوآوری‌های ایرانیان در کاغذسازی، یک به یک به مواردی از نوآوری‌های ایرانیان اشاره می‌شود، مواردی از قبیل آهار زدن به کاغذ، بهره‌گیری از آب دنگ، بهره‌گیری از قالب خیزران، بهبود کاغذ و بافت آن و کاغذ رنگی. در ادامه نیز روش‌های الوان‌سازی کاغذ توضیح داده شده است.

کاغذ یکی از چهار
اختراع بزرگ چینیان
باستان است که فرایند
انتقال و اشاعه دانش
در ابعاد گسترده را
متحول ساخت و تأثیر
ستری در فرهنگ و
تاریخ بشری به جای
گذاشت

در ابتدای کتاب،
نویسنده به صورت
مقدماتی به پیدایش
کاغذ پرداخته، در
اواسط کتاب به
صورتی نیمه فنی و
در انتهای کتاب به
صورتی کاملاً فنی به
فنون چاپ می‌پردازد و
از این لحاظ همگونی
خوبی بین قسمت‌های
مختلف کتاب وجود
دارد

آشوریان، کتابخانه‌های مصریان و ایرانیان و اسکندریه. سپس، در قسمتی راجع به قطع یا اندازه کتاب، به بررسی انواع قطع‌های کتاب پرداخته می‌شود. قطع‌هایی همانند: سلطانی، رحلی، رقعی، وزیری، خشتی، بیاضی، جانمازی و

در قسمتی با عنوان «اجزای کتاب»، به انواع بخش‌ها و اجزای کتاب پرداخته شده است. از جمله روکش جلد، آستر بدرقه، صفحات آغازین، متن و دیگر اجزای کتاب. همچنین در عکسی از نمای کتاب، نویسنده به شمای یک کتاب معمولی پرداخته است. در ادامه کتاب (صص ۷۳-۷۲) قسمتی با عنوان صحافی کتاب و انواع آن، که به نظر می‌رسد کمی فنی‌تر از سایر قسمت‌هاست، به موضوع صحافی پرداخته و در ادامه، تعریفی از چین و تاء و جنبه‌های فنی کاغذ که از جمله آن می‌توان به راه کاغذ اشاره کرد، اشاره کرده است. پیدا کردن راه کاغذ مطلب بعدی این بخش است که از جمله روش‌های پیدا کردن راه کاغذ می‌توان از آزمایش با ناخن، آزمایش خم کردن، آزمایش پاره کردن، آزمایش نوار برش‌شده و آزمایش خیس کردن کاغذ را نام برد.

در قسمت بعد که نویسنده به صورتی فنی به ویژگی‌های کاغذ پرداخته است، به صافی سطح، الکتریسیته ساکن و ویژگی‌هایی مانند آن اشاره می‌کند. از این قسمت به بعد کاملاً فنی نوشته شده است و به تعریف اصطلاحات فنی چاپ پرداخته شده است. همچنین فرآیند چاپ و انواع چاپ نیز به صورت موجز اشاره شده است.

در انتهای کتاب، راهنمایی‌هایی برای تنظیم تاء‌های خاص آورده شده که بیشتر برای آشنایی اپراتورها با کارآیی دستگاه است. از جمله: تای ۱۲ صفحه، ۱۶ صفحه، ۸ صفحه و این قسمت به صورت کاملاً مصور نشان داده شده است. همچنین روش‌های ممکن برای حالت چاپ دو رو بالا، با تصویر نمایش داده شده است.

سیر و تحول کاغذ در اروپا عنوان موضوعی است که قسمت بعدی کتاب (صص ۳۵-۳۲) به آن اختصاص یافته است. به زعم نویسنده، پیش از آنکه کاغذ توسط مسلمانان به اروپا راه یابد، آنان از کاغذ پوستی و پاپیروس برای نوشتن استفاده می‌کردند. بعدها زائران مسیحی، چند تکه کاغذ ساخت مسلمانان را با خود به مرکز اروپا بردند و به تدریج کاغذسازی در اروپا گسترش یافت.

پس از پایان این قسمت، نویسنده عمدتاً وارد مطالبی فنی (همانند قطع کاغذ) و ویژگی‌های کاغذ می‌شود. ابتدا اندازه قطع‌های کاغذ در قدیم و همچنین اندازه‌های استاندارد امروزی کاغذ تشریح می‌شود. سپس نویسنده مراحل ساخت کاغذ و نحوه مراقبت از کاغذ را به تفصیل تشریح می‌کند. همچنین در قسمتی جالب، به چند نمونه از تأثیر کاغذ بر شعر و ادب پارسی از جمله در اشعار فردوسی، سعدی، خاقانی و کمال اسماعیل اشاره می‌شود. صنعت کاغذسازی در دوران مصر در ادامه مورد بحث قرار می‌گیرد. در این مبحث، به تلاش‌ها و کوشش‌ها جهت احداث کارخانه‌های کاغذسازی در دوران معاصر اشاره شده است.

در صفحات ۴۹ تا ۵۲ با عنوان «کلیاتی در مورد کاغذ» به مواردی کلی در مورد کاغذ اشاره شده است که از جمله می‌توان به این موارد اشاره کرد که: از نظر کیفیت، بهترین کاغذها از الیاف کتان و پنبه بدست می‌آیند، کاغذ هم مثل پارچه پشت و رو دارد، کاغذهای مرطوب‌تر سفیدترند، کاغذهای گلاسه مرغوب‌ترین نوع کاغذند، سطح کاغذ دارای خواب یا راه است و

مطالب با درجه‌بندی کاغذ و مقوا و مبحثی با همین عنوان ادامه می‌یابد و به خصوصیات مهم فیزیکی و همچنین مکانیکی مقوا و کاغذ پرداخته می‌شود. پس از آن به مفهوم کدکس و سپس به چاپ اشاره می‌شود. پس از این قسمت، تاریخچه کتاب و کتابخانه در عهد باستان مورد بررسی قرار می‌گیرد. از جمله کتابخانه‌های

مخاطبان کتاب

صاحبان نشر و کتابدوستان، هر دو گروه می‌توانند از این اثر استفاده‌ای جدی ببرند اما به نظر می‌رسد همانگونه که پیشتر نیز اشاره شد، این کتاب، یک کتاب آموزشی به زبانی ساده برای ناشران جوان، کم‌تجربه و دست‌اندرکاران صنعت چاپ است. به نقل از نویسنده این کتاب^۷، این اثر می‌تواند نیاز اطلاعاتی کارگران و اپراتورهای فعال در صنعت چاپ را برطرف کند، نویسنده اضافه می‌کند: بسیاری از کارگران و فعالان حوزه چاپ به خوبی با خصایص و ویژگی‌های کاغذ آشنا نیستند و در کارشان با مشکل برخورد می‌کنند. مباحث مختلفی در این کتاب قرار دارند که شرایط نگهداری و حتی تا زدن کاغذ نیز بر اساس راه آن، بخشی از آن به شمار می‌آید.

مزایای کتاب

از مزایای کتاب می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- این کتاب به صورت موجز و مختصر برای افرادی که به تازگی وارد صنعت نشر شده‌اند، نگاشته شده است و از این لحاظ حوصله مخاطب مبتدی را سر نبرده و وی را به ادامه مطالعه کتاب تشویق می‌نماید.

- در ابتدای کتاب، نویسنده به صورت مقدماتی به پیدایش کاغذ پرداخته، در اواسط کتاب به صورتی نیمه فنی و در انتهای کتاب به صورتی کاملاً فنی به فنون چاپ می‌پردازد و از این لحاظ همگونی خوبی بین قسمت‌های مختلف کتاب وجود دارد.
- این کتاب مصور است و در مواردی که لازم است به خوبی از عهده توضیح مطالب با تصاویر برآمده است که این نکته، به تفهیم متن کمک شایان توجهی می‌کند.

معایب کتاب

- به نظر می‌رسد از آنجایی که در عنوان کتاب، کلمه «تاریخچه» آمده است، مخاطب کتاب انتظار دارد بحثی کامل و مفصل در مورد تاریخچه کتاب پیش رو داشته باشد، در صورتی که با مطالعه بخش‌های مختلف تاریخچه در این کتاب، متوجه می‌شویم که این قسمت بسیار مختصر و در مقایسه با کتاب‌های دیگر (از جمله کتاب کاغذ از نشر خانه کتاب ایران) بسیار ناقص است.
- همچنین در عنوان کتاب واژه «نگهداری» آمده است؛ با این وجود مشاهده می‌شود که در فهرست مندرجات واژه‌ای با عنوان نگهداری نیامده است. در متن کتاب نیز فقط در قسمت کوتاهی با عنوان «کلیاتی در مورد کاغذ» (صص ۴۹-۵۲) به چند مورد از انواع کاغذ و جنس آن اشاره شده است و در هیچ کجای متن به روش نگهداری از کاغذ برخوردیم.

- در چند جای کتاب از جمله صفحات ۵۹ و ۶۵ استناد درون متنی داده شده اما هیچ اثری از منابع و مأخذ در انتهای کتاب نیست. این می‌تواند یکی از معایب اصلی کتاب باشد. امیدواریم این مشکل، در ویرایش‌های بعدی کتاب اصلاح شود.

- هرچند تعداد صفحات کتاب زیاد نیست (۱۳۳ صفحه)، اما وجود یک نمایه در انتهای کتاب، ضروری به نظر می‌رسد. زیرا نویسنده این کتاب از اصطلاحات تخصصی بسیاری استفاده کرده است و برای کسی که به دنبال مفاهیم و کاربرد یک اصطلاح فنی خاص است، نبود یک نمایه می‌تواند گمراه‌کننده و خسته‌کننده باشد.

- بهتر بود معادل لاتین کلمات به جای روبروی کلمات و در داخل پرانتز، به شکل پانویس در زیر صفحه آورده می‌شد تا یکدستی و زیبایی متن حفظ می‌شد. همچنین مشاهده می‌شود که عبارات لاتین به صورت حروف بزرگ نوشته شده‌اند. این مساله نیز باید اصلاح و در ویرایش‌های بعدی با حروف کوچک نگاشته شوند. همچنین در بسیاری از قسمت‌هایی که کلمه‌ای لاتین در متن به صورت فارسی استفاده شده است، اصلاً معادل آن به لاتین، حتی در پرانتز، نیامده است.

- بهتر بود این کتاب به چند بخش و زیر بخش تقسیم می‌شد که محتوا، همگونی کامل‌تری داشته باشد. اغلب مشاهده می‌گردد که نویسنده مدام از بحثی به بحث دیگر پریده است. مثلاً از صفحه ۴۴ در بحث مربوط به ساخت کاغذ به تاثیر کاغذ در ادبیات فارسی رفته و پس از آن دوباره به صنعت کاغذ سازی بازگشته است. این مسأله، خواننده را دچار سردرگمی می‌کند. همچنین در صفحه ۵۵، نویسنده پس از اینکه به کاغذ و کلیات آن پرداخته، دوباره به کدکس اشاره کرده و پس از آن دوباره با مباحث فنی بحث را ادامه داده است. نویسنده می‌توانست کتاب را به سه بخش تاریخچه، نگهداری و تای آن (همانگونه که در عنوان آمده است) تقسیم کند و زیربخش‌هایی را به هریک از آنان اختصاص دهد.

درکل به نظر می‌رسد این کتاب تا حدودی در برآوردن هدف خود که به قول نویسنده کتاب، آشناکردن قشر کارگران و فعالان حوزه چاپ با کاغذ است، موفق بوده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Nikzad.mahsa@gmail.com
2. [تاریخ دسترسی ۹۰،۵،۲۸] <http://fa.wikipedia.org/wiki/>
3. [تاریخ دسترسی ۹۰،۵،۳۰] <http://fa.wikipedia.org/wiki/>
۴. محی الدین بناب، سیامک (۱۳۸۴). انگشتم را روی زخم می‌گذارم: تاریخ. [http://www.jamejamonline.ir/newstext. ۹۰،۴،۱۳]. [دسترسی: ۹۰،۴،۱۳].
۵. [تاریخ: ۹۰،۴،۱۰] <http://www.jamejamonline.ir/newstext.>
۶. به معنای ابریشم
7. <http://isna.ir/isna/NewsView.aspx?ID=News-1736564> [تاریخ دسترسی: ۹۰،۴،۱۰]

مآخذ

۱. پور ممتاز، علیرضا؛ مدرسی تهرانی، شهره (۱۳۸۰). کاغذ. تهران: خانه کتاب ایران.
۲. افشار، ایرج (۱۳۹۰). کاغذ در زندگی و فرهنگ ایرانی. تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب.

این کتاب به صورت

موجز و مختصر برای

افرادی که به تازگی

وارد صنعت نشر

شده‌اند، نگاشته شده

است و از این لحاظ

حوصله مخاطب مبتدی

را سر نبرده و وی را

به ادامه مطالعه کتاب

تشویق می‌نماید

آموزش گام به گام جست و جو و تحقیق در اینترنت

■ دکتر حمید قاضی زاده

مدرس مدعو گروه کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه علامه طباطبائی

از آنها در دنیای حاضر بسیار ضروری و اساسی است. اهمیت اطلاعات و خدمات ارائه شده در اینترنت و افزایش روزافزون کاربران این شبکه، سبب شده تا کاربران زیادی به ماهیت و فرایند جست و جوی اطلاعات در آن توجه نشان دهند. کتاب «آموزش گام به گام جست و جو و تحقیق در اینترنت» نیز قصد دارد به صورت تدریجی خواننده را با مهارت های جست و جو در اینترنت آشنا کند. به منظور آشنایی با کتاب های مرتبط با موضوع کتاب مورد نقد، کاوشی در وبگاه سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران^۱ انجام گرفت، و مشخص شد که در این حوزه تا کنون نزدیک به ۲۲ عنوان کتاب منتشر شده است. با توجه به اینکه در حوزه آموزش جست و جو کتاب های بسیاری منتشر شده است، انتظار می رود کتاب های جدید از نوآوری، خلاقیت و روزآمدی بیشتری برخوردار باشد که کتاب مورد نقد، چنین مزیتی را نسبت به سایر منابع منتشر شده ندارد.

در زیر مشخصات برخی عنوان های مرتبط با موضوع جست و جوی در اینترنت ارائه می شود:

— طاهریان ریزی، ابوالفضل (۱۳۸۷). «آموزش دوستانه جست و جوی پیشرفته در اینترنت». تهران: طاهر.

— شفق، مریم (۱۳۸۹). «آموزش جست و جو در اینترنت». تهران: خلاق.

— مروج، محمدتقی (۱۳۸۸). «کلید جست و جو در اینترنت». تهران: کلید آموزش.

— متقی، مریم (۱۳۸۸). «جست و جوی منابع علمی در اینترنت». تهران: آوا متن.

— مولاناپور، رامین (۱۳۸۲). «موتورهای جست و جو در اینترنت». تهران: انستیتو ایز ایران.

معرفی مترجمان

این کتاب توسط ابوالفضل طاهریان ریزی و آرزو خسروپور ترجمه و از سوی نشر طاهریان منتشر شده است. این دو مترجم به غیر از این اثر، آثار متعدد دیگری را نیز تألیف و ترجمه کرده اند. به عبارت دقیق تر با اندکی تدبیر در آثار منتشره شده این دو مترجم،

کراینگ، جو. آموزش گام به گام جست و جو و تحقیق در اینترنت. مترجمان ابوالفضل طاهریان ریزی، آرزو خسروپور. تهران: طاهریان پور، ۱۳۸۹. ۲۲۴ ص، شابک: ۹۶-۹۶-۸۴۰۶-۹۷۸-۹۶۴

مقدمه

با شکل گیری و رشد بسیار سریع شبکه های اطلاعاتی به ویژه اینترنت و وب جهان گستر، مؤسسه های علمی و پژوهشی، دانشگاه ها و سازمان های زیادی اقدام به ارائه اطلاعات و خدمات خویش از طریق این بستر کردند. رشد فزاینده اطلاعات در شبکه های الکترونیکی، آشنایی با مهارت های جست و جو را به ضرورتی اجتناب ناپذیر تبدیل کرده است؛ به طوری که آشنایی با مهارت های جست و جو و ابزارهای مرتبط را می توان مساوی با دسترسی به اطلاعات و عدم آشنایی را مساوی با محرومیت دسترسی قلمداد کرد. موتورهای کاوش به عنوان یکی از ابزارهای بسیار مهم جست و جوی اطلاعات در اینترنت، قابلیت های فراوانی در اختیار کاربران برای شناسایی اطلاعات، محصولات و خدمات و همچنین دسترسی به آنها فراهم می کنند و آشنایی با نحوه استفاده

با نگاهی اجمالی به
نحوه تقسیم‌بندی
بخش‌ها و محتوای
کتاب، می‌توان
برداشت کرد که
کتاب «آموزش گام
به گام جست‌وجو و
تحقیق در اینترنت»،
شکل کاربردی
داشته و عموم افراد
استفاده‌کننده از
اینترنت را مخاطب
قرار می‌دهد

افراد استفاده‌کننده از اینترنت را مخاطب قرار می‌دهد. در شرح مشخصات اثر پیش‌رو، مشخص شد که کتاب از ۱۱ بخش و ۱۰۰ گام تشکیل شده است.

در بخش اول کتاب، قابلیت‌های مختلف جست‌وجو در موتور جست‌وجوی گوگل از طریق نمایان کردن گام‌هایی مانند سفرای کردن نتایج جست‌وجوی گوگل، محدود کردن نتایج جست‌وجو، کنترل‌کننده‌های اصلی جست‌وجو، و جست‌وجو بر اساس دامنه‌ای از اعداد مطرح شده است. در بخش دوم، موضوع‌هایی مانند جست‌وجوی نماهنگ‌های ویدیویی، تصاویر و انواع مختلف فایل‌ها ذکر شده، و در بخش‌های سوم و چهارم قدرت بالای ابزارهای کارآمد گوگل و همچنین نحوه بالابردن قدرت مرورگر ابزارهای گوگل ارائه شده است. در این بخش‌ها قابلیت‌هایی مانند پیشنهاد بررسی نگارش لغت مورد جست‌وجو، فهرست کردن انواع لینک‌های مربوط به صفحه نتایج جست‌وجو، افزودن لینک‌هایی به نوار ابزار مرورگر و بهره‌گیری از فنون خاصی جهت پر کردن فرم‌های خسته‌کننده وب مطرح شده است.

در همین راستا، موضوعاتی نظیر به‌دست آوردن اخبار، نحوه پیدا کردن موقعیتی خاص به‌وسیله گوگل، صرفه‌جویی در هزینه‌ها به‌وسیله قابلیت ابزارهای گوگل و ارسال پیغام‌ها در فرم‌های گفت‌وگوی گوگل، مواردی هستند که به‌ترتیب در بخش‌های پنجم تا هشتم ذکر شده‌اند. امکان دسترسی به خلاصه اخبار جهان، تصاویر، گزارشات و گلچینی از ۴ هزار ۵۰۰ منبع خبری در سراسر دنیا، استفاده از کتاب‌های زرد تلفن و نقشه‌های مختلف مانند نقشه‌های پیوسته اینترنتی، دسترسی به مسیر جاده‌ها و استفاده از

به سهولت مشخص می‌شود که تخصص موضوعی آنها در حیطه رایانه و منابع الکترونیکی است. همچنین با کاوشی دقیق در اینترنت جهت دسترسی به حوزه تخصصی ناشر کتاب نیز مشخص شد که انتشارات طاهریان از جمله انتشاراتی است که در حوزه تخصصی رایانه فعالیت داشته و تاکنون کتاب‌های رایانه‌ای زیادی را روانه بازار کرده است. در ادامه برخی از آثار مترجمان محترم، که از سوی نشر طاهریان منتشر شده، ارائه می‌شود:

- طاهریان‌ریزی، ابولفضل؛ خسروپور، آرزو (۱۳۸۸). آموزش گام به گام و جادویی اینترنت. تهران: انتشارات طاهریان.
- طاهریان‌ریزی، ابولفضل؛ خسروپور، آرزو (۱۳۸۵). آموزش گام به گام ۲۰. Premiere pro. تهران: انتشارات طاهریان.
- رابرتسن سینکлер، ایان. (۱۳۷۸). فرهنگ اصطلاحات کامپیوتر و IT ترجمه ابوالفضل طاهریان ریزی. تهران: انتشارات طاهریان.

- طاهریان‌ریزی، ابولفضل؛ خسروپور، آرزو (۱۳۸۹). آموزش گام به گام و جادویی اکسل ۲۰۰۷. تهران: انتشارات طاهریان.
- طاهریان‌ریزی، ابولفضل؛ خسروپور، آرزو (۱۳۸۷). آموزش گام به گام ورد ۲۰۰۷. تهران: انتشارات طاهریان.
- طاهریان‌ریزی، ابولفضل؛ خسروپور، آرزو (۱۳۸۶). آموزش گام به گام ویندوز ویستا. تهران: انتشارات طاهریان

مقایسه اثر با آثار مشابه

اثر حاضر نیز مانند سایر آثار مشابه، مانند کتاب استفاده جامع از یاهو در اینترنت^۲، تنها به معرفی خدمات و قابلیت‌های یک موتور جست‌وجو بسنده کرده و از میان دو اصل مطرح یعنی جست‌وجو و تحقیق که در عنوان کتاب مشخص شده، تنها به یک بُعد سوق پیدا کرده و از بُعد دیگر به‌گونه‌ای آشکار غافل شده است. توجه بیش از حد به سایت‌های قابل جست‌وجو، وبلاگ‌ها و ... سبب شده کتاب از رسالت اصلی خویش که معرفی و بیان نحوه تحقیق در اینترنت است، غافل شده و تنها مقوله جست‌وجو را مورد کنکاش و نمایش قرار دهد. به هر حال، گنجانده‌شدن موضوعاتی نظیر Page Rank در صفحات ۱۹۲ - ۱۹۳ و Google set در صفحه ۲۱۰ می‌تواند کتاب پیش‌رو را برای خوانندگان آن جذاب و کارآمد جلوه دهد.

معرفی کتاب

با نگاهی اجمالی به نحوه تقسیم‌بندی بخش‌ها و محتوای کتاب، می‌توان برداشت کرد که کتاب «آموزش گام به گام جست‌وجو و تحقیق در اینترنت»، شکل کاربردی داشته و عموم

ابزارهای ایده‌آل گوگل برای جستجوی حداقل قیمت کالاها و نیز امکان دسترسی به گروه‌های خبری موجود در تمام مرورگرهای سراسر جهان از جمله امکاناتی هستند که در این فصل‌ها مطرح شده‌اند. همچنین بخش هشتم را می‌توان پنجره‌ای به دنیای گروه‌های خبری دانست.

ساخت و نگهداری یک بلاگ، بالابردن قدرت گوگل و تازه‌ترین امکانات در گوگل موضوعاتی هستند که در بخش‌های نهم تا یازدهم مطرح شده‌اند. در بخش نهم ضمن مروری کوتاه بر بلاگ‌ها، کاربر برای ورود به دنیای بلاگ‌ها آماده می‌شود. در این بخش کاربر تکنیک‌ها و نکات لازم جهت استفاده از وبلاگ‌ها را فرا می‌گیرد. در بخش دهم کتاب سعی شده است تا با معرفی روش‌های ابتکاری جست‌وجو، همیشه کاربران خود را راضی و خشنود نگه دارد. در این بخش از ابزار جست‌وجوی قدرتمندی به نام گوگل لب^۲ استفاده می‌شود. امکان جست‌وجو به زبان فارسی یکی از امکانات جذابی است که تا حد زیادی نیاز کاربران ایرانی گوگل را مرتفع می‌سازد. این قابلیت و ویژگی مربوط به آن از جمله مباحثی است که در بخش یازدهم به آن اشاره شده است.

عنوان کتاب حاضر -

جست‌وجو و تحقیق

در اینترنت - تداعی گر

موضوع تحقیق در

اینترنت بوده، و

این گونه در ذهن

خواننده متبادر می‌شود

که کتاب پیش‌رو

اشاره‌ای هم به

اصول تحقیق و انواع

روش‌های تحقیق در

حوزه منابع الکترونیکی

نیز دارد. اما با اندکی

تأمل در محتوای کتاب،

نشانه‌ای از روش‌های

تحقیق و سازوکارهای

مرتبط با آن دیده

نمی‌شود

نقد و نظر

نقاط قوت کتاب

تجربه نشان داده است اکثر کاربران در زمان استفاده از موتور کاوش گوگل، فقط از قسمت جست‌وجوی اولیه آن استفاده کرده و از دیگر قابلیت‌های گوگل به دلیل ناآشنایی، استفاده مناسبی نمی‌کنند. بنابراین وجود چنین منبعی - به سبب ارائه جزئی‌ترین اطلاعات درباره قابلیت‌های گوگل - می‌تواند برای خوانندگان در انجام جست‌وجوی مطلوب، بسیار سودمند باشد.

امکان خلاصه کردن نتایج جست‌وجو با استفاده از گوگل ست^۴، توسط کاربر در صفحه ۲۱۰، انجام جست‌وجوی پیشرفته به وسیله فراگل^۵، در صفحه ۱۴۴، و سفارشی کردن نوار ابزار گوگل در صفحه ۹۲، تنها بخشی از خدمات سودمندی هستند که در این کتاب به آنها اشاره شده است. معرفی و بیان ابزارهای کاوشی نظیر گوگل گروپ^۶ و گوگل اوکال^۷ در صفحات ۱۵۶ و ۲۰۰ نیز می‌تواند از جمله نکات ارزشمند کتاب حاضر تلقی گردد.

نقاط ضعف کتاب

عدم وجود مقدمه، پیشگفتار، و مشخص نبودن مخاطبان کتاب، شاید جزء موارد بارزی باشند که می‌توان از آنها به عنوان کاستی‌های کتاب اشاره کرد. همچنین، از آنجا که پوشش بیشتر مطالب کتاب، مربوط به گوگل و دامنه وسیع آن است، بهتر آن بود که کتاب با تغییر نام، با عنوان جدید «جست‌وجو و تحقیق در گوگل» منتشر می‌شد؛ زیرا موتور جست‌وجوی گوگل تنها یکی از انواع موتورهای جست‌وجو در اینترنت بوده و واژه اینترنت فقط مختص و محدود به گوگل نیست. در واقع، اینترنت به مثابه بزرگراهی است که در آن انواع اخبار، سرگرمی‌ها، موتورها و راهنمای جست‌وجو، پایگاه‌های

اطلاعاتی، وبگاه‌های سازمانی و موجود است.

همچنین، عنوان کتاب حاضر - جست‌وجو و تحقیق در اینترنت - تداعی گر موضوع تحقیق در اینترنت بوده، و این گونه در ذهن خواننده متبادر می‌شود که کتاب پیش رو اشاره‌ای هم به اصول تحقیق و انواع روش‌های تحقیق در حوزه منابع الکترونیکی نیز دارد. اما با اندکی تأمل در محتوای کتاب، نشانه‌ای از روش‌های تحقیق و سازوکارهای مرتبط با آن دیده نمی‌شود.

به نظر می‌رسد، علی‌رغم این که در مراحل تدوین و تألیف کتب آموزشی، رعایت و نگارش اصول خاصی مانند وجود مقدمه، پیشگفتار، مشخص کردن نوع مخاطب و... اجتناب‌ناپذیر است، کتاب آموزش گام به گام جست‌وجو و تحقیق در اینترنت، فاقد مشخصات و اطلاعات کلی نظیر مقدمه، پیشگفتار، فهرست مندرجات و... بوده، و فقدان این مشخصات تا حدودی روند بررسی و قضاوت در مورد اهداف، شناخت مخاطب و سایر شاخص‌های مورد نیاز جهت نقد را با سردرگمی و مشکل مواجه می‌سازد. وجود چارچوب‌های سازماندهی شده‌ای مانند مقدمه یا پیشگفتار و...، سبب می‌شود هم از هدر رفتن وقت خواننده جلوگیری شود، و هم خواننده با اهداف و فلسفه چاپ کتاب آشنایی بیشتری پیدا کند.

سخن پایانی

امروزه، در عصر الکترونیک، داشتن مهارت‌های جست‌وجو برای رفع نیازهای اطلاعاتی امری بسیار مهم و حیاتی است. بنابراین، تولید و انتشار کتاب‌هایی با این موضوعات بسیار ارزشمند است. کتاب آموزش گام به گام جست‌وجو و تحقیق در اینترنت، منبعی است که با داشتن نکات برجسته خود تا حدودی توانسته به پرسش‌های مربوط به حوزه جست‌وجو در محیط وب پاسخ دهد. هر چند به طور دقیق مخاطبان کتاب مشخص نشده و اهداف آن معلوم نیست. از آنجا که کتاب، تمرکز خود را روی موتور جست‌وجوی گوگل - بزرگ‌ترین و مهم‌ترین موتور جست‌وجو در اینترنت - معطوف داشته، مطالعه آن می‌تواند برای خوانندگان مفید باشد. نهایت اینکه کتاب حاضر، قصد دارد با ارائه روش‌های گوناگون کاوش در اینترنت از طریق موتور جست‌وجوی گوگل، کاربران را با فرایند جست‌وجو آشنا ساخته و آنها را در بازیابی دقیق و جامع اطلاعات یاری رساند.

پی‌نوشت‌ها

1. www.nlai.ir

۲. نادری‌فر، مهدی؛ بختیاری تاتی، داوود و طاهریان ریزی، ابوالفضل (۱۳۸۱). استفاده جامع از یاهو [YAHOO!]. تهران: انستیتو ایز ایران.

3. Google lab

4. Google set

5. Froogle

6. Google Group

7. Google local

معرفی و ارزیابی واژه‌نامه برخط علم کتابداری و اطلاع‌رسانی^۱ (ادلیس)

■ مریم شعبان‌زاد^۲

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن

مقدمه

با توجه به حجم روزافزون منابع اطلاعاتی در اینترنت و شبکه جهانی وب، کتابداران و کاربران اینترنت قبل از انتخاب و استفاده از منابع الکترونیکی، نیازمند ارزیابی منبع به منظور آگاهی از مفید آن هستند. یکی از منابع مرجعی که به وفور مورد استفاده کاربران، و به خصوص کتابداران قرار می‌گیرد، واژه‌نامه‌ها هستند. واژه‌نامه‌ها یکی از نخستین اعضاء خانواده مرجع چاپی بودند که به قالب دیجیتالی و دسترسی برخط راه یافتند (کتس^۳، ۱۳۸۶، ص ۱۸۴). با توجه به آنچه مطرح شد و وجود واژه‌نامه‌های بسیار متنوع و فراوان در اینترنت، لازم است کتابدار با واژه‌نامه‌های تخصصی رشته خود به منظور آگاهی از اصطلاحات علمی و فنی مرتبط، همچنین برای پاسخ به سؤالات متعدد استفاده‌کنندگان آشنا باشد تا در مواقع نیاز، توانایی آگاهی‌رسانی و ارائه خدمات را داشته باشد.

در شبکه وب، واژه‌نامه‌های برخط متعددی در دسترس هستند که هر کدام اصطلاحات مورد استفاده در حوزه خاصی از دانش بشری را توصیف می‌کنند، یکی از آنها واژه‌نامه برخط علم کتابداری و اطلاع‌رسانی (ادلیس) است.

معرفی اثر

واژه‌نامه برخط علم کتابداری و اطلاع‌رسانی (ادلیس)، در ابتدا در سال ۱۹۹۴ به عنوان چهاربرگ چاپی در کتابخانه هاس^۴ با عنوان لایبرری لینگو^۵ به منظور راهنمایی فارغ‌التحصیلانی که در انگلیسی روان و سلیس نبودند، و نیز دانشجویان انگلیسی‌زبانی که با اصطلاحات علمی و فنی بنیادی در کتابداری ناآشنا بودند، منتشر شد و در نهایت، طی سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴، ۴۲۰۰ اصطلاح را دربرگرفت.

هدف از طراحی این واژه‌نامه، به عنوان یک منبع مرجع فرامتن^۶ به منظور استفاده حرفه‌مندان علم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشجویان دانشگاه‌ها و استفاده‌کنندگان از انواع کتابخانه‌ها بوده است، که در واقع منعکس‌کننده آثار آمریکای شمالی است. زبان منبع یک زبانه است، و به صورت الفبایی حرف به حرف تنظیم شده است. همچنین، مدخل‌های اثر به صورت توصیفی

ارائه شده‌اند و مثال‌هایی به منظور فهم واژه یا کاربرد مناسب آن ارائه شده است. نیز، در تعیین تعاریف اصطلاحات از قواعد فهرست‌نویسی انگلومریکن استفاده شده است.

معرفی مؤلف و ناشر

واژه‌نامه برخط علم کتابداری و اطلاع‌رسانی توسط جان ام ریتیز^۷ کتابدار مؤسسه وسترن^۸ در دانبری^۹ تهیه شده است. ناشر این واژه‌نامه لایبرریز آنلیمیتد^{۱۰} است که خدماتش را برای نیازهای دانشجویان کتابداری و اطلاع‌رسانی، کتابداران، متخصصان رسانه‌ها و معلمان ارائه می‌دهد.

اعضا، این انتشارات را کتابداران تشکیل می‌دهند و منتشرکننده کتاب‌شناختی‌ها، کتب مرجع، منابع علم کتابداری و اطلاع‌رسانی و دستنامه‌های علم کتابداری و اطلاع‌رسانی است. از دیگر منابع منتشر شده از این ناشر، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- 1.The Readers Advisor Online-http://rainfo.lu.com
- 2.ARBA online-http://abrbaonline
- 3.ChildrensMagazingGuide online-http://www.childrensmag.com
- 4.Crinkles Magazine-http://www.crinkles.com
- 5.School Library Media Activites Monthly-http://www.school librar media
- 6.Teacher Ideas Press-http://www.Teacherideaspess

که به ترتیب پایگاه اطلاعاتی دریافت کتاب و اشتراک کتاب برای خوانندگان، پایگاه اطلاعاتی نقد و بررسی کتب چاپی و منابع مرجع الکترونیکی، نمایه موضوعی مجلات کودکان، دسترسی به مجلات برای کودکان هفت تا دوازده سال، دسترسی به کتب مربوط به کتابخانه‌های مدارس برای کمک به درس‌های کودکان

در شبکه وب،

واژه‌نامه‌های برخط

متعددی در دسترس

هستند که هر کدام

اصطلاحات مورد

استفاده در حوزه

خاصی از دانش بشری

را توصیف می‌کنند،

یکی از آنها واژه‌نامه

برخط علم کتابداری و

اطلاع‌رسانی (ادلیس)

است

**هدف از طراحی این
واژه‌نامه، به عنوان
یک منبع مرجع
فرامتن به منظور
استفاده حرفه‌مندان
علم کتابداری
و اطلاع‌رسانی،
دانشجویان دانشگاه‌ها
و استفاده‌کنندگان از
انواع کتابخانه‌ها بوده
است، که در واقع
منعکس‌کننده آثار
آمریکای شمالی است**

و پیشنهاد کتاب به معلمان به منظور پیشبرد تمرین‌های کلاسی و درسی هستند.

نقد و نظر

اولین مسئله در ارزیابی واژه‌نامه‌ها، این است که هیچ واژه‌نامه‌ای جامعیت ندارد. به عقیده دکتر جانسون، واژه‌نامه‌ها مانند ساعت مچی‌اند، بدترین آنها از هیچ بهتر است و از بهترین آنها نمی‌توان انتظار داشت که کاملاً درست کار کنند. در حقیقت، هیچگاه واژه‌نامه کاملی وجود نداشته و نخواهد داشت، مگر اینکه زبان یک کشور کاملاً ثبات یابد و این امری است غیر ممکن، چرا که زبان به خاطر وجود واژه‌های جدید و تغییر یافتن کلمه‌های قدیمی همیشه در حال تحول است (کتس، ۱۳۸۶، ص ۱۸۴).

قابلیت‌ها و نکات قوت اثر

این واژه‌نامه، تنها دربرگیرنده اصطلاحات علمی و فنی^{۱۱} مختلف در علم کتابداری و مطالعات اطلاع‌رسانی نیست، بلکه واژگان نشر، چاپ، صحافی^{۱۲}، هنرهای تجسمی، تاریخچه کتابت، ادبیات، زندگی‌نامه^{۱۳}، ارتباطات دوربرد^{۱۴}، و علم کامپیوتر را که ممکن است برای کتابداران و متخصصان اطلاع‌رسانی در محیط کاریشان مفید واقع شود، نیز شامل می‌شود.

- با مروری در بین مدخل‌های ارائه شده، می‌توان مشاهده کرد که تعاریف نامرتب با علم کتابداری و اطلاع‌رسانی تا حد ممکن حذف شده است و در مورد آغازها و کوتاه‌نیش‌ها در زمانی که اصطلاح کامل آن بندرت استفاده می‌شود، تعریف اصطلاح را در زیر مدخل کوتاه‌نیش نمایش می‌دهد.
- این واژه‌نامه شامل تعدادی اصطلاحات عامیانه و زبان

محلی^{۱۵}، و نیز مقدار بسیار اندکی اصطلاحات مهجور^{۱۶} است که معمولاً به وسیله ارجاعات «نگاه کنید به»، به اصطلاح رایج و مورد استفاده ارجاع داده می‌شوند؛ و زمانی که معنی اصطلاحی به واسطه کاربردش در رشته دارای معانی متعددی است، واژه‌نامه اصطلاح متقدم‌تر را ارائه می‌دهد.

- همچنین، اهداف منبع در بخش (درباره ادلیس)^{۱۷} به وضوح بیان شده است، و منبع توانسته اهداف بیان شده را به خوبی پوشش دهد.

- سطح آموزشی به کار رفته در این واژه‌نامه، متناسب با گروهی است که در اهداف اثر بیان شده است. بر این اساس، واژه‌های به کار رفته در واژه‌نامه با سطح آموزشی مخاطبان هماهنگی دارد.

- با توجه به این مطلب که برای هر مدخل اطلاعات توصیفی در نظر گرفته شده است، منبع توانسته است از پیوندهای بین مداخل به بهترین صورت استفاده کند؛ بدین شکل که دارای پیوندهای ارجاعی مناسب مانند «نگاه کنید»^{۱۸} و «نیز نگاه کنید»^{۱۹} است.

- اکثر مدخل‌های ارائه‌شده در اثر، دارای عبارتی به معنای «مقایسه کنید با»^{۲۰} هستند، و پیوند واژه مقایسه‌شونده نیز در نظر گرفته شده است، که از نکات بسیار مهم در فهم واژگان به حساب می‌آید.

- داشتن مدخل‌های سازمانی، از دیگر مواردی است که به چشم می‌خورد؛ مانند مدخل: (Library Association (LA)

- واژه‌نامه دارای لینک برون‌متنی به سایت‌های مربوط به مدخل مورد نظر نیز می‌باشد؛ مانند مدخل: ALA Filing Rules

- دسترسی به واژه‌نامه رایگان است، و برای استفاده از منبع

منبع پایه اینترنتی در کتابخانه‌ها و مؤسسات کتابداری مورد استفاده قرار گیرد.

پی‌نوشت‌ها

1. Online Dictionary for Library and Information Science (http://www.abcclio.com/ODLIS/odlis_A.aspx)
2. shabanzadmaryam@gmail.com
3. Kats
4. Haas library
5. Library Lingo
6. hypertext reference resource
7. Joan M.Reitz
8. Western
9. Danbury
10. libraries unlimited
11. terminology
12. binding
13. bibliography
14. telecommunication
15. idioms
16. obsolete terms
17. About ODLIS
18. see
19. see also
20. Compare with
21. Webster's New World Dictionary of the American language
22. Headword
23. Definition
24. Browse by letter

نیازی به ثبت نام نیست. همچنین، به‌منظور مشاهده منبع به نرم‌افزار خاصی احتیاج نیست که از مزیت‌های منبع به‌حساب می‌آید.

- از دیگر نکات برجسته منبع، می‌توان بیان داشت که با جست‌وجو و یافتن یک واژه، تمام واژه‌ها و تعاریف مرتبط با آن نیز بازیابی می‌شود؛ مانند مدخل Classification که اصطلاحات مرتبط با آن مانند Abridge Decimal Classification (ADC) و یا Analytic classification نیز نشان داده می‌شوند.

- منبع دارای هیچ نوع آگهی تبلیغاتی نیست.

- برای املاء صحیح کلمات از فرهنگ لغات واژگان آمریکایی وبستر^{۲۱} استفاده شده است.

- برای جست‌وجو یک موتور کاوش تعبیه شده است، که فقط از دو طریق سرواژه^{۲۲} و تعریف^{۲۳} می‌توان به جست‌وجو پرداخت.

- به‌منظور راحتی جست‌وجو، امکان مرور از طریق حروف الفبا^{۲۴} هم فراهم شده است.

- در ابتدای واژه‌نامه، به منظور سفارش نسخه چاپی، پیوند مشخصی در نظر گرفته شده است، که در این پیوند تمام اطلاعات کتاب‌شناختی منبع، همچنین قیمت قابل مشاهده است.

کاستی‌های اثر

- بازنگری در واژه‌نامه یک امر بی‌پایان است. بنابراین، در این واژه‌نامه اولین نکته‌ای که قابل مشاهده است عدم ذکر تاریخ روزآمدی، و از همه مهم‌تر خط‌مشی مربوط به روزآمدسازی واژه‌نامه است، که بهتر بود مؤلف محترم در بخشی از واژه‌نامه تاریخ آخرین روزآمدسازی را بیان می‌داشت.

- به علت روزآمد نبودن منبع، لغات جدیدالورود به حوزه‌های مربوطه را شامل نمی‌شود؛ مانند واژه Semantic Web.

- از نکات مهم و اساسی دیگر که در این واژه‌نامه رعایت نشده است، عدم ذکر منابع و مأخذ اطلاعات و واژگان ارائه شده است، که از اعتبار منبع می‌کاهد.

سخن آخر

برای ارزیابی واژه‌نامه‌های موضوعی، علاوه بر بررسی‌هایی که در مورد واژه‌نامه‌های دیگر صورت می‌گیرد، برخی نکات خاص نیز باید مد نظر قرار گیرد. مهم‌ترین پرسشی که باید به هنگام ارزیابی یک واژه‌نامه تخصصی مطرح شود، این است که آیا این واژه‌نامه مطالبی را دربرمی‌گیرد که در واژه‌نامه پایه‌ای که اکنون در کتابخانه موجود است، وجود نداشته باشد. با تأکید بر مسئله مطرح شده، کتابداران و کاربران کتابخانه‌ها باید توانایی ارزشیابی و قدرت انتخاب منابع مرجع مناسب از میان انبوه منابعی را که در اینترنت منتشر می‌شوند، با توجه به اینکه تمامی این آثار دارای ارزش علمی و معتبر نیستند، داشته باشند.

در پایان، می‌توان خاطر نشان کرد که ادلیس منبع معتبری برای استناد کردن در پژوهش‌ها، به‌خصوص در مواردی که مفهوم و معنای واژه مورد نیاز است، به حساب می‌آید و می‌تواند به عنوان

اکثر مدخل‌های

ارائه‌شده در اثر،

دارای عبارتی به

معنای «مقایسه کنید

با» هستند، و پیوند واژه

مقایسه‌شونده نیز در

نظر گرفته شده است،

که از نکات بسیار

مهم در فهم واژگان

به‌حساب می‌آید

مأخذ

۱. کتس، ویلیام ای. (۱۳۸۶) «مرجع شناسی (تخصصی و عمومی فارسی و غیرفارسی)»، به کوشش حمید محسنی، ترجمه همراه با افزوده‌های فارسی از آیدین آذر، محسن عزیزی و حمید محسنی، تهران: کتابدار.
2. ODLIS: Online Dictionary for Library and Information Science. {online} Available: <http://lu.com/ODLIS/about.cfm> {Accessed 05 May 2009}
3. Libraries Unlimited. {online} Available: <http://lu.com/index.cfm> {Accessed 05 May 2009}
4. Libraries Unlimited library Management Collection. {online} Available: <http://www.greenwood.com/catalog/series> {Accessed 05 May 2009}

پژوهش‌های دانشگاهی در حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی

■ حامد علیپور حافظی

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان

■ اکبری، اعظم. ابعاد خودپنداره حرفه‌ای نزد دانشجویان و دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی: یک مطالعه اکتشافی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به راهنمایی ابراهیم افشار. دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۹.

این پژوهش در پی آن است که بداند گرایش مشاهده‌شده در کتابخانه‌های ایران مبنی بر تمرکز متخصصان در خدمات فنی تا چه حد برآمده از گرایش درونی خود آنها است. شناسایی این گرایش را پژوهش حاضر در قالب شناسایی خودپنداره حرفه‌ای دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری دنبال کرده است. برای گردآوری داده‌ها از روش گراند تئوری و مصاحبه نیمه ساختاریافته، و برای تحلیل داده‌ها از روش مقایسه مداوم در رویکرد نظریه زمینه‌ای استراوس و کربین طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده شده است. مصاحبه‌شوندگان ۲۰ نفر دانشجوی کارشناسی در آستانه فارغ‌التحصیلی (پایان ترم آخر) بوده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که خودپنداره حرفه‌ای دانش‌آموختگان کارشناسی کتابداری دارای سه بُعد احساسات فردی، منزلت اجتماعی و تصور از حرفه است. دانش‌آموختگان شرکت‌کننده در مطالعه، در حین تحصیل به رشته خود علاقه‌مند شده و نسبت به زمان آغاز دانشجویی دید مثبت‌تری به آن پیدا کرده‌اند. آنها از ناشناخته بودن حرفه در جامعه و فقدان جایگاه اجتماعی آن گلایه دارند. پندار ایشان از حرفه متشکل از پندارشان از کتابداری و پندارشان از خودشان به‌عنوان کتابدار است. آنها رشته‌شان را خدمت‌مدار می‌دانند، اما تخصص‌های مختلفی برای خدمت در خود می‌بینند؛ عده‌ای تخصص خود را خدمات فنی می‌دانند و آن را مهم‌تر تلقی می‌کنند، و برخی خدمات عمومی و مستقیم را مهم تلقی می‌کنند. پژوهش و مدیریت، دو بُعد دیگر از تخصص حرفه‌ای است که آنها برای کتابداری بیان می‌کنند. شرکت‌کنندگان در پژوهش، به کتابداری و اطلاع‌رسانی علاقه‌مندند، اما نگران جایگاه اجتماعی و ناشناخته بودن آن در جامعه هستند. آنها رشته خود را خدمت‌مدار می‌بینند، اما گرایش بیشتری به اشتغال در خدمات فنی و اطلاع‌رسانی تخصصی دارند.

■ مکتبی‌فرد، رویا. بررسی تناسب محتوای داستان‌های تألیفی برای کودکان و نوجوانان گروه سنی ج با مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی. استاد راهنما دکتر مرتضی کوکی، پایان‌نامه دوره دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۹.

تفکر انتقادی تفکری است مستدل و مستند به مدارک و اطلاعات موثق که انتظار می‌رود به قضاوتی صحیح منجر شود و استانداردهایی مناسب را برای ارزیابی و تفسیر مسائل پیچیده و بحث‌برانگیز، به‌منظور حصول به نتیجه‌گیری یا تصمیم‌گیری درخصوص انجام کار یا باور به عقیده‌ای عرضه کند. داستان به‌سبب درگیر کردن کودکان در موقعیت‌هایی که ممکن است در زندگی روزمره توانایی تجربه آنها را نداشته باشند، همچنین به‌موجب تقویت مهارت خواندن، قدرت استنباط، و آشنایی با یک

واقعۀ از زوایای گوناگون، نقشی حیاتی در شکل‌گیری مهارت‌های تفکر انتقادی دارد. به‌ویژه وقتی شخصیت‌های داستان از توانایی چنین تفکری برخوردار باشند، طریق سازوکار یادگیری مشاهده‌ای بر خوانندگان آثار مؤثر می‌افتد. پژوهش حاضر به‌عنوان پژوهشی توصیفی و با استفاده از روش تحلیل محتوی در تلاش بوده است میزان وجود مهارت‌ها و مؤلفه‌های تفکر انتقادی از دیدگاه ریچارد پل را در داستان‌های تألیفی برای کودکان گروه سنی «ج» که در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۸۵ در فهرست کتاب‌های مناسب شورای کتاب کودک به ثبت رسیده‌اند، شناسایی و بررسی کند. ابزار پژوهشگر یک سیاهه واریسی محقق ساخت بود که روایی آن با مشورت ۲۵ نفر از متخصصان حوزه ادبیات داستانی کودک و نوجوان سنجیده شد. در این مرحله هفده مهارت تفکر انتقادی در دو دسته کلی مهارت‌های عام و مهارت‌های ذهنی تعیین و به‌نوعی با عناصر داستانی، مرتبط تشخیص داده شد. مهارت‌های عام شامل هدف، طرح پرسش، اطلاعات، داده، شاهد، و تجربه، استنباط‌ها و تفاسیر، پیش‌فرض‌ها، استلزامات و پی‌آمدها، و نقطه‌نظرها و دیدگاه‌های گوناگون، و مهارت‌های ذهنی شامل انصاف (بی‌طرفی)، تواضع، رشادت، همراهی، استحکام، و پشتکار ذهنی، اطمینان در تفکر، تسلط بر خودمحوری، و قابلیت‌های استدلال اخلاقی بود. در مرحله بعد، پایایی ابزار نیز به کمک دو داور که مبانی نظری و کار با سیاهه واریسی برای آنها شرح داده شده بود، سنجیده شد. بررسی ۱۲۵ داستان که جامعه پژوهش را تشکیل می‌دادند، نشان داد که مؤلفه‌های استلزامات و پی‌آمدها، اطلاعات، داده، شاهد، و تجربه، هدف، و قابلیت‌های استدلال اخلاقی نسبت به سایر مؤلفه‌ها در وضعیت بهتری قرار داشته‌اند. از ضعیف‌ترین مؤلفه‌ها نیز می‌توان به پیش‌فرض‌ها، اطمینان (آزادی) در تفکر، نقطه‌نظرها و دیدگاه‌های گوناگون، و استنباط‌ها و تفاسیر اشاره کرد. کتاب «حقیقت و مرد دانا» نوشته بهرام بیضایی با مجموع امتیاز ۱۴۷ بیشترین انطباق را با مؤلفه‌های تفکر انتقادی داشته است. به‌نظر می‌رسد در جامعه مورد بررسی داستان‌های فانتزی انطباق بیشتری با مؤلفه‌های تفکر انتقادی نسبت به داستان‌های واقع‌گرا داشته‌اند. تعداد اندک داستان‌هایی با درون‌مایه طنز نیز از دیگر نکات قابل توجه در پژوهش است. وجود روای‌های مداخله‌گر که منجر به ضعف در توانایی تفسیر و استنباط مخاطب می‌شود، عدم استفاده مطلوب از شگردهای داستانی به‌منظور خلق موقعیت‌های متفاوت و تقویت نقطه‌نظرها و دیدگاه‌های گوناگون، نداشتن شخصیت‌های عمیق و تأثیرگذار که مهارت‌های ذهنی را در کودکان تقویت کند، و داشتن درون‌مایه‌هایی هم‌سو و هم‌راستا با مفروضات رایج و پذیرفته‌شده جامعه در زمان نگارش اثر، از دیگر خصوصیات داستان‌های جامعه پژوهش بوده است. سیر تحول داستان‌ها در طول زمان نشان می‌دهد که اگر از یک رشد مقطعی در دهه چهل بگذریم، عمده رشد متوالی داستان‌ها به‌لحاظ مؤلفه‌های تفکر انتقادی در آثار متأخر و در دهه هشتاد روی داده است.

■ محمدی استانی، مرتضی. امکان‌سنجی استقرار مدیریت دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اصفهان بر اساس مدل بکوویتز و ویلیامز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی به راهنمایی احمد شعبانی. دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۹.

هدف پژوهش حاضر بررسی امکان‌سنجی استقرار مدیریت دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اصفهان (دانشگاه اصفهان، دانشگاه صنعتی اصفهان، و دانشگاه علوم پزشکی اصفهان) براساس مدل بکویتز و ویلیامز بود. مدل بکویتز و ویلیامز دارای هفت مرحله یافتن، به‌کارگیری، یادگیری، تسهیم، ارزیابی، ایجاد/نگهداری و حذف دانش است. روش تحقیق پژوهش حاضر توصیفی - پیمایشی است. جامعه پژوهش تمام کتابداران شاغل در سه دانشگاه مذکور (۱۹۷ نفر) در سال تحصیلی ۱۳۸۸ - ۱۳۸۹ است. به‌منظور تعیین حجم نمونه از فرمول نمونه‌گیری عمومی کوکران استفاده شد و ۱۳۸ نفر به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری، روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته، با مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت بود. روایی صوری پرسشنامه توسط اساتید مجرب تأیید و به‌منظور پایایی آن از ضریب آلفای گرونیباخ (۰/۸) استفاده شد. تعداد پاسخنامه‌های دریافتی ۱۲۷ عدد (۹۲/۲۰ درصد) می‌باشد که کار تجزیه و تحلیل بر روی آنها انجام گرفت. در سطح آمار توصیفی از فراوانی، درصد، میانگین، و انحراف معیار استفاده شد، و در سطح آمار استنباطی از آزمون‌های t تک متغیره، تحلیل واریانس چن متغیره (مانوا)، χ^2 هتلینگ و آزمون تعقیبی شفه استفاده شد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که امکان استقرار مدیریت دانش در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اصفهان براساس مدل بکویتز و ویلیامز پایین‌تر از حد متوسط است و در حد مطلوبی نیست. همچنین، از بین متغیرهای مورد بررسی تنها میانگین دو متغیر یافتن دانش (۳/۰۷) و به‌کارگیری دانش (۳/۰۶۴) در کتابخانه‌های دانشگاهی شهر اصفهان بالاتر از حد متوسط بود. میانگین متغیرهای یادگیری، تسهیم، ارزیابی، ایجاد/نگهداری و حذف دانش به‌ترتیب ۲/۵۷، ۲/۶۲، ۲/۷۲، ۲/۶۸ و ۲/۵۷ است که پایین‌تر از حد متوسط بود. همچنین، بین نظرات کتابداران بر مبنای متغیرهای جمعیت‌شناختی جنسیت، رشته تحصیلی، سابقه اشتغال، سطح تحصیلات، نوع کار در کتابخانه، و نوع کتابخانه، تفاوت معناداری وجود ندارد. اما در دو متغیر تسهیم و ارزیابی دانش، بین نظرات کتابداران با مدرک دیپلم و کتابداران با مدرک کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معنادار بود. به عبارت دیگر، کتابداران با مدرک دیپلم امکان تسهیم ارزیابی دانش را بیشتر از کتابداران با مدرک کارشناسی و کارشناسی ارشد می‌دانند.

■ **شکرانه، فرهاد. اجرای مراحل پاسخ‌دهی کتابدار بالینی به پرسش‌های بالینی اعضای هیئت علمی و دستیاران طب اورژانس بیمارستان شهدای هفتم تیر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی رقیه اسکروچی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، ۱۳۸۹.**

زمینه و هدف پژوهش: یکی از نقش‌های کتابداران و اطلاع‌رسانان پزشکی در پیوند با پزشکی مبتنی بر شواهد، کتابداری بالینی است. کتابدار بالینی پاسخ‌های مرتبط با پرسش‌های بالینی متخصصین بالینی را براساس اطلاعات معتبر ارائه می‌کند. هدف از پژوهش حاضر اجرای مراحل پاسخ‌دهی کتابدار بالینی به پرسش‌های بالینی اعضای هیئت علمی و دستیاران طب اورژانس است که از نتایج نخستین طرح پایلوت کتابداری بالینی در ایران حاصل شده است. در این پژوهش مقطعی توصیفی، کتابدار بالینی در بخش اورژانس بیمارستان شهدای هفتم تیر تهران حاضر شد و در مدت سه ماه از دوازده بهمن تا ۳۰ اردیبهشت ۱۳۸۹ به پرسش‌های بالینی شش عضو هیئت علمی و ۱۸ دستیار طب اورژانس پاسخ داد. داده‌های مرتبط با متغیرها با استفاده از پرسشنامه پرسش بالینی گردآوری شد. این داده توسط نرم‌افزار مایکروسافت آفیس اکسل ویرایش سال ۲۰۰۳، و با روش‌های آمار توصیفی بررسی و نتایج آن در جداول فراوانی و نمودارهای میله‌ای، ناحیه‌ای و دایره‌ای ارائه شد.

در دوره زمان مورد بررسی، ۱۲۶ پرسش بالینی در ۵ نوع (۸۴ پرسش درمانی / مداخله‌ای، ۲۵ پرسش تشخیصی، ۸ پرسش میزان / مقدار، ۶ پرسش پیش‌آگهی / پیش‌بینی و ۳ پرسش علت‌شناسی) از کتابدار بالینی پرسیده شد، که تمامی پرسش‌ها توسط وی پاسخ داده شد. میزان انطباق پرسش‌ها با عناصر پیکو نشان داد که عناصر پیکو برای هر پرسش بالینی متغیر است، و تنها پنج پرسش کاملاً با پیکو منطبق است و برای فرمول‌بندی پرسش‌ها، دو الگوی PIO و PO به‌ترتیب با فراوانی ۶۱ و ۳۴ پرسش بیش از سایر الگوهای پیکو کاربرد دارند و تعدادی از الگوها تنها برای نوع یا انواع خاصی از پرسش‌های بالینی استفاده می‌شوند. میانگین مدت زمان لازم برای انجام هر یک از چهار مرحله پرسش، پیکو، پاسخ و تأیید به‌ترتیب ۱/۱، ۹/۲۲ و ۳/۱۱ دقیقه به‌دست آمد. به‌طور میانگین مراحل پاسخ‌دهی به هر پرسش بالینی توسط کتابدار بالینی، ۱۴/۴۲ دقیقه بود. سنجش میزان رضایت از کاربردی بودن پاسخ‌های کتابدار بالینی از نظر متخصصین بالینی در طیف لیکرت، رضایت خیلی زیاد برای ۵۳ پرسش (۴۴٪)، کامل برای ۴۵ پرسش (۳۶٪)، زیاد برای ۲۴ پرسش (۱۹٪) و متوسط برای ۴ پرسش (۳٪) را نشان داد.

انواع پرسش‌های بالینی محدود به چهار نوعی نیستند که در تعدادی از متون ارائه می‌شود، همچنین، عناصر پیکو برای پرسش‌های گوناگون متغیرند و الگوهای متفاوت دیگری برای انواع مختلف پرسش‌های بالینی کاربرد دارند. میانگین مدت زمان لازم برای مراحل پاسخ‌دهی به یک پرسش بالینی در این پژوهش بسیار نزدیک به میانگین تنها پژوهش مشابه در این زمینه است که مناسب به‌نظر می‌رسد. میزان رضایت در این پژوهش اگرچه مانند پژوهش‌های دیگر بالا بوده است، عوامل مختلفی بر آن تأثیرگذار باشد. از آنجایی که این پژوهش نخستین طرح کتابداری بالینی در ایران و به‌صورت پایلوت بود، تعداد نمونه‌ها کم و مدت زمان اجرای آن کوتاه در نظر گرفته شده است، و نقاط ضعف و قوت آن می‌تواند به اجرای پژوهش‌های مشابه در سطح وسیع‌تر کمک کند.

■ جعفری، هادی. بررسی چگونگی کاربرد فناوری اطلاعات در مجموعه‌سازی و سازماندهی منابع در کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ای دانشگاه‌های آزاد مستقر در شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی فهیمه باب‌الحوائجی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۸۹.

پژوهش حاضر به بررسی چگونگی کاربرد فناوری اطلاعات در مجموعه‌سازی و سازماندهی منابع در کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ای دانشگاه‌های آزاد شهر تهران می‌پردازد. جامعه آماری پژوهش را ۴۵ کتابخانه تشکیل می‌دهد. به‌منظور آگاهی از وضعیت چگونگی کاربرد فناوری اطلاعات در مجموعه‌سازی و سازماندهی کتابخانه‌های مورد نظر، پرسش‌نامه‌ای مشتمل بر ۴۰ سؤال برای مسئولان بخش مجموعه‌سازی و فهرست‌نویسی تدوین گردید. در تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از نرم‌افزار آماری اس.پی.اس.اس. استفاده شده است. هدف اصلی پاسخ‌گویی به سؤال پژوهشی است، که امکانات ساخت‌افزاری و نرم‌افزاری، نیروی انسانی و چگونگی کاربرد فناوری جدید و مشکلات و موانع احتمالی آن را در بخش مجموعه‌سازی و فهرست‌نویسی کتابخانه‌های تحت پژوهش مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که در کل کتابخانه‌های مرکزی و دانشکده‌ای دانشگاه آزاد شهر تهران ۷۷/۲٪ کارکنان دارای تحصیلات کتابداری و ۲۰/۷٪ دارای تحصیلات غیرکتابداری هستند. بیشترین امکانات ساخت‌افزاری در کتابخانه‌ها شامل رایانه‌ها و چاپگرها بوده، و بیشترین امکانات نرم‌افزاری موجود شامل نرم‌افزار جامع کتابخانه است که ۴۰٪ از نرم‌افزار نوسا و ۳۷/۷٪ از نرم‌افزار پارس آذرخش استفاده می‌کنند، که در این میان استفاده از بخش فهرست‌نویسی نرم‌افزار (۸۲/۲٪)

بیشترین میزان، و استفاده از بخش سفارشات (۲/۲٪) کمترین میزان را داشتند. ۸۸/۹٪ کتابخانه‌ها وبگاه مستقل نداشتند و از امکانات وبگاه کتابخانه مرکزی در خدمات‌دهی به کاربران استفاده می‌کردند. علاوه بر کتاب، بیشترین منبع مورد استفاده در مجموعه‌سازی و فهرست‌نویسی پایان‌نامه‌ها هستند. جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی (۴۸/۹٪) و به همین میزان اطلاع‌یابی و جست‌وجو در اینترنت بیشترین حوزه‌هایی هستند که نسبت به سایر زمینه‌ها کارکنان مجموعه‌سازی با آن آشنایی دارند؛ که استفاده از اینترنت در زمینه انتخاب منابع اطلاعاتی در رتبه اول، سفارش منابع و انتخاب منابع اطلاعاتی در رتبه دوم، و مبادله اطلاعات بین کتابداران، تماس با متخصصان موضوعی، و شناسایی ابزارهای الکترونیکی در رتبه‌های بعدی قرار دارند. وبگاه‌های مربوط به کتابداری و سازماندهی با ۲۲ کتابخانه (۴۸/۹٪)، و ابزارهای جست‌وجو با ۲۰ مورد (۴۴/۴٪)، از مهم‌ترین امکانات اینترنت بود که در میان جامعه پژوهش بیشترین استفاده را در فرآیند فهرست‌نویسی دارد. از نظر کتابداران در بخش مجموعه‌سازی کمبود اعتبار مالی، و در بخش فهرست‌نویسی کمبود نیروی متخصص به‌طور معناداری از مهم‌ترین مشکلات و موانع احتمالی در استفاده از این فناوری‌هاست.

■ کیخسروی، ابوذر. نیازسنجی آموزشی مدیران و کارکنان شرکت مهندسی و مشاور مه‌هاب قدس در حوزه مدیریت دانش. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت آموزشی، به راهنمایی علی تقی‌پور ظهیر، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۸۹.

تحقیق حاضر با موضوع «نیازسنجی آموزشی مدیران و کارکنان شرکت مهندسی و مشاور مه‌هاب قدس در حوزه مدیریت دانش» در سال ۱۳۸۸ انجام گرفته است. هدف کلی تحقیق شناسایی نیازهای آموزشی مدیران و کارکنان شرکت مه‌هاب قدس در حوزه مدیریت دانش است. از آنجا که در این پژوهش وضعیت موجود متغیرها بدون دستکاری محقق بررسی شده و نگرش و عقاید افراد درباره واقعیت‌های موجود مورد سنجش قرار گرفته، از روش تحقیق زمینه‌ای استفاده شده است. با توجه به اینکه نتایج تحقیق به‌طور مستقیم در حل مشکلات آموزشی شرکت مه‌هاب قدس در زمینه مدیریت دانش به‌کار می‌رود، می‌توان گفت که نوع تحقیق کاربردی است. جامعه آماری کلیه مدیران و کارکنان دفتر مرکزی شرکت مه‌هاب قدس - ۱۱۴۰ نفر - است، از این تعداد ۱۲۰ نفر نمونه، به‌روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شد. برای جمع‌آوری داده‌های پژوهش از پرسش‌نامه محقق ساخته شامل ۳۶ سؤال با مقیاس لیکرت پنج درجه استفاده شده است. روایی پرسش‌نامه توسط اساتید تأیید و پایایی نهائی ۰.۸۷ با استفاده از روش آلفای کرونباخ به‌دست آمده است. به‌منظور توصیف داده‌ها در بخش آمار توصیفی از شاخص‌های گرایش مرکزی (نما، میانگین، میانه) و شاخص‌های پراکندگی (دامنه تغییرات، واریانس و انحراف استاندارد) و برای نمایش ارقامی آنها از جدول فراوانی و نمودار استفاده شد. در تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پرسش‌نامه، از آزمون تی برای یک گروه و آزمون تی مستقل به کمک نرم افزار اس.پی.اس.اس استفاده شد. براساس نتایج حاصل از تحقیق، مدیران و کارکنان در شش حوزه مدیریت دانش (شناسایی، اکتساب، توسعه، اشتراک و توزیع، بهره‌گیری و نگهداری دانش) نیاز به آموزش دارند و تفاوتی بین نیازهای آموزشی مدیران و کارکنان در شش حوزه وجود ندارد.

■ احمدی زمانی، رضا. تأثیر کاربرد دستکش مطالعه، ابزاری برای توریق نسخه‌های خطی، کتاب‌ها، نشریه‌ها و دیگر مواد کاغذی، جهت حفاظت مواد از رطوبت و فرسودگی و افزایش سرعت کار. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی موسی

مجیدی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تابستان، ۱۳۸۸.

این پژوهش با استفاده از روش تحقیق تجربی سعی دارد کاربرد دستکش مطالعه را به‌عنوان ابزاری برای تورق نسخه‌های خطی، کتاب‌ها، نشریه‌ها و دیگر مواد کاغذی، به‌منظور حفاظت مواد از رطوبت و فرسودگی، و افزایش سرعت کار مورد پژوهش قرار دهد. این تحقیق مواد موجود در مجموعه کتابخانه‌ها را از نظر حفاظت و نگهداری، به‌ویژه در حین مطالعه و تورق مورد بررسی قرار داده و به گونه‌شناسی عوامل بیولوژیکی مخرب و عواملی که باعث ایجاد رطوبت، فرسودگی و آسیب‌های کلی منابع می‌شوند، می‌پردازد. همچنین، به مخاطراتی که سلامتی کتابداران را تهدید می‌کند مانند بیماری‌های تنفسی، گوارشی و حساسیت‌های پوستی و غیره اشاره شده است. به علاوه، در مورد استفاده از دستکش به‌منظور حفاظت دست، اختراع دستکش مطالعه و تورق، قابلیت‌ها و مزایای دستکش اختراع شده و به مراحل ثبت اختراع نیز می‌پردازد. یافته‌ها و نتایج پژوهش به‌دست آمده نشان می‌دهد ۹۸٪ کتابداران تأیید کرده‌اند اکثر مواد کاغذی که با آن سروکار دارند با گرد و غبار و مواد بیولوژیکی همراه است. بیش از ۹۵٪ از کارمندان در محیط کار نسبت به بهداشت و سلامتی خود نگران هستند. اکثر کارکنان کتابخانه‌ها (یعنی بیش از ۹۳٪ آنها) نبود ابزاری مناسب را که دیگر نیازی به تر کردن انگشت نباشد، تأیید کردند. بیش از ۷۹٪ کتابداران استفاده از «دستکش مطالعه و تورق» را برای ورق زدن و حفاظت نسخ خطی، نشریات و کتاب‌ها ابزاری مؤثر دانسته‌اند. ۹۴٪ از کتابداران حجم نمونه نیز اظهار داشته‌اند که استفاده از دستکش مطالعه در مقایسه با ورق زدن با دست، تا حد خیلی زیادی منجر به افزایش سرعت کار خواهد شد. نتیجه پژوهش نشان داد که کاربرد «دستکش مطالعه و تورق» می‌تواند برای کلیه کتابخانه‌ها و مراکز علمی و فرهنگی و کسانی که با مواد کاغذی سروکار دارند عمومیت داشته باشد.

■ علیجانپور کاسگری، محبوبه. بررسی میزان استفاده و آشنایی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بابل با مهارت‌های جست‌وجوی اطلاعات در پایگاه‌های اطلاعاتی برخط. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی فاطمه مهاجری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تابستان، ۱۳۸۸.

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان استفاده و آشنایی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی بابل با مهارت‌های جست‌وجوی اطلاعات در پایگاه‌های اطلاعاتی برخط انجام شده است. روش پژوهش پیمایشی از نوع توصیفی است و اطلاعات مورد نیاز با استفاده از پرسش‌نامه جمع‌آوری شده است. داده‌های به‌دست آمده از پژوهش با روش‌های آمار توصیفی، آزمون کای دو و ضریب همبستگی اسپیرمن با نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد بین مقطع تحصیلی دانشجویان و میزان آشنایی آنها با پایگاه‌های اطلاعاتی، و همچنین بین رشته تحصیلی دانشجویان و میزان آشنایی آنها با پایگاه‌های اطلاعاتی رابطه معناداری وجود دارد. ۳۴/۸٪ دانشجویان با پایگاه‌های اطلاعاتی اصلاً آشنایی نداشته و ۴۲٪ آنها نیز از پایگاه‌ها استفاده نمی‌کنند. با توجه به یافته‌های به‌دست آمده، بین میزان آشنایی و میزان استفاده دانشجویان از پایگاه‌ها رابطه معناداری وجود دارد. از بین پایگاه‌های اطلاعاتی «ساینس دایرکت» با میانگین (۲/۶۷) و (۲/۳۹) به‌ترتیب شناخته‌شده‌ترین و پراستفاده‌ترین پایگاه اطلاعاتی در بین دانشجویان است. همچنین، براساس یافته‌های به‌دست آمده بین مقطع تحصیلی دانشجویان و میزان دسترسی آنها به پایگاه‌های اطلاعاتی رابطه معناداری وجود دارد. میزان دسترسی دانشجویان به پایگاه‌های اطلاعاتی با ۵۰/۲٪ در حد متوسط است. بین میزان آشنایی دانشجویان با اینترنت و میزان آشنایی آنها با پایگاه‌های اطلاعاتی

رابطه معناداری مشاهده شد. میزان آشنایی دانشجویان با عملگرها با $26/6\%$ در حد بسیار کم است. و این در حالی است که $25/6\%$ از دانشجویان اصلاً از عملگرها استفاده نمی‌کنند. از بین عملگرها، عملگر «اند» با میانگین $(3/30)$ و $(2/83)$ به ترتیب شناخته شده‌ترین و پرستفاده‌ترین عملگر در بین دانشجویان است. $27/5\%$ دانشجویان با روش‌های مختلف جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی اصلاً آشنایی نداشته و $36/1\%$ دانشجویان نیز اصلاً از این روش‌ها استفاده نمی‌کنند. از بین روش‌های جست‌وجو، «تاریخچه جست‌وجو» با میانگین $(2/64)$ شناخته شده‌ترین و «مرور» با میانگین $(2/50)$ پرستفاده‌ترین روش جست‌وجو در بین دانشجویان است. بین مقطع تحصیلی دانشجویان و میزان مهارت آنها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی و بین رشته تحصیلی دانشجویان و میزان مهارت آنها در استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی رابطه معناداری وجود دارد. همچنین، $11/5\%$ از دانشجویان دارای مهارت متوسط و $88/5\%$ دارای مهارت کم هستند.

■ **زارعی نوجینی، محسن.** شناخت ویژگی‌های طرح برنامه درسی الکترونیکی در آموزش عالی از منظر متخصصان برنامه درسی و فناوری اطلاعات. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی حسین جعفری ثانی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۹.

هدف پژوهش حاضر، شناسایی ویژگی‌های طرح برنامه درسی الکترونیکی در آموزش عالی، از نگاه متخصصان برنامه درسی و فناوری اطلاعات است. نمونه آماری شامل ۲۲ نفر از متخصصان برنامه درسی و ۲۵ نفر از متخصصان فناوری اطلاعات دانشگاه‌های ایران است، که به صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. در این پژوهش دیدگاه متخصصان برنامه درسی و فناوری اطلاعات درباره ویژگی‌های عناصر طرح برنامه درسی الکترونیکی (یعنی اهداف، محتوا و فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای تدریس، گروه‌بندی، مواد و منابع، زمان، مکان و ارزشیابی) مورد بررسی قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه ساخته بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده، در سؤال سه، از آزمون من ویتنی استفاده شد.

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که متخصصان برنامه درسی همه اصول مؤلفه‌های فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای تدریس، گروه‌بندی، زمان، مکان، و ارزشیابی را دارای اهمیت بیشتر نسبت به آموزش حضوری می‌دانند. همچنین، متخصصان فناوری اطلاعات همه اصول مؤلفه‌های زمان و مکان را دارای اهمیت بیشتر نسبت به آموزش حضوری می‌دانند. همچنین، بین متخصصان برنامه درسی و فناوری اطلاعات درباره اصول مربوط به مؤلفه‌های اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، راهبردهای تدریس، گروه‌بندی، مواد و منابع و ارزشیابی تفاوت وجود دارد. اما در مؤلفه‌های زمان و مکان تفاوتی وجود ندارد. در بخش موانع، عدم برنامه‌های بلند مدت، مهم‌ترین مانع توسعه آموزش الکترونیکی در دانشگاه است.

■ **عمادی‌فر، اعظم.** بررسی سبک رهبری اخلاقی مدیران از دیدگاه کارکنان دانشگاه فردوسی مشهد و رابطه آن با توانمندسازی آنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی مجتبی مقدم بذرافشان. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۸.

پژوهش حاضر به بررسی سبک رهبری اخلاقی مدیران از دیدگاه کارکنان دانشگاه و رابطه آن با توانمندسازی آنان پرداخته است. روش پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری این

پژوهش شامل کلیه کارکنان رسمی، پیمانی و قرارداد معین دانشگاه فردوسی مشهد در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ است. نمونه با حجم ۱۱۸ نفر از جامعه انتخاب شده است. برای جمع‌آوری اطلاعات از دو پرسشنامه توانمندسازی و پرسشنامه محقق ساخته رهبری اخلاقی استفاده شده است. پایایی پرسشنامه توانمندسازی از طریق آلفای کرونباخ محاسبه، و برابر با ۸۲/۰ و ارزش پایایی پرسشنامه رهبری اخلاقی به‌شیوه همسانی درونی آلفای کرونباخ برابر با ۹۸/۰ مشاهده گردیده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های آماری رگرسیون چندگانه، پیرسون و مقایسه میانگین با ارزش ثابت استفاده شده است. بررسی وضعیت توانمندسازی کارکنان، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. هیچکدام از مؤلفه‌های رهبری اخلاقی نمی‌تواند تغییرات مربوط به توانمندسازی را پیش‌بینی کند، و ضریب تأثیر معناداری در هیچکدام از مؤلفه‌ها مشاهده نشد.

■ اطهری، عاطفه. رابطه نگرش کارکنان به سبک رهبری تحولی مدیران با میزان بهسازی آنان در دانشگاه فردوسی مشهد. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، به راهنمایی محمدرضا آهنجیان. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۸.

دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، سازمان‌هایی با هدف جهت‌دهی حرکت جامعه به سمت توسعه پایدار هستند. این مؤسسات سازمان‌هایی پیچیده با ویژگی‌های منحصر به فرد هستند که آنها را از سایر سازمان‌ها متمایز می‌سازد. بدون شک تغییر و تحولات و فشارهای داخلی و خارجی محیط بر کل مدیریت دانشگاه تأثیر می‌گذارد. برای موفقیت در چنین شرایطی، رهبران مؤسسات آموزش عالی نیاز به توانایی تنظیم رفتار خود برای انتخاب نقش درست و مناسب در هر موقعیت دارند. به این منظور یک رهبر، نیازمند توانایی شناخت نیازها و اهداف دیگران و توانایی تطبیق دیدگاه فردی خود براساس فعالیت گروه است. کسانی که در زمینه رهبری به مطالعه می‌پردازند، این واقعیت را پذیرفته‌اند که رفتارهای تحولی رهبران، مجموعه‌ای از نتایج مثبت در سازمان ایجاد می‌کند. اعتماد پیروان به رهبر و همگام شدن آنان با رسالت سازمان، به افراد در رسیدن به سطوح استثنائی عملکرد کمک می‌کند. در چنین وضعیتی انتظار منطقی آن است که رهبران تحولی موجب بهسازی کارکنان و سازمان شوند. این تحقیق به‌منظور بررسی رابطه سبک رهبری تحولی مدیران دانشگاه با بهسازی کارکنان دانشگاه فردوسی مشهد صورت گرفته است. نمونه تحقیق از میان کارکنان رسمی و قرارداد مشخص دانشگاه به‌روش سرشماری مورد مطالعه قرار گرفتند. کارکنانی که ویژگی‌های آنان مطابق با تعریف عملیاتی امکان قرار گرفتن در نمونه تحقیق را می‌داد برابر با ۱۸۰ نفر به‌دست آمد. در تحقیق حاضر که با روش همبستگی انجام گرفت، برای اندازه‌گیری هر کدام از متغیرهای فوق از پرسشنامه جداگانه‌ای استفاده شده است. در این تحقیق داده‌های جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها جهت تعیین نتایج به‌دست آمده درباره چهار سؤال اصلی و هفت سؤال فرعی، با استفاده از نرم‌افزار اس.پی.اس.اس. مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مهم‌ترین یافته‌های تحقیق نشان داد که: (۱) وضعیت انطباق رفتار مدیران دانشگاه براساس شاخص‌های رهبری تحولی از حد متوسط بالاتر است؛ (۲) وضعیت بهسازی کارکنان دانشگاه براساس مدل مک‌لگان از حد متوسط بالاتر است؛ (۳) بین میزان انطباق رفتار مدیران، با شاخص‌های رهبری تحولی و میزان بهسازی کارکنان آنان در دانشگاه فردوسی مشهد رابطه مستقیم و معنادار وجود دارد؛ (۴) بهسازی کارکنان آنان (براساس نمره کل به‌دست آمده از مدل مک‌لگان) از طریق رفتار منطبق با شاخص‌های رهبری تحولی مدیران دانشگاه فردوسی مشهد قابل پیش‌بینی نیست؛ (۵) تفاوت معناداری در میزان انطباق رفتار مدیران دانشگاه با رهبری تحولی بر حسب جنسیت مدیران وجود ندارد؛ (۶) رابطه معناداری بین میزان رفتار منطبق با رهبری تحولی مدیران دانشگاه با سن آنان وجود

ندارد؛ ۷) در میزان انطباق رفتار مدیران دانشگاه با رهبری تحولی بر حسب دانشکده (علوم انسانی / غیرعلوم انسانی) مدیران تفاوت معناداری وجود دارد؛ ۸) در میزان نمره کل بهسازی کارکنان دانشگاه بر حسب مرد یا زن بودن آنان تفاوت وجود ندارد؛ ۹) در میزان نمره کل بهسازی کارکنان با مدرک تحصیلی بالاتر و کارکنان با مدرک تحصیلی پایین‌تر تفاوت معناداری وجود دارد؛ ۱۰) رابطه معناداری بین نمره کل بهسازی کارکنان و سن آنان وجود ندارد؛ و ۱۱) تفاوت معناداری در میزان نمره کل بهسازی کارکنان دانشگاه بر حسب نوع دانشکده‌ای که در آن مشغول به فعالیت هستند (علوم انسانی / غیرعلوم انسانی) وجود ندارد.

■ **رحمتی تاش، مریم. ارزیابی پایگاه‌های اطلاعات پیوسته مقالات در ایران از نظر سازماندهی و ابزار جست‌وجو. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه الزهرا (س)، زمستان ۱۳۸۸.**

هدف پژوهش کاربردی حاضر، تعیین معیارهای ارزیابی نحوه سازماندهی و ابزار جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعات پیوسته مقالات، و ارزیابی چهار پایگاه اطلاعات در ایران با استفاده از این معیارها است. در این پژوهش از دو روش مطالعه کتابخانه‌ای و پژوهش ارزیابانه استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته، براساس ۱۴ معیار سنجش نحوه سازماندهی و ۷ معیار سنجش ابزار جست‌وجو است. جامعه پژوهش ۱۰ پایگاه اطلاعات پیوسته مقالات در ایران هستند، که از بین آنها چهار پایگاه IranDoc، RICEST، SID، Noormags و به‌روش غیراحتمالی هدفمند انتخاب شده‌اند. برای تحلیل نتایج از آمار توصیفی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان داد که در بین پایگاه‌های مورد بررسی، بیشترین ضعف سازماندهی در زمینه کاربرد ابزار و روش‌های کنترل زبان نمایه‌سازی است. در این پایگاه‌ها از نظر کاربرد ابزار و روش‌های کنترل زبان جست‌وجو، فیلدهای جست‌وجو، عملگرها و استراتژی جست‌وجو و برونداد جست‌وجو نیز ضعف‌هایی دیده می‌شود.

■ **هاشم‌نیا، شهرام. بررسی تأثیر تجاری‌سازی تحقیقات دانشگاهی بر تنوع‌بخشی منابع مالی دانشگاه‌ها و دانشکده‌های صنعتی کشور. پایان‌نامه دکتری رشته اقتصاد و مدیریت مالی آموزش عالی، به راهنمایی مصطفی عمادزاده، دانشگاه شهیدبهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، تابستان ۱۳۸۸.**

هدف این پژوهش بررسی تأثیر فرآیند تجاری‌سازی تحقیقات بر تنوع‌بخشی روش‌های تأمین مالی در دانشگاه‌های صنعتی کشور است. زیرا این پدیده به‌عنوان موضوع جدید که در حال شکل‌گیری و توسعه در دانشگاه‌ها است، باید از منظر تأثیرگذاری آن بر منابع مالی مورد توجه قرار گیرد. تحقق مناسب این امر منوط به تعامل بهینه دو نهاد دانشگاه و بنگاه‌های اقتصادی است. این تعامل از یک سو تأمین‌کننده زمینه ارتقاء فناوری در صنایع و سایر بخش‌های تولیدی کشور است و از سوی دیگر، ایجاد درآمد و بالا بردن توان مالی دانشگاه‌های دولتی از طریق توسعه منابع مالی غیردولتی پایدارتر به‌شمار می‌رود. جامعه آماری در این تحقیق شامل دانشگاه‌های صنعتی و دانشکده‌های فنی دانشگاه‌های جامع وابسته به وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است، که براساس دو معیار پذیرش و تربیت دانشجویان دکتری و توانایی اجرای پروژه‌های تحقیقاتی در سطح ملی و استانی مراکز امیرکبیر، اصفهان، شریف، سهند تبریز، شاهرود، علم و صنعت ایران و دانشکده‌های فنی تهران و تربیت مدرس انتخاب شدند. از روش تحقیق توصیفی برای بیان چگونگی وضعیت تجاری‌سازی در دانشگاه‌های مورد مطالعه (پرسش اول) بر مبنای اسناد و مدارک موجود در معاونت پژوهشی و فناوری آنان استفاده گردید.

درخصوص بررسی میزان رابطه متغیرهای عملکرد پژوهشی با درآمد اختصاصی (پرسش دوم)، داده‌هایی همچون اعضاء هیئت علمی، دانشجویان، پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، مقالات چاپ شده در نشریات معتبر، و کنفرانس‌های داخلی و خارجی و ... از گزارشات سالانه استخراج و طبقه‌بندی گردید و بر مبنای تحلیل رگرسیون با داده‌های تابلویی از طریق نرم‌افزار stata ضرایب هر یک از این متغیرها برآورد گردید. جهت بررسی، سیر تحولات و رویکردهای تجاری‌سازی در برنامه چهارم توسعه کشور (پرسش سوم) و مقایسه تطبیقی آن با سایر کشورها (پرسش چهارم) بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای انجام شد. در زمینه کسب دیدگاه صاحب‌نظران انتقال فناوری (پرسش پنجم)، از روش پیمایشی و مصاحبه استفاده شد. در تحلیل داده‌های این پرسش از نرم‌افزار اس.پی.اس. در قالب جداول آمار توصیفی و استنباطی استفاده گردید.

نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که از بین روش‌های تجاری‌سازی تنها پروژه‌های مشترک با صنایع از گذشته مورد توجه بوده است، و در سال‌های اخیر تعداد آنها و درآمد اختصاصی مرتبط با آن روند افزایشی داشته است. درخصوص شناسایی ارتباط بین متغیرهای عملکردی و نحوه تأثیر آنها بر درآمد اختصاصی، مشخص گردید که بین متغیرهایی مانند انتشار مقالات در نشریات معتبر خارجی و کنفرانس‌های بین‌المللی، قراردادهای تحقیقاتی مشترک و رساله‌های تحصیلات تکمیلی با درآمد اختصاصی رابطه معناداری وجود دارد. در زمینه سازوکارهای پیش‌بینی‌شده تجاری‌سازی در برنامه چهارم توسعه، گام‌های مؤثری از جهت تصویب قوانین و تشکیل نهادهای حمایت‌کننده برداشته شده است، ولی دانشگاه‌ها علی‌رغم تأکیدات فراوان، به دلیل فرهنگ و ویژگی‌های ساختاری حاکم هنوز در مراحل اولیه قرار دارند. با بررسی دیدگاه فعالان تجاری‌سازی در دانشگاه‌های فنی مشخص گردید که آنان نقش دفاتر ارتباط با صنعت را در این فرآیند اساسی تلقی نموده، و تعامل پویا با سایر واحدها را برای موفقیت آن ضروری دانسته‌اند. از دیدگاه آنان اولویت روش‌های تجاری‌سازی به‌ترتیب پروژه‌های مشترک، تشکیل شرکت‌های تجاری، ثبت اختراعات و صدور پروانه‌های بهره‌برداری و ارائه خدمات مشاوره بوده است.

■ **دستی نجفی، عبدالهادی. رژیم حقوقی مناسب در حمایت از صنعت نرم‌افزار ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی حسن شبیری زنجان، دانشگاه قم، دانشکده حقوق، گروه مالکیت فکری، زمستان ۱۳۸۸.**

صنعت نرم‌افزار، صنعتی با سرعت تغییر بالا و مبتنی بر دانش بشری است. حجم بزرگی از سرمایه‌گذاری‌ها در این صنعت طرف فعالیت‌های تحقیق و توسعه جهت ارائه نرم‌افزارهایی با کارایی و کیفیت بهتر می‌شود. حمایت از دانش و فناوری موجود در این صنعت ضامن بقاء و تداوم حرکت توسعه‌ای خواهد بود. بنابراین، نظام مالکیت فکری با ارائه رژیم‌های حقوقی اسرار تجاری، حق مؤلف، و حق اختراع، سعی در حمایت از بازیگران اصلی این صنعت یعنی پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای دارد. وجود جنبه‌های مختلف فنی و ویژگی‌های اقتصادی، چه درخصوص ماهیت نرم‌افزار و چه در بخش عرضه و تقاضا نظیر آثار خارجی شبکه‌ای و استانداردسازی، حمایت از این محصول فکر بشری تحت نظام مالکیت فکری را با چالش مواجه نموده است. ارائه سازوکار حمایتی مجوزهای متن‌باز و عرضه تعدادی از نرم‌افزارهای تحت این مجوزها تا حدودی مشکلات موجود درخصوص حمایت از این صنعت را حل کرده، با این حال، راه‌حلی جامع نبوده است. علاوه بر این، عواملی نظیر وضعیت اقتصادی و زیرساخت‌های این صنعت در ایران نیز بایستی مدنظر قرار گیرد تا بتوان به راه‌حلی مناسب دست یافت. این پژوهش درصدد است با تحلیل اقتصادی رژیم‌های موجود حمایتی، راهکاری مناسب برای حمایت از این صنعت و توسعه آن در کشور ارائه دهد.

تازه‌های بازار نشر

عربی و غیرعربی، نمایه مؤلفان و نمایه ناشران ارائه شده است.

داوسون، کترین. روش‌های کاربردی تحقیق: راهنمایی کاربرپسند برای مهارت در تحقیق. ترجمه مجیدرضا داوری، جمشید امانی، مصطفی قاضی‌زاده. تهران: هرمس، ۱۳۹۰

این کتاب، به‌عنوان یک راهنمای آموزشی و کاربردی در موضوع روش‌شناسی، و به‌منظور استفاده تمامی محققان و پژوهشگران تهیه شده است. از این رو، در این کتاب نخست به چگونگی تعریف پروژه تحقیقاتی اشاره می‌شود. در این مقال توضیحاتی درباره موضوع تحقیق، هدف از انجام آن، مکان و زمان انجام تحقیق ارائه می‌شود، سپس درباره روش‌شناسی تحقیق و انواع آن مطالبی مطرح می‌شود. در ادامه، چگونگی انتخاب روش تحقیق و ارتباط آن با روش‌شناسی تحقیق بررسی می‌شود. پس از آن، نحوه تدوین تحقیق، به همراه ارائه نمونه‌های موردی، تشریح و چگونگی انتخاب جامعه و نمونه تحقیق بازگو می‌شود. آنگاه، چگونگی تدوین طرح

کتابخانه‌های مجازی، فاطمه نبوی؛ و مبنای روش تحقیق تدارک مقاله‌های تحقیقی و پایان‌نامه‌های دانشجویی، دکتر نجلا حریری.

الدلیل ۲۰۰۹: بلیوگرافیا
الکتاب الاسلامیه الصادره فی ایران. قم: مؤسسه اطلاع‌رسانی اسلامی مرجع، ۱۳۹۰

معرفی منابع کتاب‌شناسی از «کتاب اسلامی» به زبان عربی و فارسی است. در این اثر کلیه کتاب‌های اسلامی که در سال ۲۰۰۹ میلادی در ایران به چاپ رسیده است، به زبان عربی معرفی و اطلاعات ماخذشناسی و چکیده‌ای از محتوای آنها ارائه شده است. این کتاب‌ها در موضوعات گوناگونی مانند: اخلاق، ادیان، فرق، اقتصاد اسلامی، تاریخ و جغرافیا، علوم حدیث، حقوق، سیره، تراجم، عرفان و تصوف، علوم طبیعی، علوم سیاسی، فقه و اصول، فلسفه و منطق، هنر، علوم قرآنی و تفسیر، مراجع، اهل‌بیت(ع)، کلام اسلامی، فلسفه و علوم تربیتی به نگارش درآمده‌اند، که به‌صورت اجمالی در این نوشتار معرفی شده است. در پایان کتاب نیز نمایه‌ای از موضوعات کتب

مطلبی، داریوش؛ علیپورحافظی، مهدی. کلیات و نقد آثار: گزیده‌ای از نقدهای منتشرشده در کتاب ماه کلیات. تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۰.

موضوع کتاب حاضر، معرفی و نقد است. این مجلد مشتمل بر ۲۷ مقاله نقد، نخستین جلد از مجموعه «گزیده‌ای از نقدهای منتشرشده در کتاب ماه کلیات» به‌شمار می‌آید. مقاله‌های مندرج در این کتاب، در شماره‌های ۱۰۰ تا ۱۵۰ کتاب ماه کلیات در زمینه‌های مبنای و فلسفه کتابداری، مدیریت کتابخانه‌ها، نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی و ابزارهای آن، مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها و مباحث میان‌رشته‌ای نظیر سواد اطلاعاتی، حق مؤلف و مدیریت دانش، ارائه شده‌اند. برخی از این مقاله‌ها عبارتند از: فلسفه کتابداری و اطلاع‌رسانی، دکتر علی جلالی دیزجی؛ ساختمان و تجهیزات کتابخانه: مدیریت و برنامه‌ریزی، بابک پرتو؛ آشنایی با کتابخانه (شیوه صحیح استفاده از منابع چاپی و الکترونیکی)، داریوش مطلبی؛ دستنامه قواعد فهرست‌نویسی مواد شنیداری، وحید طهرانی‌پور؛ نمایه فهرس‌المحفوظات الیمینه، پریسا کرم‌رضایی؛ راهنمای ایجاد

منابع در کتابخانه‌ها به یکی مباحث اصلی در فرآیند فراهم‌آوری کتابخانه‌های تبدیل شده است؛ کتاب حاضر نیز به موضوع بررسی چگونگی فراهم‌آوری منابع اطلاعاتی الکترونیکی کتابخانه‌ها اختصاص دارد.

در این نوشتار، نگارندگان می‌کوشند ضمن آشنا نمودن مخاطب با مفهوم کنسرسیوم و ذکر مزایای آن، معایب و مدل‌های خرید کنسرسیومی - ائتلافی را بیان کرده و نمونه‌هایی را نیز از ائتلاف‌های کتابخانه‌ای معروف در هر قاره معرفی کنند. کتاب در راستای آشنایی دانشجویان علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی با مباحث اولیه خریدهای کنسرسیومی نگاشته شده است.

نیاکان، شهرزاد. نمایه‌سازی ماشینی. ویرایش ملوک‌السادات بهشتی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

این کتاب در موضوع امکان‌سنجی نمایه‌سازی ماشینی در مراکز اطلاع‌رسانی تهیه شده است. از این رو در کتاب، ضمن تعریف نمایه‌سازی ماشینی و بیان تاریخچه و پیشینه آن در ایران، به بررسی

هرگوییوز، یان. ژورنالیسم. ترجمه نازنین برادران، ویرایش سهند ساعدی. تهران، افق، ۱۳۹۰

این کتاب دربردارنده جلد هفتم از مجموعه «جان کلام» است که در آن به موضوع روزنامه‌نگاری پرداخته شده است. نویسنده که در این کتاب بازتاب تجربه‌های ۳۰ سال گذشته خود را به‌عنوان یک روزنامه‌نگار تحریر کرده است، ضمن بیان تاریخچه‌ای از رسانه‌های خبری، اندیشه‌ها و دیدگاه‌های مطرح طی دوره مورد بررسی را درباره روزنامه‌نگاری را تحلیل کرده و به‌دنبال آن درباره روزنامه‌نگاری و رابطه آن با روابط عمومی سخن گفته است. همچنین، وی اخلاق حرفه‌ای در روزنامه‌نگاری را مورد مطالعه قرار داده و پس از توصیف نیروهای مؤثر بر روزنامه‌نگاری معاصر و چگونگی پیدایش ایده مطبوعاتی آزاد، به پیش‌بینی آینده روزنامه‌نگاری پرداخته است.

علی‌بیک، محمدرضا؛ دمیرچی‌لو، منصوره. خرید ائتلافی منابع علمی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

با توجه به هزینه‌های خرید منابع اطلاعاتی، به‌ویژه منابع الکترونیکی، تهیه اشتراکی

پیشنهادی تحقیق، به همراه روش‌های مختلف جمع‌آوری اطلاعات، به بحث گذارده می‌شود و چگونگی اجرا، ثبت نتایج ابزارهای تحقیق یعنی مصاحبه، گروه‌های مباحثه، پرسشنامه و مشاهده به‌ترتیب بیان می‌شود. در پایان نیز ضمن تشریح شیوه‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها به‌صورت کیفی و کلی و نحوه گزارش‌نویسی، به معرفی ویژگی‌های یک محقق هنجارگرا پرداخته می‌شود.

پورحسین، علی. مراحل تولید کتاب. تبریز: الوین، ۱۳۹۰

موضوع کتاب حاضر مراحل تولید و توزیع کتاب است. از این رو نویسنده در راستای تبیین موضوع، پس از ارائه تاریخچه کتاب و تکوین آن، چگونگی نشر کتاب را از لیتوگرافی تا مراحل چاپ در چاپخانه و نیز صحافی آن توضیح داده است، و در پایان چگونگی توزیع و فروش کتاب را با معرفی کانال‌های عمده توزیع در ایران و بررسی انواع نمایشگاه‌های کتاب، شرح داده است. شایان ذکر است که متن نمونه قرارداد ناشر و نویسنده نیز ضمیمه مطالب کتاب شده است.

شده است. نگارنده در این نوشتار می‌کوشد به بررسی گسترده‌ای از فعالیت روزنامه‌نگاری - به‌ویژه روزنامه‌نگاری در فرانسه - بپردازد. وی در این راستا به بررسی الگوهای روزنامه‌نگاری انگلیسی - آمریکایی و فرانسوی پرداخته است. به بحث پیرامون فضای روزنامه‌نگاری امروز روی آورده و پس از بیان تاریخچه این حرفه و شرح وضعیت آن در سال ۲۰۰۰، بر روی روزنامه‌نگاران در حال کار متمرکز گردیده، و در پایان به توضیح پیرامون محصول نهایی فعالیت روزنامه‌نگاران از قبیل متن، کلام و عکس پرداخته است. بحث درباره مسائل مربوط به قدرت روزنامه‌نگاری و تحولات این حرفه مطالب پایانی کتاب حاضر است.

قربانی، حسن. شگردهای خبرنویسی. ویرایش فاطمه امجدیان تهران: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (سروش)، ۱۳۹۰

موضوع این کتاب بیان شیوه‌های خبرنگاری و روزنامه‌نگاری است. نویسنده در این نوشتار می‌کوشد با بررسی تکنیک‌ها و شگردهای مختلف خبرنویسی، مخاطب

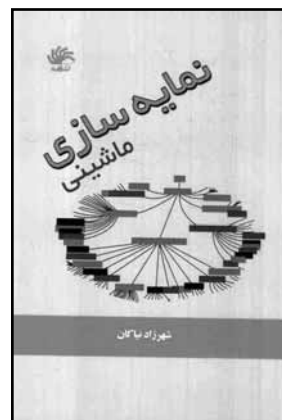
سرگذشت کتابخانه‌ها در ایران. ویرایش رزیتا بهزادی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

نویسنده در این کتاب به بررسی پیشینه کتابخانه در ایران پرداخته است. محدوده زمانی مورد بررسی در این کتاب از دوره باستان تا عصر حاضر است. بدین ترتیب، نویسنده نخست پیشینه خط اقوام ایرانی را بررسی و سپس عوامل مؤثر در روند شکل‌گیری کتابخانه‌ها در ایران را تحلیل کرده است. در پایان کتاب نیز سرگذشت کتابخانه‌های مهم ایران همچون «دژنیش» و «شیز»، «بیت‌الحکمه»، «الغریک» و «شاپور» بیان شده است. لازم به ذکر است که در این کتاب توضیحاتی نیز درباره منابع کتابخانه‌ها و کارکرد عمده آنها آورده شده است.

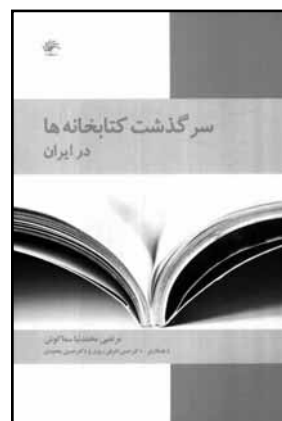

نووو، اریک. جامعه‌شناسی روزنامه‌نگاری. ترجمه بهمن جبروتی، ویرایش نازی عابدی تهران: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران (سروش)، ۱۳۹۰

در این کتاب به بررسی مسئله «جامعه‌شناسی روزنامه‌نگاری» پرداخته

روش‌های مختلف نمایه‌سازی ماشینی پرداخته شده است. این روش‌ها، شامل روش‌های زبان‌شناختی؛ روش‌های آماری (لون، سالتون، دنیس و...) و روش‌های مبتنی بر احتمالات (هارتر، کوپر و مارون و...) می‌شود. همچنین، مراحل مختلف نمایه‌سازی ماشینی، طبقه‌بندی متن، ساخت اصطلاحنامه و... تشریح شده است. در پایان کتاب نیز در یک مطالعه موردی روش‌های مختلف نمایه‌سازی ماشینی در وب بازگو شده است.

محمدنیا سماکوش، مرتضی؛ اشرفی‌ریزی، حسن؛ محمدی، حسین.

خبرنگاری دانشگاه جامع علمی - کاربردی تهیه شده و دربردارنده شرح مراحل مختلف خبرنگاری و روزنامه‌نگاری، از شناخت خبر تا گردآوری، تهیه و تنظیم، تدوین و انتشار است. از جمله مباحث مورد بررسی در کتاب می‌توان به نحوه شناخت خبر و سازمان خبری، ارزش‌ها و عناصر خبر، لید خبر، سبک‌ها و شیوه‌های خبرنگاری، جست‌وجو و جمع‌آوری خبر، شیوه رعایت قواعد دستور زبان در خبرنگاری، و روزنامه‌نگاری الکترونیکی اشاره کرد.

سلطان‌آبادی، محمود. وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری: چگونه یک وبلاگ‌نویس روزنامه‌نگار می‌شود؟. تهران: ثانیه، ۱۳۹۰

این کتاب به‌منظور بررسی نقش و تأثیر وبلاگ‌ها بر روزنامه‌نگاری، در شش فصل تنظیم شده است. نگارنده کوشیده است ابتدا مفهوم وبلاگ، ویژگی‌ها، کاربردها و مزایای آن را تشریح کند، سپس ضمن برشمردن مخاطبان آن، تکنولوژی‌های وبلاگ‌نویسی را معرفی کند. وی همچنین چالش‌های زبانی را در این پدیده مورد بحث و بررسی قرار داده و در ادامه نگاهی به سیر

داده‌ها از قبیل فنون مشاهده، مصاحبه، گروه مرکز و سنجه‌های غیرمزامح را بیان کرده است. در ادامه، شش روش تحقیق کیفی عمده با عنوان‌های مردم‌نگاری، تحقیق فمینیستی، روش پدیدارشناختی، نظریه زمینه‌ای، روش تاریخی - تطبیقی و روش تحقیق علمی را معرفی کرده است. موضوع جلد دوم کتاب، مطالعه بنیان‌های فلسفی و روش‌های تحقیق عمده کیفی در علوم اجتماعی و رفتاری است. جلد دوم دربردارنده مطالبی تشریحی پیرامون مراحل و رویه‌های مختلف روش‌شناسی کیفی مانند نمونه‌گیری، تحلیل داده‌ها با داده‌کاوی، ارزیابی کیفیت و اعتباریابی، تدوین گزارش تحقیق و اصول اخلاق در تحقیق به همراه چند نمونه مطالعه با روش‌های مردم‌نگارانه، نظریه زمینه‌ای و روش تحلیل موضوعی است.

حامدی‌اوغول‌بیک، علی‌اشرف. اصول خبرنگاری. تهران: مبانی خرد، ۱۳۹۰
این کتاب به آموزش شیوه روزنامه‌نگاری با تأکید بر روزنامه‌نگاری خبری می‌پردازد. محتوای کتاب با توجه به برنامه‌های درسی دانشجویان رشته‌های روابط عمومی و

خویش را با جنبه‌های عمومی و کاربردی و معایب و محاسن آن آشنا کرده و وی را در جریان این واقعیت قرار دهد که نوع نگاه نویسنده یک خبر به موضوع مورد بحث، باعث بروز واکنش‌های متفاوت از سوی مخاطبان می‌گردد. همچنین، امروزه خبرنگاران رسانه‌ها تلاش می‌کنند با استفاده از شگردهای مختلف، خبر را به‌گونه‌ای که خود می‌خواهند نوشته و به‌گونه‌ای که تأمین‌کننده اهداف آنها باشد، به مخاطب عرضه کنند.

محمدپور، احمد. روش تحقیق کیفی ضد روش (مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی). تهران: جامعه‌شناسان، ۱۳۹۰ (۲ ج)

نگارنده در جلد اول کتاب حاضر به بیان شیوه‌های استفاده از منطق و طرح در تحقیق کیفی پرداخته است. جلد اول با هدف آشناسازی مخاطب با روش‌شناسی کیفی، تنوع، پیچیدگی و اهمیت این نوع روش‌شناسی تدوین شده است. نگارنده ابتدا برخی ملاحظات بنیادین فلسفی و روش‌شناختی را در حوزه روش‌شناسی کیفی شرح داده، سپس روش‌های عمده گردآوری

تحول وبلاگ‌نویسی داشته است. سپس، ضمن اختصاص دادن فصلی به بحث درباره این سؤال که «آیا وبلاگ‌نویسی نوعی روزنامه‌نگاری است؟»، به بررسی تفاوت‌های آن دو پرداخته، و در انتهای کتاب نیز مطالبی درباره اصول اخلاقی در وبلاگ‌نویسی بیان کرده است.

عزیزی، غلامرضا. مدیریت اسناد الکترونیکی. تهران: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰

کتاب حاضر جلد اول از مجموعه مقاله‌های ارائه‌شده در نخستین همایش ملی آرشیوی ایران است که به موضوع مدیریت اسناد الکترونیکی اختصاص دارد. این مقالات در این مجموعه، تحت عنوان سه موضوع: «رقمی‌سازی آرشیو، فناوری‌های آرشیو و مدیریت اسناد رقمی گردآوری شده است. از نمونه مقاله‌های ارائه‌شده در این اثر می‌توان به: «در آرشیو رقمی، تاریخچه، مشکلات و راهکارها»، «ریز فیلم؛ ثبت ماندگار اسناد»، «ایجاد خودکار مراکز داده توسط فناوری بر چسب هوشمند» و ... اشاره کرد.

شریفی‌نیا، علی اصغر؛ سپهر، فرشته. نرم‌افزارهای کد منبع باز کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

کتاب حاضر برای کمک به متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی، به منظور ارزیابی نرم‌افزارهای کد منبع باز نوشته شده است. نگارنده در نیمه اول کتاب به بیان کلیاتی درباره نرم‌افزارهای کد منبع باز و تفاوت‌های آن با نرم‌افزارهای تجاری و همچنین نقش کتابداران در توسعه نرم‌افزار کد منبع باز می‌پردازد. نیمه دوم کتاب به معرفی نرم‌افزارهای کتابخانه دیجیتال کد منبع باز و ویژگی‌ها، تاریخچه و معایب آنها می‌پردازد، که برخی از آنها عبارتند از: نرم‌افزار گرین استون، امیلا، آی تور، کیستون، او پالیز، آرنو و تماترس. همچنین، در انتهای کتاب جدول جامع نرم‌افزارهای کد منبع باز مربوط به کتابداری ارائه شده است.

کوثری، مسعود. اینترنت و آسیب‌های اجتماعی. تهران: سلمان، ۱۳۹۰

موضوع کتاب حاضر بررسی آسیب‌های اجتماعی ناشی از استفاده نادرست از

اینترنت است. این کتاب دربردارنده نه مقاله پیرامون آسیب‌شناسی اجتماعی استفاده از اینترنت، و بیان راهکارهایی برای جلوگیری از مشکلات این معضل اجتماعی است. عناوین مقاله‌های مندرج در کتاب به شرح زیر است: تحلیل جامعه‌شناختی رابطه اینترنت و اعتیاد به مواد مخدر، دکتر سیدحسن حسینی؛ پیشنهاد برای کمک به حل مسئله اعتیاد به مواد مخدر با اتکا بر شبکه ارتباطات کامپیوتر واسط، بهزاد دوران؛ قماربازی اینترنتی، علیرضا دهقان؛ مسائل اجتماعی زنان در اینترنت، اعظم راووداد؛ نگاهی جرم‌شناسانه بر جرائم، امنیت و کنترل در اینترنت، سهیلا صادقی فسائی، و شهریار محمدی؛ دو فضایی شدن شهر: شهر مجازی ضرورت بنیادین برای کلان شهرهای ایران، سیدرضا عاملی؛ نوع‌شناسی و بازتعریف آسیب‌های اینترنتی و تغییرات هویتی در ایران، حمید عبداللهیان؛ اینترنت و سوء مصرف مواد (مخدر)، اکبرعلی وردی‌نیا؛ و آنومی اجتماعی در اجتماعات مجازی، مسعود کوثری.

اشرفی‌ریزی، حسن؛ کاظم‌پور، زهرا. هنر هشتم در کتابخانه‌ها. تهران: چاپار،

راهنمایی‌هایی نیز به‌منظور یافتن راه‌حل مناسب برای مشکلات مطرح در حوزه حفاظت از منابع به کارمندان کتابخانه‌ها ارائه می‌شود.

نایدو، سوم. یادگیری الکترونیکی (مبانی نظری، رویه‌ها، شیوه‌های اجرایی). ترجمه سعید صفایی‌موحد، هدیه محبت. تهران: مرکز آموزش و تحقیقات صنعتی ایران، ۱۳۹۰

کاربرد هدفمند فناوری‌های شبکه‌ای اطلاعات و ارتباطات در فرآیند تدریس و یادگیری، موضوع کتاب حاضر است. کتاب «یادگیری الکترونیکی» حاصل تجربه‌های عملی و کاربردی یکی از متخصصان است که سعی داشته طی هشت فصل، الزامات بنیادی این حوزه را با زبانی ساده، موجز و داستانی برای استفاده مدیران و کارشناسان آموزش، مدیران و کارشناسان حوزه فناوری اطلاعات و ارتباطات، علاقه‌مندان و کارشناسان الکترونیکی بیان کند. نگارنده در فصل اول به تعریف، حدود، روندها، ویژگی‌ها و فرصت‌ها در زمینه یادگیری الکترونیکی پرداخته است. در

و غیرفارسی) است که نگارنده در آن فرآیندهای مختلف مرجع، انواع مرجع، تأثیر فناوری اطلاعات بر خدمات مرجع و منابع مهم مرجع موجود در کتابخانه‌های الکترونیکی را مطرح می‌کند. همچنین مترجم در بخش‌هایی از کتاب، منابع فارسی مرتبط با موضوع را به آن اضافه کرده است، به همین دلیل می‌توان از این کتاب برای تدریس دروس مختلف مراجع فارسی استفاده کرد.

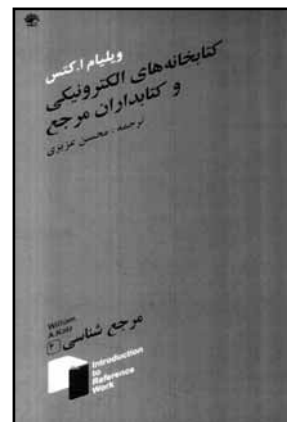

ادوک، ادوارد پ. اصول ایفلا برای حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای. ترجمه حبیب‌الله عظیمی. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

کتاب حاضر جلد چهارم از مجموعه استانداردها و رهنمودهاست که نویسنده در آن اصول حفاظت و نگهداری از مواد کتابخانه‌ای موسوم به اصول ایفلا را معرفی و درباره هر یک توضیح داده است. با تشریح این اصول، آسیب‌پذیر بودن مواد کتابخانه‌ای آشکار و درباره چگونگی دوام و پایداری آن مواد مطالبی بیان می‌شود. همچنین، نحوه مراقبت و استفاده مناسب از مواد کتابخانه‌ای بازگو می‌گردد. ضمن آنکه

۱۳۹۰

نویسنده در کتاب حاضر به موضوع روابط عمومی در کتابخانه‌ها می‌پردازد. وی در فصل اول به مفاهیم کلی روابط عمومی چون معنای روابط عمومی، تاریخچه و بنیانگذاران روابط عمومی، روابط عمومی دیجیتال، اخلاق در روابط عمومی، فعالیت‌ها و انواع روابط عمومی اشاره دارد. در فصل دوم رابطه بین موضوع ارتباطات و روابط عمومی را بررسی می‌کند و به انواع، اجزاء و عناصر، اهداف، ضرورت و ویژگی‌های ارتباط می‌پردازد. در فصل سوم روابط عمومی را به‌طور اخص در کتابخانه‌ها با مطالبی چون وظائف و فعالیت‌های مدیریتی در کتابخانه‌ها، ابزارهای برنامه‌های روابط عمومی در کتابخانه‌ها و مهم‌ترین آثار فعالیت روابط عمومی در کتابخانه‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد.

مرجع‌شناسی (عمومی و تخصصی فارسی و غیرفارسی): کتابخانه‌های الکترونیکی و کتابداران مرجع. تهران: کتابدار، ۱۳۹۰

کتاب حاضر جلد یکم از مجموعه مرجع‌شناسی (عمومی و تخصصی فارسی

به بررسی روش تحقیق در میراث قدیم، شناخت مفهوم تحقیق، ویژگی‌های محقق، ویژگی‌ها و روش‌های تألیف و آداب معمول در تألیف و حرفه تألیف نزد دانشمندان مسلمان پرداخته شده است. فصل پایانی کتاب نیز به بیان چگونگی تحقیق متون اختصاص یافته است.

صلواتی، محمد. راهنمای خبرنگار

مدرسه. تهران: مرجع نوجوان، ۱۳۹۰

کتاب حاضر برای آموزش شیوه روزنامه‌نگاری و آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با این حرفه تدوین شده است. کتاب مشتمل بر یادآوری و ذکر نکاتی کلیدی در حرفه خبرنگاری و روزنامه‌نگاری به مخاطب نوجوان و جوان است. از جمله مباحث مورد توجه در این نوشتار موارد ذیل است: رسانه؛ وظایف سه‌گانه رسانه؛ روزنامه‌نگاری در ایران؛ سازمان و چیدمان تحریریه روزنامه؛ ساختار مقاله مطبوعاتی؛ گزارش‌نویسی؛ قالب‌های غیرخبری؛ سرگرمی‌ها؛ وبلاگ‌نویسی؛ روزنامه دیواری؛ تابلوی اطلاع‌نویسی و گرافیک مطبوعاتی.

گواهی، چگونگی باطل کردن گواهی الکترونیکی و نحوه دریافت آن توضیح داده شده است. همچنین در این کتاب، راهنمای نصب کارت هوشمند و «Epass۳۰۰۳» و نحوه استفاده از آنها نیز شرح داده شده است.

وهیب جبوری، یحیی. روش پژوهش و تحقیق متون. ترجمه رضوان باغبانی، ویرایش هانیه آیینه‌وند. تهران: کتاب توت، ۱۳۹۰

موضوع کتاب حاضر، آموزش روش تحقیق است. این کتاب با هدف راهنمایی دانشجویان در تمامی مقاطع تدوین گردیده و تلاشی است در راستای آموزش روش‌های تحقیق و پژوهش‌های دانشگاهی. در فصل اول روش تحقیق نزد پژوهشگران معاصر بررسی شده و به شناخت روش تحقیق و مفهوم آن، ویژگی‌های تحقیق و محقق، گام‌هایی که از زمان انتخاب موضوع تا پایان آن باید برداشت، و اطلاعات، فواید، تجربه‌ها و نکته‌های مرتبط با روش تحقیق پرداخته شده است. در فصل دوم،

ادامه، طرح‌های پداگوژیکی در یادگیری الکترونیکی را تشریح کرده و سپس درباره سیستم‌های مدیریت یادگیری برخط بحث کرده است. سنجش، بازخورد تعدیل الکترونیکی، اشیاء یادگیری دیجیتال، الگوهای طراحی دوره‌های یادگیری برخط، مدیریت و اجرای آموزش‌های الکترونیکی و ارزشیابی تأثیرات یادگیری الکترونیکی مباحث فصل‌های بعدی هستند.

مظفری، مرجان. آشنایی با امضاء الکترونیکی. ویرایش فرنگیس راد. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۹۰

نویسنده در این کتاب پس از ارائه توضیحاتی درباره تجارت الکترونیک و قواعد و قوانین حاکم بر آن، به موضوع امضاء الکترونیکی و معرفی مرکز صدور گواهی الکترونیکی پرداخته است. در این راستا نحوه ورود به سایت ثبت‌نام، چگونگی اجرای دستورالعمل تکمیلی فرم درخواست صدور گواهی، معرفی مدارک ضروری برای صدور

در ماهی که گذشت...

برگزاری کنفرانس ایفلا با حضور ۲۲۰۰ کتابدار از ۲۵۰ کشور

مراسم گشایش رسمی هفتاد و هفتمین کنفرانس جهانی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایفلا (فدراسیون بین‌المللی انجمن‌ها و مؤسسات کتابداری)، از شنبه ۱۳ آگوست ۲۰۱۱ (برابر با ۲۲ مرداد ۱۳۹۰)، با حضور ۲۲۰۰ شرکت‌کننده از ۲۵۰ کشور برپا شد.

سخنران کلیدی این کنگره، دکتر فرناندو پیکو، مورخ برجسته و استاد دانشگاه پورتوریکو بود که با موضوع «زندگی پس از مرگ متون: زمانی که یک سایت اینترنتی بهشت است» به ایراد سخنرانی پرداخت. فرناندو مورخ و مدافع حقوق بشر، در سابقه کاری طولانی مدت خود کمک‌های قابل توجهی در جهت رهانیدن و اثبات میراث تاریخی پورتوریکو، ادبیات آن، و همچنین در زمینه کار با نیازمندان در جامعه علی‌الخصوص زندانیان، انجام داده است. پیکو در ۱۵ آگوست سال ۱۹۴۱ در محله ساتورس پرتو ریکو به دنیا آمد، تحصیلات ابتدایی خود را در دانشکده سان ایگنا سیو در جایی که علاقه‌اش به کلیسا از آنجا سرچشمه گرفت به اتمام رسانید. سپس برای مقطع لیسانس به دانشگاه اسپرینگ‌فیلد رفت و بعد از آن تحصیلات خود را دانشگاه جان‌هاپکینز ادامه داد.

دکتر لویزا ویگو، رئیس کمیته ملی و کنگره جهانی ایفلا ۲۰۱۱؛ دکتر آناگوا دالوپ، رئیس دانشکده ریو پیدراس، دانشگاه پورتوریکو؛ دکتر میگوئل مونوز، رئیس دانشگاه پورتوریکو؛ ماریو گونزالس، مدیر اجرایی شرکت توریستی پورتوریکو؛ فرناندو کاراس کوئیلو، معاون شهردار سن خوان و مدیر بخش توسعه اقتصادی شهرداری سن خوان از مدعوین این نشست بودند. سخنرانی آغازین توسط مدیریت ایفلا خانم الن تائیز انجام شد.

ارائه چهار اثر از متخصصان کتابداری ایران در ایفلا ۲۰۱۱

در هفتاد و هفتمین کنفرانس جهانی کتابداری و اطلاع‌رسانی ایفلا ۴ اثر از متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران ارائه شد.

ظهر روز ۱۴ آگوست در نشست ۷۶، مقاله مشترک آزاده حیدری، دانشجوی دکتری کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات، و مهدی کریمیان، دانشجوی دکتری مدیریت کتابخانه‌ای آکادمی ملی علوم آذربایجان (باکو) بدون حضور نویسندگان و از سوی شیما مرادی، دانشجوی دوره دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران که موفق به اخذ «جایزه سفر» ایفلا ۲۰۱۱ شده بود، ارائه شد. عنوان مقاله:

Digitization as a means of preservation: a case for the Digital Parliamentary Library of Iran

مقاله مشترک دکتر زهرا ابادری و دکتر فهیمه باب الحوائجی، اعضای هیأت علمی گروه کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و علوم و تحقیقات توسط نویسنده اول، بعد از ظهر ۱۵ آگوست ارائه شد. عنوان مقاله:

Innovation of using renewable energy resources instead of conventional systems in public libraries of Tehran: an Iranian experience

همچنین مقاله مشترک محدثه دخت عصمتی، دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد واحد تنکابن و مریم صابری، مدرس گروه کتابداری دانشگاه سمنان و شیما مرادی، بدون حضور دو نویسنده، توسط شیما مرادی در صبح روز ۱۶ آگوست ارائه گردید. عنوان مقاله:

The status of ministries' website of Middle Eastern countries in achieving e-Government

در مجموع ۳ مقاله از ۴ مقاله پذیرش شده از کتابداران ایرانی توسط دو نماینده حاضر از ایران در کنگره ایفلا ۲۰۱۱ ارائه شد و مقاله مشترک سعیده اکبری داریان، عضو هیأت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران و سیدمهدی طاهری، عضو هیأت علمی مرکز اطلاعات و مدارک اسلامی ارائه نگردید.

عدم حضور اکبری داریان علاوه بر مشکلات و موانع دریافت ویزای امریکا، متأثر از نبود رئیس در کتابخانه ملی طی یک دوره پنج ماهه بود.

همچنین از سه پوستر پذیرفته شده پوستر دکتر نادر نقشینه، عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه تهران توسط شیما مرادی در این کنفرانس ارائه گردید و امکان ارائه پوستر مینا ذاکر شهرک و پوستر مشترک پونه مهرتاش و دکتر سید امید فاطمی میسر نشد. موضوع هفتاد و هفتمین کنگره جهانی ایفلا ۲۰۱۱ «کتابخانه‌ها فراتر از کتابخانه: یکپارچگی، نوآوری و اطلاعات برای همه» بود که با حضور ۲۲۰۰ کتابدار از ۲۵۰ کشور جهان پایان یافت.

انتقال نسخه دیجیتال ۷۰ هزار سند مشروطه از آرشیو ملی بریتانیا به ایران

مجموعه اسناد ارائه شده با عنوان «اسناد آرشیو بریتانیا» در سال‌های اخیر از بین اسناد مرتبط با ایران در آرشیو ملی انگلستان، انتخاب و نسخه رقمی آن به سازمان اسناد و کتابخانه ملی منتقل شده است.

بر اساس این گزارش به نقل از روابط عمومی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، این مجموعه نزدیک به ۷۰،۰۰۰ برگ سند تاریخی مربوط به ایران در دهه نخست قرن بیستم میلادی را شامل می‌شود. این دوره، که مصادف با انقلاب مشروطه و سال‌های قبل و بعد از آن است، از حیث پژوهش‌های تاریخ معاصر ایران، دخالت‌های آشکار و پنهان استعمار بریتانیا، گزارش‌های ارسالی عوامل این دولت از نقاط مختلف و اوضاع سیاسی - اجتماعی شهرهای سراسر ایران، بسیار حائز اهمیت است.

از بین موضوعات مهم این مجموعه می‌توان به مواردی مانند: مکاتبات مرتبط با مسایل آسیای میانه، هند و عثمانی؛ گزارش‌های محرمانه از مناطق مرزی، نظیر سیستان، خلیج فارس، محمره (خرمشهر)؛ فعالیت‌های دولت روسیه تزاری در ایران؛ شرکت نفت ایران و انگلیس؛ احداث راه آهن بغداد و کویت و اهمیت احداث راه آهن در شمال ایران؛ جزایر خلیج فارس؛ گزارش‌های سفارت خانه و کنسولگری‌های بریتانیا از وقایع مشروطه؛ تلگراف‌های اداره حکمرانی هندوستان به سفارت انگلستان در ایران؛ و نقشه‌های متعدد از ایران، خلیج فارس و افغانستان اشاره کرد.

بیشتر این اسناد به زبان انگلیسی بوده ولی برخی از مکاتبات به زبان فارسی نیز در این مجموعه وجود دارد.

گفتنی است اسناد مذکور در کتابخانه دیجیتال سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران به نشانی <http://>

dl.nlai.ir قابل دسترسی است.

کتابخانه مجلس اسناد بی نظیری از دوره قاجار خریداری کرد

مسئول واحد فراهم‌آوری مرکز اسناد کتابخانه مجلس از خرید دو مجموعه از اسناد متعلق به علما و اهالی زنجان در دوره قاجار خبر داد.

بر اساس این گزارش به نقل از روابط عمومی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، «ندا شهرداری»، با تاکید بر اینکه این اسناد عمدتاً شامل انواع مصالحه‌نامه، وکالت‌نامه، استشهادنامه، مبیعه‌نامه، عقدنامه، اسناد مالی و عرایض بوده و در جلسه اخیر شورای ارزیابی اسناد خریداری گردیده است. این مجموعه در ارتباط با اهالی و علمای زنجان و میرزا نصراله زنجانی (شیخ‌الاسلامی) است.

شهرداری با اشاره به میزان خرید اسناد در طی دو ماه گذشته در مرکز اسناد مجلس، این دوره را دوره طلایی و بی‌نظیر در خرید اسناد دانست که اسناد و مکاتبات بسیار بااهمیتی که عمدتاً ارزش ملی دارند به مجموعه اضافه گردیده که این مهم با همت و تلاش مجدانه مدیریت و کارشناسان مرکز اسناد محقق گردیده است.

با حضور وزیر ارشاد برگزار شد تجلیل از خبرنگاران حوزه کتاب

آئین تجلیل از خبرنگاران حوزه کتاب از سوی مؤسسه خانه کتاب و با حضور وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی برگزار شد.

به گزارش فارس، آئین ضیافت افطار و تجلیل از خبرنگاران حوزه کتاب شامگاه سه‌شنبه (۱۸ مردادماه) با حضور سید محمدحسینی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و بهمن دری معاون فرهنگی وزیر ارشاد از ساعت ۲۰ در پژوهشکده هنر و معماری برگزار شد.

در این مراسم که جمع کثیری از خبرنگاران و اصحاب رسانه حوزه کتاب از تصویری گرفته تا مکتوب و خبرگزاری‌ها حضور داشتند خبرنگاران به گپ و گفت با یکدیگر پرداخته و از زحمات و تلاش‌های خبرنگاران در عرصه‌های مختلف خبری تجلیل شد.

در این مراسم خبرنگاران به همراه حسینی، معاونان و تعدادی از کارمندان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی روزه خود را افطار کردند.

در این میان حتی با وجود عدم فضای خبری و اینکه این مراسم تنها آئین قدردانی از خبرنگاران محسوب می‌شد اما گویا بر حسب عادت! خبرنگاران با حضور در کنار میز وزیر ارشاد به گرفتن مصاحبه پرداختند.

«بهمن دری»، معاون فرهنگی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرتضی سرهنگی، مدیر مرکز مطالعات و تحقیقات فرهنگ و ادب پایداری حوزه هنری، شجاعی صائین، مدیر عامل خانه کتاب، و جمعی از مدیران و خبرنگاران حوزه کتاب و ادبیات از میهمانان حاضر در مراسم بودند.

کسب رتبه اول توسط پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، در رتبه‌بندی وبومتریک

بر اساس اعلام سایت وبومتریک، وبگاه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران موفق شد، در میان حدود ۴ هزار مؤسسه تحقیق و توسعه برتر جهان، رتبه اول در ایران را از آن خود کند. به گزارش لیزنا، «روابط عمومی و بین‌الملل پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران» در این رتبه‌بندی که موسسه‌های پژوهشی و همه مراکز درگیر در فعالیتهای پژوهشی در حوزه‌های فناوری، علوم اجتماعی و علوم انسانی را دربر می‌گیرد، وبگاه پژوهشگاه در ایران رتبه اول و در جهان جایگاه ۴۷۴ را به خود اختصاص داده است.

در رتبه‌بندی کنونی از میان حدود ۴ هزار وبگاه موسسه‌های برتر که بر حسب حضور آنها در محیط وب انجام شده، تنها ۱۳ وبگاه از کل وبگاه‌های موسسه‌های علمی و پژوهشی ایران قرار داشته‌اند. همچنین رتبه پایگاه وب پژوهشگاه در میان وبگاه‌های برتر آسیا و خاورمیانه ۶۳ است. براساس این رتبه‌بندی، در سال ۱۳۸۹، رتبه وبگاه پژوهشگاه در ایران ۳ و در جهان ۱۰۸۰ بوده که امسال افزایش چشمگیری را داشته است. بر همین اساس رتبه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران در جهان در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۶ به ترتیب ۴۸۰ و ۴۲۱ بوده است. در این رتبه بندی مراکز پژوهشی و دانشگاهی جهان بر اساس شاخص‌های سنجه وب دامنه‌های اینترنتی موسسات، تعهد موسسات به انتشارات وب محور و ابتکارهای آنها برای دسترسی آزاد مورد بررسی قرار می‌گیرند.

این ارزیابی توسط گروه پژوهشی سنجه‌های مجازی CSIC - یکی از بزرگترین سازمان‌های عمومی پژوهشی اسپانیا و مرکز اطلاعات و مدارک علمی وابسته به شورای پژوهش ملی اسپانیا (CINDOC) - صورت می‌گیرد؛ این گروه یک واحد پژوهشی است که به عنوان ناظر فعالیت‌های پژوهشی و دانشگاهی بر روی وب عمل می‌کند و هر سال در ماه ژانویه و ژوئیه این وبگاه به رتبه‌بندی مراکز پژوهش و دانشگاهی در سراسر جهان اقدام می‌کند که رتبه‌بندی کنونی دومین ویرایش منتشر شده در وبومتریک است. این ارزیابی از سال ۲۰۰۴ شروع شده است و مبتنی بر شاخص‌های ترکیبی‌ای است که متشکل از حجم محتوای منتشر شده بر روی وب، مشاهده‌پذیری و نفوذ صفحه‌های وب است.

نامگذاری سالروز تولد شیخ کلینی به عنوان روز «اسناد ملی و میراث مکتوب»

منصور واعظی از انتخاب روز تولد شیخ کلینی به عنوان روز «اسناد ملی و میراث مکتوب» در تقویم رسمی کشور و تصویب روز ۲۹ تیر به عنوان روز «کتابدار» خبر داد. بر اساس این گزارش به نقل از فارس، منصور واعظی، دبیر شورای فرهنگ عمومی کشور در خاتمه پانصد و پنجاه و سومین جلسه شورای فرهنگ عمومی گفت: نخستین دستور جلسه در خصوص بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسؤولان کتابخانه‌ها و کتابداران بود.

دبیر شورای فرهنگ عمومی کشور تصریح کرد: محورهایی از رهنمودهای رهبری مطرح و در جهت عملیاتی شدن آن بحث و گفت‌وگو شد؛ اعضای شورا معتقد بودند این دیدار باید نقطه عطفی در توسعه

فرهنگ مطالعه مفید در کشور باشد، همچنین مخاطب مطالبات ایشان همه دستگاه‌های فرهنگی است؛ البته برخی دستگاه‌ها نقش و مسئولیت بیشتری دارند، مانند نهاد کتابخانه‌های عمومی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت آموزش و پرورش، سازمان صدا و سیما و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.

به گفته واعظی، در خصوص بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با کتابداران سراسر کشور چند مورد مصوب شد؛ از جمله اینکه مقرر شد اعضای شورای فرهنگ عمومی پیشنهادهای خود را به دبیرخانه شورا ارسال کنند، با دستگاه‌های مورد خطاب رهبری مکاتبه و برنامه‌ها و پیشنهادهای آنها در جهت تحقق رهنمودهای مقام معظم رهبری درخواست شود تا این پیشنهادهای در شورای فرهنگ عمومی مورد بحث و بررسی قرار گیرد.

واعظی در ادامه افزود: موضوع نام‌گذاری روز «اسناد ملی و میراث مکتوب» و پیشنهاد نام‌گذاری روز ۲۹ تیر به عنوان روز «کتابدار» دستور جلسه دیگری بود که مورد بحث و بررسی قرار گرفت؛ اعضای شورای فرهنگ عمومی روز ۲۹ تیرماه را به عنوان روز کتابدار مورد تصویب قرار دادند.

دبیرکل نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور ابراز داشت: همچنین مقرر شد روز تولد شیخ کلینی در ضمیمه تقویم به عنوان روز «اسناد ملی و میراث مکتوب» نام‌گذاری شود.

لازم به ذکر است، شیخ ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق رازی معروف به کلینی صاحب کتاب الکافی یکی از کتب اربعه- و مشهورترین دانشمند و فقیه و محدث شیعه در نیمه اول قرن ۴ قمری است.

جشنواره تابستانی «ایده‌های برتر» طرح‌های منتخب خود را شناخت

طرح‌های منتخب جشنواره تابستانی «ایده‌های برتر» که در اوایل تابستان سال جاری از تاریخ ۹ تیر آغاز و تا تاریخ ۲۶ تیر ماه برگزار شد؛ معرفی شدند.

درگاه (پورتال) کتابخانه دیجیتال روشی نوین در جهت ترویج استفاده از منابع دیجیتال است. حال اینکه جهت استفاده بهینه از درگاه کتابخانه دیجیتال و پوشش به تمامی نیازهای کاربران، ارتباط مستمر و دائمی طراحان و مخاطبان امری بدیع بوده و کمک شایانی در اشاعه و گسترش استفاده از این نوع از محصولات می‌نماید. بدین منظور طرحی با عنوان «فراخوانی ایده‌های برتر» در زمینه درگاه کتابخانه دیجیتال در اوایل تابستان ۹۰ برگزار شد.

مهندس محمد باقری، قائم مقام مدیر عامل شرکت پارس آذرخش، در خصوص طرح‌های ارسالی گفت: در زمان ارسال مقالات برای طرح‌های درگاه کتابخانه دیجیتال، ایده‌ها و طرح‌های بسیار خوبی برای ما ارسال گردید که تعداد این مقالات ۸۷ عنوان بود که همگی با دقت مورد مطالعه قرار گرفت و تمامی این طرح‌ها و نظرات مورد توجه بودند.

مهندس باقری، ضمن تشکر از همه افرادی که با ارسال مقاله در اجرای این طرح یاری‌گر ایشان بودند عناوین طرح‌های برتر را به شرح زیر اعلام کرد:

رتبه اول: ایجاد پایگاه‌های دانش و مدیریت دانش در ویکی‌ها (علیرضا ناصری)

رتبه دوم: پورتال آفلاین (مهسا فردحسینی)

رتبه سوم: جستجوی فراگیر (مریم ذاکر حمیدی)

طرح ویژه: کاردکس مجلات و مدیریت نشریات (فرخ اسدی پور)
مهندس محمد آباقری در پایان افزود: تمامی این طرحها به عنوان طرح برتر مورد تایید قرار گرفتند و اطلاعات تکمیلی این طرحها اعلام و به اطلاع علاقمندان خواهد رسید.
لازم به ذکر است زمان و نحوه چگونگی اهدای جوایز متعاقبا اعلام خواهد شد.

انتشار کتاب تا دو سال پس از عقد قرارداد توسط ناشر الزامی شد

پانزدهمین نشست شورای حمایت از حقوق تألیف و نشر با بررسی ماده ۸۰ و ۷۵ لایحه جامع حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری صبح روز سه‌شنبه (۱۸ مرداد) برگزار شد. در این نشست مقرر شد، ناشران یا قائم‌مقام آنها حداکثر تا دو سال پس از زمان قبول اثر نسبت به انتشار آن اقدام کنند، مگر اینکه طرفین به نحو دیگری توافق کرده و نسبت به فسخ قرارداد اقدام کنند.

به گزارش خبرگزاری کتاب ایران (ایبنا)، این نشست با حضور نماینده انجمن فرهنگی ناشران کودک و نوجوان، عضو هیات مدیره انجمن فرهنگی ناشران کتابهای آموزشی، نماینده انجمن ناشران ورزشی و دو تن از اعضای کمیسیون حقوقی اتحادیه ناشران و کتابفروشان تهران برگزار شد.

سیدعباس حسینی‌نیک، رئیس شورای حمایت از حقوق تألیف و نشر با اشاره به مباحث نشست گفت: در ماده ۸۰ لایحه حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری آمده است: چنانچه ناشر بنا به هر دلیلی از قبیل ورشکستگی و یا فوت و یا موانع قانونی نتواند به تعهدات خود عمل کند، قرارداد فسخ خواهد شد.

وی ادامه داد: وضع این ماده با توجه به ماده ۷۸ انجام شده است که بر اساس آن قرارداد نشر بدون موافقت کتبی پدیدآورنده قابل انتقال به اشخاص ثالث نبوده و چنانچه ناشر به دلایل فوق‌الذکر و غیر آن نتواند به تعهداتش عمل کند، با توجه به اینکه قرارداد، غیرقابل انتقال از طرف ناشر است، محکوم به فسخ یا انحلال خواهد بود.

حسینی‌نیک با بیان اینکه در نشست دوازدهم و سیزدهم شورا نیز ماده ۷۸ تغییر کرده بود، گفت: در این تغییر آمده است که انتقال قرارداد نشر به شخص ثالث مجاز است، مگر آنکه ترتیب دیگری در قرارداد ذکر شده باشد.

وی تصریح کرد: با این تغییر می‌توان برای ناتوانی ایفای تعهدات از طرف ناشر، راهی غیر از انحلال قرارداد پیش‌بینی کرد و آن امکان انتقال قرارداد به شخص ثالث شامل وراثت و وصی ناشر یا ناشر دیگر با صلاحدید ناشر اولیه و با رعایت حقوق پدیدآورنده است.

وی با اشاره به یکی از نکات این ماده توضیح داد: ایفای تعهدات به طور عام ذکر شده است که می‌تواند شامل هر نوع تعهد از طرف ناشر باشد، مانند تعهد به انتشار اثر تا تاریخی معین، انتشار اثر با کیفیتی خاص، پرداخت حق التالیف تا مهلتی معین و امثال آن که بی‌کفایتی هر یک از تعهدات از طرف ناشر منجر به انحلال قرارداد می‌شود، این در حالی است که ایفا نکردن تعهد در عموم قراردادهای باعث انحلال قرار داد نیست.

حسینی‌نیک با بیان اینکه به نظر می‌رسد مهمترین تعهدی که ناشر باید حتماً آن را اجرا کند، وگرنه اثر پدیدآورنده قابل حمایت نیز نیست یادآور شد: حق افشا در مبحث حقوق معنوی پدیدآورنده از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که بر خلاف قانون حمایت حقوق مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب سال ۱۳۴۸، در لایحه

جدید مورد توجه و حکم قرار گرفته است، در ادامه این حق معنوی، حق مادی به نام حق انتشار وجود دارد که برای پدیدآورنده ثابت بوده و برخلاف حق افشا و دیگر حقوق معنوی، قابل واگذاری است. به گفته رئیس شورای حمایت از حقوق تالیف و نشر، قانونگذاران در همه نظام‌های حقوق مالکیت ادبی و هنری به حق انتشار توجه ویژه داشته و خود را موظف به ایجاد امکانات لازم برای در دسترس گذاشتن و عرضه افکار و ابداعات پدیدآورندگان در نزد جامعه بشری می‌دانند، طبیعی است هیچ انسدادی در این جریان قابل پذیرش نبوده، به خصوص درباره حبس اثر نزد ناشر یا هر کس دیگر به رغم میل پدیدآورنده فقط اوست که می‌تواند اثرش را عرضه نکرده و نزد خود محفوظ بدارد. وی یادآور شد: در اینجا منظور از تعهدات باید تعهد به انتشار اثر توسط ناشر باشد تا بتوان در این حوزه قانونی خاص وضع کرد.

حسینی‌نیک درباره مبحث انحلال قرارداد که در این ماده ذکر شده است توضیح داد: با بروز هر یک از دلایل مذکور در ماده، قرارداد منحل می‌شود، گرچه پدیدآورنده نیز مایل به انحلال نباشد، همچنین در صورتی که در قرارداد بر خلاف مفاد این ماده توافق شده باشد، ماده مذکور حاکم بوده و قرارداد بر خلاف قانون نمی‌تواند منعقد شود، به همین دلیل پیشنهاد شد در اینجا به جای انحلال قرارداد، به حق فسخ برای پدیدآورنده اشاره شود.

پانزدهمین نشست شورای حمایت از حقوق تالیف و نشر، روز سه‌شنبه ۱۸ مرداد در دفتر مطالعات حقوقی برگزار شد.

آبان سال جاری برگزار می‌شود؛ همایش ملی «مبانی نظری و فلسفه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی»

معاون سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران از برگزاری همایش ملی «مبانی نظری و فلسفه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی» در ۲۲ آبان سال جاری خبر داد.

حبیب‌الله عظیمی، معاون سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران در گفت‌وگو با خبرنگار فارس در خصوص همایش ملی «مبانی نظری و فلسفه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی»، اظهار داشت: این همایش به همت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، دانشگاه تهران و انجمن کتابداری در ۲۲ آبان سال جاری برگزار می‌شود. وی اضافه کرد: همایش بین‌المللی «مبانی نظری و فلسفه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی» در اردیبهشت سال ۹۱ یعنی همزمان با برگزاری نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران برگزار می‌شود اما قبل از آن یک همایش ملی در کشور برگزار خواهد شد.

عظیمی با بیان اینکه علاقه‌مندان چکیده‌های مقالات خود را تا ۳۰ مرداد سال جاری به دبیرخانه این همایش ارسال کرده‌اند، ادامه داد: نتیجه چکیده مقالات تا ۱۲ شهریور ماه سال جاری اعلام خواهد شد و دریافت متن کامل مقالات تا ۱۷ مهر سال جاری خواهد بود.

وی با بیان اینکه نتایج نهایی مقالات ۷ آبان سال جاری اعلام خواهد شد، افزود: مکان برگزاری همایش ملی و بین‌المللی «مبانی نظری و فلسفه علم کتابداری و اطلاع‌رسانی» فعلاً مشخص نیست و پس از مشخص شدن، متعاقباً اعلام خواهد شد.

موضوع کلیات

برنامه‌نویسی کامپیوتر، برنامه‌ها و داده‌های کامپیوتر ۰۰۵	۳۸- مجموعه جامع آموزش کامپیوتر سوال‌محور. سیدشهاب‌الدین میرعابدینی، قاسم حاجی‌قاسمی - تهران: راهبردهای سنجش اندیشه - ۱۰۴ ص. - جلد اول. - رقی (شومیز). - ۱۳۰۰۰ ریال - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۲۹-۱۴-۸	شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۵۳-۶۸-۶ ۳۰- کلید اینترنت. محدثی مروج. - تهران: کلید آموزش. - ۱۱۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ شانزدهم / ۳۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۶۰-۲	داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد مجموعه مهندسی IT (آزاد و دولتی). حمیدرضا مقیمی، ارسطو خلیلی فر. - تهران: گسترش علوم پایه. - ۲۸۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۲۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۳۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۰-۴۲۶-۴
۴۷- EndNote (اسان! ۱-۳). آیپا اگرالو، بهارک ایوبی‌فیض، محسن شیدائی. - تبریز: مهرایمان. - ۳۱۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۹۰-۴۱-۲	۳۹- مجموعه جامع آموزش کامپیوتر سوال‌محور. سیدشهاب‌الدین میرعابدینی، قاسم حاجی‌قاسمی. - تهران: راهبردهای سنجش اندیشه. - ۱۴۰ ص. - جلد دوم. - رقی (شومیز). - ۱۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۲۹-۱۵-۵	۳۱- گنجینه سوالات طلایی کاربر رایانه مطابق استاندارد جدید: کاربر رایانه (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور). شهرام شکوفیان، مرتضی ناصری، حسن اقبالیان. - تهران: علوم معروف. - ۱۲۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۲۷-۳۴-۵	۲۲- دهکده سایبری. مهدی برنج‌زاده. - اراک: نویسنده. - ۹۶ ص. - رقی (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۷۴-۷۶-۷
۴۸- آشنایی با امضای الکترونیکی. مرجان مظفری؛ ویرایشگر: فرنکیس راد. - تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی. - ۱۴۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۶۸-۲۶۸-۱	۴۰- مجموعه سوالهای کارشناسی ارشد فناوری اطلاعات (IT). تهیه کننده: گروه مولفین. - تهران: پردازش. - ۲۲۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۵۰۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۲۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۱۳۷-۸۸-۰	۳۲- گنجینه سوالات طلایی کاربر نرم‌افزار اداری مطابق استاندارد جدید: (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور) کد استاندارد ۴/۱/۲۴/۴۲. شهرام شکوفیان، مرتضی ناصری. - تهران: علوم معروف. - ۱۵۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۲۷-۳۴-۵	۲۳- رایانه کار ICDL درجه ۱ بر اساس آخرین استانداردهای سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور. حمید هواسی؛ ویراستار: نرگس خاصی. - ایلام: جوهر حیات. - ۳۶۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۰۸۳-۹-۵
 نویسنده در این کتاب پس از بیان توضیحاتی درباره تجارت الکترونیک و قواعد و قوانین حاکم بر آن به موضوع امضای الکترونیکی و معرفی مرکز صدور گواهی الکترونیکی پرداخته است.	۴۱- مرجع اینترنتی گیاهان دارویی. دیویدج. اوون؛ مترجم: علی آریابور. - اراک: نویسنده. - ۲۵۶ ص. - رقی (شومیز). - ۳۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۷۴-۲۶-۲	۳۳- گنجینه سوالات کاربر رایانه درجه ۱ و ۲. عباس محمدی، فریبا قربانی. - تهران: پارتیان. - ۲۰۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۵۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۱۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۷۲۷-۳۴-۵	۲۴- ریاضیات، علم، کامپیوتر (۲). جواد وجدی؛ ویراستار: الهیخشی یزدانی چرانی. - بابل: علوم رایانه. - ۲۴۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۸۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶-۲۶-۳
در این مسیر، نحوه ورود به سایت ثبت‌نام؛ چگونگی اجرای دستورالعمل تکمیلی فرم درخواست صدور گواهی؛ معرفی مدارک ضروری برای صدور گواهی؛ چگونگی باطل کردن گواهی الکترونیکی و نحوه دریافت گواهی الکترونیکی توضیح داده شده است. همچنین در این کتاب، راهنمای نصب کارت هوشمند و «Epass ۳۰۰۰» و نحوه استفاده از آنها نیز شرح داده شده است.	۴۲- مرجع کامل SharePoint ۲۰۱۰. علی درجه، بیژن داعی، جمشید ده‌بیدی اسنژاده. - تهران: گروه مهندسی پژوهشی ساحر، پارسه. - ۶۶۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۱۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۱-۲۹-۹	۳۴- گواهی‌نامه بین‌المللی کاربری کامپیوتر ICDL نگارش پنجم: مهارت سوم واژه‌پرداز Word ۲۰۰۷. غلامرضا خلیق. - تهران: راهی، اشراقی. - ۱۷۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۳۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۷۸-۱۶-۴	۲۵- شبکه‌های رایانه‌ای و اینترنت. محمدحسین یغمایی‌مقدم؛ ویراستار: رضا منصفی. - مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد. - ۷۶۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۷۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۶۴-۳۸۶-۰۲۴-۸
۴۹- آشنایی با ویندوز ۷. مجتبی فراهانی؛ ویراستار: علی‌اصغر کاظمی. - قم: ابتکار دانش، گنج عرفان، قلم مکتون، یاران قلم. - ۷۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۲۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۱۲۸-۹	۴۳- مرجع کامل UML. مترجم: عین‌الله جعفرنژادقمی؛ سیمون بنت، جان اسکلتون، کن لان. - بابل: علوم رایانه. - ۲۸۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۷۵۰۰۰ ریال. - چاپ چهارم / ۲۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۶۴-۹۳-۱	۳۵- گواهی‌نامه بین‌المللی کاربری کامپیوتر ICDL-XP سطح یک. سیدعلی موسوی، مجید سبزی‌علی‌گل. - تهران: صفار، اشراقی. - ۳۶۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۸۵۰۰۰ ریال. - چاپ چهل و پنجم / ۳۳۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۰۶۰-۶	۲۶- شهروند الکترونیکی خودآموز زندگی آنلاین. مرتضی متواضع، المیرا قفقی. - تهران: دبیارگران تهران. - ۲۸۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۵۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۳۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۴-۰۲۷-۰
۵۰- آموزش برنامه‌نویسی با C++. هاروی دیتل، پیاول دیتل، حسن محمدی، حسین محمدی. - تهران: نوپردازان. - ۸۹۸ ص. - جلد اول. - وزیری (شومیز). - ۱۷۵۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۵۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۷۵-۰۳۰-۹	۴۴- معماری کامپیوتر. هادی یوسفی. - تهران: پوران پژوهش. - ۳۲۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۴۰۰۰ ریال. - چاپ یازدهم / ۴۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۴-۰۳۵-۰	۳۶- گواهی‌نامه بین‌المللی کاربری کامپیوتر ICDL-XP سطح یک. سیدعلی موسوی، مجید سبزی‌علی‌گل. - تهران: صفار، اشراقی. - ۳۶۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۸۵۰۰۰ ریال. - چاپ چهل و ششم / ۳۳۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۰۶۰-۶	۲۷- کاربر رایانه: استاندارد آموزشی وزارت کار و امور اجتماعی (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور). مجد سبزی‌علی‌گل، سیدعلی موسوی. - تهران: صفار، اشراقی. - ۴۰۸ ص. - (۲جلد) جلد اول. - وزیری (شومیز). - ۵۵۰۰۰ ریال. - چاپ هشتم / ۵۵۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۲۴۶-۴
۵۱- آموزش Word ۲۰۰۷ به زبان ساده: بانضمام نمونه سوالات آزمونهای فنی و حرفه‌ای.... سوده مقصودی، مهدیه مقصودی. - کرمان: دارکوب. - ۱۹۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۲۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۳۲۹۸-۶-۴	۴۵- معماری کامپیوتر: کارشناسی ارشد. جواد ظهیری، قاسم مهدور. - تهران: مدرسان شریف. - ۲۶۴ ص. - رحلی (شومیز). - ۷۸۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۷-۰۹۸-۲	۳۷- گواهی‌نامه بین‌المللی کاربری کامپیوتر ICDL-XP (مهارت سوم): واژه‌پرداز. جان لنکستر؛ مترجم: علی‌اکبر متواضع. - تهران: دبیارگران تهران. - ۲۱۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۷۰۰۰ ریال. - چاپ دهم / ۵۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۴-۵۷۹-۶	۲۸- کاربر نرم‌افزار اداری: کتاب درسی استاندارد آموزشی وزارت کار و امور اجتماعی (سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای کشور) کاربر نرم‌افزار اداری: ۴/۱/۲۴/۴۲. غلامرضا خلیق. - تهران: راهی، اشراقی. - ۴۸۰ ص. - (۲جلد) جلد اول. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ چهارم / ۵۵۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۶۱۴-۷۵-۷
۵۲- آموزش تصویری Access ۲۰۱۰. راضیه علی‌باری. - تهران: الماس دانش. - ۱۰۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۵۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۸۹-۰۰۷-۸	۴۶- مهارت‌های اینترنتی برای معلمان. مسعود کیانی. - تهران: ارکان دانش. - ۲۱۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۴۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۴۴۲-۸۰-۹	۳۹- کلید E-mail. سیدمحمد موسوی. - تهران: توسعه آموزش، کلید آموزش. - ۱۰۴ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ چهاردهم / ۳۰۰۰ نسخه.	
۵۳- آموزش گام به گام ۲۰۰۸ C#.NET.			

مترجم: مهرداد توانا، سعید هراتیان -. تهران: نایره. ۸۱۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۵۴۲۳-۳-۱

۵۴- آموزش گام به گام SQL Server ۲۰۰۸.

عین‌الله جعفرنژادقمی، رمضان عباس‌نژاد -. بابل: علوم رایانه. ۴۸۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶۴-۷۸-۴

۵۵- آموزش گام به گام PHP.

عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۵۶۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ ششم / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶۴-۲۳-۴

۵۶- آموزش گام به گام جاوا اسکریپت.

عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۴۱۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ چهارم / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۶۴۸-۸۲-۵

۵۷- آموزش گام به گام C# ۲۰۱۰.

جان شارب: مترجم: مهرداد توانا، سعید هراتیان -. تهران: پارسه، گروه مهندسی - پژوهشی ساحر. ۸۳۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۲۳-۳۱-۹

۵۸- آموزش گام به گام مدیریت شبکه‌های Domain و راه اندازی ISA Server.

محمدرضا نورمحمدی -. بابل: علوم رایانه. ۳۸۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۵-۰۰۶-۹

۵۹- آموزش گام به گام Microsoft Office Access ۲۰۰۷.

علی‌اکبر متواضع -. تهران: موسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران. ۴۰۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۸۷۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۱۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۴-۸۴۵-۲

۶۰- آموزش گام به گام ویژوال بیسیک (مرجع کامل).

عین‌الله جعفرنژادقمی، رمضان عباس‌نژاد -. بابل: علوم رایانه. ۵۱۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۱۰۰۰۰ ریال. - چاپ هجدهم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶۴-۰۶-۷

۶۱- آموزش گام به گام Windows ۷.

جوان پریپروا، جویس کاکس: مترجم: علی‌اکبر متواضع -. تهران: دیباگران تهران. ۴۸۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۸۵۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۴-۰۲۸-۷

۶۲- برنامه‌نویسی ASP.NET با VB.NET.

عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۴۶۴ ص. -

وزیری (شومیز). - ۱۱۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۰۵-۰۰۲-۱

۶۳- برنامه‌نویسی به زبان C.

عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۶۶۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ بیستم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۶۴۸-۹۸-۶

۶۴- برنامه‌نویسی سیستمی در ویندوز با توابع API (همراه بر برنامه‌های عملی و کاربردی).

مهرداد خسروی‌امید -. تهران: ناقوس، الیاس. ۴۰۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۷-۴۹۱-۲

۶۵- پایگاه داده‌ها (کارشناسی ارشد).

امین شکری -. تهران: مدرسان شریف. ۲۳۲ ص. - رحلی (شومیز). - ۶۸۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۷-۵۸۸-۸

۶۶- چگونه با C برنامه بنویسیم.

هاروی دیتل، پاول دیتل: مترجم: بهرام پاشایی -. تهران: آیلار، ادبستان. ۴۴۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۸-۰۱۱-۴

۶۷- چگونه با Visual C# ۲۰۰۸ برنامه بنویسیم.

پال‌جی دیتل، هاروی دیتل: مترجم: بهرام پاشایی، محمدحسن مهدوی -. تهران: اتحاد. ۱۲۳۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۸۳-۷۲-۸

۶۸- خودآموز آسان Windows XP.

محمدحسن جزایری -. تهران: غابید، برگ زیتون. ۱۲۰ ص. - جیبی (شومیز). - ۱۵۰۰۰ ریال. - چاپ هشتم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۶۴-۳۶۴-۶۳۶-X

۶۹- خودآموز Access ۲۰۰۳ مطابق استاندارد آموزشی سازمان آموزش فنی و حرفه‌ای

فرشته سردارزاده -. تهران: روشنگر. ۱۸۲ ص. - رحلی (شومیز). - ۳۶۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۱۰۱-۸-۸

۷۰- راهنمای استفاده EndNote X ۴.۰.

سیده علی‌بیگ، محمدرضا علی‌بیگ -. تهران: کتابدار. ۱۰۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۵۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۲۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۴۱-۰۰۴-۷

۷۱- راهنمای جامع مایکروسافت اکسل ۲۰۱۰.

بیل جلن: مترجم: امیراحسان رضائی -. تهران: مهرگان قلم. ۸۶۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۸۰۰۰۰ ریال. -

چاپ اول / ۲۱۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۳۶-۰۵-۶

۷۲- راهنمای کامل برنامه‌سازی پیشرفته.

سمیه قربانی: ویراستار: مریم شماعی -. اصفهان: بویس اندیشه. ۲۷۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۴-۱۷۱-۳

۷۳- رایانه‌کار درجه ۲ ICDL تحت Windows ۷ نگارش ۵ برابر با استاندارد سطح یک بنیاد ICDL....

غلامرضا خلیق -. تهران: راهی، اشراقی. ۳۷۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۱۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۶۱۴-۸۲-۵

۷۴- ساختمان داده‌ها در C.

عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۴۲۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۹۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ دهم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶۴-۲۲-۷

۷۵- سیستم عامل مقدماتی شاخه کار دانش استاندارد آموزشی وزارت کار و امور اجتماعی.

سیدعلی موسوی، مجید سبزی‌علی‌گل -. تهران: صفار، اشراقی. ۲۷۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۵۵۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۱۸۲-۵

۷۶- سیستم‌های بانک اطلاعاتی.

سی.جی. دیت: مترجم: عین‌الله جعفرنژادقمی -. بابل: علوم رایانه. ۴۱۶ ص. - (در ۲ جلد) جلد دوم. - وزیری (شومیز). - ۱۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۹۹۶۴-۷۴-۶

۷۷- سیستم‌های خودیابدار.

حسن نادری، تقی شاهقلی -. تهران: فراهوش، آریا‌پژوه. ۱۹۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۲۲۹-۷۶-۰

۷۸- کتاب ارشد مجموعه مهندسی کامپیوتر: سیستم عامل.

سیدروح‌الله موسوی‌طیبری -. تهران: پوران پژوهش. ۴۳۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۹۰۰۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۸۴-۰۸۱-۷

۷۹- کتاب ارشد مجموعه مهندسی کامپیوتر: سیستم عامل.

سیدروح‌الله موسوی‌طیبری -. تهران: پوران پژوهش. ۴۴۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۷۹۰۰۰۰ ریال. - چاپ چهارم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۸۱-۰۸۱-۷

۸۰- کتاب مهندسی کامپیوتر (کارشناسی ارشد): سیستم‌های عامل و ...

علی داودیان -. اصفهان: دانش‌پژوهان برین، ارکان دانش. ۴۱۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۰۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۷۲-۰۹-۱

۸۱- کلید پارتیشن‌بندی Acronis disk diector.

انور پوراحمد -. تهران: کلید آموزش. ۸۸ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۴۷-۳

۸۲- کلید تبدیل فرمت Format conversion.

احسان مظلومی -. تهران: کلید آموزش، توسعه آموزش. ۹۶ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ ششم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۱۹-۰

۸۳- کلید دانلود.

محمدتقی مروج -. تهران: کلید آموزش، توسعه آموزش. ۱۰۴ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ سیزدهم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۵۳-۳۴-۰

۸۴- کلید ساخت کامپیوترهای مجازی در ویندوز (Virtual Box).

انور پوراحمد -. تهران: کلید آموزش. ۸۸ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۳۴-۳

۸۵- کلید نصب نرم‌افزار.

محمدتقی مروج -. تهران: توسعه آموزش، کلید آموزش. ۱۱۲ ص. - رقی (شومیز). - ۱۹۰۰۰ ریال. - چاپ سیزدهم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۵۳-۰۴-۴

۸۶- کلید نصب ویندوز.

احسان مظلومی -. تهران: کلید آموزش. ۱۰۴ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ بیست و دوم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۲۱-۳

۸۷- کلید Windows ۷.

احسان مظلومی -. تهران: کلید آموزش. ۸۸ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ ششم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۳۵-۰

۸۸- مبانی فن‌آوری اطلاعات IT.

حسن احمدی -. تهران: سخن‌گستر، دانشگاه آزاد اسلامی (مشهد)، معاونت پژوهشی. ۱۹۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۵۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۷۷-۴۴۷-۸

۸۹- مرجع کامل برنامه‌نویسی با C++.

پال‌جی دیتل: مترجم: سعید هراتیان، مهرداد توانا -. تهران: گروه مهندسی - پژوهشی ساحر، پارسه. ۸۶۸ ص. - (در ۲ جلد) جلد اول. - وزیری (شومیز). - ۲۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۹۷۱-۳۰-۵

۹۰- مرجع کامل Entity framework ۴.۱.

بهروز راد -. تهران: پندار پارس. ۲۷۲ ص. - وزیری

موضوع کلیات

امور فنی کتابخانه‌ها	
۲۵	

۱۱۷- اصطلاح‌نامه علوم حدیث.

تهیه کننده: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مرکز اطلاعات و مدارک؛ زیرنظر: محمدحسین یعقوب‌نژاد. - تهران: بوستان کتاب قم. - ۵۹۶ ص. - رحلی (سلفون). - ۱۹۵۰۰۰ ریال.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۹۰۰۸۵۱-۸

۱۱۸- سازماندهی اطلاعات.

آلن تیلور؛ مترجم: محمدحسین دینانی. - مشهد: کتابخانه رایانه‌ای. - ۳۲۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۶۴-۹۲۶۷۰-۸-۵

۱۱۹- سبک مصرف کتاب و وضعیت

کتابخانه‌های عمومی در شهر تهران.

احمد غیاثوند؛ زیرنظر: سیدرضا مصطفوی. - تهران: جامعه و فرهنگ. - ۳۲۴ ص. - رحلی (شومیز). - ۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۷۳-۲۹-۱

خواندن و استفاده از دیگر رسانه‌های اطلاعاتی

۰۲۸

۱۲۰- سواد اطلاعاتی: آموزش و یادگیری.

عاصفه عاصمی، نصرت ریاحی‌نیا، فاطمه زندیان؛ ویراستار: عادلہ عاصمی. - تهران: کابدیار. - ۳۰۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۸۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۶۵۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۴۱-۰۰۱-۶

۱۲۱- مرجع‌شناسی عمومی لاتین (با

اصلاحات).

زاهد بیگلری؛ ویراستار: طاهره رضایی. - تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی. - ۱۶۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۲۵۰۰ ریال. - چاپ سوم / ۱۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۲۲۱-۲

پیاپی‌های عمومی و نمایه‌های آنها

۰۵۰

۱۲۲- نمایه تندیس: نمایه دوهفته‌نامه

هنرهای تجسمی تندیس از شماره صفر تا دویست.

تهیه و تنظیم: مهسا تهرانی؛ ویراستار: بهرام فرهمندپور. - تهران: پیکره. - ۱۲۶ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۴۳۳-۳-۴

علوم موزه‌داری

۰۶۹

۱۲۳- آشنائی با موزه و موزه‌داری.

حبیب‌الله محمودیان؛ ویراستار: ظاهر سارایی. - ایلام: زاگرو. - ۱۳۰ ص. - وزیری (شومیز). - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۷۷۱-۳-۴

علی حیدری. - تهران: کلید آموزش. - ۱۰۶ ص. - رقی (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۶۲-۶

۱۱۰- کلید نرم‌افزارهای گرافیکی.

حسین مهدیان، رضا مهدویان. - تهران: کلید آموزش. - ۱۲۸ ص. - رقی (شومیز). - ۳۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۶۵۶-۷۰-۱

۱۱۱- مدیریت رنگ در لوگوها.

جان تامس درو؛ باهمکاری: سارا مایر؛ مترجم: پروین آقایی. - تهران: ملاتک. - ۲۴۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۱۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۸۵۶-۸۹-۹

۱۱۲- مدیریت منابع انسانی و WEB ۲.۰.

مترجم: علیرضا شیروانی، محمدرضا باقری. - اصفهان: پویش اندیشه. - ۱۰۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۸۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۴-۱۴۹-۲

کتابشناسی‌های عمومی

۰۱۱

۱۱۳- فهرست کتب چاپی سنگی و سربی

اهدایی مرحوم حاج حسین نخجوانی: شامل ۲۰۳۱ جلد کتاب چاپی.

به‌اهتمام: علی احمدی‌زاویه. - تبریز: شایسته. - ۲۵۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۲۶۶-۸۲-۶

کتابشناسی‌ها و فهرستهای منتشر شده در

یک محل خاص

۰۱۵

۱۱۴- فرهنگ آثار ایرانی - اسلامی: معرفی

آثار مکتوب از روزگار کهن تا عصر حاضر، ج - دیوار.

زیرنظر: سیدعلی آل‌داود، احمد سمعی، رضا سیدحسینی. - تهران: صدا و سیما؛ جمهوری اسلامی ایران (سروش). - ۵۱۰ ص. - (در ۶ جلد) جلد سوم. - رحلی (گالینگور). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۲۰۰۱۵۳-۳

کتابشناسی‌ها و فهرست‌های موضوعی

۰۱۶

۱۱۵- ترجمه قرآن به ۹۴ زبان در جهان.

حسین حقانی. - تهران: خاتم. - ۱۴۴ ص. - رقی (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۶۴-۶۸۴۵-۱۸-۵

۱۱۶- کتاب‌شناسی توصیفی، تحلیلی گیلان در

عصر صفوی.

عباس پناهی. - رشت: فرهنگ ایلیا. - ۲۸۶ ص. - رقی (شومیز). - ۵۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۲۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۱۹۰-۲۰۷-۲

(شومیز). - ۷۸۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه. شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۸۹-۷۶-۸

۹۱- مرجع کاملی برای برنامه‌نویسی به زبان C.

هایده علی‌آبادی. - تهران: گسترش علوم پایه. - ۵۰۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۰۲۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۰-۴۲۲-۶

۹۲- مهندسی نرم‌افزار.

اسلام ناظمی. - تهران: جلوه. - ۳۹۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۹۰۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۲۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۶۱۸-۴۸-۰

۹۳- نصب ویندوز.

محسن غلامی. - تهران: سخنکده. - ۹۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۸۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۱۰۰-۴۹۰-۴

۹۴- نصب ویندوز ایکس بی و سون.

مجتبی فراهانی، محمد امین فاطمی؛ ویراستار: علی‌اصغر کاظمی. - قم: ابتکار دانش، گنج عرفان، قلم مکنون، یاران قلم. - ۷۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۲۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۱۵۴-۹

۹۵- واژه‌پرداز Word ۲۰۰۷.

حسن رحیمی‌مقدم. - تهران: موسسه فرهنگی هنری دیباگران تهران. - ۲۲۲ ص. - وزیری (شومیز). - ۳۵۰۰۰ ریال. - چاپ هفتم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۵۴-۹۷۴-۹

۹۶- واژه‌پرداز (Word ۲۰۰۷) شاخه

کاردانش؛ استاندارد آموزشی وزارت کار و امور اجتماعی.

سیدعلی موسوی، مجید سبزی‌علی‌گل. - تهران: صفار، اشراقی. - ۲۶۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۲۶۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۵۵۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۸۸-۱۸۶-۳

۹۷- ویندوز XP.

علیرضا الهامی. - تهران: سخنکده. - ۸۸ ص. - رقی (شومیز). - ۲۵۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۵۰-۴۵-۶

۹۸-MCTS self-paced training kit (Exam ۷۰-۶۸۰): configuring windows ۷.

Ian Mclean, Orin Thomas. - تهران: اورست. - ۹۱۶ ص. - وزیری (گالینگور). - ۱۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۵۰۰ نسخه.

۹۹-MCTS self-paced tranning kit (Exam ۷۰-۶۴۰): configuring windows server ۲۰۰۸ active directory.

Dan Holme, Nelson Ruest, Danielle Ruest. - تهران: اورست. - ۹۵۶ ص. - وزیری (گالینگور). - ۱۹۸۰۰۰ ریال. - چاپ دوم / ۵۰۰ نسخه.

روشهای خاص کامپیوتری

۰۰۶

۱۰۰- آموزش تصویری Photoshop CS.

امید باوی. - تهران: عابد، مهرگان قلم. - ۳۸۴ ص. - وزیری (شومیز). - ۹۵۰۰۰ ریال. - چاپ پنجم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۶۴-۸۶۷-۱

۱۰۱- آموزش گام به گام ds MAX ۳.

ابوالفضل طاهریان‌ریزی، آرزو خسرویور. - تهران: طاهریان. - ۴۴۰ ص. - وزیری (شومیز). - ۱۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۵۱۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۰-۸۵-۶

۱۰۲- الگوریتم‌های بهینه‌سازی فراابتکاری.

مسعود یقینی، محمدرحیم اخوان‌کاظم‌زاده. - تهران: جهاد دانشگاهی (دانشگاه صنعتی امیرکبیر). - ۴۴۸ ص. - وزیری (شومیز). - ۷۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۱۰-۷۸-۱

۱۰۳- سیستم‌های هوشمند.

علی‌یار کیانی؛ ویراستار: زهرا کیانی. - اصفهان: پویش اندیشه، نگین ایران. - ۲۶۰ ص. - جلد اول. - وزیری (شومیز). - ۶۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۱۰۱۰-۹-۲

۱۰۴- سیستم‌های هوشمند.

علی‌یار کیانی؛ ویراستار: زهرا کیانی. - اصفهان: پویش اندیشه، نگین ایران. - ۱۸۲ ص. - جلد دوم. - وزیری (شومیز). - ۵۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۴-۲۰۷-۹

۱۰۵- طراحی سایت با فلش.

مجتبی فراهانی؛ ویراستار: علی‌جعفری، محمود حبیب‌اللهی. - قم: ابتکار دانش، گنج عرفان، قلم مکنون، یاران قلم. - ۷۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۰۲۱-۴

۱۰۶- کلیپ‌سازی با فلش.

مجتبی فراهانی؛ ویراستار: علی‌جعفری، محمود حبیب‌اللهی. - قم: ابتکار دانش، یاران قلم، گنج عرفان، قلم مکنون. - ۷۲ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ اول / ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۱۱-۰۹۵-۵

۱۰۷- کلید انیمیشن.

احسان مظلومی. - تهران: کلید آموزش. - ۹۶ ص. - رقی (شومیز). - ۲۰۰۰۰ ریال. - چاپ هشتم / ۳۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۵۳-۶۵-۵

۱۰۸- کلید فتوشاپ.

احسان مظلومی، منصور سجاد. - تهران: توسعه آموزش، کلید آموزش. - ۱۲۰ ص. - رقی (شومیز). - ۳۰۰۰۰ ریال. - چاپ سی و دوم / ۵۰۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۵۵۳-۷۸-۵

۱۰۹- کلید کورل دراو.

رسانه‌های خبری، روزنامه‌نگاری، نشر

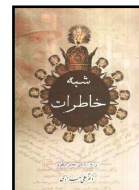
۰۷۰

۱۲۴- شبهه خاطرات (الف تا ف).

علی بهزادی - تهران: عطایی. - ۱۱۹۴ ص. - (در ۲ جلد)
(جلد اول. - وزیری (گالینگور). - چاپ اول / ۱۱۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۳-۶۸۴-۰

در این کتاب، به بیان برخی از خاطرات روزنامه‌نگاران و اشخاص سیاسی دوران پهلوی پرداخته شده است. کتاب حاضر، نخستین جلد از مجموعه «شبهه خاطرات» است و می‌توان از آن به عنوان تاریخ شفاهی عصر پهلوی یاد کرد. این نوشتار، مشتمل بر شرح حال و ذکر خاطرات ۳۶ روزنامه‌نگار و شخصیت سیاسی دوران پهلوی است که با هدف روشن نمودن برخی زوایای تاریک و مبهم تاریخ این دوره از ایران تدوین شده است.

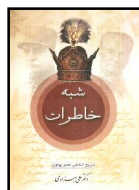

۱۲۵- شبهه خاطرات (ق تا ی + خرده خاطرات).

علی بهزادی - تهران: عطایی. - ۱۰۹۸ ص. - (در ۲ جلد)
(جلد دوم. - وزیری (گالینگور). - چاپ اول / ۱۱۰۰ نسخه.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۳-۶۸۵-۷

موضوع کتاب حاضر، شرح خاطرات سیاسی و زندگی‌نامه برخی اشخاص سیاسی و روزنامه‌نگاران

زمان پهلوی است. این کتاب، دومین جلد از مجموعه «شبهه خاطرات» است که با هدف بیان برخی زوایای مبهم تاریخ پهلوی تدوین شده است. کتاب، مشتمل بر ۳۷ شرح سرگذشت و خاطره از افراد مختلف است که از آن میان می‌توان به سرلشکر محمدولی محمدولی قری، حسینقلی خان مستعان، فریدون مشیری، ذبیح‌الله منصوری، آرسن میناسیان، ارتشید عبدالله هدایت و امیرعباس هویدا اشاره کرد.

Specialized and interdisciplinary programs of study in Library and Information Science

Yazdan Mansourian, PhD

Faculty member of Tarbiat Moallem University, Tehran

Abstract

The present paper describes a selection of programs of study in Library and Information Science (LIS). A sample of 37 LIS departments and 60 programs in four countries including US, UK, Canada and Australia has been explored in this paper. This selection mode is conducted because of the history, variety and range of education of LIS in these countries and also accessibility to the needed information. Findings of the study indicate that establishing new programs has been triggered by specialism frames of reference in one special subject matter or by interdisciplinary approaches. For example, MLIS program entitled as "Information retrieval systems" is a result of specialism approach to establishment of new programs, while the program "Human-Computer Interaction" emerged as a consequence of interdisciplinary approach. Scrutinizing the programs show that two major event lead to dynamism in LIS education in recent decades. The first one is modification of curricula and syllabuses which resulted to renaming of the field in some departments. For sure, majority of departments are continuing their work with the frequent name of "Library and Information Science" and just reviewed their curriculum. The second event is merging LIS departments with some adjacent departments which lead to developing new programs in the field and variety of educational and research approaches.

Keywords: Library and Information Science education, academic curriculum, expansion of higher education, programs of study, interdisciplinary studies.

Department of Library and Information Studies, Tarbiat Moallem University

Dariush Alimohammadi, PhD

LIS PhD Curriculum: A Comparative study on Iran and North America

Abstract

Doctoral studies have been developed with the purpose of training researchers, theoreticians and future leaders. That's why PhD students and graduates are respected all over the world. PhD in LIS has a long tradition abroad; and Islamic Azad, Ferdowsi, Tehran and Shahid Chamran Universities execute LIS PhD program among Iranian universities. Regarding the similarity between Iranian and North American academic environments, the present research aims at comparing LIS PhD studies in Iran and North America. To carry out the research, curricula were consulted and compared and their similarities and differences were identified. Findings show that PhD curricula are not so different.

Keywords: Curriculum, PhD Studies, Library and Information Science, Iran, United States of America, Canada

KOLLIYĀT 166

Special Book Review on
“Information, Communication and
Knowledgeology”
Vol.14, No.10 (September, 2011)

Copyright and Publisher:

Khāneh Ketāb

Editor-in-Chief: Dr. Dariush Matlabi

Assistant Editor:

Dr. Mehdi Alipour-Hafezi

Editorial Board and Scientific Advisers:

Dr. Habibollah Azimi, Dr. Gholamreza Fadaei, Dr.

Abbas Horri, Dr. Younes Shokrkah, Dr. Farideh

Osareh, Fariba Afkari, Dr. Abbas Gilvari,

Dr. Mohammad Hassanzadeh, Dr. Yazdan Man-

sorian, Dr. Mehdi Mohsenian Rad, Dr. Nurollah

Moradi, Ebrahim Omrani

Administrative Manager:

Maryam Tavakol

News: Shahimehsadat Hosseini

Editor: Mitra Abdi Bavandpour

English Abstract:

Hamid Keshavarz

Layout designer: Alireza Karami

Printing Supervisor: Rahman Kiani

Lithography: Kimiaye nour

Printed By:

soroush Publication

Marketing Manager:

Bahman Mohebbi

Tel: +98(0)21-88318653

Editorial office: No. 1080, between Saba & Pales-
tine St., Enqelab Ave., Tehran, Iran

P.O. Box: 13145-313

Tel: +98(0)21-66966205

Fax: +98(0)21-66415360

E-mail: koliyat@ketab.org.ir

matlabi@ketab.org.ir

kol1383@yahoo.com

<http://koliyat.blogfa.com>

ISSN: 1735-6741

Ketāb-e Māh-e Koliyat is a monthly book review published by Iran Book House. The magazine intends to build creative relationship between Authors, Librarians, and others who are active in the publishing and cultural arena by disseminating information about latest published books and book reviews. Books in Library and Information Science, Journalism, Manuscript, Computer, and Reference Books such as Encyclopedia, Indexes, Dictionaries, and Bibliographies arena are reviewed by Ketāb-e mah-e Koliyat. A complete list of published books that was published at the previous month listed according to the Dewey decimal classification system available on the CD.

Content

Editorial Note

- Library and Information Science education/ Darush matlabi; PhD

Special file: Library and Information Science education

- Some points in library and information science education (in interview with Ali Shakouie; PhD)/ Rasul Zavaraghi
- Learning organization, researcher employees/ Fariborz Khosravi; PhD
- Essence of three dimensional viewpoint on library and information science education/ Abbas Horri; Professor
- Inter-relation of library and information science departments in Iran: does it possible?/ Rahmatollah Fattahi; Professor
- Library and information science education and ahead questions/ Gholamreza Fadaei; Professor
- Executive challenges of new BA plan of LIS/ Mohammad-Hossein Dayani; Professor
- library and information science education's prospective/ Abdolhossein Farajpahlou; Professor
- LIS and inter-disciplinary discussions/ Mohammad Hassanzadeh; PhD
- History of LIS in Iran from the view point of a master/ Dariush Alimohammadi
- Internship in LIS/ Mohammad Hodaei; PhD
- LIS education: progressive challenges/ Hamid Keshavarz
- Special and inter-disciplinary, trends in LIS education/ Yadan Mansourian; PhD
- PhD schedule of LIS: comparative study on Iran and north America/ Dariush Alimohammadi

Farsi Books Review

- library and information center management/ Faramarz Masoudi
- Survey of published collections of Maraghe's Ghajari era documents/ Akbar Taqipour
- Abstract and full-text of Iran yearbooks 1290-1312 g./ Ahmad Shabani; PhD, Ali Gotbi
- Social science descriptive bibliography (at a glance)/ Iraj Saba
- Paper: history, maintenance and its folding/ Mahsa Nikzad
- Education of step by step search and research on the Internet/ Hamid Ghazizadeh; PhD

Electronic resources

- Introduction and evaluation of ODLIS/ Maryam Shabanzad

Researches' Report

- Theses in library and information Science/ Hamed Alipur Hafezi

In the Last Month ...

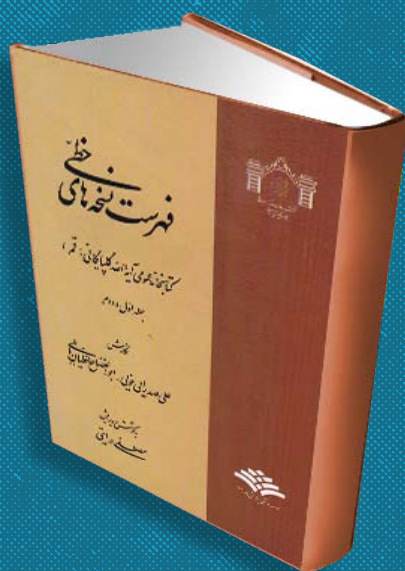
English Abstract

Ketāb-e Māh-e

KOLLIYĀT¹⁶⁶

Information, Communication and Knowledgeology

Monthly Book Review
Vol.14, No.10 (September, 2011)

برگزیده بیست و هشتمین دوره کتاب سال
جمهوری اسلامی ایران